examenbundel.nl

examen bundel

Meer dan alleen oefenexamens

Nu bij je boek
mijn.examenbundel.nl
Online oefenen, video's en meer

2021|2022

havo

Nederlands

ThiemeMeulenhoff

examenbundel.nl

examen bundel

Meer dan alleen oefenexamens

2021 | 2022

M. Reints
P. Merkx

havo

Nederlands

ThiemeMeulenhoff

mijn.examenbundel.nl

Slagen zonder examenstress doe je met Examenbundel, Samengevat, Examenidioom en Zeker Slagen! Alles voor je schoolexamens en je centrale examens in je boeken, maar ook online.

Quickscan

Antwoorden bij de oriëntatietoets

Video's en andere leerbronnen

Oefenexamens

Overzicht van al je examenvakken

En nog veel meer op Mijn Examenbundel!

Ga naar mijn.examenbundel.nl en log in op Mijn Examenbundel. Met deze code krijg je toegang tot heel veel (digitale) extra's die bij je bundel horen:

Deze code is uniek en door één persoon te gebruiken. Geldig tot 15 juli 2022.

#ikgazekerslagen

Voorwoord

Met deze **Examenbundel** bereid je je goed voor op het eindexamen. Je oefent met echte examenopgaven. In de uitwerkingen staan de antwoorden met een duidelijke uitleg. Zo weet je precies wat je goed en fout hebt gedaan.

Gebruik naast deze **Examenbundel** ook het boek **Samengevat** om te leren voor je examen. Hierin vind je een handige samenvatting van alle examenstof.

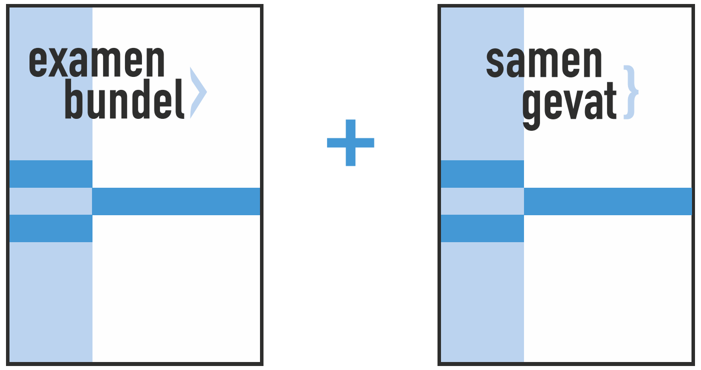

Oefenen met echte examens en duidelijke uitwerkingen

Overzichtelijke samenvatting van de examenstof

Wil je weten op welke datum het centraal examen is?
Ga naar examenbundel.nl/examenrooster voor het actuele examenrooster.
Of scan de QR-code:

Namens team **Examenbundel** heel veel succes!

Heb je een vraag of opmerking over deze **Examenbundel**?
Ga dan naar examenbundel.nl/contact.

Opmerking
De overheid stelt de regels op voor het examen. Bijvoorbeeld wat de examenonderwerpen zijn, welke hulpmiddelen je mag gebruiken en wanneer het examen is. De auteurs en uitgever hebben deze **Examenbundel** met grote zorg samengesteld. Soms veranderen de regels van de overheid echter of worden er nieuwe afspraken gemaakt over wat die regels betekenen. Raadpleeg daarom altijd je docent of onze website www.examenbundel.nl voor actuele informatie die voor jouw examen van belang is.

In verband met recente veranderingen in wat op het examen kan worden gevraagd, hebben we vijf examenvragen aangepast (2016-I vraag 22, 2017-I vraag 10, 2017-II vraag 9, 2019-I vraag 38 en 2019-II vraag 29).

© ThiemeMeulenhoff

Inhoud

3 **Voorwoord**

7 **Stappenplan**

19 **Oriëntatietoets**

29 **Deel 1**
Theorie met oefenopgaven

31 1 Het centraal examen
33 2 Taalgebruik en aantal woorden
35 3 Signaalwoorden en signaalzinnen
36 4 Tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver
38 5 Citeren en met eigen woorden
40 6 Hoofdgedachte en hoofdvraag
42 7 Samenvatten
44 8 Functie van tekstgedeelte
48 9 Standpunt en argumenten
50 10 Argumentatie en argumentatieschema's
52 11 Drogredenen
54 12 Aanvaardbaarheid van argumentatie
57 13 Belangrijke begrippen

61 Oefenopgave A
65 Oefenopgave B
70 Uitwerkingen

73 **Deel 2**
Examens met uitwerkingen

75 **Tips bij het maken van het examen Nederlands**

2016-I

77 Tekst 1: *Hoe we waarheden vermijden*
83 Tekst 2: *Of een megaseller, of bijna niets*
86 Tekst 3: *Eindelijk gebeurt er iets in het boekenvak*
90 Tekst 4: *Ik eet wat ik wil*
93 Uitwerkingen

2016-II

101 Tekst 1: *Afgekeurd*
107 Tekst 2: *Eigenzinnig met zijn allen*
110 Tekst 3: *Statiegeld moet*
112 Tekst 4: *Geef hier die fles*
115 Uitwerkingen

2017-I

123 Tekst 1: *Tegen het dierensentiment*
130 Tekst 2: *Ga op schoolreis naar het dierproevenlab*
133 Tekst 3: *Kritisch zijn is soms je mond houden*
137 Tekst 4: *Doen en laten*
141 Uitwerkingen

2017-II

149 Tekst 1: *Typically Nederlands*
156 Tekst 2: *De wilskrachtige is een gewoontedier*
162 Tekst 3: *Ban de barbecue uit Vondelpark*
164 Tekst 4: *Samen het park opruimen is een beter idee*
166 Uitwerkingen

2018-I

174 Tekst 1: *Moderne ruilhandel*
180 Tekst 2: *Leren lenen*
184 Tekst 3: *"Er zijn twee redenen waarom het sociale leenstelsel beter is dan het huidige systeem van studiefinanciering"*
187 Tekst 4: *Vraatzucht*
190 Uitwerkingen

2018-II

200 Tekst 1: *Wie goed doet... komt nooit in het journaal (en dat is een groot probleem)*
207 Tekst 2: *Laat de brutalen niet voordringen*
210 Tekst 3: *Woningnood*
213 Tekst 4: *Leerling vindt school saai, maar presteert goed*
216 Uitwerkingen

2019-I

225 Tekst 1: *Nooit meer niksdoen*
231 Tekst 2: *Stappen in je woonkamer*
235 Tekst 3: *Vermijdbare risico's?*
238 Tekst 4: *Beetje inkomensverlies?*
241 Uitwerkingen

2019-II

249 Tekst 1: *Slimme computers: kunnen ze straks ook kunst maken?*
255 Tekst 2: *ffw88 jonguh: is die digi-taal nou echt zo erg?*
260 Tekst 3: *WhatsAppachtig taalgebruik*
264 Uitwerkingen

273 **Deel 3**
Examen zonder uitwerkingen

275 **2021-I**

Bijlagen

Register
Cijferbepaling deel 2

© ThiemeMeulenhoff
© ThiemeMeulenhoff

Gericht oefenen voor je examen
door uit te gaan van je leerdoelen.
Dit stappenplan helpt je op weg.

Stappenplan

Werken aan je leerdoelen

Natuurlijk kun je de **Examenbundel** van voor naar achter doorwerken of er kriskras wat uithalen om mee te oefenen. Je kunt ook gericht oefenen door uit te gaan van je *leerdoelen*. Leerdoelen beschrijven wat je moet kennen, begrijpen en doen om je examen te halen. Ze kunnen te maken hebben met je voorbereiding en aanpak én gaan over je vaardigheid teksten te lezen en vragen te beantwoorden. Bij de leerdoelen in dit stappenplan vind je handige tips en suggesties om verder te werken aan specifieke onderdelen of teksten.

Zo kun je het examen met vertrouwen tegemoetzien. Ook aan de voorbereiding op het schoolexamen is gedacht. Leesvaardigheid komt je niet alleen van pas bij leestoetsen, ook bij het raadplegen van bronnen voor schrijf- of spreekopdrachten maak je er gebruik van. Meer over het centraal examen én het schoolexamen vind je in het boek **Samengevat Nederlands** voor havo/vwo.

Hoe kun je met je leerdoelen aan de slag?
Je kiest welke leerdoelen voor jou van belang zijn en je verder helpen. Kruis de tips (**!**) aan die je kunt gebruiken en de stappen die je gaat zetten.
Je kunt je eerst oriënteren op de examenstof (A). Vervolgens kun je afwisselen tussen de onderdelen B, C, D en E. Kies de leerdoelen waar jij nog aan moet werken. Het schema hieronder laat deze werkwijze zien.

A
Oriënteren

↓	↓	↓	↓
B Slim leren	C Lezen en begrijpen	D Examenvragen	E Complete teksten/ examens

A Oriënteren
Leerdoel 1: Nagaan wat je al kunt
Ga na in hoeverre je de examenstof beheerst. Je maakt enkele vragen die veel in examens voorkomen. Zet de volgende stappen: ☐ Maak de *oriëntatietoets* en kijk deze na op mijn.examenbundel.nl. ☐ Vul je scores in op de site en bekijk het advies. ☐ Kies een paragraaf van de theorie uit, bestudeer deze, maak de oefenopgaven en kijk ze na met de uitwerkingen.
Leerdoel 2: Weten wat en hoe op het centraal examen wordt getoetst
☐ Bestudeer de paragrafen 1 en 2 van de theorie. ☐ Blader door de **Examenbundel** zodat je weet hoe deze is opgebouwd.

© ThiemeMeulenhoff

B Slim leren

Leerdoel 3: Slim leren en oefenen

Probeer zo slim mogelijk te leren en te oefenen. Dat verhoogt je leerrendement.

- ☐ ! Zorg dat je fit bent als je begint. (Begin liever niet na een pittige training of een zware maaltijd.)
- ☐ ! Maak een goede start: rustige werkplek, rechtop zitten, voldoende (dag)licht, mobieltje uit.
- ☐ ! Bedenk wat je wilt gaan doen. Bekijk zo nodig het schema in de inleiding.
- ☐ ! Bedenk hoe je het aan gaat pakken.
- ☐ ! Maak daarna een planning. In deel E van dit stappenplan vind je tips voor het plannen van een compleet examen.
- ☐ ! Leer efficiënt. Dat is ongeveer 30 minuten actief leren, daarna 10 minuten pauze (= bewegen).
- ☐ ! Stel een doel: over een half uur wil ik weten/kunnen ……… Ga er dan ook voor!
- ☐ ! Denk na! Bedenk bij elke tekst wat je al weet van het onderwerp. Je begrijpt de tekst beter als je geregeld krantenartikelen leest en als je op de hoogte bent van de actualiteit.
- ☐ ! Wil je nog meer zekerheid over je kans van slagen? Ga dan naar examenbundel.nl voor tips over leren en plannen voor de examens.

© ThiemeMeulenhoff

C Lezen en begrijpen

Leerdoel 4: Bepalen wat het onderwerp van de tekst is – Oriënterend lezen

- ☐ ! Het onderwerp van de tekst vind je snel door de titel en de inleiding van de tekst te lezen.
- ☐ ! De inleiding van een examentekst bestaat vaak uit meerdere alinea's; lees dan even door tot je bij het middenstuk komt.
- ☐ ! Begin steeds met de leesstrategie van oriënterend lezen om het onderwerp te bepalen.
- ☐ Oefen deze leesstrategie. Bepaal bijvoorbeeld het onderwerp van enkele teksten van een examen.
- ☐ Meer over de leesstrategieën vind je in paragraaf 1.3 van **Samengevat**.

Leerdoel 5: Signaalwoorden herkennen en gebruiken – Markeren in de tekst

- ☐ ! Signaalwoorden zeggen veel over de opbouw van de tekst. Je hebt er veel aan bij het lezen van de tekst én bij het formuleren van je antwoorden.
- ☐ ! Markeer bij het lezen van een tekst: omcirkel de signaalwoorden en onderstreep de kernzinnen.
- ☐ Bestudeer de theorie van paragraaf 3, maak de oefenopgaven en kijk deze na.
- ☐ Oefen met het markeren van signaalwoorden en kernzinnen in een examentekst.
- ☐ Meer over signaalwoorden vind je in paragraaf 3.5 van **Samengevat**.

Leerdoel 6: Woordenboek gebruiken

- ☐ ! Neem op het examen je woordenboek mee.
- ☐ ! Woorden opzoeken kost veel tijd. Meestal kun je de betekenis van een woord wel uit de context afleiden.
- ☐ ! Zoek alleen een woord op als het nodig is om de vraag te beantwoorden.

© ThiemeMeulenhoff

Leerdoel 7: Vragen analyseren en begrijpen

- ☐ **!** Een examenvraag is soms lang en ingewikkeld geformuleerd. Dan helpt het de vraag een paar keer rustig door te lezen en de kernwoorden te markeren.
- ☐ **!** Begin pas met je antwoord als je zeker weet wat er wordt gevraagd.
- ☐ **!** Neem bij open vragen een deel van de vraag over voordat je tot het antwoord komt; met zo'n *antwoordstarter* zet je jezelf op het goede spoor.
- ☐ Markeer enkele woorden uit de open vraag die jij in je antwoord zou kunnen overnemen. Bijvoorbeeld: Welke **werkwijzen** gebruikt de **biologische veehouderij**, volgens de tekst, om de **hoeveelheid antibiotica** te **beperken**?
- ☐ Zoek een open vraag op bij een tekst en noteer je antwoordstarter.

Leerdoel 8: Uitwerkingen gebruiken

- ☐ **!** Direct na de teksten van een examen staan de uitwerkingen, gemaakt op basis van het correctievoorschrift. Hierin staan de antwoorden én een heldere toelichting met verwijzingen naar de tekst en tips.
- ☐ **!** Lees de toelichting rustig door als je antwoord niet (helemaal) klopt. Je leert er veel van en op het examen komen dezelfde vraagtypes steeds terug.
- ☐ **!** Alles wat tussen haakjes '(…)' staat hoeft niet in je antwoord te staan, maar het mag wel.
- ☐ **!** Als er een schuine streep '/' staat, dan moet je het ene óf het andere woord in jouw antwoord verwerken om het punt te krijgen.

© ThiemeMeulenhoff

D Examenvragen

Leerdoel 9: Deelonderwerpen van de tekst bepalen

- ☐ **!** In elk examen staat wel een *kopjesvraag* waarbij je bepaalt waar in de tekst een nieuw deelonderwerp begint. De kopjesvraag is altijd een van de eerste vragen.
- ☐ Bestudeer de theorie over dit vraagtype in paragraaf 6.
- ☐ Oefen met kopjesvragen; lees bijvoorbeeld tekst 1 van *2019-I* rustig door, maak de kopjesvragen en controleer je antwoorden met behulp van de uitwerkingen.

Leerdoel 10: Citeren en zelf formuleren

- ☐ **!** Citeer nooit meer of minder dan wordt gevraagd: een woord, een zinsgedeelte of een complete zin.
- ☐ **!** Als je iets moet uitleggen of in eigen woorden zeggen, schrijf je geen stukjes uit de tekst over. Wél mag je belangrijke woorden uit de tekst overnemen.
- ☐ **!** Open vragen waarbij je het antwoord zelf formuleert, leveren meestal meer punten op dan meerkeuzevragen.
- ☐ Oefen eens met citeervragen en met open vragen; in elk examen vind je er meerdere voorbeelden van.
- ☐ Als je je antwoord hebt gegeven, controleer dan of het wel het antwoord op de vraag is. Soms vergeet je tijdens het zoeken naar een antwoord wat er precies wordt gevraagd.
- ☐ Bespreek je antwoord met een medeleerling of je docent, als je niet zeker weet of je antwoord goed is.

Leerdoel 11: Meerkeuzevragen beantwoorden

- ☐ **!** Elk examen bevat een aantal meerkeuzevragen; deze vragen gaan over een tekstgedeelte (een of enkele alinea's) of over de hele tekst.
- ☐ **!** Als de meerkeuzevraag de hele tekst betreft, lees je vooral de titel, de inleiding en het slot.
- ☐ Deze vraagvorm kun je goed oefenen door van een examen(tekst) alleen de meerkeuzevragen te maken en de uitwerkingen te bestuderen.
- ☐ **!** Maak er een gewoonte van de vraag nog een keer door te lezen, voordat je tot een antwoord komt.
- ☐ **!** Controleer je antwoord met de vraag ernaast; heb je de vraag goed begrepen?

© ThiemeMeulenhoff

Leerdoel 12: Hoofdgedachte of hoofdvraag van de tekst bepalen en formuleren

- ☐ **!** Dit is een vraagtype dat in elk examen voorkomt, als meerkeuzevraag of open vraag.
- ☐ **!** De hoofdvraag staat vaak aan het eind van de inleiding of in het begin van het middenstuk.
- ☐ **!** Bij het bepalen van de hoofdgedachte kijk je naar de titel, de inleiding en vooral het slot van de tekst.
- ☐ **!** Lees de vraag nog eens door, voordat je het antwoord geeft.
- ☐ Bestudeer de theorie van paragraaf 6, maak de oefenopgaven en kijk deze na.
- ☐ Oefen met dit vraagtype; in het register vind je per examen de vraagnummers.

Leerdoel 13: Schrijfdoel en tekstsoort uit de tekst afleiden

- ☐ **!** Let op de titel; deze kan puur informerend zijn, maar ook de mening van de schrijver bevatten.
- ☐ **!** Om schrijfdoel en tekstsoort te bepalen let je daarnaast op de inleiding en het slot; je hoeft dus niet de hele tekst opnieuw te gaan lezen!
- ☐ Bestudeer de theorie van paragraaf 4, maak de oefenopgaven en kijk deze na.
- ☐ Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

Leerdoel 14: Intentie van de schrijver uit een tekst(deel) afleiden

- ☐ **!** Dit is een vraag naar de houding, gevoelens of bedoeling van de schrijver.
- ☐ **!** Let op de woordkeus en de schrijfstijl; daaruit kan blijken dat schrijver boos is of juist erg tevreden, of bijvoorbeeld de spot drijft met een kwestie. Let op beeldspraak waarmee iets belachelijk wordt gemaakt en op subjectieve woorden als *verbijsterend, schaamteloos*.
- ☐ **!** Als de vraag de hele tekst betreft, let je vooral op titel, inleiding en slot.
- ☐ Bestudeer de theorie van paragraaf 4.
- ☐ Voorbeelden van subjectieve taal (beeldspraak en stijlfiguren) vind je in paragraaf 2.3 van **Samengevat**.
- ☐ Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

© ThiemeMeulenhoff

Leerdoel 15: Samenvatten

- ☐ **!** Vaak staat in de vraag welke informatie-elementen je in je antwoord moet opnemen. Lees de vraag dus goed.
- ☐ **!** Markeer in het gevraagde tekstgedeelte kernwoorden en signaalwoorden; die kun je gebruiken in je antwoord. Beperk je tot de hoofdzaken!
- ☐ Schrijf je samenvatting uit in hele en goed geformuleerde zinnen; de spelling telt mee in de beoordeling.
- ☐ Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

Leerdoel 16: Functie van tekstgedeelte bepalen

- ☐ **!** Elk tekstdeel heeft binnen de tekst een functie of rol: de schrijver heeft er een bedoeling mee.
- ☐ **!** Je vindt de functie door goed te letten op signaalwoorden en kernwoorden in het tekstdeel. Markeer deze.
- ☐ Bestudeer de theorie in paragraaf 8, maak de opgaven en kijk die na.
- ☐ **!** Laat je niet van de wijs brengen door het grote aantal functiewoorden: van de meeste woorden weet je wel wat ze betekenen én je mag altijd kiezen uit een gegeven reeks.
- ☐ Je kunt lastige functiewoorden markeren; in de omschrijving vind je vaak synonieme woorden (*karakterisering – kenmerken*), markeer die ook.
- ☐ Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

Leerdoel 17: Standpunt, argumenten, argumentatie onderscheiden

- ☐ **!** Als je bij argumentatievragen goed onderscheid kunt maken tussen het standpunt en de argumenten die dit ondersteunen ben je al een heel eind op weg. Signaalwoorden kunnen je daarbij helpen.
- ☐ Bestudeer de theorie in de paragrafen 9 en 10, maak de opgaven en kijk die na. Markeer lastige termen.
- ☐ **!** Soms moet je de argumentatie *samenvatten* in eigen woorden of in een schema. Zie dan ook leerdoel 15.

© ThiemeMeulenhoff

Leerdoel 18: Drogredenen bepalen, aanvaardbaarheid van argumentatie beoordelen

- ☐ **!** Om vragen van dit type te beantwoorden stel je je op als een kritische lezer. Klopt het argument of is er sprake van een drogreden? Spreekt de schrijver zichzelf tegen?
- ☐ **!** Vaak moet je dus *uitleggen* (zelf formuleren) waarom iets niet klopt. Zie ook leerdoel 10.
- ☐ Bestudeer de theorie in de paragrafen 9 en 10, maak de opgaven en kijk die na. Markeer lastige termen.
- ☐ Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

© ThiemeMeulenhoff

E Complete teksten/examens

Leerdoel 19: Een of twee teksten uit een examen maken

Zet de volgende stappen om tot een goed resultaat te komen.

- ☐ Zorg voor een werkplek waar je niet wordt afgeleid en waar je geconcentreerd kunt oefenen. Gebruik de tips van onderdeel B!
- ☐ Kies een tekst uit een recent examen. Vaak worden twee teksten met elkaar vergeleken; de vragen bij zulke teksten kun je het beste samen maken.
- ☐ Schat in hoeveel tijd je nodig hebt om de tekst/teksten te lezen en de vragen te maken. Een examen duurt drie uur en bevat ongeveer 40 vragen. In anderhalf uur maak je dus plusminus 20 vragen.
- ☐ Lees de eerste tekst oriënterend om het onderwerp te bepalen.
- ☐ Lees daarna de hele tekst rustig door. Markeer bij het lezen de signaalwoorden en de kernwoorden.
- ☐ Kijk daarna pas naar de vragen. Je zult daarbij veel vraagtypen (zie onderdeel D) herkennen!
- ☐ Raadpleeg bij het maken van de vragen zo nodig de tips in onderdeel C en D.
- ☐ Ga na het beantwoorden van de vragen na of je planning klopt. Heb je alle vragen binnen de geplande tijd gemaakt?
- ☐ Kijk je antwoorden goed na met behulp van de uitwerkingen (onderdeel C, leerdoel 8).
- ☐ Valt het resultaat tegen? Oefen dan met andere teksten of een compleet examen. Of oefen met bepaalde vraagtypen die je lastig vindt.

Leerdoel 20: Een compleet examen maken

- ☐ Zet de stappen van leerdoel 19, maar kies een compleet examen.
- ☐ Aanvullende tips om een compleet examen te oefenen vind je voor in deel 2 van de **Examenbundel**: *tips bij het maken van het examen Nederlands*.
- ☐ **!** Oefen regelmatig met examenteksten. Zo leer je een realistische inschatting te maken van de tijd die je nodig hebt én raak je vertrouwd met de vraagtypen!

© ThiemeMeulenhoff

Hoe zou je het nu al doen op een examen? De oriëntatietoets geeft je een eerste indruk. De antwoorden en een studieadvies vind je op mijn.examenbundel.nl.

Oriëntatietoets

Tekst 1

De wereld als jury

(1) Twee minuten duurt het televisie-optreden van Sander uit Wageningen. Met een beetje pech blijft het hem de rest van zijn leven achtervolgen. Presentator Eddy Zoëy van het datingprogramma *Take me out* heeft zijn arm om de negentienjarige jongen heen geslagen. “Ik hoop dat je met een meisje weg kan gaan”, zegt Zoëy. “Maar eerst mogen ze je beoordelen op het uiterlijk. Dames! Kom maar op met jullie stemmen.” Het ene na het andere bordje kleurt rood. De dames willen hem niet. Sander zakt door de grond. Eén troost voor Sander: hij is niet alleen. Twaalf jaar nadat *Big Brother*[1)] voor maatschappelijk debat zorgde, produceert reality-tv nog altijd dagelijks winnaars en verliezers.

(2) Castingshows[2)] zijn goedkoop om te maken, omdat er immers geen professionele acteurs betaald hoeven te worden. Het concept kan bovendien worden losgelaten op elk thema. Van modellen en mode tot talentenjachten en relatiebemiddeling. De onderwerpen mogen verschillen, de aanpak is grotendeels dezelfde. Uit een veelvoud aan aanmeldingen wordt een bonte groep jonge mensen geselecteerd. Die moeten vervolgens in een afvalrace bewijzen dat zij het beste kunnen koken of het grootste zangtalent zijn. Daarbij worden zij op de voet gevolgd door een jury. Liefst ook door de kijkers thuis, want hun sms’jes zijn een welkome bron van inkomsten. Voor de winnaar ligt een baan of een platencontract in het verschiet.

(3) De huidige castingshow is niet opeens uit de lucht komen vallen. “Het is niet zomaar reality-tv”, vertelt mediawetenschapper Maarten Reesink, verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. “Het realitygenre begon al veel eerder, met wat ik maar ‘de zwaailichttelevisie’ noem. Hierbij kon de kijker meerijden met politie of brandweer. Daarna kwam de emotietelevisie: *All you need is love*. Met *Big Brother* brak in 1999 een heel nieuw tijdperk aan.” De omstreden show, waarbij een zorgvuldig geselecteerde groep deelnemers zo’n honderd dagen in een met camera’s volgestouwd huis moest doorbrengen, zou het prototype worden van wat Reesink ‘de derde generatie reality-programma’s’ noemt. “Het is reality, maar gecreëerd voor de televisie. ‘*Creality*’ dus. Casting is daarbij cruciaal. Dat geldt ook voor de vierde en voorlopig laatste generatie reality-tv: de make-over. Of het nou een huis, garderobe of lichaam betreft, alles gaat radicaal op de schop en de kijker volgt dit op de voet.”

(4) De moderne castingshows zijn veelal een combinatie van die laatste

noot 1 *Big Brother* was een televisieprogramma waarin een groep mensen in een huis samenleefde en bekeken en gevolgd werd. Wekelijks werd een deelnemer door de kijker weggestuurd. De laatst overgebleven deelnemer won een geldprijs.

noot 2 casting: selectie van kandidaten voor een specifieke rol

© ThiemeMeulenhoff

twee categorieën. Vergeleken met vroeger is de nadruk steeds sterker op succes komen te liggen. “Zo bezien was *Big Brother* heel onschuldig”, stelt Henri Beunders, hoogleraar media, geschiedenis en cultuur aan de Rotterdamse Erasmus Universiteit. “*Big Brother* zou volgens sommige psychologen een gevaarlijk experiment zijn. Flauwekul. *Big Brother* ging uit van de gedachte dat ook gewone mensen die bij elkaar worden gezet, interessant kunnen zijn. Bij de nieuwe generatie castingshows is het omgekeerd. De kern is juist dat je níet zomaar jezelf kunt zijn. De boodschap van programma’s als *Idols*[3] is dat je succes moet hebben. Je moet veranderen.” De prestatiedwang wordt nog eens versterkt door de populariteit van het make-over-genre. Boven op de keiharde concurrentiestrijd van de castingshow verheerlijkt dit de individuele maakbaarheid.

(5) Het resultaat is de democratisering van het idolendom; tegelijkertijd met die nieuwe *celebrity*-cultuur is een snoeiharde afzeikpraktijk ontstaan. Daarbij cast de massa mee en kandidaten kunnen ieder moment worden weggestemd. Hun succes gaat daardoor gebukt onder een permanente voorwaardelijkheid. Eén misstap of ondoordachte opmerking en het kan voorbij zijn met de roem. Het gaat overigens vaak om het grootste idool en niet om het grootste talent. Hoe populair castingshows ook zijn, deskundigen verwachten dat ze net als alle televisietrends eerder vroeger dan later uit de gratie zullen raken. Dat geldt niet voor de mentaliteit die zij propageren. Het achterliggende idee – bewijs ons maar eens dat jij uniek bent en wel iedere dag opnieuw – is overal doorgedrongen. Er is een castingmaatschappij ontstaan.

(6) Onder die titel verscheen in Duitsland afgelopen jaar een boek, onder redactie van de in Tübingen docerende mediawetenschapper Bernhard Pörksen. “Bijna iedereen heeft tegenwoordig een mobieltje met camera. Daarmee kan diegene zichzelf of zijn buurman zomaar presenteren op een sociale netwerksite of een blog. Bijna alles wat we doen, vindt mogelijk voor een ons onbekend publiek plaats. En precies dat inzicht verandert onze manier van denken, onze waarneming, onze zelfpresentatie.” Het gevolg is een ononderbroken ‘zelfenscenering’. “Mensen spelen voortdurend een rol”, aldus Pörksen. Als voorbeeld noemde hij *YouTube*[4] een doorlopende castingshow.

(7) De onderliggende mentaliteit heeft niet alleen op televisie en internet toegeslagen. Zij heeft daarnaast haar weerslag op bijvoorbeeld de arbeidsmarkt. Sommige bedrijven selecteren personeel door middel van zogeheten *recruitment games*, die werken volgens het principe van de castingshows. Een groep jonge mensen wordt geselecteerd en krijgt vervolgens te maken met reallife-situaties, bijvoorbeeld een steenrijke klant die zijn geld wil beleggen. Het bedrijf observeert hoe de kandidaten de opdracht samen uitvoeren. Degene die daarbij het meest overtuigt, krijgt een baan aangeboden.

(8) De castingmentaliteit is ook in de

noot 3 *Idols*: talentenjachtprogramma op televisie waarin gezocht wordt naar nieuw zangtalent

noot 4 *YouTube*: website waar filmpjes kunnen worden geplaatst en bekeken

politiek doorgedrongen. Nederlandse verkiezingscampagnes zijn één grote politieke castingshow geworden. Daarin staat niet deskundigheid, maar persoonlijkheid centraal. Politici doen alles om in de gunst te komen bij het publiek. Toppunt waren de lijsttrekkersdebatten voorafgaande aan de landelijke verkiezingen in 2010, waarbij de politieke leiders tweegevechten hielden van vier minuten. Het resultaat had nog het meeste weg van een *rap battle*[5]. Op de achtergrond klapte en juichte de aanhang, te herkennen aan de gekleurde shirtjes. Zelfs het decor leek op dat van *Idols*: de opstelling van de kandidaten, de felgekleurde lichten, de twee gelikte presentatoren en het opiniepanel dat tijdens de uitzending de beste debater zou uitverkiezen. De hele maatschappij is dus doordrenkt van het castingprincipe.

(9) De castingmaatschappij kan niet zonder gevolgen blijven voor de mensen die hierin opgroeien. Volgens sommigen is onder invloed van de nieuwe spelregels dan ook een heuse castinggeneratie ontstaan. De Duitse journaliste Lara Fritzsche lanceerde deze term in een boek, waarvoor zij een groep jongeren volgde. Zij zag een generatie voor wie het leven een castingshow is, met de hele wereld als jury. “Hun bestaan wordt getekend door een overvloed aan mogelijkheden. Dat geldt voor studies, banen, maar ook voor vrienden en geliefden. Deze jongeren moeten voortdurend keuzes maken tussen tal van verschillende spullen, kansen en mensen. Casting is daarbij een handig instrument. We casten en worden gecast, zelfs in ons privéleven”, aldus Fritzsche. Dat wordt duidelijk op *Facebook*[6]. Gebruikers plaatsen op hun persoonlijke pagina informatie over zichzelf. Net als in castingshows kan het publiek, bestaande uit vrienden en kennissen, reageren. Uit onderzoek blijkt dat mensen voortdurend een afweging maken hoe deze reacties hun profiel beïnvloeden. Alles gaat kortom om de enscenering en dat leidt tot oppervlakkigheid. Er lijkt een dwang te heersen om positief te blijven en vooral niet te moeilijk te doen. Eenzelfde mechanisme is werkzaam op *Twitter*[7]. Iedereen kan meekijken en daar is iedereen zich van bewust. Dus zien we vooral veel nietszeggende mededelingen. Dat stemt al met al niet vrolijk. We leven in een maatschappij waarin steeds meer mensen zich gedragen alsof ze in een castingshow zitten. Ze zijn zich ervan bewust dat ze in alles wat ze doen gevolgd, beoordeeld en misschien wel veroordeeld kunnen worden en spelen daardoor voortdurend een rol.

(10) De vraag is of het anders kan. Mediawetenschapper Reesink heeft zijn twijfels. Het succes van het castingprincipe heeft volgens hem alles te maken met onze ingewikkelde samenleving: “Kijk, vroeger leefde je in een zuil. Dat schiep duidelijkheid. Daarna kwamen de subculturen: je was bijvoorbeeld punk en op

noot 5 *rap battle*: woordenstrijd door middel van rap

noot 6 *Facebook*: sociale netwerksite waar gebruikers hun persoonlijke interesses delen met anderen

noot 7 *Twitter*: internetdienst waarmee gebruikers korte berichtjes publiceren

die manier wist je welke kleding aan te trekken en hoe je te gedragen. Maar tegenwoordig? De zuilen en de subculturen behoren grotendeels tot het verleden. Er zijn alleen nog snel wisselende ‘lifestyles’. De ene dag kan ik naar Ajax gaan, de volgende avond bezoek ik een concert van Vivaldi. Het gevolg is dat we geregeld andere rollen moeten spelen. Tegelijkertijd geldt dat je jezelf moet blijven, authentiek moet zijn. De spanning tussen die twee, hoe ‘deal’ je daarmee?”

(11) De castingmaatschappij biedt een oplossing voor dit dilemma, omdat zij met rolmodellen en antivoorbeelden een moraal biedt. Zij maakt de complexe werkelijkheid overzichtelijker door deze terug te brengen tot een reeks stereotypen, die ons helpen om situaties te ordenen. “Ik doe het zelf ook, hoor”, zegt Reesink. “Als ik mensen leer kennen, googel ik ze soms om niet voor verrassingen te komen staan en te kijken of diegene een vriend zou kunnen zijn.”

(12) “Tegenwoordig is het lastiger jezelf neer te zetten, je eigen identiteit te vinden”, zo merkt ook journaliste Fritzsche op. Dezelfde gemengde gevoelens heeft ze bij *Facebook*: “Je ontmoet als jongere niet langer alleen maar mensen uit je eigen dorp, zoals vroeger. Je kunt tegenwoordig chatten met mensen wereldwijd, maar het maakt de contacten wel oppervlakkiger. De castingmaatschappij dwingt jongeren om zichzelf te presenteren als merk.” Zo laat zich, ondanks toenemende oppervlakkigheid en prestatiedruk, het succes van de castingmaatschappij verklaren. Te midden van een zee aan keuzes biedt deze tenminste nog een klein beetje houvast.

naar: Koen Haegens
uit: De Groene Amsterdammer, 31 maart 2011

‘Castingshows zijn goedkoop om te maken, omdat er immers geen professionele acteurs betaald hoeven te worden. Het concept kan bovendien worden losgelaten op elk thema.’ (regels 21-25)

1 Citeer uit alinea 2 een zin die ook aangeeft dat dit soort shows financieel aantrekkelijk is.

2 Wat is de functie van de woordspeling ‘creality’, gelet op de gedachtegang in alinea 3?
Met de woordspeling ‘creality’ wordt
A aangegeven dat in de derde generatie realityprogramma’s een werkelijkheid gecreëerd wordt.
B bedoeld dat in de laatste generatie reality-tv de make-over centraal staat.
C de rol van casting benadrukt die nodig is voor een bepaald soort realityprogramma’s.
D het creatieve vakmanschap getypeerd dat schuilgaat achter een realityprogramma.

De tekst *De wereld als jury* kan in vier tekstdelen worden verdeeld. Aan deze tekstdelen kunnen achtereenvolgens de volgende kopjes worden toegekend:
deel 1: Voorbeeld reality-tv
deel 2: Kenmerken castingshows
deel 3: Gevolgen castingmentaliteit
deel 4: De positieve werking van het castingprincipe

3 Bij welke alinea begint deel 3?
4 Bij welke alinea begint deel 4?

5 Welke van onderstaande beweringen typeert de inhoud van alinea’s 3 en 4 het beste?
In alinea’s 3 en 4
A worden problemen rond realityshows gesignaleerd en oplossingen daarvoor voorgesteld.
B worden voor- en nadelen van realityshows afgewogen en conclusies daaruit getrokken.
C wordt de ontstaansgeschiedenis van realityshows geschetst en hun huidige situatie besproken.
D wordt een standpunt ten aanzien van realityshows ingenomen en weerlegd.

In alinea 5 wordt gesteld dat er een castingmaatschappij is ontstaan.
6 Noem drie verschillende maatschappelijke terreinen waar het castingprincipe is doorgedrongen, volgens de tekst.

‘Bijna alles wat we doen, vindt mogelijk voor een ons onbekend publiek plaats. En precies dat inzicht verandert onze manier van denken, onze waarneming, onze zelfpresentatie.’ (regels 131-136)
7 Welke drogreden zou een kritische lezer in het bovenstaande citaat vooral kunnen aanwijzen?
A een cirkelredenering
B een onjuist beroep op causaliteit
C het maken van een verkeerde vergelijking
D het ontduiken van de bewijslast

8 Met welke omschrijving kan de functie van alinea 8 ten opzichte van alinea 7 het beste worden getypeerd?
Alinea 8
A gaat verder met de opsomming in alinea 7.
B geeft argumenten bij het standpunt in alinea 7.
C maakt een vergelijking met voorbeelden in alinea 7.
D trekt een conclusie uit de argumentatie in alinea 7.

De redenering in alinea 9 is onder meer gebaseerd op voorbeelden.
9 Op welk ander argumentatieschema wordt daarnaast vooral een beroep gedaan?
een argumentatieschema op basis van
A kenmerk of eigenschap
B oorzaak en gevolg
C overeenkomst en vergelijking
D voor- en nadelen

10 Hoe kan de tekst *De wereld als jury* het beste getypeerd worden?
A deels als analyse over de invloed van castingshows en deels als beschouwing over authenticiteit in de huidige maatschappij
B deels als kritiek op het aan castingshows gehechte belang en deels als een oproep om voorzichtig te zijn met sites zoals Facebook
C deels als onderzoek naar de invloed van programma's als Idols en deels als waarschuwing voor de zelfenscenering in castingshows
D deels als relaas van het verschijnsel castingshow en deels als betoog voor het behoud van de eigen identiteit

De titel van de tekst is een vergelijking.
11 Leg de titel uit, gelet op de strekking van de tekst. Ga daarbij in op beide elementen van de vergelijking.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

12 Welke van onderstaande beweringen geeft het beste de hoofdgedachte van de tekst *De wereld als jury* weer?
A Castingshows kennen een lange ontstaansgeschiedenis, lopend van simpele reality-tv tot slim amusement op basis van het concept van zelfmaakbaarheid, waarbij het einde van de mogelijkheden nog niet in zicht is.
B De castingmaatschappij is verantwoordelijk voor de toename van oppervlakkige contacten tussen en concurrentiestrijd onder vooral jongeren en aan deze ontwikkeling moet een halt worden toegeroepen.
C De castingmaatschappij leidt tot minder diepgaande communicatie en gedwongen gedragsaanpassing van mensen, maar ze maakt de ingewikkelde werkelijkheid ook beter te overzien.
D Ondanks het feit dat de huidige gemeenschap onoverzichtelijk is geworden, heeft ieder dankzij castingshows de mogelijkheid zich te onderscheiden en dat wordt tegenwoordig als normaal beschouwd.

© ThiemeMeulenhoff

Tekst 2

Groenwassen (fragment)
De milieupretenties van de mode

(1) Het lijkt erop dat het Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) door steeds meer modebedrijven omarmd wordt. Al dan niet vanuit de overtuiging dat consumenten het verwachten, geven modebedrijven nadrukkelijk blijk van hun MVO-beleid. Neem het gebruik van biologisch geteelde katoen in de kledingindustrie: dat nam volgens *Textile Exchange* in 2010 met twintig procent toe ten opzichte van het jaar ervoor. De duurzame ontwikkelingen bij de modemerken kunnen worden gezien als veelbelovende eerste stappen in de richting van een schone, eerlijke kledingindustrie.

(2) Toch is een volledig verantwoord geproduceerd kledingstuk, ondanks alle inspanningen, nog altijd fictie. Bedrijven die pogingen ondernemen om hun productieketen te verduurzamen, zijn dan ook te prijzen: door hun tijd- en kosteninvesteringen effenen zij als koplopers straks de weg voor de achterhoede.

(3) De bescheiden vorderingen van de modewereld op het gebied van duurzaamheid staan echter vaak nauwelijks in verhouding tot de realiteit. Zo is de katoen met het stempel van *Textile Exchange* niet volledig biologisch. Een stof die voor vijf procent uit biologisch geteelde katoen bestaat, mag het label al voeren. Dit verklaart het opmerkelijke gegeven dat er al jarenlang meer kleding onder het mom van biokatoen in de winkels wordt verkocht dan er ooit wereldwijd aan biologisch katoen is geteeld. Een vergelijkbare beperking kleeft aan het *Better Cotton Initiative*. Dit initiatief van meerdere bedrijven is een vorm van zelfregulering die slechts een beperkt aantal eisen stelt aan de productie van katoen. Bedrijven die eraan deelnemen, doen dan ook verdacht veel denken aan slagers die hun eigen vlees keuren. Waarom verzinnen ze hun eigen standaarden, in plaats van de internationale richtlijnen voor biologische katoen te volgen?

(4) In de hedendaagse modewereld is het zogenaamde '*greenwashing*' (groenwassen), het groener of duurzamer voordoen van een bedrijf dan het daadwerkelijk is, niet vreemd. Een recent voorbeeld: het zwarte uittenue van het Nederlands elftal staat als groen te boek, omdat de producent er gerecyclede plastic flessen voor gebruikt. Voor één tenue zouden liefst dertien petflessen zijn hergebruikt. De milieuvriendelijkheid van de techniek, die trouwens al jaren wordt gebruikt voor het maken van het alom bekende fleece, is op z'n zachtst gezegd dubieus. Het hergebruiken van plastic flessen is beter dan er de afvalberg mee vergroten, maar het recyclen vergt een milieubelastend en energie-intensief chemisch proces.

naar: Lynsey Dubbeld
uit: De Groene Amsterdammer, 12 juli 2012

© ThiemeMeulenhoff

13 Welke van onderstaande zinnen hoort in een goede samenvatting van tekst 2 niet thuis?
A In de kledingindustrie is sprake van een toenemend duurzaamheidsbewustzijn.
B In de modewereld valt de duurzaamheid in de praktijk tegen.
C Katoen met het stempel van Textile Exchange is niet volledig biologisch.
D Modebedrijven doen zich groener voor dan ze daadwerkelijk zijn.

 © ThiemeMeulenhoff

De theorie is volledig aangepast aan het nieuwste examenprogramma (syllabus 2022), inclusief de begrippenlijst argumentatieve vaardigheden.

Deel 1 Theorie met oefenopgaven

1 Het centraal examen

Op het centraal examen Nederlands worden twee domeinen uit het examenprogramma getoetst: leesvaardigheid en argumentatieve vaardigheden voor zover het analyseren en beoordelen van een betoog betreft.

Het centraal examen Nederlands bestaat uit ongeveer vier teksten met in totaal ongeveer 40 vragen. Soms is er in een vraag bij een tekst nog een tekstfragment opgenomen. Zo'n tekstfragment wordt satelliettekst genoemd. Een satelliettekst gaat over hetzelfde onderwerp als de hoofdtekst, maar hij is geschreven door een andere auteur en geeft een andere kijk op het onderwerp.
Je zult de satellietteksten inhoudelijk met de hoofdtekst moeten kunnen vergelijken.
Je krijgt drie uur de tijd voor het beantwoorden van de vragen.

Voor het hele onderwijs (van basisschool tot hoger onderwijs) is vastgelegd wat leerlingen moeten kennen en kunnen op het gebied van de Nederlandse taal. Voor Nederlands zijn er vier referentieniveaus. Voor het havo-examen Nederlands moet je voldoen aan referentieniveau 3F. Het soort teksten dat je moet kunnen lezen en begrijpen, wordt als volgt omschreven:

algemene omschrijving	Je kunt een grote variatie aan teksten over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard zelfstandig lezen. Je leest met begrip voor geheel en details.
informatieve teksten	Je kunt informatieve teksten lezen, zoals voorlichtingsmateriaal, brochures van instanties (met meer formeel taalgebruik), teksten uit (gebruikte) methodes, maar ook krantenberichten, zakelijke correspondentie, ingewikkelde schema's en rapporten over het eigen werkterrein.
instructieve teksten	Je kunt instructieve teksten lezen, zoals ingewikkelde instructies in gebruiksaanwijzingen bij onbekende apparaten en procedures.
betogende teksten	Je kunt betogende teksten lezen waaronder teksten uit schoolboeken, opiniërende artikelen.
tekstkenmerken	De teksten zijn relatief complex, maar hebben een duidelijke opbouw die tot uiting kan komen in het gebruik van kopjes. De informatiedichtheid kan hoog zijn.

Vraagtypen
De paragrafen hierna geven een overzicht van de belangrijkste theorie. Je leest er over welke leesvaardigheden en argumentatieve vaardigheden je moet beschikken om het examen goed te kunnen maken. Je neemt daarbij ook kennis van de vraagtypen die op het examen veel voorkomen en van de wijze waarop je deze het beste kunt beantwoorden. Bij de theorie vind je oefenopgaven en een lijst met belangrijke begrippen. Achter in deze bundel staat een register waarin je de examenopgaven kunt opzoeken die aansluiten bij de paragrafen van deel 1. Heb je moeite met een bepaald vraagtype, besteed dan extra aandacht aan de examenopgaven die je via het register vindt.

© ThiemeMeulenhoff

Beoordeling
Je werk wordt beoordeeld aan de hand van een correctievoorschrift. In dat voorschrift staan de scorepunten die aan een antwoord worden toegekend.
Het cijfer dat je behaalt voor het centraal examen bepaalt voor 50 procent je eindcijfer voor het vak Nederlands.

© ThiemeMeulenhoff

2 Taalgebruik en aantal woorden

Bij open vragen moet je taalgebruik correct zijn. Dat wil zeggen: in je antwoord mogen geen taal- en geen spelfouten voorkomen. Voor incorrect taalgebruik worden maximaal 4 scorepunten in mindering gebracht. Daarvoor geldt als aftrekregeling:
- bij 1 fout of 2 fouten krijg je 1 punt aftrek;
- bij 3 of 4 fouten krijg je 2 punten aftrek;
- bij 5 of 6 fouten krijg je 3 punten aftrek;
- bij 7 of meer fouten krijg je 4 punten aftrek.

Onder incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik wordt verstaan: spelfouten, verkeerd woordgebruik en fouten in de zinsbouw, inclusief verkeerde woordvolgorde. Als je steeds dezelfde fout maakt, worden die herhaalde fouten als afzonderlijke fouten meegeteld. Bij de beoordeling van de spelling wordt uitgegaan van de schrijfwijze volgens het Groene Boekje.

Ook als je antwoord inhoudelijk fout is en dus geen punten oplevert, wordt het op taalgebruik en spelling beoordeeld. Een inhoudelijk fout antwoord met taalfouten leidt dus tot puntenaftrek.

Bij open vragen wordt vaak gezegd dat je in een of meer volledige zinnen moet antwoorden. In dat geval wordt er een punt afgetrokken voor een antwoord dat alleen uit een bijzin bestaat. Je krijgt dus een punt aftrek voor een antwoord als: ‘Dat de ijskappen smelten.’

Maar soms hoef je bij een open vraag niet in volledige zinnen te antwoorden. Dan mag je ook met een woordgroep of een bijzin antwoorden. Bij zo’n vraag wordt alleen op de spelling gelet.

Als je in je antwoord een of een paar woorden weglaat, wordt er een punt afgetrokken. Is je antwoord geheel in telegramstijl, dan wordt het hoe dan ook geheel fout gerekend en levert je antwoord geen punten op.

Gebruik je een kleine letter waar je een hoofdletter zou moeten gebruiken, zoals aan het begin van een zin, dan wordt er een punt afgetrokken. Voor het omgekeerde, als je ten onrechte een hoofdletter gebruikt in plaats van een kleine letter, geldt hetzelfde.

Bij de beoordeling van het taalgebruik en de spelling wordt er niet op gelet hoe je getallen schrijft. Je kunt ze uitschrijven (bijvoorbeeld ‘veertien’), maar dat hoeft niet (bijvoorbeeld ‘14’).

Soms staat er in de tekst zelf een spelfout. Neem je die fout over in je antwoord, dan kost dat je geen punten.

Je antwoorden worden niet beoordeeld op interpunctie.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden en dergelijke) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

© ThiemeMeulenhoff

Bij open vragen wordt vaak aangegeven dat je voor je antwoord niet meer dan een bepaald aantal woorden mag gebruiken. Als je bij zo'n vraag een antwoord geeft dat het maximale aantal woorden overschrijdt, worden alleen die woorden die binnen het maximum vallen, beoordeeld. Anders gezegd: voor een goed antwoord dat te lang is, krijg je zelden alle punten. Houd je dus altijd aan het gegeven maximale aantal woorden.

In aansluiting op de vorige regel geldt het volgende. Als je de vraag herhaalt voordat je tot het antwoord komt, tellen de woorden tot aan het eigenlijke antwoord niet mee. Besteed niet te veel tijd aan het tellen van het maximale aantal woorden dat je in het antwoord mag gebruiken. Vaak kun je het aantal gebruikte woorden wel inschatten. En: het gegeven aantal woorden is in de regel ruim bemeten. Maar als je twijfelt aan de lengte van je antwoord, tel dan zorgvuldig. Want als je antwoord maximaal 20 woorden mag tellen en je hebt er 24 gebruikt, dan tellen alleen de eerste 20 woorden als antwoord.

Blijf niet te ver onder het gegeven maximale aantal woorden. Als in een uitlegvraag een maximum van 35 woorden wordt genoemd, zal een antwoord van 8 woorden niet veel punten opleveren.

© ThiemeMeulenhoff

3 Signaalwoorden en signaalzinnen

Signaalwoorden geven het verband aan tussen (delen van) zinnen en tussen alinea's. Ze geven belangrijke informatie over de opbouw van een tekst of tekstgedeelte. Zo kunnen signaalwoorden een opsomming aankondigen of duidelijk maken dat er sprake is van een voorbeeld of een verklaring. Let er dus goed op: bij het maken van vragen bij een tekst én bij het schrijven van een samenvatting zijn signaalwoorden een belangrijk hulpmiddel.

Soorten en voorbeelden signaalwoorden

opsomming	ook, bovendien, verder, eveneens, dan, vervolgens, daarnaast, ten eerste ... ten tweede, zowel ... als
tegenstelling	maar, echter, toch, daarentegen, in tegenstelling tot, daar staat tegenover dat, enerzijds ... anderzijds
oorzaak-gevolg	daardoor, door, doordat, waardoor, zodat, te danken aan, te wijten aan, het gevolg van, ten gevolge van, de oorzaak hiervan is
reden/verklaring	want, omdat, daarom, waarom, namelijk, immers, aangezien
doel-middel	door middel van, met de bedoeling om, met behulp van, om te, daartoe, opdat
toelichting	denk hierbij aan, bijvoorbeeld, zo, dat komt voor bij, ter illustratie, dat is het geval bij
vergelijking	net als, zoals, zo ook, evenals, eveneens, eenzelfde, hetzelfde/dezelfde als, in vergelijking met, vergeleken met, soortgelijke
voorwaarde	als, indien, mits (op voorwaarde dat), tenzij (behalve wanneer), stel dat
conclusie	dan ook, dus, aldus, hieruit volgt, concluderend
samenvatting	kortom, samenvattend, alles bij elkaar genomen, om kort te gaan

Om de opbouw van een tekst te doorgronden heb je ook veel aan signaalzinnen. Met behulp van signaalzinnen maakt een schrijver duidelijk wat er volgt (aankondigend) of wat hij heeft behandeld (terugblikkend).

Soorten en voorbeelden signaalzinnen

aankondigend	Ik zal hier enkele voor- en nadelen van rekeningrijden bespreken. Maar aan het systeem kleven ook enkele bezwaren. Hoe is de opmars van het toerisme te verklaren?
terugblikkend	Van de besproken verklaringen lijkt de laatste me het meest aannemelijk.
aankondigend én terugblikkend	Welke conclusie kunnen we nu uit bovenstaande onderzoeksresultaten trekken?

© ThiemeMeulenhoff

4 Tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver

De teksten in de examens komen uit kranten en tijdschriften en van websites. Ze gaan over onderwerpen van maatschappelijke aard.

De voornaamste *tekstsoorten* zijn:

1 **informatieve tekst** of **uiteenzetting**. Een tekst waarin de schrijver iets uitlegt, beschrijft, verklaart of mededeelt.
kenmerken:
- is objectief (auteur geeft voornamelijk feiten, geen eigen mening);
- is bedoeld om de lezers te informeren over een stand van zaken of een gang van zaken om de lezers iets te laten begrijpen.

Bij uiteenzettende teksten of tekstgedeelten wordt objectief uitleg gegeven, worden indelingen aangeduid en worden samenhangen en processen verduidelijkt.

2 **betogende tekst** of **betoog**. Een tekst waarin de schrijver een duidelijk standpunt inneemt en dat standpunt met argumenten onderbouwt.
kenmerken:
- is subjectief (auteur geeft voornamelijk eigen mening);
- is bedoeld om de lezers van het standpunt te overtuigen.

Bij betogende teksten of tekstgedeelten wordt een beargumenteerd standpunt ingenomen.

3 **beschouwende tekst** of **beschouwing**. Een tekst waarin de schrijver de lezer interpretaties, verklaringen en opinies ter overweging aanbiedt.
kenmerken:
- is gedeeltelijk objectief, gedeeltelijk subjectief;
- is bedoeld om de lezer over een kwestie te laten nadenken.

Bij beschouwende teksten of tekstgedeelten belicht de schrijver een verschijnsel van verschillende kanten. Hij legt de lezer mogelijke verklaringen van en verschillende standpunten (inclusief zijn eigen standpunt) over een kwestie voor, zodat de lezer zijn eigen mening kan vormen. Een beschouwing kan ook de argumenten voor en tegen een of meer standpunten behandelen, maar is er niet op gericht de lezer voor een van die standpunten te winnen.

Men onderscheidt in zakelijke teksten de volgende *schrijfdoelen*:

1 **informeren**
2 **uiteenzetten**
3 **overtuigen (betogen, een pleidooi houden)**
4 **tot actie aanzetten (activeren, aansporen tot handelen)**
5 **beschouwen (ter overweging aanbieden)**
6 **vermaken (amuseren)**

Ook een combinatie van twee of meer schrijfdoelen is mogelijk. Je moet dan vaststellen wat het belangrijkste schrijfdoel is.

Een voorbeeld van een examenvraag:

- Hoe kan de tekst het beste getypeerd worden?
  Deze tekst is vooral
  A een beschouwende tekst met activerende elementen.
  B een beschouwende tekst met betogende elementen.
  C een betogende tekst met activerende elementen.
  D een betogende tekst met beschouwende elementen.

© ThiemeMeulenhoff

Naast vragen over tekstsoort en schrijfdoel kun je vragen verwachten over de *intenties, opvattingen* en *gevoelens* van de auteur of auteurs.
Drie voorbeelden van dergelijke vragen:

- In welke alinea van de tekst komt het standpunt van de auteur het duidelijkst naar voren?

- Hoe kan de houding van de auteur ten opzichte van zijn onderwerp het beste gekaraktiseerd worden?
  A bezorgd, maar weinig kritisch
  B kritisch en betrokken
  C neutraal en afstandelijk
  D zakelijk en professioneel

- Al in de eerste twee alinea’s zet de schrijver de toon voor zijn hele artikel. Hoe zou je die toonzetting het beste kunnen typeren?
  A als alarmerend
  B als enthousiasmerend
  C als prikkelend
  D als spottend

De woordkeus en de schrijfstijl zeggen veel over de intenties en gevoelens van de schrijver of schrijvers. Let bij vragen die de hele tekst betreffen vooral op de titel, de inleiding en het slot.

© ThiemeMeulenhoff

5 Citeren en met eigen woorden

Als gevraagd wordt te *citeren*, dan haal je een stukje uit de tekst letterlijk aan. Dat doe je door de eerste twee en de laatste twee woorden van een zin of zinsgedeelte over te nemen en daar de regelnummers achter te schrijven.
Voorbeeld:
'Stel, je (…) wordt samengevat.' (regels 1-3)

Aandachtspunten:
- Meestal wordt gevraagd een zin of een zinsgedeelte te citeren. Een zinsgedeelte is een onderdeel van een zin dat op zijn minst twee opeenvolgende woorden bevat. Je antwoord is minder goed of fout als je te lange citaten geeft.
- Wees heel nauwkeurig bij het citeren. Vergeet niet dat een zin begint met een hoofdletter en eindigt met een punt, vraagteken of uitroepteken. Ook van een citaat moet de spelling correct zijn. Controleer dus of je alle woorden goed hebt overgenomen. Vergeet ook niet de regelaanduiding toe te voegen.

Als er gevraagd wordt iets *met eigen woorden* uit te leggen, dan mag je beslist níet een zin of zinsgedeelte uit de tekst letterlijk overschrijven (citeren). Je mag wél belangrijke termen uit de tekst overnemen. Bij een met-eigen-woorden-vraag formuleer je zelfstandig met behulp van belangrijke woorden uit de tekst.

Meestal staat bij een met-eigen-woorden-vraag aangegeven hoeveel woorden je *maximaal* mag gebruiken. Maak een inschatting van het aantal woorden dat je hebt gebruikt en tel ze bij twijfel na.

Het is bij met-eigen-woorden-vragen handig je antwoord eerst in het klad te schrijven. Dan kun je in het klad overbodige woorden wegstrepen en het antwoord op begrijpelijkheid controleren, voordat je dat op het antwoordblad schrijft.

Zoals je in paragraaf 1 kunt lezen, worden alle antwoorden op open vragen ook op correct taalgebruik getoetst.

© ThiemeMeulenhoff

Opdracht bij de theorie van paragraaf 3 tot en met 5
Lees de volgende samenvatting van een examentekst en beantwoord de vragen.

H. Blok
Ouders moeten kinderen zelf les kunnen geven

1 Er is een trend om kinderen steeds jonger naar school te sturen. Dat is een bedenkelijke ontwikkeling om een aantal redenen.

2 In de eerste plaats is het rendement van groepsgewijs onderwijs relatief laag. In de tweede plaats is geïnstitutionaliseerd onderwijs duur. In de derde plaats kweekt het uitvallers.

3 Er is een goed alternatief voor het geïnstitutionaliseerde basisonderwijs: thuisonderwijs. Daarbij treden de ouders zelf als leerkrachten op. Dat heeft vele voordelen. Zo krijgt een kind thuis meer aandacht dan op een leerinstituut. Het is maatschappelijk gezien goedkoop, want de ouders betalen de kosten. De leeromgeving is rijker doordat er thuis meer hulpmiddelen zijn. Doordat het effectiever is, kost thuisonderwijs minder tijd. En het leerrendement van dit onderwijs blijkt veel groter te zijn. Dat geldt voor de leervakken, maar ook voor de sociaaleconomische ontwikkeling van het kind.

4 Het zou daarom goed zijn als het basisonderwijs niet langer verplicht was maar facultatief. De overheid zou experimenten op het gebied van thuisonderwijs moeten ondersteunen.

1 Wat is de functie van de signaalzin 'Dat is (…) aantal redenen.' (eerste alinea)?
2 Citeer een signaalzin met dezelfde functie uit de derde alinea.
3 Noteer de acht onderstreepte signaalwoorden en zet erachter welk verband ze aanduiden.
4 Tot welke tekstsoort reken je *Ouders moeten kinderen zelf les kunnen geven*?
5 Motiveer je antwoord op vraag 4 met behulp van gegevens uit de tekst. Gebruik maximaal 25 woorden.

© ThiemeMeulenhoff

6 Hoofdgedachte en hoofdvraag

Als gevraagd wordt naar de hoofdgedachte van een alinea of een groepje alinea's, moet je één zin opschrijven die het belangrijkste van dat tekstgedeelte weergeeft.

Er zijn in examenteksten drie soorten vragen naar *de hoofdgedachte van een alinea of een groepje alinea's*:

1. **met-eigen-woorden-vraag**, bijvoorbeeld:
   Zeg met eigen woorden wat de hoofdgedachte is van het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 4 tot en met 6.
   Gebruik maximaal 15 woorden.
2. **citeervraag**, bijvoorbeeld:
   Citeer de zin die de hoofdgedachte bevat van het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 12 tot en met 16.
3. **kopjesvraag**, bijvoorbeeld:
   De tekst kan worden onderverdeeld in drie delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
   deel 1: *Twijfels bij de aanpak van het probleem;*
   deel 2: *De kern van het probleem;*
   deel 3: *Conclusie en mogelijke oplossing.*
   Bij welke alinea begint deel 2?
   Bij welke alinea begint deel 3?

Aandachtspunten:

- Let bij het zelf formuleren of citeren van de hoofdgedachte op de plaats van de kernzinnen. Vaak staat de kernzin van een alinea vooraan (eerste of tweede zin) of achteraan. Hetzelfde geldt voor een groepje alinea's: de belangrijkste informatie staat dikwijls vooraan of achteraan.
- Het is niet de bedoeling dat je bij een hoofdgedachtevraag een opsommende samenvatting van de betreffende alinea's geeft. Eén zin is genoeg; twee zinnen is een zin te veel. Probeer de inhoud van de alinea's in algemene termen en kernachtig weer te geven. Details, voorbeelden en uitweidingen laat je dus weg.
- Vaak wordt een maximaal aantal woorden vermeld. Houd je strikt aan het vermelde aantal.

Een vraag naar de *hoofdgedachte van de hele tekst* heeft vaak de vorm van een meerkeuzevraag.

Aanpak meerkeuzevraag naar hoofdgedachte:

- Onderstreep de kernzinnen en signaalwoorden of schrijf op wat je zelf het belangrijkste van de tekst vindt.
- Let bij het bepalen van de hoofdgedachte van de tekst vooral op de titel, de inleiding en het slot.
- Kies het alternatief dat het meest overeenkomt met je eigen notities. Let daarbij vooral op volledigheid: het juiste alternatief geeft alle belangrijke onderdelen van de tekst in de juiste samenhang. De zinnen die alleen maar overeenstemmen met een deel van de tekst, en die dus niet de hoofdgedachte van de *hele* tekst weergeven, streep je weg.

© ThiemeMeulenhoff

Soms wordt niet naar de hoofdgedachte maar naar de *hoofdvraag* (of *overkoepelende vraag*) van een tekst(gedeelte) gevraagd. Zo'n vraag kan de vorm van een meerkeuzevraag hebben. Ook kan het zijn dat je de hoofdvraag moet citeren of zelf formuleren. Let daarbij op de vraagvorm.

Een voorbeeld:

- Zeg met eigen woorden wat de hoofdvraag is waarop de auteur in deze tekst een antwoord probeert te geven. Formuleer je antwoord in de vorm van een vraag.

Opdracht bij de theorie van paragraaf 5 en 6
Bepaal of de volgende uitspraken juist of onjuist zijn.

6 In het antwoord op een met-eigen-woorden-vraag mag je geen termen uit de tekst letterlijk overnemen.
7 Bij een met-eigen-woorden-vraag mag je het maximale aantal woorden met tien procent overschrijden.
8 Je citeert nooit meer dan één zin als je de hoofdgedachte van een tekst weergeeft.
9 Een vraag naar de hoofdgedachte kan de vorm hebben van een met-eigen-woorden-vraag, een meerkeuzevraag of een citeervraag.
10 Bij het bepalen van de hoofdgedachte van een alinea of een groepje alinea's let je vooral op de kernzinnen.
11 De kernzin van een alinea staat altijd vooraan (eerste of tweede zin).
12 Als je zelf de hoofdgedachte van een groepje alinea's moet formuleren, geef je daar een opsommende samenvatting van.
13 Bij het bepalen van de hoofdgedachte van de hele tekst let je vooral op de titel, de inleiding en het slot.
14 In een meerkeuzevraag naar de hoofdgedachte van de tekst kunnen ook alternatieven die overeenstemmen met een deel van de tekst, juist zijn.
15 Als gevraagd wordt naar de overkoepelende vraag waarop de auteur in de tekst antwoord geeft, mag je nooit citeren.

© ThiemeMeulenhoff

7 Samenvatten

Voordat je begint aan een samenvattingsopgave, ga je na of de tekst een betoog, een beschouwing of een uiteenzetting is. Het samenvatten van een betogende tekst komt neer op het weergeven van de stelling, de bijbehorende argumenten en de conclusie. Het samenvatten van een beschouwing richt zich meer op de visie van de auteur op zijn onderwerp en de bijbehorende gedachtegang. Voor het samenvatten van een uiteenzetting speelt de opzet van de uitleg een belangrijke rol. Let bij het bepalen van de hoofdzaken van een tekst vooral op de titel, de inleiding en het slot.

De vragen die gaan over het samenvatten van een tekstgedeelte of een korte tekst, zijn in drie soorten onder te verdelen:
- Je moet de tekst of het tekstgedeelte terug kunnen brengen tot de hoofduitspraak of hoofduitspraken met (belangrijke) ondergeschikte uitspraken.
- Je moet de tekst of het tekstgedeelte kunnen (her)ordenen tot hoofduitspraak of hoofduitspraken met (belangrijke) ondergeschikte uitspraken.
- Je moet kunnen beoordelen of een gegeven samenvatting de hoofduitspraak of hoofduitspraken van de tekst of het tekstgedeelte bevat met (belangrijke) ondergeschikte uitspraken.

Deze drie soorten kunnen voorkomen in open samenvattingsopgaven, samenvattingsopgaven in meerkeuzevorm en in de vorm van een schema, waarin informatie moet worden geordend.

Voorbeelden van **open samenvattingsopgaven**:
- Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
- Wat is de hoofdvraag waarop de tekst een antwoord probeert te geven? (zie ook paragraaf 6 hoofdgedachte en hoofdvraag)
- Vat het standpunt samen dat de auteur inneemt inzake (…) in alinea 8 tot en met 12.
- Geef een samenvatting van alinea 4 in maximaal 20 woorden.
- Maak een samenvatting van de tekst in maximaal 60 woorden, waarin duidelijk wordt
  - wat de directe aanleiding is voor het schrijven van de tekst;
  - welke zorg wordt uitgesproken;
  - welke conclusie wordt getrokken.
- Vat de column samen in maximaal 50 woorden.

De laatste twee voorbeelden komen alleen voor bij vrij korte teksten.

Voorbeelden van **samenvattingsopgaven in meerkeuzevorm**:
- Welke van de onderstaande samenvattingen geeft de hoofdgedachte / gedachtegang / inhoud / boodschap van de tekst het beste weer?
- Welke van de onderstaande beweringen hoort (niet) in een samenvatting van de tekst thuis?
- Welke zinnen zouden (niet) opgenomen moeten worden in een samenvatting van de tekst?

Voorbeeld van **samenvattingsopgaven in de vorm van een schema**:
- Vat de bijbehorende argumentatie in alinea 3 en 4 samen door het onderstaande schema in te vullen. (Bij deze vraag zie je dat de samenvattingsopgave gecombineerd is met een vraag naar argumentatie, zie daarvoor ook paragraaf 9 en 10.)

© ThiemeMeulenhoff

Aandachtspunten bij het maken van open samenvattingsopgaven:
- Bestudeer de opdracht zorgvuldig. Beperk je tot de gevraagde alinea of alinea's. Als je een korte tekst moet samenvatten, kun je vaak uit de vraagstelling afleiden waar je vooral op moet letten.
- Lees vervolgens de tekst of het tekstgedeelte intensief en onderstreep de hoofdzaken. Let daarbij vooral op de kernzinnen. Markeer in de onderstreepte woorden ook de signaalwoorden: deze geven belangrijke informatie over de opbouw van de tekst.
- Er mogen geen indirecte formuleringen in je samenvatting staan. Schrijf bijvoorbeeld niet: 'De tekst gaat over …'
- Schrijf de onderstreepte gedeelten uit in een goede zin of goede zinnen. Je samenvatting moet helder en prettig leesbaar zijn. Vermijd dus telegramstijl. Voor een antwoord dat helemaal in telegramstijl wordt gegeven, worden geen scorepunten toegekend.
- Gebruik signaalwoorden om er een samenhangend geheel van te maken. Vaak is het handig eerst een kladversie te schrijven, je formulering te verbeteren en deze daarna op je antwoordblad te noteren.
- Controleer je antwoord op correct taalgebruik. Fouten tegen spelling, interpunctie, zinsbouw en woordkeus leiden tot aftrekpunten.
- Vaak wordt in een samenvattingsopgave een maximaal aantal woorden genoemd. Maak een inschatting van het aantal woorden dat je hebt gebruikt. Als je twijfelt aan de lengte van je antwoord, tel dan zorgvuldig.

Opdracht bij de theorie van paragraaf 7

16 Hoe noem je een formulering als 'De schrijver behandelt …'?
17 Waarom moet je de formulering in vraag 16 vermijden in een samenvattingsopdracht?
18 Signaalwoorden zorgen voor een goede samenhang in je samenvatting. Noem nog twee manieren om het verband tussen zinnen of zinsgedeelten duidelijk te maken.

Bestudeer onderstaande samenvattingsopgave nauwkeurig en beantwoord de vragen 19, 20 en 21.

> Geef een samenvatting van alinea 2 in maximaal 40 woorden, waaruit in elk geval blijkt waarom een ramp fascineert en waar de publieke aandacht voor een ramp en het gezamenlijke beleven ervan goed voor zijn.

19 Bij het uitwerken van deze samenvattingsopgave kun je goed gebruikmaken van een alineaverdeling. Licht dit toe.
20 Noteer ongeveer tien woorden uit de samenvattingsopgave die je in je samenvatting kunt overnemen.

In aansluiting op paragraaf 3 (signaalwoorden en signaalzinnen) en 4 (tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver):

21 De samenvattingsopgave geeft informatie over de soorten signaalwoorden die je kunt gebruiken. Noem minstens twee soorten.

© ThiemeMeulenhoff

8 Functie van tekstgedeelte

Een tekstgedeelte (een alinea of een groepje alinea's) heeft binnen een tekst een bepaalde *functie*: de schrijver heeft met dat tekstgedeelte een *bedoeling*. Hij geeft bijvoorbeeld bij een algemene uitspraak een toelichting. Of hij geeft argumenten om zijn stelling te ondersteunen.

Bij vragen naar de functie van een tekstgedeelte moet je altijd kiezen uit een gegeven reeks functiewoorden. Ga bij het beantwoorden van vragen van dit type systematisch te werk:
- Lees het betreffende tekstgedeelte goed door.
- Onderstreep de kernzin(nen) en de signaalwoorden/signaalzinnen. Je kunt ook per alinea korte notities maken.
- Kies het functiewoord dat het best past bij de onderstrepingen of de notities.

De voornaamste functiewoorden zijn:

aanbeveling (advies)	De schrijver komt, meestal aan het eind van zijn artikel, tot een goede raad of een advies.
aanleiding	Omstandigheid die de schrijver ertoe brengt zijn tekst te schrijven.
afweging	De schrijver weegt voor- en nadelen of mogelijke oplossingen tegen elkaar af en maakt zo een keuze.
anekdote	De schrijver vertelt een kort, kenmerkend of grappig verhaal, vaak als introductie van een probleem of verschijnsel.
argument	De schrijver doet een uitspraak waarmee hij een standpunt onderbouwt.
beantwoording	De schrijver reageert op een gestelde vraag.
begrips-omschrijving	De schrijver geeft een nauwkeurige omschrijving van een bepaalde term (zie ook 'definitie').
beoordeling	De schrijver geeft een positief of negatief oordeel over een onderwerp.
bewering	De schrijver doet een uitspraak die volgens hem op twijfel of tegenspraak zou kunnen stuiten (zie ook 'standpunt' en 'stelling').
bewijs(voering)	De schrijver probeert de juistheid van een stelling of theorie aan te tonen met feiten (uit onderzoek).
bezwaar	De schrijver heeft bedenkingen tegen een eerdere bewering of argumentatie (van een ander).
conclusie	De schrijver komt, op grond van het voorafgaande, tot een gevolgtrekking.
constatering	De schrijver stelt iets vast, merkt iets op.
definitie	De schrijver geeft een nauwkeurige omschrijving van een bepaalde term (zie ook 'begripsomschrijving').
doelstelling	De schrijver geeft aan wat hij wil bereiken.

© ThiemeMeulenhoff

gevolgen	De schrijver beschrijft de gevolgen die door een verschijnsel veroorzaakt zijn.
hypothese	De schrijver veronderstelt iets wat hij nog moet bewijzen.
karakterisering	De schrijver geeft de voornaamste kenmerken van een verschijnsel.
nuancering	De schrijver zwakt een standpunt iets af door te laten zien dat er ook andere gezichtspunten mogelijk zijn.
onderbouwing	De schrijver ondersteunt een stelling met argumenten en gegevens.
ontkenning	De schrijver stelt dat een bewering niet juist is.
ontkrachting	De schrijver haalt een bewering of argumentatie onderuit.
oorzaak	De schrijver geeft aan waardoor iets is geworden zoals het is.
oplossing	De schrijver maakt duidelijk hoe een bepaald probleem kan worden beëindigd.
opsomming	De schrijver geeft een reeks van argumenten, voorbeelden, verklaringen enzovoort.
probleemstelling	De schrijver brengt het probleem onder woorden dat hij gaat bespreken.
relativering	De schrijver wijst op het betrekkelijke van iets (zie ook: 'nuancering').
samenvatting	De schrijver geeft, aan het eind van een tekst of tekstgedeelte, in het kort het belangrijkste weer.
standpunt	De schrijver doet een uitspraak die volgens hem op twijfel of tegenspraak zou kunnen stuiten (zie ook 'bewering' en 'stelling').
stelling	De schrijver doet een uitspraak die volgens hem op twijfel of tegenspraak zou kunnen stuiten (zie ook 'bewering' en 'standpunt').
tegenargument	De schrijver doet een uitspraak waarmee hij een standpunt of een argument ontkracht.
tegenstelling	De schrijver geeft aan dat een feit of bewering tegenover een ander feit of een andere bewering staat.
tegenwerping	De schrijver maakt bezwaar of heeft bedenkingen tegen een eerdere bewering of argumentatie (van een ander).
theorie	De schrijver geeft wetenschappelijke opvattingen die losstaan van de praktijk.
toekomst-verwachting	De schrijver geeft zijn visie op een mogelijke ontwikkeling.

© ThiemeMeulenhoff

toelichting De schrijver geeft voorbeelden of nadere uitleg om zijn opvattingen te verduidelijken.

toepassing De schrijver beschrijft hoe een bepaalde theorie in praktijk wordt gebracht.

uitwerking De schrijver werkt een algemene stelling of theorie meer in detail uit (geeft nadere uitleg, voorbeelden).

vergelijking De schrijver bespreekt overeenkomsten en verschillen tussen situaties, voorbeelden of oplossingen.

verklaring De schrijver legt uit hoe een bepaald verschijnsel is ontstaan.

vermoeden De schrijver uit een veronderstelling.

verslag van onderzoek De schrijver geeft de resultaten van een onderzoek.

voorbeelden De schrijver verduidelijkt een bewering of verschijnsel met concrete voorbeelden (zie ook ‘toelichting’).

voorbehoud De schrijver stemt alleen met iets in, als aan een beperkende voorwaarde is voldaan.

voorwaarde De schrijver stelt vooraf een eis waaraan voldaan moet worden, voordat iets kan plaatsvinden.

vraagstelling De schrijver stelt, meestal in de inleiding, de hoofdvraag die hij in de rest van zijn artikel wil beantwoorden.

© ThiemeMeulenhoff

Opdracht bij de theorie van paragraaf 8

22 Noteer vijf functiewoorden die vooral van belang zijn voor het begin van een tekst.
23 Noteer vijf functiewoorden die vooral van belang zijn voor het slot van een tekst.
24 Wat is het verschil tussen een tegenwerping en een tegenstelling?
25 Bepaal van de volgende kernzinnen op welke functie ze duiden.

1. De biotechnologie is vandaag de dag wat de nucleaire technologie in de jaren zestig en zeventig was: een gevaarlijk spelletje met Moeder Natuur.
   In aansluiting op kernzin 1:
2. Overigens, ik wil niet beweren dat álle genetisch gemanipuleerde voeding per definitie ongezond of zelfs onnatuurlijk zou zijn.
3. Waarom heeft de ene cultuur zich sinds de ijstijd ontwikkeld tot een hoogtechnische samenleving, terwijl de andere amper de beginselen van de landbouw onder de knie heeft gekregen?
   In aansluiting op kernzin 3:
4. Volgens de Amerikaanse bioloog en vogelkenner Jared Diamond zijn het de klimatologische omstandigheden en andere geografische omgevingsfactoren, die het historische lot van een volk bepalen.
5. Steeds meer instanties gaan over tot het openstellen van een klik- of klaaglijn.
   In aansluiting op kernzin 5:
6. De algemene regel zou moeten zijn, dat geformaliseerde klikvoorzieningen nimmer toegestaan zijn.
7. Beperking van de burgerlijke vrijheden kan de volgende ernstige consequenties hebben.
   In aansluiting op kernzin 7:
8. De overheid zou zich moeten realiseren wat de schadelijke kanten zijn van de afbraak van onze privacy en zich uiterst terughoudend moeten opstellen.

© ThiemeMeulenhoff

9 Standpunt en argumenten

Een standpunt is een uitspraak van de schrijver die twijfel of tegenspraak bij de lezer kan oproepen. Synoniemen van standpunt zijn: stelling(name), bewering, mening.

Om een standpunt te onderbouwen gebruikt de schrijver argumenten. Argumenten dienen om een standpunt aanvaardbaar of aanvaardbaarder te maken. De schrijver wil met argumenten de twijfelaars of tegenstanders overtuigen van het standpunt. Argumenten zijn soms letterlijk in een tekst terug te vinden; soms ook moet je ze zelf formuleren op grond van gegevens uit de tekst.

Uitspraken die als argument kunnen dienen zijn er in allerlei soorten.
We onderscheiden feitelijke en waarderende uitspraken.

Een **feitelijke uitspraak** is een uitspraak waarvan degene die hem doet, claimt dat hij waar, waarschijnlijk of aannemelijk is. Er is sprake van een *feit* wanneer een feitelijke uitspraak waar is.
Een **waarderende uitspraak** is een *niet-feitelijke* uitspraak. Dat wil zeggen: een uitspraak over wat goed of slecht, mooi of lelijk, waardevol of waardeloos, wenselijk of onwenselijk, gepast of ongepast is.

We onderscheiden verschillende soorten argumenten.

Argumenten op basis van	*Voorbeelden*
controleerbare feiten	Soaps zijn erg populair. *Op de Nederlandse zenders worden per dag gemiddeld zes soaps uitgezonden*.
voorbeeld	Soaps kunnen verslavend zijn. *Kijk maar naar mijn buurvrouw die van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat kijkt.*
vergelijking (analogie)	Mariëlle houdt waarschijnlijk niet van 'All you need is love'. *Ze heeft immers ook de pest aan al die datingshows op tv.*
ervaring (empirisch argument)	Je kunt beter elke dag een bladzijde woordjes leren dan in één keer alles. *Dan onthoud je er veel meer van.*
gezag of autoriteit [1]	De nieuwe roman van Thomas Roosenboom overtreft al zijn eerdere werk, *zoals de criticus van NRC terecht opmerkt.*
gevolg	Dat bedrijf moet nodig op zoek naar een fusiepartner; *anders gaat het binnen de kortste keren failliet.*
nut of gewenste gevolgen	Zo veel mogelijk landen moeten hun munt inwisselen voor de euro. *Dat is gunstig voor het betalingsverkeer en zal de concurrentiepositie van Europa ten goede komen.*
gevoel, intuïtie of emotie (emotioneel argument)	Ik vind die nieuwe roman erg goed. *Ik kan me echt inleven in de hoofdpersoon en het boek is nog spannend ook.*
algemene normen en waarden	Het is goed het afval gescheiden in te zamelen. *Je vindt het milieu toch ook belangrijk?*
geloof (persoonlijke overtuiging, moreel argument)	De inkomensverschillen in ons land mogen niet te groot worden. *Dat past niet in een maatschappij als de onze.*
veronderstelling(en)	De gevolgen van het broeikaseffect zijn steeds duidelijker te merken. *Volgend jaar zal de temperatuur op aarde weer hoger zijn dan die van vorig jaar.* Dat was de afgelopen tien jaar steeds het geval.
vermoedens (op basis van veronderstelling(en) maar subjectiever)	Het is een goede zaak als leerlingen op verschillende niveaus examen kunnen doen. *Ik denk namelijk dat de scholen dan beter kunnen inspelen op de individuele behoeften van de leerlingen*.

noot 1 gezag of autoriteit: de schrijver beroept zich op een uitspraak van een deskundige en betrouwbare bron

© ThiemeMeulenhoff

Opdracht bij de theorie van paragraaf 9
Bepaal het type argument dat in elk van de volgende zinnen wordt gebruikt.

26 Je rijdt veel te hard binnen de bebouwde kom: *verkeersregels zijn er niet voor niets!*
27 Je kunt je inkopen het beste tijdens de opruiming doen. *Dan kun je spullen van goede kwaliteit kopen voor een betaalbare prijs.*
28 De instelling van het team is bijzonder goed. *Dat merk je wel aan de sfeer in de groep.*
29 Ik geloof niet dat de VS en hun bondgenoten de oorlog tegen IS alleen met bombardementen kunnen winnen. *Heb je dat commentaar van die Amerikaanse generaal gisteren in Nieuwsuur niet gehoord?*
30 Door veel te lezen vergroot je je tekstbegrip. *Het is net zoiets als schrijven: dat leer je ook alleen goed door het vaak te doen.*

© ThiemeMeulenhoff

10 Argumentatie en argumentatieschema's

Een argumentatie bestaat uit het standpunt en het geheel van argumenten dat het standpunt ondersteunt (argumenten) of ontkracht (tegenargumenten).

De schrijver van een betoog probeert de lezer te overtuigen. Dat lukt alleen als de lezer zijn gedachtegang of argumentatie logisch vindt en overneemt. Ook een beschouwing vraagt om logisch argumenteren. De schrijver van een beschouwing wil de lezer immers over zijn onderwerp na laten denken.

De argumentatie in een tekst of tekstdeel kan op drie manieren opgebouwd zijn:

Enkelvoudige argumentatie
Een enkelvoudige argumentatie bestaat uit één standpunt en één argument. Bijvoorbeeld:
- De spelling moet worden vereenvoudigd. (standpunt of stelling)
- Het aanleren van spelling kost te veel tijd. (argument)

Nevenschikkende argumentatie
Een nevenschikkende argumentatie bestaat uit twee of meer argumenten die gezamenlijk het standpunt ondersteunen. De argumenten kunnen **afhankelijk** zijn (ze zijn samen nodig om het standpunt te ondersteunen) of **onafhankelijk** (ze vormen ieder op zich een zelfstandig argument voor het standpunt). Bijvoorbeeld:
- De spelling moet worden vereenvoudigd. (standpunt of stelling)
- Het aanleren van spelling kost te veel tijd. (eerste argument)
- Bovendien zijn zwakke leerlingen de dupe van de ingewikkelde spelregels. (tweede argument)

In dit voorbeeld is sprake van onafhankelijke argumenten.

Onderschikkende argumentatie
Een onderschikkende argumentatie bestaat uit een argument dat wordt ondersteund door één of meer subargumenten. Wanneer de schrijver meent dat een argument op zichzelf niet voldoende overtuigend is en ondersteuning behoeft, dan noemen we het ondersteunende argument ondergeschikt. Bijvoorbeeld:
- De spelling moet worden vereenvoudigd. (standpunt of stelling)
- De meeste Nederlanders blijven fouten maken. (hoofdargument)
- Kijk maar naar de spelfouten in tijdschriften en kranten. (subargument)

Argumentatieschema's
Een argumentatieschema maakt duidelijk op welke wijze standpunt en argument(en) inhoudelijk met elkaar samenhangen.

We onderscheiden de volgende argumentatieschema's.

Argumentatie op basis van

oorzaak en gevolg (causaliteit)
De schrijver wijst op een of meer gevolgen om de (on)waarschijnlijkheid van een oorzaak te onderbouwen of op een of meer oorzaken om de (on)waarschijnlijkheid van een gevolg te onderbouwen.
Signaalwoorden: daardoor, door, doordat, waardoor, zodat, te danken aan, te wijten aan, het gevolg van, ten gevolge van, de oorzaak hiervan is.

© ThiemeMeulenhoff

kenmerk of eigenschap
De schrijver geeft een of meer kenmerkende eigenschappen van een persoon, object of verschijnsel om een standpunt over een andere eigenschap te onderbouwen.
Signaalwoorden: let vooral op signaalwoorden die een opsomming of toelichting aangeven (zie paragraaf 3).

voor- en nadelen
De schrijver geeft voor- en/of nadelen van een voorgestelde actie of handeling met de bedoeling een standpunt voor of tegen die actie of handeling te onderbouwen.
Signaalwoorden: voordeel ... nadeel, positief ... negatief, vooruitgang ... ongunstige ontwikkeling, waarderen ... tegenvallen, gunstig beeld ... kwalijke kanten/problemen.

vergelijking
De schrijver vergelijkt twee situaties; op grond van wat in de ene situatie (on)waarschijnlijk of (on)gepast is, onderbouwt hij een standpunt over wat in de andere situatie (on)waarschijnlijk of (on)gepast is.
Signaalwoorden: net als, zoals, zo ook, evenals, eveneens, eenzelfde, hetzelfde/dezelfde als, in vergelijking met, vergeleken met, soortgelijke, anders dan, verschillend, onderscheid.

algemene uitspraak en voorbeelden
De schrijver geeft voorbeelden van het optreden van een eigenschap of verschijnsel; daarmee onderbouwt hij een standpunt over het algemener voorkomen van die eigenschap of dat verschijnsel.
Signaalwoorden: bijvoorbeeld, zo, dat komt voor bij, ter illustratie.

autoriteit
De schrijver beroept zich op een uitspraak van een deskundige en betrouwbare bron om een standpunt te onderbouwen. Ook: argumentatie op basis van een gezaghebbende bron.
Signaalwoorden: denk hierbij aan, dat is (ook) het geval bij, eveneens.

Soms moet je de argumentatie in een schema plaatsen, vaak gecombineerd met een samenvattingsopgave (zie ook paragraaf 7).

Voorbeeld van een dergelijke vraag:
- Vat de argumentatie in alinea 3 en 4 samen door het onderstaande schema in te vullen.

Hoofdstandpunt:

Argument:

Tegenargument:

Tegenwerping:

want

Onderbouwing:

Onderbouwing 1:

Onderbouwing 2:

© ThiemeMeulenhoff

11 Drogredenen

Soms staan er in een tekst argumentaties die niet logisch en daarom onaanvaardbaar of fout zijn.

We onderscheiden twee soorten drogredenen:
- drogredenen waarin de argumentatieschema's (zie paragraaf 10) onjuist worden gebruikt;
- drogredenen waarin de discussieregels worden overtreden.

Onjuist gebruik van argumentatieschema's	
Drogreden met toelichting	*Voorbeelden*
Onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema Dit schema wordt onjuist gebruikt als: - de genoemde oorzaken niet voldoende zijn voor het optreden van het voorspelde gevolg, of - het voorspelde gevolg andere oorzaken kan hebben dan de genoemde oorzaak.	De pleidooien in de Volkskrant voor uitbreiding van de Europese Unie hebben effect gehad, want sindsdien zijn er zes nieuwe lidstaten bijgekomen.
Onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema Dit schema wordt onjuist gebruikt als aan een bepaald kenmerk of een bepaalde eigenschap wel betekenis wordt toegekend, terwijl andere relevante kenmerken of eigenschappen worden genegeerd.	Die zaal is kil en onpersoonlijk ingericht en de stoelen zitten niet comfortabel. We moeten daar niet gaan vergaderen.
Overdrijven van voor- of nadelen Het argumentatieschema op basis van voor- en nadelen wordt onjuist gebruikt als het belang van de voordelen of van de nadelen erg wordt overdreven. In de drogreden van het hellend vlak wordt ten onrechte gesuggereerd dat een bepaalde oplossing of maatregel zal leiden tot een doemscenario. Het zal van kwaad tot erger gaan. Hier is dus sprake van het overdrijven van nadelen.	Als Nederland het gebruik van softdrugs zal legaliseren, zal het aantal drugsverslaafden verveelvoudigen. Ons land zal als een onbetrouwbare narcostaat beschouwd worden en zijn aanzien en invloed in de Europese Unie verkwanselen.
Vals dilemma Hier is ook sprake van onjuist gebruik van het voor-en-nadelenschema. Er wordt namelijk gesuggereerd of aangenomen dat we moeten kiezen tussen twee mogelijkheden met beide even grote nadelige gevolgen, terwijl er nog andere mogelijkheden zijn.	Of je voedt kinderen streng op met het gevolg dat ze gefrustreerd raken, of je laat ze vrij met het gevolg dat ze volledig ontsporen.
Verkeerde vergelijking Het argumentatieschema op basis van vergelijking wordt onjuist gebruikt als de vergeleken situaties op relevante punten van elkaar verschillen.	Het geschiedenisonderwijs kan beter worden afgeschaft. Wat gebeurd is, is gebeurd. Een versleten jas gooi je toch ook weg?
Overhaaste generalisatie Het argumentatieschema op basis van voorbeelden wordt onjuist gebruikt. Er wordt namelijk een standpunt beargumenteerd op basis van te weinig en/of niet-representatieve voorbeelden.	De winnaar van het Groot Dictee der Nederlandse Taal heeft acht spelfouten gemaakt. Met het Nederlandse spellingsonderwijs is het dus droevig gesteld.

© ThiemeMeulenhoff

Onjuist beroep op autoriteit Het argumentatieschema op basis van autoriteit wordt onjuist gebruikt. Er wordt namelijk een beroep gedaan op een bron die ondeskundig of belanghebbend is, of zichzelf tegenspreekt.	De ING is de beste bank voor alle Nederlanders. Dat zegt voetballer Memphis Depay ook.

Overtreding van een discussieregel	
Drogreden met toelichting	*Voorbeelden*
Op-de-manspelen of persoonlijke aanval (argumentum ad hominem) Bij de persoonlijke aanval wordt op de man gespeeld. De spreker of schrijver geeft geen enkel inhoudelijk argument, maar valt iemand aan op zijn verleden, overtuiging of uiterlijk.	'Dat rapport is geschreven door professor B. Janssen, lid van de Sociaal Economische Raad.' 'Is dat niet die man die onlangs in het nieuws was wegens belastingontduiking?'
Ontduiken van bewijslast Bij deze drogreden wordt een standpunt als vanzelfsprekend aangenomen. De spreker of schrijver doet geen enkele poging zijn standpunt te verdedigen.	Dit kabinet heeft zijn langste tijd gehad. Dat zal iedereen met mij eens zijn.
Cirkelredenering Bij een cirkelredenering is het argument inhoudelijk gezien hetzelfde als het standpunt. Het standpunt wordt dus als juist aangenomen, terwijl dit niet bewezen is.	Kinderen van de middelbare school kunnen niet zelfstandig werken, want ze zijn nog niet volwassen.
Vertekenen van een standpunt Bij deze drogreden wordt een standpunt anders weergegeven dan is bedoeld. Er is sprake van opzettelijke verdraaiing: het oorspronkelijke standpunt wordt overdreven of juist afgezwakt.	'Ik vind dat medisch specialisten soms te veel verdienen.' 'Dus je bent het met me eens dat hun tarieven drastisch omlaag moeten!'
Bespelen van het publiek Bij deze drogreden probeert de spreker of schrijver het publiek mee te krijgen door op het gevoel te werken. Het gaat niet om de inhoud van de argumenten maar om het effect.	Wie wil er nu als zinnig mens op zulke lieve, kleine zangvogels jagen?

Opdracht bij de theorie van paragraaf 11
Bepaal de soort drogreden die in elk van de volgende zinnen wordt gebruikt.

31 Die verslaggever van Nieuwsuur is altijd slordig gekleed en heeft een afstotelijke boksersneus. Naar zo iemand luister je toch niet graag?
32 Het aantal mensen bij wie staar wordt geconstateerd, neemt de laatste jaren sterk toe. Mensen krijgen steeds slechtere ogen.
33 Als de examenklassen studieverlof hebben, hebben wij daar ook recht op.
34 Wie het niet met mij eens is, beschouw ik als mijn tegenstander.
35 Ga toch niet skiën! Op alle skipistes ligt kunstsneeuw, zo'n vakantie is peperduur en de kans dat je op krukken terugkomt is levensgroot.
36 Die bejubelde tolerantie blijkt vandaag de dag in feite niets anders dan wegkijken. Niemand wil meer aangesproken worden op zijn gedrag en omgekeerd wil of kan niemand meer de ander daarop aanspreken.

© ThiemeMeulenhoff

12 Aanvaardbaarheid van argumentatie

Vragen naar de aanvaardbaarheid van de argumentatie in een tekst of tekstgedeelte hebben betrekking op:
- de betrouwbaarheid van de bron(nen);
- de controleerbaarheid en aanvaardbaarheid van feitelijke uitspraken;
- de aanvaardbaarheid van waarderende uitspraken en argumenten.

Bij het beantwoorden van dit type vragen stel je je op als kritische lezer of beoordelaar. Kennis van de theorie in paragraaf 9, 10 en 11 is daarbij noodzakelijk.

Aandachtspunten bij het beantwoorden van vragen naar de aanvaardbaarheid van argumentatie:

a De bron (de schrijver en/of het medium)

	Punten die bijdragen aan de betrouwbaarheid	*Punten die afbreuk doen aan de betrouwbaarheid*
1 Deskundigheid van de bron	De bron is deskundig ten aanzien van het vakgebied waarover een uitspraak wordt gedaan.	De bron staat niet bekend als deskundig ten aanzien van het vakgebied waarover een uitspraak wordt gedaan.
2 Partijdigheid van de bron	De bron heeft geen belang bij acceptatie van datgene waarover een uitspraak wordt gedaan (is onpartijdig).	De bron heeft belang bij de acceptatie van datgene waarover een uitspraak wordt gedaan (is partijdig).
3 Consistentie van de bron	De bron spreekt zichzelf niet tegen.	De bron spreekt zichzelf tegen.

b Feitelijke uitspraken

	Punten die bijdragen aan de aanvaardbaarheid	*Punten die afbreuk doen aan de aanvaardbaarheid*
1 Controleerbaarheid van de uitspraken	- De feitelijke uitspraken zijn direct controleerbaar en blijken daarbij waar te zijn. - De feitelijke uitspraken zijn (in principe) door empirische waarneming te toetsen.	- De feitelijke uitspraken zijn direct controleerbaar en blijken daarbij niet waar te zijn. - De feitelijke uitspraken kunnen niet getoetst worden.
2 Kennis van de wereld	De feitelijke uitspraken zijn in overeenstemming met de kennis van de wereld (van de lezer of beoordelaar).	De feitelijke uitspraken stemmen niet overeen met de kennis van de wereld.
3 Betrouwbaarheid van de bron	De feitelijke uitspraken zijn afkomstig uit een betrouwbare bron.	De feitelijke uitspraken zijn afkomstig uit een onbetrouwbare bron.

© ThiemeMeulenhoff

c Waarderende uitspraken (meningen) en argumenten

	Punten die bijdragen aan de aanvaardbaarheid	*Punten die afbreuk doen aan de aanvaardbaarheid*
1 Kennis en opvattingen van de lezer of beoordelaar	De waarderende uitspraken zijn in overeenstemming met de kennis en opvattingen van de lezer of beoordelaar.	De waarderende uitspraken komen niet overeen met de kennis en opvattingen van de lezer of beoordelaar.
2 Relevantie van de argumenten	Een argument is relevant (van belang) wanneer aanvaarding ervan het standpunt aannemelijker maakt *(zie ook paragraaf 9).*	Een argument is niet relevant als het standpunt er niet aannemelijker door wordt *(zie ook paragraaf 11).*
3 Consistentie van de argumentatie	Argumentatie is consistent: - wanneer de geleverde argumenten elkaar niet tegenspreken; - wanneer de argumenten leiden naar het standpunt *(zie paragraaf 9 en 10).*	Argumentatie is niet consistent: - wanneer de geleverde argumenten elkaar tegenspreken; - wanneer de argumenten niet (noodzakelijk) leiden naar het standpunt.
4 Toereikendheid van argumentatie	Argumentatie is toereikend (voldoende) wanneer het geleverde argument of de geleverde argumenten samen een standpunt aanvaardbaar maken.	Argumentatie is niet toereikend wanneer het geleverde argument of de geleverde argumenten samen een standpunt niet aanvaardbaar maken.

Twee voorbeelden van vragen naar de aanvaardbaarheid van de argumentatie:
- In alinea 11 wordt gesteld dat roken of af en toe een glaasje drinken tijdens de zwangerschap het ongeboren kind geen kwaad doet. Het argument is dat de kans dat door dergelijk gedrag afwijkingen bij de foetus zullen optreden, verwaarloosbaar klein is.
  Is dit voor elke zwangere vrouw een aanvaardbaar argument? Licht je antwoord toe in maximaal 25 woorden.

- 'Er is eenvoudig geen goede manier om de invloed van al die 'risico's' wetenschappelijk vast te stellen.' (alinea 3)
  In welk opzicht is het argument waarmee deze stelling onderbouwd wordt onaanvaardbaar?
  De argumentatie
  A berust op een onjuiste oorzaak-gevolgrelatie.
  B berust op een verkeerde vergelijking.
  C bestaat uit onjuiste feiten.
  D mist afdoende bewijsvoering.

© ThiemeMeulenhoff

Opdracht bij de theorie van paragraaf 12
Bepaal welk beoordelingspunt uit de schema's van deze paragraaf van toepassing is.
Noteer bij elke vraag een antwoord uit de eerste kolom van de schema's.

37 In een tekstfragment lees je verouderde gegevens: de informatie is gedateerd.
Welk beoordelingspunt betrek je in je antwoord?

38 De argumentatie zit wel logisch in elkaar, maar je mist enkele steekhoudende argumenten.
Welk beoordelingspunt betrek je in je antwoord?

39 De schrijver gebruikt naar jouw mening ten onrechte informatie en argumenten uit propagandamateriaal ter ondersteuning van zijn standpunt.
Welk beoordelingspunt betrek je in je antwoord?

40 In alinea 9 komt de auteur terug op een uitspraak uit alinea 3, maar hij blijkt nu opeens een andere mening te hebben.
Welk beoordelingspunt betrek je in je antwoord?

13 Belangrijke begrippen

aanbeveling Goede raad of advies – zie paragraaf 8.

aanleiding Omstandigheid of gebeurtenis die de schrijver ertoe heeft gebracht zijn tekst te schrijven – zie paragraaf 8.

activeren Aansporen tot handelen – zie paragraaf 4.

afweging Weging van voor- en nadelen of mogelijke oplossingen om tot een keuze te komen – zie paragraaf 8.

amuseren Vermaken – zie paragraaf 4.

analogie Zie **vergelijking**.

anekdote Kort, kenmerkend of grappig verhaal – zie paragraaf 8.

argument Een uitspraak waarmee de schrijver een standpunt onderbouwt – zie paragraaf 9.

argumentatieschema Samenhang tussen standpunt en argumenten – zie paragraaf 10.

argumenten We onderscheiden argumenten op basis van:
- algemene normen en waarden
- ervaring (empirisch argument)
- feiten
- geloof (persoonlijke overtuiging, moreel argument)
- gevolg(en)
- gezag of autoriteit
- intuïtie of gevoel (emotioneel argument)
- nut of gewenst gevolg
- vergelijking (analogie)
- vermoedens
- veronderstelling(en)
- voorbeeld

argumentum ad hominem Argument van de persoonlijke aanval – zie paragraaf 11.

beantwoording Antwoord op een gestelde vraag – zie paragraaf 8.

bedenking Bezwaar, **tegenwerping** – zie paragraaf 8.

begripsomschrijving Nauwkeurige omschrijving van een bepaalde term, **definitie** – zie paragraaf 8.

beoordeling Positief of negatief oordeel over een onderwerp of redenering – zie paragraaf 8.

beschouwing Tekst waarin interpretaties, verklaringen en opinies ter overweging worden aangeboden; gedeeltelijk objectief, gedeeltelijk subjectief, bedoeld om een verschijnsel van verschillende kanten te belichten – zie paragraaf 4.

betoog Tekst met een duidelijk standpunt, dat met voldoende steekhoudende argumentatie wordt gerechtvaardigd; zeer subjectief, bedoeld om te overtuigen – zie paragraaf 4.

bewering Mening die met argumenten wordt onderbouwd (ook **stelling**) – zie paragraaf 8.

bewijs(voering) Het aantonen met feiten (uit onderzoek) van de juistheid van een stelling of theorie – zie paragraaf 8.

bezwaar Bedenking, **tegenwerping** – zie paragraaf 8.

causaliteit Verband tussen oorzaak en gevolg**.**

centrale stelling Standpunt dat in een betoog wordt verdedigd, kernachtig te omschrijven in één zin als **hoofdgedachte** – zie paragraaf 6.

citeren Een stukje tekst letterlijk aanhalen – zie paragraaf 5.

conclusie Gevolgtrekking – zie paragraaf 3 en 8.

consistent Logisch opgebouwd wat betreft de gebruikte argumenten, passend wat betreft de verstrekte gegevens – zie paragraaf 12.
consistentie Bij elkaar passen of met elkaar overeenstemmen van verstrekte gegevens, logische opbouw van redenering – zie paragraaf 12.
constatering Vaststelling, opmerking – zie paragraaf 8.
definitie Nauwkeurige omschrijving van een bepaalde term, **begripsomschrijving** – zie paragraaf 8.
doelstelling Wat iemand wil bereiken – zie paragraaf 8.
drogredenen Argumenten die verkeerd zijn gebruikt en daarom fout moeten worden genoemd – zie paragraaf 11.
We onderscheiden de volgende drogredenen:
- bespelen van het publiek
- cirkelredenering
- onjuist beroep op autoriteit
- onjuist beroep op kenmerk- of eigenschapsschema
- onjuist beroep op oorzaak-gevolgschema
- ontduiken bewijslast
- op-de-manspelen of persoonlijke aanval (argumentum ad hominem)
- overdrijven van voor- of nadelen
- overhaaste generalisatie
- vals dilemma
- verkeerde vergelijking
- vertekenen van een standpunt

eigen woorden Iets weergeven zonder een zin of zinsgedeelte letterlijk aan te halen (**citeren**); je mag in een zelfgeformuleerde zin wel belangrijke termen uit de tekst overnemen – zie paragraaf 5.
expliciet Uitdrukkelijk.
factor Medebepalend deel, medeoorzaak.
functiewoorden Woorden die aangeven welke functie een alinea of een groepje alinea's in een tekst heeft – zie paragraaf 8.
generalisatie Een van de **drogredenen** – zie paragraaf 11.
gevoelswaarde Mening of gevoel van de schrijver met betrekking tot het onderwerp, bijvoorbeeld: spot, afkeer, bewondering.
gevolg(en) Het gevolg dat (de gevolgen die) uit een verschijnsel of uit een bepaalde maatregel voortvloeit (voortvloeien) – zie paragraaf 8, 9 en 10.
hoofdgedachte Kernachtige omschrijving van tekst of tekstgedeelte in één zin (vergelijk **onderwerp**) – zie paragraaf 6.
hoofdvraag Kernachtige omschrijving van de vraag die in een tekst centraal staat – zie paragraaf 6.
hypothese Te bewijzen veronderstelling – zie paragraaf 8.
impliciet Inbegrepen, stilzwijgend eronder begrepen.
informeren Gegevens verstrekken.
intentie Bedoeling of oogmerk van de schrijver; wat de schrijver wil bereiken met de tekst.
ironie Milde spot, waarbij je vaak het tegengestelde zegt van wat je bedoelt.
karakterisering De voornaamste kenmerken van een verschijnsel – zie paragraaf 8.
kopje Titel boven een of meer alinea's.
middel De manier om een doel te bereiken – zie paragraaf 3.

© ThiemeMeulenhoff

nevenschikking Naast elkaar gebruiken van verschillende, gelijkwaardige argumenten – zie paragraaf 9 (zie ook **onderschikking**).
nuanceren Fijne onderscheidingen aanbrengen in.
objectief Zich bepalend tot de feiten, zonder dat de mening van de schrijver naar voren komt.
onderbouwing Argumenten en gegevens die een stelling ondersteunen – zie paragraaf 8.
onderschikking Gebruik van een argument ter ondersteuning van een ander argument, dat op zichzelf onvoldoende overtuigend is – zie paragraaf 9 (zie ook **nevenschikking**).
onderwerp Omschrijving in enkele woorden waar de tekst of een tekstgedeelte over gaat (vergelijk **hoofdgedachte**) – zie paragraaf 6.
oneigenlijk Voor een ander doel dan waarvoor het eigenlijk is bestemd.
ontkenning Bewering dat iets niet zo is – zie paragraaf 8.
ontkrachting Weerlegging van een bewering of argumentatie – zie paragraaf 8.
oorzaak Waardoor iets is geworden zoals het is – zie paragraaf 8 en 10.
oplossing Antwoord op een probleem – zie paragraaf 8.
opsomming Reeks, bijvoorbeeld van argumenten, voorbeelden, verklaringen – zie paragraaf 8.
overtuigen Iemand laten inzien dat iets zo is.
paradox Schijnbare tegenstrijdigheid.
premisse Zie **vooronderstelling**.
probleemstelling Formulering van het probleem dat zal worden besproken – zie paragraaf 8.
reden Waarom iemand iets doet of vindt – zie paragraaf 3.
redenering Gedachtegang volgens logisch patroon, bedoeld om te overtuigen – zie paragraaf 10.
We onderscheiden typen redeneringen op basis van:
- oorzaak en gevolg
- overeenkomst of vergelijking
- stelling-argumenten(-conclusie)
- voor- en nadelen

relativeren De betrekkelijkheid ergens van doen uitkomen, afzwakken.
retorische vraag De schrijver maakt een **bewering** sterker door deze als vraag te formuleren.
samenvatting Korte weergave van het belangrijkste van een tekst of tekstgedeelte – zie paragraaf 3, 7 en 8.
satelliettekst Aparte, korte tekst over hetzelfde onderwerp als de hoofdtekst, afkomstig uit een andere bron.
schrijfdoel Doel dat de schrijver met zijn tekst wil bereiken (zie ook **tekstsoorten**) – zie paragraaf 4.
We onderscheiden de volgende schrijfdoelen:
- beschouwen (ter overweging aanbieden)
- informeren
- overtuigen (betogen, een pleidooi houden)
- tot actie aanzetten (activeren, aansporen tot handelen)
- uiteenzetten
- vermaken (amuseren)

© ThiemeMeulenhoff

standpunt	Mening (meestal van de schrijver) (zie ook **bewering** en **stelling**).
stelling	Mening die met argumenten wordt onderbouwd (ook **bewering**) – zie paragraaf 8.
strekking	Bedoeling van de schrijver met een tekst.
subargument	Ondergeschikt argument (zie **onderschikking**).
subjectief	Uitgaand van de persoonlijke zienswijze van de schrijver, waarbij zijn mening naar voren komt.
tegenargument	Een uitspraak waarmee een schrijver een standpunt of een argument ontkracht.
tegenstelling	Plaatsing van een feit of bewering tegenover een ander feit of een andere bewering – zie paragraaf 3 en 8.
tegenwerping	Een reactie op een eerdere bewering of argumentatie – zie paragraaf 8.
tekstdoel	**Schrijfdoel** – zie paragraaf 4.
tekstsoorten	**Uiteenzetting**, **betoog** en **beschouwing** – zie paragraaf 4.
theorie	Wetenschappelijke opvattingen die in de praktijk kunnen worden toegepast – zie paragraaf 8.
toekomstverwachting	Visie op een mogelijke ontwikkeling – zie paragraaf 8.
toelichting	De schrijver geeft voorbeelden of nadere uitleg om zijn opvattingen te verduidelijken – zie paragraaf 3.
toepassing	In praktijk brengen van een theorie – zie paragraaf 8.
tussenkopje	Titel boven een of meer alinea's.
uiteenzetting	Objectieve uitleg, aanduiding van indelingen en samenhang, verduidelijking van processen, bedoeld om lezers te informeren, iets te laten begrijpen – zie paragraaf 4.
uitwerking	Nadere uitleg in details of voorbeelden van een algemene stelling – zie paragraaf 8.
vaststelling	**Constatering** – zie paragraaf 8.
vergelijking	Beschouwing van overeenkomsten en/of verschillen tussen twee standpunten, verschijnsels, oplossingen – zie paragraaf 3, 8 en 9.
verklaring	Uitleg waarom iets is zoals het is, hoe een verschijnsel is ontstaan – zie paragraaf 3 en 8.
verslag van onderzoek	Weergave van de resultaten van een onderzoek – zie paragraaf 8.
verwijt	Beschuldigende afkeuring.
voorbeeld(en)	Concreet geval (concrete gevallen) ter verduidelijking van een bewering of verschijnsel – zie paragraaf 8 en 9.
voorbehoud	Beperkende voorwaarde – zie paragraaf 8.
vooronderstelling	Voorafgaande of vooropgestelde stelling, af te leiden uit een tekstfragment.
vooroordeel	Voorbarig, meestal afwijzend oordeel of **standpunt**.
voorwaarde	Eis waaraan moet worden voldaan voordat iets kan plaatsvinden – zie paragraaf 8.
vraagstelling	Hoofdvraag, meestal in de inleiding gesteld, die in de rest van het artikel wordt beantwoord – zie paragraaf 8.
weerleggen	Aantonen dat een bewering of argumentatie niet juist is.
zinsgedeelte	Deel van een zin dat op zijn minst twee opeenvolgende woorden bevat (zie **citeren**) – zie paragraaf 5.

Oefenopgave A

Lees de tekst *We leven veel te snel*, geschreven door Thomas Hylland Eriksen, aandachtig en beantwoord de vragen.

We leven veel te snel

(1) Stel, je moet de geschiedenis van de afgelopen honderd jaar weergeven in één woord waarmee die periode glashelder wordt samengevat. Welk trefwoord zou je dan kiezen? Oorlog? Technische ontwikkeling? Mondialisering? Bevolkingsgroei? Milieucrisis? Ik zou het woord 'versnelling' kiezen. Vrijwel elke vorm van menselijke activiteit is de laatste eeuw immers enorm versneld. Versnelling lijkt zelfs een wezenskenmerk van de moderne tijd te zijn.

(2) Begin 19de eeuw maakten de toenmalige intellectuelen zich ongerust over de psychologische gevolgen van die nieuwe uitvinding, de stoomkoets – of de trein, zoals we hem tegenwoordig noemen. Ze dachten dat deze een reissnelheid mogelijk maakte die schadelijk was, omdat de reiziger zijn blik niet meer vrij en op zijn gemak over het omringende landschap kon laten dwalen. De gemiddelde snelheid van de eerste treinen was zo'n 25 kilometer per uur. Die zou al snel toenemen. De meeste dingen die mensen deden, gingen immers steeds sneller. Met de bijna gelijktijdige introductie van het stoomschip en de telegraaf in de jaren dertig van de 19de eeuw, versnelde de communicatie enorm. De productie versnelde met de industrialisatie en, veel later, met de automatisering. De oorlog versnelde dankzij de tank, het gevechtsvliegtuig en de middellangeafstandsraket. Ter illustratie: nog maar honderd jaar geleden stond de snelheid van de oorlog gelijk aan de snelheid van een goed getraind paard.

(3) De opvallendste vormen van versnelling in onze huidige maatschappij hebben te maken met informatie en communicatie. Amper twintig jaar geleden, toen ik als jong antropoloog veldwerk op Mauritius deed, hield ik contact met familie en vrienden door middel van luchtpost. De brieven waren gemiddeld zo'n anderhalve week onderweg en als we elkaar binnen een paar dagen antwoordden, ontwikkelde zich een maandelijks communicatieritme. Als ik mijn moeder wel eens belde om haar te zeggen dat ik nog leefde, duurde het zowat een dag eer ik zover was. Eerst moest ik halverwege de ochtend een bus van het dorp naar de stad nemen, dan moest ik door het drukkende, groezelige Port-Louis naar het hoofdpostkantoor lopen en in de rij op mijn beurt wachten, voordat mijn naam werd afgeroepen en ik eindelijk een paar minuten via een slechte telefoonverbinding kon praten. Vijftien jaar later had ik uit elk redelijk dorp op Mauritius eenvoudig toegang tot mijn e-mailadres en kon ik uit het palmbos van mijn keuze zonder probleem naar huis bellen. Er waren geen ingebouwde vertragingsmechanismen meer die de communicatie met de buitenwereld afremden.

(4) Ons communicatieritme is dus in een rap tempo versneld. Berichten worden in steeds kleinere pakketjes geperst om in de slinkende tijd te passen die we (nog) ter beschikking hebben. Ik krijg wel eens een standje dat ik te snel praat. Mijn vaste antwoord is, naast het plichtmatige excuus, dat ik daarin niet de enige ben. De gemiddelde spreeksnelheid is sinds 1950 met meer dan 50 procent toegenomen, en niet alleen de spreeksnelheid: vrijwel alles in ons leven gaat sneller. We hebben altijd

haast: slapen doen we in ons deel van de wereld zelfs minder dan honderd jaar geleden, ruwweg anderhalf uur minder.

(5) De wereld waarin we tegenwoordig leven, wordt verbonden door tal van directe netwerken en we krijgen al jarenlang te horen hoe bevrijdend deze zijn en hoe ze onze mondigheid bevorderen. Toch voelen de meesten van ons zich helemaal niet zo bevrijd. In plaats daarvan voelen we ons dikwijls overwerkt en gestrest. Burn-out is inmiddels een normale diagnose. Burn-out is overigens een metafoor. De natuurkunde heeft ons geleerd dat hitte en snelheid een en hetzelfde zijn: beweging produceert warmte. Hoe sneller iets beweegt hoe warmer het wordt, tot het uiteindelijk opbrandt. In deze tijd van flexibele arbeid en directe communicatie zijn er geen grenzen aan de arbeid, en trouwens ook niet aan andere bezigheden. De mogelijkheden zijn oneindig. Er is altijd wel iets wat we hadden kunnen doen of hadden moeten doen, liefst gisteren. We doen ons werk sneller en efficiënter dan ooit tevoren, dankzij de nieuwe technieken. Maar in plaats van te profiteren van deze toegenomen efficiëntie door minder te werken, vullen we de bespaarde tijd op met meer en snellere bezigheden.

(6) Dit is een van de grote paradoxen van de informatierevolutie: hoe meer tijd we besparen, hoe minder tijd we voorhanden hebben. In zekere zin is tijdbesparing dus het tegenovergestelde van geldbesparing. Zo heeft de informatierevolutie ons misschien iets over schaarste geleerd. Nog maar enkele generaties geleden waren de schaarse middelen meestal voedsel, huisvesting, materiële zekerheid.
In ons deel van de wereld zijn die problemen bijna allemaal opgelost. Toen ik opgroeide, in de jaren zeventig, dacht menigeen van ons – naar later bleek terecht – dat schone lucht en onbedorven natuur binnenkort schaarse goederen zouden worden. Inmiddels zien we als gevolg van de informatierevolutie een opeenstapeling van een heel nieuwe reeks schaarse goederen. Ze zijn onzichtbaar en niet te kwantificeren, maar daarom niet minder reëel. Wie zou vijftig jaar geleden hebben geloofd dat de vrijwaring van informatie een schaars goed zou worden? Maar dat is wel gebeurd.

(7) Toen mijn vader in de jaren vijftig een jongeman was, begon hij boeken te kopen. Ik weet nog dat zijn idee van een leuke zaterdag bestond uit een tochtje naar de stad, een paar bezoekjes aan boekhandels en een café en dan weer naar huis, onder het lopen blij zwaaiend met een zware tas zojuist gekochte boeken. Mijn idee van een leuke zaterdag is nagenoeg hetzelfde, maar met één verschil: na de bezoekjes aan de boekhandels ga ik liefst met lege handen naar huis. Hieruit blijkt dat mijn filters nog werken en me in elk geval tot op zekere hoogte in staat stellen me te beschermen tegen het volstrekt verwarrende informatiebombardement. Als het kon, zou ik me liever een half jaar in één dialoog van Plato[1] verdiepen dan in diezelfde tijd vijftig boeken lezen. Maar dat zou onmogelijk zijn. Er is altijd te veel dat gedaan moet worden en de tijd is schaars.

(8) Filters en vrijwaring van informatie worden iets begerenswaardigs. Misschien zouden we een e-mailvrije dag moeten invoeren, alleen maar om ons te herinneren aan de tragere ritmen die het menselijk leven vóór de computer en de mobiele telefoon bepaalden. We weten allemaal dat sommige dingen alleen langzaam kunnen worden gedaan. Kinderen krijgen bijvoorbeeld, of een boom kweken, of getrouwd zijn; dat zijn trage bezigheden. Daar gunnen we ons de tijd niet meer voor; zelfs onszélf leren kennen lukt alleen maar langzaam.

(9) Lezen was ook altijd zo'n trage bezigheid. Nog tot in de 19de eeuw was 'deep reading' een vertrouwde en gerespecteerde bezigheid. Het behelsde de trage lezing van een boek, uiteindelijk meer dan eens, om steeds dieper de inhoud te doorgronden. In onze tijd lijkt een cursus snellezen belangrijker, ook al weten we dat daarmee iets wezenlijks verloren gaat. Want er gaat iets verloren als we dingen die alleen langzaam gedaan kunnen worden, versnellen. Brieven schrijven was ooit een kunstvorm, maar ik betwijfel of het erg bevredigend zou zijn om over een paar generaties een selectie van mijn e-mails te lezen.

(10) Zo wordt onze maatschappij steeds meer gekenmerkt door versnelling. Een gerookte ham moet als het goed is minstens een jaar hangen. De normale gerookte ham uit mijn supermarkt heeft amper gehangen. In plaats daarvan wordt bij 'gerookte' ham het proces versneld door er zout water in te spuiten. Hangen, laat staan een jaar, is er niet meer bij. Waar ik woon, lopen mensen 's ochtends niet meer zomaar naar de tram: ze lopen naar de tram terwijl ze in hun mobiele telefoon praten.

(11) Alles versnelt, en gaten worden opgevuld. De tijd die we eigenlijk hadden moeten gebruiken voor alles of niets – rust, verveling, spel, overpeinzing, liefde, creativiteit – wordt doorlopend gevuld. Daar schuilt een groot gevaar in, want misschien raken we wel zo gewend aan een leven van doorlopende activiteit of mediaconsumptie dat we de stilte en rust eenvoudigweg niet meer kunnen verdragen.

(12) Er bestaan gaten in de tijd, lang of kort, waarin niets bijzonders gebeurt. Deze zijn zonder meer essentieel voor liefde, vrede en creativiteit. Een maatschappij zonder zulke gaten staat met een enorme snelheid stil, want dat is een maatschappij waarin niemand in staat is tot een gedachte langer dan vijf seconden. Als er voortdurend iets gebeurt, gebeurt er eigenlijk niets. Dat komt doordat er alleen iets kan gebeuren wanneer er niets bijzonders gebeurt. Daarom is het voor het welzijn en de vooruitgang van de moderne mens van groot belang dat we ervoor zorgen genoeg gaten in de tijd te creëren. Hopelijk zijn we daartoe nog in staat.

naar: Thomas Hylland Eriksen
uit: NRC Handelsblad

noot 1 Plato: Grieks filosoof (427 v. Chr. - 347 v. Chr)

In aansluiting op paragraaf 3 (signaalwoorden en signaalzinnen):

1 Welk signaalwoord verbindt alinea 4 met alinea 3?
2 Welk verband geeft dit signaalwoord aan?
3 Noteer twee signaalwoorden uit alinea 5 die een tegenstellend verband aangeven.
4 Welk signaalwoord verbindt alinea 10 met de voorafgaande alinea's?
5 Welk verband geeft dit signaalwoord aan?
6 Noteer twee signaalwoorden uit alinea 12 die een redengevend verband aangeven.

In aansluiting op paragraaf 5 en 7 (citeren en met eigen woorden - samenvatten):

7 Citeer de kernzin van alinea 3.
8 Leg uit waarom je de rest van alinea 3 in een samenvatting weg kunt laten.

In aansluiting op paragraaf 6 en 8 (hoofdgedachte en hoofdvraag - functie van tekstgedeelte):

9 Welke twee functies heeft alinea 1? Noteer de letters. Kies uit: *stellen van de hoofdvraag (A), aanduiden van het onderwerp (B), formuleren van de probleemstelling (C), onder woorden brengen van een constatering (D).*

In aansluiting op paragraaf 8 (functie van tekstgedeelte):

10 Welke functie heeft alinea 5? Kies uit: *argument, conclusie, constatering, definitie, gevolg, oorzaak, stelling, tegenstelling, toelichting, voorbeeld*.

11 Welke functie heeft alinea 6? Kies een van de in vraag 10 genoemde functiewoorden.

12 Welke functie heeft alinea 7? Kies een van de in vraag 10 genoemde functiewoorden.

13 Welke functie heeft alinea 12? Let op de het verband van deze slotalinea met de voorafgaande alinea's. Kies uit: *aanbeveling, afweging, beoordeling, samenvatting*.

In aansluiting op paragraaf 4 (tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver):

14 De alinea's 1 tot en met 4 van de tekst gaan vooral over de versnelling in de communicatie. Wat is het schrijfdoel van dit tekstgedeelte?

15 Vanaf alinea 5 worden onder meer de problemen ten gevolge van de versnelling behandeld.
Tot welke tekstsoort kun je de tekst als geheel rekenen?

In aansluiting op paragraaf 6 en 7 (hoofdgedachte en hoofdvraag - samenvatten):

16 Formuleer de hoofdgedachte van de tekst *We leven te snel* door een goede zin te formuleren, te beginnen met de volgende woorden:
Onze maatschappij wordt tegenwoordig gekenmerkt door versnelling en ...
Gebruik voor de hele zin maximaal 25 woorden.

In aansluiting op paragraaf 9 (standpunt en argumenten):

17 'Versnelling lijkt zelfs een wezenskenmerk van de moderne tijd te zijn.' (regels 11-13)
Met welk soort argumenten wordt deze bewering onderbouwd?

18 'Zo wordt onze maatschappij steeds meer gekenmerkt door versnelling.' (regels 207-209)
Met welk soort argumenten wordt dit standpunt onderbouwd?

In aansluiting op paragraaf 11 (drogredenen):

19 'We weten allemaal dat sommige dingen alleen langzaam kunnen worden gedaan.' (regels 181-183)
Welk type drogreden komt in dit citaat voor?

© ThiemeMeulenhoff

Oefenopgave B

Lees de tekst *Alleen minder eten helpt*, geschreven door Louise O. Fresco en Martijn Katan, aandachtig en beantwoord de vragen.

Alleen minder eten helpt

(1) Nederlanders worden steeds ouder en dat is mede te danken aan de landbouw- en voedingswetenschap. Deze onderzoeksterreinen hebben gezorgd voor een ruim aanbod aan veilig voedsel en inzicht in de keuze welk voedsel het gezondst is. Sinds 1972 is de sterfte aan hartinfarcten meer dan gehalveerd; dat komt gedeeltelijk door betere medicijnen en operaties, maar ook door de vervanging van ongezonde vetten door gezondere.

(2) Toch staan we nu aan de vooravond van een collectieve voedingscrisis die uniek is in de geschiedenis. Goedkoop, lekker en voortdurend beschikbaar voedsel gekoppeld aan steeds minder beweging heeft in een razend tempo geleid tot overgewicht en vetzucht (obesitas). Obesitas is de voornaamste oorzaak van diabetes, verder geeft het gewrichtsproblemen en vergroot het de kans op hart- en vaatziekten en kanker. We staan hulpeloos tegenover deze epidemie die de gezondheidswinst van de afgelopen dertig jaar bedreigt. Er zijn wereldwijd nu twee keer zoveel mensen die aan overgewicht en vetzucht lijden als mensen die honger hebben.

(3) De nieuwe Richtlijnen Goede Voeding, die de Gezondheidsraad onlangs uitbracht, bieden voor het obesitasprobleem slechts beperkt soelaas. Eén van die richtlijnen is een half uur tot een uur per dag lopen of fietsen. Onze lichamelijke inspanning is inderdaad drastisch verminderd dankzij bijvoorbeeld auto's en liften. Maar met alleen meer bewegen komen we er niet, we moeten vooral ook minder eten. Iemand die in tien jaar 20 kilo is aangekomen, heeft al die dagen zevenhonderd calorieën te veel gegeten. Dat is bijna twee liter frisdrank of vijftien bitterballen, en het kost per dag anderhalf uur op de roeimachine of drie uur lopen of fietsen om die te verbranden.

(4) De nieuwe Richtlijnen zijn solide als het gaat over het effect van voeding op andere aandoeningen dan overgewicht: we moeten gezonde vetten gebruiken ter voorkoming van hart- en vaatziekten, vezels om constipatie tegen te gaan en minder zout om een lagere bloeddruk te bereiken. Dat zijn goed onderbouwde maatregelen en de supermarkten en de industrie staan te trappelen om van die 'gezondere' producten te verkopen. Het zal de consument echter niet helpen om af te vallen. Weliswaar suggereert de Gezondheidsraad voorzichtig dat groente en fruit, vezels en minder frisdrank helpen tegen overgewicht, maar eigenlijk heeft de voedingsleer geen antwoord op de vraag hoe je de calorie-inname kunt remmen.

(5) De populariteit van diëten geeft aan dat veel mensen vaak meer om esthetische dan om medische redenen bezorgd zijn om hun gewicht. Bijna alle bekende diëten gaan ervan uit dat sommige voedingsmiddelen goed voor het gewicht zijn en andere slecht en ze verklaren allemaal de oorlog aan vetten of koolhydraten. Maar er bestaat geen voedsel waarvan je afvalt; de enige weg is minder eten. De farmaceutische industrie maakt eetlustremmers die de trek onderdrukken, maar daarmee val je op zijn best een kilo of vijf af, en veel eetlustremmers zijn in het verleden uit de handel genomen wegens bijwerkingen.

(6) Waarom is dat overgewichtsprobleem zo hardnekkig? Dat is in de eerste plaats een kwestie van genetische selectie. Ons door tienduizenden jaren gescherpte instinct is

© ThiemeMeulenhoff

erop gericht om zo veel mogelijk calorieën naar binnen te werken en om niet onnodig te bewegen. Voedseloverlvoed en mechanisatie zijn zo recent dat we aan het aanpassen van de impuls tot eten nog niet zijn toegekomen.

(7) In de tweede plaats speelt de markt in op onze eetzucht door voedsel voortdurend beschikbaar te maken, ook buiten de maaltijden om. Iedere voedselproducent, iedere snackbar, snoeptent en supermarkt wil eten verkopen, en wel zo veel mogelijk. Dat betekent ruime openingstijden en hapklare verpakkingen in de meest aanlokkelijke vormen, ondersteund door de verleiding van reclame. De nieuwste trend is 'vingervoedsel', zoals minipasteitjes en minipizza's. Deze producten zijn zo verpakt dat je ze met één hand kunt eten tijdens het winkelen, autorijden, typen of telefoneren. Het lichaam verbrandt de hierbij ingenomen overtollige calorieën niet en slaat ze dus op als vet. Een gezondere samenstelling van die snacks helpt niet tegen overgewicht. Patat gebakken in zonnebloemolie en met kaliumzout in plaats van natriumzout is goed voor het cholesterolgehalte en de bloeddruk, maar je wordt er nog steeds dik van. Er zijn geen voedingsmiddelen waar je van afvalt. Alleen minder eten helpt!

(8) Sommige mensen worden eerder dik dan andere. Vroeger dacht men dat laagopgeleide arme mensen dikker werden dan hoogopgeleide rijke, maar inmiddels weten we dat de werkelijkheid anders in elkaar steekt. Een op de negen volwassen Nederlanders is obees en bij de laagstopgeleide zijn dat er drie keer zo veel als bij de hoogstopgeleide. In Nederland worden nu ook hoogopgeleide vrouwen snel dikker. Het blijkt dat aanleg – inclusief genen – en sociale klasse bepalen wie er het eerst dik wordt, maar op den duur lijkt de vetzucht niet te stuiten.

(9) Vetzucht is een collectief probleem, net als drugsbestrijding, verkeersveiligheid en het broeikaseffect. Deze problemen zijn de verantwoordelijkheid van iedereen samen en ze kunnen niet door de markt worden opgelost. Marktwerking veronderstelt namelijk dat de consument weet wat op de lange termijn in zijn of haar belang is en gaat ervan uit dat hij een verstandige keuze maakt. Hij kiest echter meestal voor zijn kortetermijnbelang: meer eten, meer autorijden, meer genotsmiddelen. Dat geeft onmiddellijk bevrediging. Dat dezelfde keuze op den duur slecht is voor gezondheid en milieu is te moeilijk om te overzien, vooral ook omdat het om kleine, bijna onmerkbare effecten gaat.

(10) Het reguleren van de markt helpt bij een aantal collectieve problemen, bijvoorbeeld het verbod op heroïneverkoop, de regulering van cannabis en alcohol, de vermindering van de stikstofoxide-uitstoot van auto's door verplichte katalysatoren. Maar we hebben geen idee welke regulering zou helpen bij obesitas en dat maakt obesitas tot een wezenlijk nieuw probleem.

(11) Een directe belasting op vet (vettax) is onzin, omdat alle calorieën even dikmakend zijn. Je wordt dik van kaas en patat maar ook van (een teveel aan) brood en sinaasappelsap, want ook daarin zitten calorieën. De effecten van een algemene calorieënbelasting zijn moeilijk voor te stellen: zoiets leidt mogelijk tot vervanging van dure calorieën door goedkope (zoals vet door suiker) en zeker tot een grote bureaucratie van tarieven en controles. De parallel met de belasting op tabak gaat bovendien niet op, omdat calorieën nodig zijn om te leven; je kunt ze niet verbieden.

(12) Het zorgwekkendste aan de opkomst van obesitas is, dat we geen idee hebben welke maatregelen we moeten nemen. Om op termijn oplossingen te kunnen bedenken is veel onderzoek nodig dat betaald zal moeten worden uit publieke middelen, net als onderzoek naar andere collectieve problemen. Aan minder eten valt namelijk moeilijk te verdienen en dus is het niet aantrekkelijk voor het bedrijfsleven om erin te investeren.

(13) Genetisch onderzoek brengt de oplossing ook niet. Het zit wel in onze genen om veel te eten en weinig te bewegen, maar dertig jaar geleden waren we dun en hadden we dezelfde genen en toch niet hetzelfde gedrag. Wat we nodig hebben, is onderzoek naar simpele vragen, zoals wat er gebeurt als je meer gymnastiekuren in het rooster opneemt en als het voor ouders onaantrekkelijk gemaakt wordt om de kinderen per auto te brengen. Worden die kinderen daar slanker van, of nemen verkeersongelukken met fietsende scholieren toe? Doen ze na die gymnastiek op school thuis geen stap meer? Helpt het de frisdrankautomaten uit scholen te verwijderen of kopen de kinderen de frisdrank dan om de hoek? Helpen kleinere porties of nemen mensen dan twee porties? Kunnen kantines, waar zichtbaar is voor anderen wat je eet, een rol spelen als ze gezonde alternatieven aanbieden? Allemaal vragen waar geen Nobelprijs mee te winnen valt, maar die voor onze gezondheid even belangrijk zijn als DNA-onderzoek naar de menselijke genen.

(14) De mens heeft in de loop van de evolutie geleerd om zijn gedrag te regelen, bijvoorbeeld door zijn geweldsimpulsen en seksuele lusten te kanaliseren. In iedere beschaving bestaan er oeroude wetten die dergelijke impulsen aan banden leggen, omdat ze het welzijn van het collectief bedreigen. In bijna alle culturen was ook de consumptie van voedsel tot voor kort aan beperkende regels gebonden. Het huidige voedselgedrag is een collectieve bedreiging. Het is dan ook heel waarschijnlijk dat we collectief maatregelen zullen moeten nemen om ons voedselgedrag te beïnvloeden. Matigheid is in deze periode van overvloed niet populair en de meeste mensen zullen steigeren bij het idee dat hun vrijheid om te eten wordt beperkt. Bij drugs en alcohol accepteren we deze beperking van vrijheid echter wel. Ook de reacties op het verbod op roken in openbare ruimtes blijken wonder boven wonder mee te vallen.

(15) Voor de huidige, unieke situatie van voedselovervloed en fysieke inactiviteit, hebben wij nog geen nieuwe voedselwetten. Vetzucht is een symbool van het ongebreidelde consumptiegedrag van de eerste generaties mensen die in structurele overvloed leven en nog niet hebben geleerd die overvloed samen in te tomen.

naar: Louise O. Fresco en Martijn Katan
uit: de Volkskrant

Louise O. Fresco is hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam. Martijn Katan is hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

In aansluiting op paragraaf 3 (signaalwoorden en signaalzinnen):

1 Welk signaalwoord verbindt alinea 2 met alinea 1?
2 Welk verband geeft dit signaalwoord aan?
3 'Waarom is (...) zo hardnekkig?' (alinea 6)
Van welk type signaalzin is hier sprake?
4 De verklaringen voor de hardnekkigheid van het overgewichtsprobleem (alinea 6) worden aangegeven door middel van signaalwoorden. Noteer deze.
5 Noteer twee redengevende signaalwoorden uit alinea 9.

In aansluiting op paragraaf 8 (functie van tekstgedeelte):

6 'Toch staan we nu aan de vooravond van een collectieve voedingscrisis die uniek is in de geschiedenis.' (alinea 2)
Welke functie heeft deze zin? Kies uit: *aanbevelingen, conclusie, constatering, gevolg, oplossingen, theorie, toepassing, verklaringen, toelichting*.
7 Citeer de zin waarin de oorzaken van de collectieve voedselcrisis worden genoemd.
8 Welke functie heeft het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 6 en 7? Kies een van de in vraag 6 genoemde functiewoorden.
9 Welke functie heeft het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 10 tot en met 14? Kies een van de in vraag 6 genoemde functiewoorden.

In aansluiting op paragraaf 4 (tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver):

10 Wat is het schrijfdoel van de tekst *Alleen minder eten helpt*?
11 Motiveer je antwoord.

In aansluiting op paragraaf 6 en 7 (hoofdgedachte en hoofdvraag - samenvatten):

12 Formuleer de hoofdgedachte van de tekst *Alleen minder eten helpt* door een goede zin te formuleren, te beginnen met de volgende woorden:
Om de opkomst van obesitas tegen te gaan moeten we ...
Gebruik voor de hele zin maximaal 25 woorden.

In aansluiting op paragraaf 9 (standpunt en argumenten):

13 In alinea 9 staat over de keuze van de consument voor onmiddellijke bevrediging: 'Dat dezelfde keuze op den duur slecht is voor gezondheid en milieu is moeilijk te overzien...'
Welk soort argument wordt in dit citaat gebruikt?
14 'Een directe belasting (...) dikmakend zijn.' (alinea 11)
Welk soort argument wordt in dit citaat gebruikt?

In aansluiting op paragraaf 11 (drogredenen):

15 'Het reguleren (...) verplichte katalysatoren.' (alinea 10)
Welk type drogreden komt in dit citaat voor?
16 De schrijvers pleiten voor onderzoek dat betaald zal moeten worden uit publieke middelen. 'Aan minder eten (...) te investeren.' (alinea 12)
Welk type drogreden komt in dit citaat voor?

In aansluiting op paragraaf 12 (aanvaardbaarheid van argumentatie):

17 Hoe proberen de schrijvers van de tekst *Alleen minder eten helpt* de overtuigingskracht en betrouwbaarheid van hun tekst te vergroten?
Noem twee punten.

© ThiemeMeulenhoff

In aansluiting op paragraaf 7 (samenvatten):

18 Welke van de onderstaande zinnen hoort of horen niet thuis in een samenvatting van deze tekst?
1 Dat we voortdurend beschikken over goedkoop en lekker voedsel en dat we steeds minder bewegen heeft geleid tot een enorme stijging van het aantal mensen met overgewicht en vetzucht.
2 Een directe belasting op vet zal het probleem niet oplossen, want je wordt niet alleen van kaas en patat dik, maar ook van een teveel aan brood en sinaasappelsap.
3 Het overgewichtsprobleem is hardnekkig door genetische selectie en doordat de markt voortdurend eten beschikbaar stelt in een vorm die eten stimuleert.
4 Voor het cholesterolgehalte en de bloeddruk zou patat beter kunnen worden gebakken in zonnebloemolie en worden bestrooid met kaliumzout in plaats van natriumzout.

© ThiemeMeulenhoff

Uitwerkingen bij de theorie

Opdracht bij de theorie van paragraaf 3 tot en met 5

1 aankondigend
2 'Dat heeft vele voordelen.'
3 In de eerste plaats: opsomming
In de tweede plaats: opsomming
In de derde plaats: opsomming
Zo: toelichting
want: redengevend
doordat: oorzaak-gevolg
En: opsomming
daarom: redengevend
4 betoog
5 De schrijver brengt nadrukkelijk zijn mening naar voren (dat thuisonderwijs een goed alternatief is voor basisonderwijs) en onderbouwt zijn standpunt met argumenten.

Opdracht bij de theorie van paragraaf 5 en 6

6 onjuist
7 onjuist
8 juist
9 juist
10 juist
11 onjuist
12 onjuist
13 juist
14 onjuist
15 onjuist

Opdracht bij de theorie van paragraaf 7

16 een indirecte formulering
17 Een indirecte formulering kost je extra woorden, waardoor je het maximale aantal kunt overschrijden.
18 verwijswoorden gebruiken, een woord of woorden uit de vorige zin of alinea herhalen
19 In de eerste alinea kun je uitleggen waarom een ramp fascineert. In de tweede alinea leg je uit waar de publieke aandacht voor een ramp en het gezamenlijk beleven ervan goed voor zijn.
20 Kernwoorden:
- Een ramp fascineert (omdat …)
- De publieke aandacht en het gezamenlijke beleven ervan (zorgen ervoor dat …)

21 reden / verklaring (in alinea 1, bijvoorbeeld: omdat); opsomming (in alinea 2, bijvoorbeeld: bovendien, ook)

Opdracht bij de theorie van paragraaf 8

22 *vijf van de volgende functiewoorden:*
aanleiding, bewering (of: stelling), constatering, hypothese, probleemstelling, vraagstelling
23 *vijf van de volgende functiewoorden:*
aanbeveling (of: advies), afweging, conclusie, oplossing, samenvatting
24 Bij een tegenwerping maakt de schrijver *bezwaar* tegen een bewering of argumentatie van een ander; bij een tegenstelling geeft hij aan dat een feit of bewering *tegenover* een ander feit of andere bewering staat.

25
1 stelling (of: bewering)
2 nuancering
3 vraagstelling
4 verklaring
5 constatering
6 stelling (of: bewering)
7 gevolgen
8 aanbeveling (of: conclusie)

Opdracht bij de theorie van paragraaf 9

26 algemene normen en waarden
27 ervaring
28 gevoel of emotie
29 gezag of autoriteit
30 vergelijking

Opdracht bij de theorie van paragraaf 11

31 onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema
32 overhaaste generalisatie
33 verkeerde vergelijking
34 vals dilemma
35 overdrijven van nadelen
36 overhaaste generalisatie (of: ontduiken bewijslast)

Opdracht bij de theorie van paragraaf 12

37 kennis van de wereld (of: controleerbaarheid van uitspraken)
38 toereikendheid van argumentatie
39 partijdigheid bron (of: deskundigheid bron, betrouwbaarheid bron)
40 consistentie van argumentatie

Oefenopgave A

1 dus
2 conclusie
3 Toch, Maar
4 Zo
5 toelichting
6 want, Daarom
7 'De opvallendste (...) en communicatie.' (regels 42-45)
8 De rest van alinea 3 bestaat uit een toelichting (voorbeeld) bij de kernzin.
9 B en D
10 constatering
11 stelling
12 toelichting
13 aanbeveling
14 uiteenzetten
15 beschouwing
16 Onze maatschappij wordt tegenwoordig gekenmerkt door versnelling en zal, als we er niets tegen ondernemen, uiteindelijk geestelijk en intellectueel tot stilstand komen. (22 woorden)
17 feiten
18 voorbeelden
19 ontduiking van bewijslast

Oefenopgave B

1 Toch
2 tegenstelling
3 aankondigende signaalzin
4 in de eerste plaats, in de tweede plaats
5 namelijk, omdat
6 constatering
7 'Goedkoop, lekker (...) vetzucht (obesitas).' (alinea 2)
8 verklaringen
9 oplossingen
10 beschouwen
11 De schrijvers belichten het probleem van obesitas van verschillende kanten: ze geven oorzaken, verklaringen en oplossingen.
12 Om de opkomst van obesitas tegen te gaan moeten we onderzoek doen naar de simpele vragen en collectieve maatregelen nemen. (20 woorden)
13 gevolg
14 feit
15 ontduiken van bewijslast (of: overhaaste generalisatie)
16 ontduiken van bewijslast
17 Twee van de volgende punten:
1 De schrijvers baseren zich op (recent) wetenschappelijk onderzoek en advies.
2 De schrijvers zijn wetenschappelijk geschoold (hoogleraren).
3 Er staan veel feiten in de tekst die toegelicht worden.
18 2 en 4

© ThiemeMeulenhoff

Oefenen met hele examens, met een uitleg bij de goede antwoorden. Probeer de opgaven te maken in 3 uur.

Deel 2 Examens met uitwerkingen

Tips bij het maken van het examen Nederlands

Oefening

- Bouw leeservaring op. Examenteksten komen vaak uit landelijke kranten en opiniebladen. Als je geregeld krantenartikelen en artikelen in opiniebladen leest, vergroot je niet alleen je tekstinzicht maar ook je woordenschat.
- Maak examens en bestudeer de bijbehorende theorie. Zo raak je vertrouwd met de veelvoorkomende vraagtypen en de omvang van het centraal examen.
- Achter in deze bundel staat een register waarin je examenopgaven kunt opzoeken die aansluiten bij de paragrafen van deel 1. Heb je moeite met een bepaald vraagtype, besteed dan extra aandacht aan de examenopgaven die je via dit register vindt.
- Het centraal examen bestaat uit ongeveer vier teksten met plusminus 40 vragen en duurt drie uur. Soms is er bij een vraag een tekstfragment opgenomen. In anderhalf uur maak je dus zo'n 20 vragen. Het is belangrijk dat je ook oefent met het indelen van je tijd.

Voorbereiding

- Vergeet niet een woordenboek mee te nemen naar het examen.
- Neem voldoende pennen en desgewenst een markeerstift mee.
- Zorg ervoor dat je ruim op tijd aanwezig bent, zodat je rustig en geconcentreerd aan het examen kunt beginnen.

Uitvoering

- Begin met het rustig lezen van de complete, eerste tekst. Daarbij kun je signaalwoorden en kernzinnen markeren. Omdat je ter voorbereiding al een aantal examens hebt gemaakt, weet je wat voor vragen je ongeveer kunt verwachten. Kijk niet te snel naar de vragen. Vragen over de hoofdgedachte, de tekstsoort of de bedoeling van de schrijver en vragen waarin je teksten met elkaar moet vergelijken, kun je pas beantwoorden als je de hele tekst hebt doorgenomen.
- Kijk daarna pas naar de vragen en zoek per vraag gericht in de tekst.
- Zoek alleen woorden op die je nodig hebt om de vragen te kunnen beantwoorden. Veel woorden opzoeken kan tot gevolg hebben dat je in tijdnood komt. Vaak kun je de betekenis van een woord ook wel uit de context afleiden.
- Maak de vragen altijd in de gegeven volgorde. Veel vragen hangen namelijk met elkaar samen, en vaak kun je een vraag beter beantwoorden als je eerst de voorgaande vragen hebt beantwoord.
- Lees elke vraag rustig en nauwkeurig door. Markeer desgewenst kernwoorden.
- Begin pas met de beantwoording van een vraag als je zeker weet wat *echt* gevraagd wordt.
- Neem bij open vragen de vraag of een deel van de vraag over voordat je tot het antwoord komt. Door deze werkwijze zet je jezelf op het goede spoor en voorkom je veelal dat jouw antwoord te veel afwijkt van het gevraagde antwoord. Als het antwoord maar een bepaald aantal woorden mag tellen, hoef je alleen het aantal woorden van het eigenlijke antwoord te tellen. Voor de lengte van je antwoord telt de overgenomen vraag of het overgenomen gedeelte van de vraag niet mee.
- Besteed niet te veel tijd aan het tellen van het maximale aantal woorden dat je in het antwoord mag gebruiken. Vaak kun je het aantal gebruikte woorden wel inschatten. En: het gegeven aantal woorden is in de regel ruim bemeten. Maar als je twijfelt aan de lengte van je antwoord, tel dan zorgvuldig. Want als je antwoord maximaal 20 woorden mag tellen en je hebt er 24 gebruikt, dan tellen alleen de eerste 20 woorden als antwoord.
- Sla op je antwoordblad tussen de antwoorden steeds minstens een regel over. Je kunt dan later gemakkelijker iets toevoegen of verbeteren.

© ThiemeMeulenhoff

- Blijf niet te lang bezig met een opgave waarbij je echt vast komt te zitten. Houd er wel rekening mee dat een goed antwoord op een open vraag meestal meer punten oplevert dan de juiste optie bij een meerkeuzevraag.
- Geef op het blad met de examenopgaven aan welke vraag je nog niet helemaal hebt beantwoord. Je kunt die vraag dan later snel terugvinden om deze af te maken.
- Probeer alle vragen te beantwoorden, ook als je niet zeker bent van het antwoord. Vaak levert een gedeeltelijk goed antwoord op een open vraag toch nog een punt op en bij een meerkeuzevraag maak je in ieder geval kans dat je antwoord toch goed is.

Controle
- Ga na of je alle meerkeuzevragen en open vragen hebt beantwoord.
- Leg de vragen nog even naast je antwoorden. Let vooral op die vragen waarin naar een aantal onderdelen (voorbeelden, ontwikkelingen) wordt gevraagd. Controleer of je antwoorden volledig zijn.
- Besteed ook extra aandacht aan de open vragen die je in volledige zinnen moet beantwoorden. Door die te verbeteren of aan te vullen kun je nog aardig wat extra punten verzamelen.
- Controleer je antwoorden op spelling, woordkeus en zinsbouw.

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2016-I

Tekst 1

Hoe we waarheden vermijden

Over het nut van onwaarheden

(1) Leugens die niemand gelooft, zijn dat nog steeds leugens? Een voorbeeld: bij sollicitatieprocedures is het in de mode geraakt om sollicitanten te vragen naar hun zwakke punten. In Nederland moet je een zwak punt bedenken. Natuurlijk geen écht zwak punt – ‘ik drink te veel’ of ‘ik ben roekeloos met andermans geld’ – en ook niet iets onbeduidends – ‘mijn naam is lastig te spellen’ – maar graag een zwak punt dat tegelijkertijd een sterk punt is. De voor de hand liggende gecombineerd sterk-zwakke punten ‘ik ben bereid voor mijn baan de wet te overtreden’ of ‘ik ben aartslui en heb geleerd anderen mijn werk te laten doen’ zijn echter opnieuw niet goed.

(2) Men verwacht een antwoord dat past binnen onze morele kaders. In feite ken ik maar twee acceptabele antwoorden, namelijk: ‘Ik ben soms te perfectionistisch’ en ‘ik ben ongeduldig wanneer het aankomt op het behalen van resultaat’. U moet dus een van deze twee antwoorden geven, ook als u een absolute voorkeur voor imperfectie heeft en krankzinnig geduldig bent. Maar liegt u dan?

(3) Er zijn meer voorbeelden denkbaar. Een patiënt die uit schaamte zijn huisarts een andere verklaring voor zijn verwonding geeft dan de werkelijke verklaring. Liegt die? Politici die beweren dat we hogere overheidsuitgaven driedubbel terugverdienen door het stimuleren van de economie. Liegen die?

(4) Van Dale definieert een leugen als een ‘onjuiste mededeling bedoeld om te misleiden’. De bovenstaande voorbeelden zullen weinig mensen misleiden, al zouden de personen in kwestie ongetwijfeld graag worden geloofd. Wellicht gelden ze alleen als leugens indien uitgesproken tegen domme of wereldvreemde mensen. Onwaarheden blijven het natuurlijk wel, maar die zijn niet per se laakbaar. Sterker nog: ze zijn essentieel, want ze helpen ons te ontkomen aan waarheden. Onze afhankelijkheid ervan valt op zodra mensen zich niet meer houden aan de afspraken en ons met ongecensureerde waarheden confronteren.

(5) Onlangs trof ik bij de ingang van de supermarkt een oud-studiegenoot die ik al jaren niet meer had gezien. ‘Hallo’, zei ik. ‘Hallo’, zei hij. ‘Alles goed?’ Misschien ging ik met die vraag te ver, maar de afspraak is te antwoorden: ‘Ja prima.’ In plaats daarvan koos hij voor: ‘Wil je dat écht weten?’

(6) Onvoorbereid als ik was op zo’n moeilijke vraag zei ik: ‘Ja, natuurlijk.’ Toen vertelde hij hoe hij psychisch was ontspoord, tijdelijk was opgenomen in een gesloten inrichting en nu met zware medicatie en dagopvang weer wat vooruitging. Hij leek verder niets van mij te verwachten, dus ik wenste hem sterkte, pakte een mandje en deed mijn boodschappen. Zonder een waardeoordeel te willen vellen over zijn openheid: als iedereen deze

tentoon gaat spreiden, dan zullen we snel ophouden elkaar ‘alles goed?’ te vragen.

(7) Iemand flink de waarheid vertellen, zo luidt het gezegde, waardoor meteen duidelijk wordt dat dit niet bepaald de bedoeling is. Waarheden zijn ongemakkelijke, stugge obstakels die het leven van een ieder overmatig bemoeilijken. Met louter ongecensureerde waarheden ook geen indirecte democratie, geen sociale codes en sociale klassen, geen kunst, geen religie, geen beschaving: kortom, het functioneren van welke complexe gemeenschap dan ook zou onmogelijk zijn.

(8) Grofweg hebben we drie mechanismen om waarheden te verzachten: door feitelijke onwaarheden te vertellen, door waarheden te verzwijgen en door definities en betekenissen op te rekken. Soms kiest men voor een combinatie van strategieën en soms is het onderscheid nauwelijks te maken. Feitelijke onwaarheden vertellen is banaal, iedereen kan dat. Zodra kinderen een paar woorden coherent achter elkaar kunnen zetten, beginnen ze de wereld al bij elkaar te fantaseren, om tussen hun veertiende en tweeëntwintigste jaar een maximale dichtheid van feitelijke onjuistheden tegen de ouders te bereiken. Daarna gaan ze geleidelijk over op volwassener technieken als verzwijgingen.

(9) Verzwijgingen zijn al een stuk interessanter, natuurlijk niet het soort dat bestaat uit stilte – vergeten inkomsten bij de belastingopgaaf, vergeten banden met bedrijven, met een zwarte markeerstift bijgewerkte rapporten, onvolledige verklaringen – maar verzwijgingen die bestaan uit woorden. Verzwijgen met woorden kan op duizend manieren, maar uiteindelijk komen deze allemaal neer op het volgende: persoon A wil van persoon B informatie over onderwerp C; persoon B suggereert dat hij over onderwerp C praat, maar houdt in plaats daarvan een verhaal over onderwerp D. Onderwerp D kan een echt onderwerp zijn. Mijn grootmoeder verkocht gebak en banket. Als de klanten haar vroegen of het vers was, antwoordde ze steevast: ‘Het komt vers uit de oven.’ En dát was altijd waar. Het exacte tijdstip van uitname uit de oven kon zo in het midden worden gelaten.

(10) Soms is onderwerp D echter slechts een verzameling woorden of klanken gekozen om zo weinig mogelijk betekenis te bevatten. Woorden als ‘sociaal’, ‘eerlijk’ of ‘verantwoordelijk’ worden in dat verband vaak gebruikt, maar ook de uitdrukking ‘het zou hem/haar sieren als... (...hij/zij het tweede paspoort opgeeft)’ ontneemt de omliggende woorden hun betekenis. Deze deconcretiseringen van de taal gaan soms zo ver dat ze het Nederlands élke betekenis doen verliezen. ‘Toekomstbestendig’ en ‘een adequater mandaat’: het enige wat ze met woorden gemeenschappelijk hebben, is dat ze bestaan uit letters. Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van de tien keer net zo vrij van betekenis. Neem het standpunt van een staatssecretaris inzake een politieke partij: ‘Het is voor mij een gesloten boek. Ik leg het ergens in een hoekje, ik laat het daar liggen, er komt stof op, en het stof blijft erop.’ Méér wilde hij niet zeggen, mínder was onmogelijk.

(11) Het derde mechanisme om waarheden te vermijden, het sleutelen aan betekenissen, is het mooist. In zijn simpelste vorm is dit een doorgeschoten eufemisme dat aanhangt tegen een feitelijke onjuistheid. ‘De ooievaar komt je een zusje brengen’, ‘Ome Henk is een maand op vakantie’[a], ‘We willen vijftig miljoen ombuigen[b] op onderwijs’, ‘We sturen een politiemissie[c] naar Afghanistan’, ‘Na deze verkiezingsuitslag past ons bescheidenheid’[d].

(12) Gaan we hiermee een stap verder, dan zijn we daadwerkelijk de betekenis van woorden aan het veranderen, zoals een minister deed met het woord ‘extra’ (‘Er komen 3.000 politieagenten extra’[e]) en zoals een andere minister deed met het woord ‘strategisch’ (‘Ik wil een strategische[f] voorraad griepvaccins aanleggen’). Vergelijkbaar waren de pogingen van de Amerikaanse overheid om de definitie van groente op te rekken zodat ketchup erbinnen zou vallen. Uiteindelijk ging dat niet door, al geldt pizza wel als groente vanwege de twee eetlepels tomatenpasta.

(13) De meeste van bovenstaande voorbeelden zijn politiek van aard en dat is natuurlijk geen toeval: van geen enkele beroepsgroep eisen we immers dat ze op grote schaal welgevallige verhalen vertelt. We willen politici die uitleggen dat niemand wordt benadeeld door te korten op ontwikkelingssamenwerking, dat Irak en Afghanistan veilige landen zijn voor elke vluchteling die daar vandaan komt, dat we de miljardenoverschrijdingen in de zorg kunnen oplossen door een handvol managers te ontslaan… We hebben wensen die onverenigbaar zijn met de wensen van de buurman, we hebben wensen die onverenigbaar zijn met onze eigen wensen en aan ál die wensen moet tegemoet worden gekomen, zo niet in daden dan toch minstens in gevoel. Belangrijker wordt dan geacht wat de burger ervan vindt, dan hoe het in werkelijkheid is.

(14) De politiek is in haar worsteling met waarheden zeker niet de eenzame uitzondering. Neem mijn eigen vak, de geneeskunde. Zelfs hier in Nederland, waar we mensen met kanker vertellen dat ze kanker hebben en niet een of andere vage ‘ontsteking’, scheppen artsen doorgaans hogere verwachtingen van een behandeling dan gerechtvaardigd, al is het maar omdat gelóven in de werkzaamheid, de klachten vermindert. Patiënten op hun beurt overdrijven het effect van de therapie omdat ze hun dokter niet willen teleurstellen.

(15) Waarheidsvermijdingen stellen ons op ons gemak. Ze zijn daarnaast mechanistisch functioneel: je kunt ermee onder verantwoordelijk-

Noten van de auteur:

a … en de deur van zijn hotelkamer gaat alleen van buiten open
b wegbezuinigen
c militairen die schieten, maar wel met tegenzin
d een minimum van zes ministers
e meer dan er momenteel zijn als we datzelfde aantal niet zouden hebben omgebogen
f nutteloze, langzaam wegrottende

heden uitkomen of er juist mensen mee aan het werk zetten. Artsen weten welke verhalen ze hun collega's moeten vertellen om patiënten met spoed onderzocht of behandeld te krijgen. Patiënten dikken hun klachten aan in de hoop op meer aandacht. Voor uw eigen baan kunt u vast talloze vergelijkbare voorbeelden opnoemen en, tenzij u alleen woont, kunt u waarschijnlijk ook thuis niet volledig open en eerlijk zijn. Los van wat u wel en niet bespreekt met uw partner: ik ben ervan overtuigd dat u uw kinderen 's avonds in bed enge verhaaltjes voorleest over Roodkapje en de boze wolf en niet over de tekorten op de wereldvoedselmarkt, de smeltende poolkappen en de economische crisis.

naar: Miquel Ekkelenkamp Bulnes, NRC Handelsblad, 6 & 7 oktober 2012

Miquel Ekkelenkamp Bulnes is auteur van romans en schrijft regelmatig opniniestukken voor NRC Handelsblad.

De tekst *Hoe we waarheden vermijden* kan onderverdeeld worden in vier delen.
Deze achtereenvolgende delen kunnen voorzien worden van de volgende kopjes:
1 Voorbeelden van onwaarheden
2 Het belang en de betekenis van onwaarheden
3 Middelen voor het vertellen van onwaarheden
4 Motieven voor het vertellen van onwaarheden

1p **1** Bij welke alinea begint deel 2?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 4?

'De voor de hand liggende gecombineerd sterk-zwakke punten "ik ben bereid voor mijn baan de wet te overtreden" of "ik ben aartslui en heb geleerd anderen mijn werk te laten doen" zijn echter opnieuw niet goed.' (regels 14-20)

1p **3** Waarom worden deze punten als 'niet goed' beschouwd, volgens de tekst?

'Iemand flink de waarheid vertellen, zo luidt het gezegde, waardoor meteen duidelijk wordt dat dit niet bepaald de bedoeling is.' (regels 86-89)

2p **4** Geef de twee algemene redenen waarom volgens de tekst het vertellen van de waarheid ongewenst zou zijn.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

1p **5** Wat is de belangrijkste functie van alinea 7 ten opzichte van de voorafgaande tekst?
In alinea 7 wordt
A een afweging gemaakt.
B een conclusie getrokken.
C een toelichting gegeven.
D een voorwaarde gesteld.

'Verzwijgingen zijn al een stuk interessanter, natuurlijk niet het soort dat bestaat uit stilte (…), maar verzwijgingen die bestaan uit woorden.' (regels 122-130)

3p **6** Welke drie vormen van deze 'verzwijgingen die bestaan uit woorden' worden besproken in de tekst?
Gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 35 woorden.

'Het derde mechanisme om waarheden te vermijden, het sleutelen aan betekenissen, is het mooist.' (regels 178-181)

2p **7** Welke twee vormen van dit derde mechanisme worden in het vervolg van de tekst genoemd?

'Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van de tien keer net zo vrij van betekenis.' (regels 167-170)

1p **8** Van welk soort argumentatieschema wordt gebruikgemaakt om deze uitspraak kracht bij te zetten?
een argumentatieschema op basis van
A kenmerk
B oorzaak-gevolg
C overeenkomst
D voorbeeld

In alinea 12 worden ministers aangehaald die het derde mechanisme, het sleutelen aan betekenissen, toepassen.

1p **9** Waarom wordt in de politiek veel gebruikgemaakt van dit mechanisme, gelet op de tekst?
Op deze manier kan
A een nadelige boodschap op een persoonlijke manier gebracht worden.
B een onduidelijke boodschap op een heldere manier gebracht worden.
C een onwaarschijnlijke boodschap op een aannemelijke manier gebracht worden.
D een vervelende boodschap op een positieve manier gebracht worden.

tekstfragment 1

(1) Als er ineens blikjes cola opduiken in de koelkast van een studentenhuis, en onwaarschijnlijk genoeg ook geld (op een bordje), wat wordt er dan het meest gestolen? Rijden taxichauffeurs eerder om bij een blinde klant dan bij een klant die kan zien? Dat is het soort vragen dat Dan Ariely, hoogleraar psychologie en gedragseconomie van de Amerikaanse Duke University, in zijn onderzoek beantwoordt. Wanneer gedragen mensen zich oneerlijk? Hoe ver gaan ze dan? Wat moet je doen om ervoor te zorgen dat mensen zich eerlijk gedragen?
(2) Uit Ariely's onderzoeken blijkt dat mensen met allerlei verschillende nationaliteiten oneerlijk zijn en dat mensen oneerlijk zijn op allerlei gebieden. Maar het goede nieuws is: mensen zijn maar een beetje oneerlijk. We liegen en bedriegen en frauderen en stelen lang niet zoveel als gemakkelijk zou kunnen.
(3) We zijn volgens Ariely niet rationeel in onze oneerlijkheid. We wegen in het algemeen niet de pakkans af tegen onze mogelijke winst. We zijn gespitst op 'voordeeltjes', maar we willen ook graag tegenover onszelf kunnen volhouden dat we goede mensen zijn. Dus bedriegen taxichauffeurs eerder een ziende klant dan een blinde en stelen studenten eerder een blikje cola uit een gemeenschappelijke koelkast dan geld.

naar: Ellen de Bruin, NRC Handelsblad, 13 & 14 oktober 2012

Volgens alinea 2 van tekstfragment 1 zijn mensen 'maar een beetje oneerlijk'.

2p **10** Welke verklaring daarvoor kan afgeleid worden uit alinea 1 tot en met 3 van tekst 1?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **11** Welke verklaring daarvoor kan afgeleid worden uit alinea 3 van tekstfragment 1?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In tekst 1 gaat het voornamelijk over de waarheid vermijden, terwijl het in tekstfragment 1 gaat over oneerlijk zijn.

2p **12** Wat is het belangrijkste verschil tussen beide verschijnselen, gelet op het voordeel dat ze volgens de teksten opleveren?
Benoem in je antwoord expliciet de voordelen bij de beide verschijnselen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 25 woorden.

Een kritisch lezer kan de vraag stellen of het gerechtvaardigd is om onwaarheden te vertellen.

2p **13** Welk antwoord op die vraag kan uit de hoofdtekst worden afgeleid?
Motiveer je antwoord.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

tekstfragment 2

(1) Een leugentje voor eigen bestwil, ouders doen het regelmatig, blijkt uit Chinees en Amerikaans onderzoek. De meest gebruikte leugen? Ouders die net doen alsof ze in het openbaar weglopen en hun kind alleen in hun woedeaanval achterlaten, meldt de BBC.
(2) De onderzoekers stelden verschillende categorieën van liegen op. Zo zijn er ‘onwaarheden met betrekking tot wangedrag’, zoals ‘als je je niet gedraagt, dan bel ik de politie’, en ‘als je niet ophoudt met schreeuwen, wordt die vrouw daar erg boos op je’. Daarnaast is er de categorie ‘onwaarheden met betrekking tot verlaten of blijven’, zoals ‘als je nu niet met me meegaat, zal een kidnapper je meenemen wanneer ik niet bij je ben’. Dan is er ook nog de optimistischer categorie ‘onwaarheden met betrekking tot positieve gevoelens’. Deze categorie wordt vaak gebruikt om aan een kind te vertellen dat een huisdier is overleden: ‘Onze hond woont nu op de boerderij van je oom, want daar heeft hij veel meer ruimte om rond te rennen.’ De ‘leugens met betrekking tot fantasiepersonages’ worden vaak gebruikt om goed gedrag te stimuleren, bijvoorbeeld in aanloop naar Kerstmis, of ‘eet je groenten, anders komt de tandenfee niet langs om je uitgevallen tand om te ruilen voor een muntje’.
(3) De onderzoekers concludeerden dat er door de resultaten een ‘belangrijke morele vraag ontstaat: is het gerechtvaardigd als ouders liegen?’

naar: www.volkskrant.nl, 23 januari 2013

‘De onderzoekers concludeerden dat er door de resultaten een “belangrijke morele vraag ontstaat: is het gerechtvaardigd als ouders liegen?”’ (tekstfragment 2, alinea 3)

1p **14** Leg uit waarom er in de voorbeelden die in tekstfragment 2 genoemd worden sprake zou zijn van liegen zoals beschreven in alinea 4 van de hoofdtekst.
Neem het onderstaande antwoord over en vul het aan.
Er is sprake van liegen, want …

1p **15** Welke van onderstaande zinnen kan het beste weggelaten worden in een korte samenvatting van de tekst *Hoe we waarheden vermijden*?
A ‘Sterker nog: ze zijn essentieel, want ze helpen ons te ontkomen aan waarheden.’ (regels 54-56)
B ‘Iemand flink de waarheid vertellen, zo luidt het gezegde, waardoor meteen duidelijk wordt dat dit niet bepaald de bedoeling is.’ (regels 86-89)
C ‘Grofweg hebben we drie mechanismen om waarheden te verzachten: door feitelijke onwaarheden te vertellen, door waarheden te verzwijgen en door definities en betekenissen op te rekken.’ (regels 101-106)
D ‘Ze zijn daarnaast mechanistisch functioneel: je kunt ermee onder verantwoordelijk-heden uitkomen of er juist mensen mee aan het werk zetten.’ (regels 252-256)

In januari 2013 verscheen in de Volkskrant een tekst van Wilco Dekker (tekst 2) waarop een reactie kwam van Mizzi van der Pluijm (tekst 3).

Tekst 2

Of een megaseller, of bijna niets

(1) Onwaarschijnlijke aantallen zijn er verkocht van de *Vijftig tinten*-trilogie[1], die misschien wel op weg is om het best verkochte boek in de historie te worden, op de Bijbel na dan. Ook boeken over voetballers doen het met sinterklaas en kerst buitengewoon goed, net als het laatste kookboek van de bekende televisiekok Jamie Oliver.
(2) Daarna wordt het echter heel snel heel veel minder. ‘Damesporno, de voetballers en koken, daar moeten we het van hebben en dan houdt het ook op’, zegt literair agent[2] Paul Sebes. ‘Als je alle andere verkochte boeken bij elkaar optelt, is die stapel kleiner dan die onvoorstelbare *Vijftig tinten*-hype. Midsellers bestaan steeds minder. Het is een megaseller, of het is bijna niks.’
(3) De teruglopende omzetten zijn zichtbaar in de winkelstraten. Volgens onderzoeksbureau Locatus daalde het aantal boekwinkels vorig jaar tot 728: 519 zelfstandige en 209 als onderdeel van een keten. Dat zijn er 38 minder dan aan het begin van het jaar. Ruim 40 miljoen euro minder omzet en krap vijf procent minder boekwinkels – het is niet leuk, maar de schade voor het boekenvak is nog te overzien. Misschien blijven grote drama's de branche ook wel bespaard, want december was volgens de eerste schattingen redelijk goed. De feestmaand is essentieel voor de branche. De verkopen voor sinterklaas en kerst maken voor menig boekhandelaar en uitgever het verschil tussen stoppen of doorgaan.
(4) Bij literaire uitgevers groeien de zorgen. ‘Het gaat dramatisch slecht’, zegt een redacteur van een uitgeverij, die niet met zijn naam in de krant wil. ‘Vroeger had je titels waarvan er altijd wel een stuk of tienduizend verkocht werden. Nu zijn dat er nog geen duizend. Dan kom je niet eens uit de kosten. Er gaan straks uitgevers failliet, of er komen meer fusies.’
(5) Om dat te voorkomen, beknibbelen de uitgevers op de kosten. Voorschotten voor auteurs worden verlaagd of geschrapt en beursbezoek wordt kritisch bekeken. ‘Londen, Frankfurt en twee keer New York, dat was tot voor kort vrij normaal. Nu niet meer’, zegt Paul Sebes. ‘Ik hoorde onlangs van een uitgeverij waar twee vertrokken redacteuren niet worden vervangen. Bij een literaire uitgeverij is dat

noot 1 De Vijftig tinten-trilogie is een erotische trilogie van E.L. James, waarvan alleen in Nederland al meer dan een miljoen exemplaren zijn verkocht en wereldwijd meer dan 100 miljoen.

noot 2 Een literair agent probeert nieuw literair talent te ontdekken en er een uitgever voor te vinden.

zomaar een vijfde van het personeel.'

(6) Uitgevers lijken verder te bezuinigen door eindelijk echt minder nieuwe titels op de markt te brengen. Dat beloven ze al jaren, omdat iedereen vindt dat er te veel matige boeken verschijnen, die het zicht ontnemen op het hoogstaande en belangrijke werk. Meulenhoff meldde vorig jaar al een derde minder te gaan uitbrengen, andere uitgevers lijken nu ook het mes te zetten in de 'spaghettimethode': zo veel mogelijk uitgeven in de hoop dat er een bestseller tussen zit.

(7) Sebes maakt zich er zorgen over dat literaire fictie het slachtoffer wordt van deze trend. Ook veelbelovende debutanten komen dan nog moeilijker aan de bak. Hij houdt naar eigen zeggen het hoofd boven water door heel hard te werken en heel zuinig aan te doen. 'Komend jaar wordt dat nóg harder werken, nóg zuiniger aan doen en steeds nieuwe wegen zoeken. Zo werken we vaker samen met film- en documentairemakers.'

(8) Er wordt veel gesproken over e-books, maar verkocht worden ze in Nederland nog maar in bescheiden mate: de omzet van de elektronische boeken voor tablets en e-readers verdubbelde vorig jaar weliswaar, maar dat was een stijging van 1,5 naar 3 procent van het totaal. Er zijn hier minder apparaten en vooral ook veel minder titels beschikbaar dan in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, waar het digitale boek de papieren versie soms al passeert. Hans Janssen, directeur van Unieboek/het Spectrum, dat ook een eigen e-bookcatalogus heeft, denkt dat het papieren boek nooit helemaal zal verdwijnen, net als de zelfstandige boekwinkel. 'Boekwinkels die op de sociale media zitten, die goed advies geven en die ervoor zorgen dat er altijd wat te beleven is in en rond de zaak, die doen het ondanks de crisis gewoon goed.'

naar: Wilco Dekker, de Volkskrant, 10 januari 2013

Wilco Dekker is verslaggever economie bij de Volkskrant.

1p **16** Welke opmerking sluit het best aan bij de inleiding (alinea's 1 en 2) van de tekst *Of een megaseller, of bijna niets*?
De inleiding bestaat voornamelijk uit
- **A** de constatering dat het niet slecht gaat in de boekenbranche.
- **B** de introductie van belangrijke personen in de boekenbranche.
- **C** een aanduiding van het huidige probleem in de boekenbranche.
- **D** een voorbeeld van succesvolle genres in de boekenbranche.

'Om dat te voorkomen, beknibbelen de uitgevers op de kosten.' (regels 56-57)

3p **17** Op welke vier manieren doen ze dat, volgens de tekst?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

'Sebes maakt zich er zorgen over dat literaire fictie het slachtoffer wordt van deze trend.' (regels 84-86)

2p **18** Op welke twee manieren wordt literaire fictie het slachtoffer?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

1p **19** Welke van de onderstaande zinnen drukt het best uit wat de hoofdgedachte is van de tekst *Of een megaseller, of bijna niets*?
- **A** De teruglopende boekenverkoop heeft negatieve gevolgen voor het aanbod van literaire uitgeverijen.
- **B** De toekomst van het boekenvak is afhankelijk van een toenemende verkoop van e-books.
- **C** Om het teruglopen van de boekenverkoop tegen te gaan, zoeken uitgevers steeds vaker naar bestsellers.
- **D** Uitgevers van literaire werken organiseren steeds vaker activiteiten om de boekenverkoop te stimuleren.

1p **20** Welke van de onderstaande beweringen is het meest van toepassing op de tekst *Of een megaseller, of bijna niets*?
In de tekst wordt een
- **A** bezuinigingsvoorstel voor boekhandels geschetst en wordt een aantal uitwerkingen daarvan concreet gemaakt.
- **B** crisis in de boekenwereld geschetst en wordt door een aantal personen een toelichting daarop gegeven.
- **C** probleem van de boekenbranche geschetst en wordt door de auteur een aantal oplossingen daarbij voorgesteld.
- **D** toekomstbeeld voor het boekenvak geschetst en wordt een aantal alternatieven daarvoor gegeven.

Tekst 3

Tekst 3 is een reactie op tekst 2.

Eindelijk gebeurt er iets in het boekenvak

(1) Onlangs beschreef verslaggever Wilco Dekker de stand van zaken in het boekenvak [tekst 2]. Het is een zwartgallig stuk. Ook literair agent Paul Sebes maakt zich grote zorgen: er wordt bezuinigd, uitgevers kunnen niet meer twee keer per jaar naar New York, de aanbiedingscatalogi worden dunner, er worden minder debutanten uitgegeven, de voorschotten slinken en *last but not least*: de omzetten dalen en boekwinkels moeten sluiten. Ik zou er als uitgever een forse winterdip van kunnen krijgen, maar vreemd genoeg ziet mijn wereld er heel anders uit. Al deze ontwikkelingen zijn weliswaar gaande, maar de vraag is: hoe erg is dat?

(2) Laten we eerst eens naar de cijfers kijken. Vorig jaar is in de hele detailhandel de omzet met zo'n 6 procent gedaald ten opzichte van 2011. De boekenverkoop daalde 7,5 procent. De boekenmarkt doet het dus slechter dan de rest van de detailhandel.

(3) De meest genoemde bedreigingen, ook in het stuk van Dekker, zijn de digitalisering, de ontlezing en de bestselleritis: het verschijnsel dat het meeste geld wordt verdiend met een paar boeken waar er heel veel van worden verkocht, terwijl aan al die andere geen droog brood wordt verdiend. Ook hier verschil ik graag met hem van mening.

(4) Digitalisering is volgens mij eerder verkoopbevorderend dan nadelig. Uit onderzoeken blijkt dat mensen die e-books op hun iPhone of iPad hebben staan, meer lezen dan anderen. Tijd die ze doelloos doorbrengen op perrons of bij de tandarts wordt nu gebruikt om te lezen. Bovendien zijn e-books iets goedkoper en worden ze regelmatig gebruikt om te zien of een titel bevalt, waarna alsnog de papieren versie van het boek wordt aangeschaft. In Amerika lijken e-books daarnaast eerder de redding van het boekenvak dan de ondergang. In Nederland zijn we nog niet zo ver: de digitale omzet is een fractie van de papieren. Een boekhandel als Atheneum in Amsterdam, die erg actief is op dat gebied, heeft een digitaal omzetaandeel van circa 0,007 procent. Ook als dat meer wordt, is het e-book een verspreidingsmiddel, net als een paperback of een luisterboek. Het maakt voor mij niets uit in welke vorm mensen boeken lezen, als ze maar lezen.

(5) Dan het tweede onheil: de ontlezing. Ook dat is al decennia een spookfenomeen. Tot mijn grote vreugde zie ik iets heel anders: op feestjes en bij literaire bijeenkomsten als ‘Kalf’, van onze uitgeverij, kom ik grote groepen jonge lezers tegen bij wie literatuur helemaal in is. Als ik me de jonge, ambitieuze schrijvers uit ons fonds voor ogen haal, word ik steeds optimistischer over de toekomst.

(6) Tot slot de bestselleritis. Ook daar is volgens mij niets nieuws onder de zon. De ontwikkeling dat een klein aantal boeken een steeds groter deel van de markt inneemt, is al heel lang gaande. Het proces versterkt zichzelf en het is waar dat maar een klein aantal auteurs daarvan profiteert. Het is echter niet de dood in de pot. Uitgevers zullen altijd op zoek zijn en dus zullen ze altijd nieuwe dingen blijven zoeken en uitproberen. Daarnaast zijn uitgevers over het algemeen mensen die een grote liefde hebben voor boeken, ook al is de karikatuur van de uitgever die alleen op de centen let veel populairder. Iedere goede uitgever geeft die boeken uit waar zijn boekenhart sneller van gaat kloppen, ook als er maar een klein publiek voor is. Een uitgever die zegt dat er geen markt is voor een boek, zegt eigenlijk: het is een knap boek waarvoor ik niet direct een publiek zie, maar omdat ik er niet verliefd op werd, ga ik dat publiek ook niet zoeken. Voor een boek waar hij wel verliefd op wordt, zal hij door roeien en ruiten gaan.

(7) Het is niet zo dat ik denk dat er niks aan de hand is in ons vak. Integendeel, ik denk dat er heel veel aan de hand is. De werkelijkheid is alleen zoveel interessanter dan het gesomber in het stuk van Wilco Dekker. De werkelijkheid is dat we niet weten in welke ontwikkeling we nu precies zitten en dat we stap voor stap kunnen uitzoeken hoe we het toekomstige boekenvak mogen vormgeven. Wat wordt de rol van de boekwinkel, wat die van onlineverkoop? Wat voor mogelijkheden biedt de digitalisering aan schrijvers, redacteuren, ontwerpers en marketeers? Wat kunnen we met de rechtstreekse band tussen schrijvers en boekenkopers of met een fenomeen als metadata?

(8) Eindelijk gebeurt er weer eens iets. Eindelijk mogen we ons vak weer eens opnieuw uitvinden. Sterker: we worden ertoe gedwongen. De laatste vijftig jaar is er nauwelijks iets veranderd in het boekenvak en nu, nu opeens ligt er een heel nieuw speelveld open. Ik beschouw het als een groot voorrecht in deze tijd uitgever te zijn. *Never waste a good crisis*[1].

naar: Mizzi van der Pluijm, de Volkskrant, 26 januari 2013

Mizzi van der Pluijm is directeur-uitgever van een literaire uitgeverij voor fictie en non-fictie.

noot 1 *Never waste a good crisis*: verspil nooit een goede crisis

6p **21** Vat de alinea’s 3 tot en met 6 van tekst 3 samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

1p **22** Wat is de belangrijkste functie van de alinea's 4 tot en met 6 ten opzichte van alinea 3?
A constatering
B nuancering
C tegenwerping
D vergelijking

'Tot mijn grote vreugde zie ik iets heel anders: op feestjes en bij literaire bijeenkomsten als "Kalf", van onze uitgeverij, kom ik grote groepen jonge lezers tegen bij wie literatuur helemaal in is.' (regels 69-75)
Een kritisch lezer zou kunnen wijzen op het gebruik van een drogreden in bovenstaand citaat.

1p **23** Om welk type drogreden gaat het?
een
A cirkelredenering
B onjuiste oorzaak-gevolgrelatie
C overhaaste generalisatie
D verkeerde vergelijking

'Digitalisering is volgens mij eerder verkoopbevorderend dan nadelig.' (regels 39-41)

2p **24** In het vervolg van alinea 4 staan drie zinnen die de belangrijkste argumentatie bij dit standpunt bevatten.
Citeer die drie zinnen.

'Integendeel' (regel 111)
Dit woord duidt op een tegenstelling.

1p **25** Welke tegenstelling wordt hier bedoeld?
de tegenstelling tussen
A de boekenverkoop in boekhandels en de online boekenverkoop
B de werkelijkheid van de journalistiek en die van de boekenbranche
C het verleden en de toekomst in de wereld van de uitgevers
D pessimisme en optimisme inzake de toekomst van het boekenvak

'nu opeens ligt er een heel nieuw speelveld open.' (regels 135-136)

1p **26** Wat wordt bedoeld met dat nieuwe speelveld?
A de aanpak van de boekencrisis
B de ontwikkeling van het e-book
C de veranderingen in het boekenvak
D de verkoop van boeken op internet

In alinea 1 wordt de vraag gesteld hoe erg de ontwikkelingen in de boekenbranche zijn.

1p **27** Welke toekomstvisie wordt in de tekst gegeven als antwoord op deze vraag?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

De volgende vijf vragen hebben betrekking op zowel tekst 2 als tekst 3.

In tekst 2 *Of een megaseller, of bijna niets* komt het begrip 'spaghettimethode' aan bod (regel 81). In tekst 3 *Eindelijk gebeurt er iets in het boekenvak* wordt gesproken over het begrip 'bestselleritis'. (regels 32 en 79)

1p **28** Wat is de overeenkomst tussen deze beide begrippen?

In alinea 7 van tekst 2 is sprake van veelbelovende debutanten die moeilijker aan de bak komen. In tekst 3 komt deze term niet voor. Er kan echter een tegengestelde veronderstelling over veelbelovende debutanten worden afgeleid uit alinea 6 van tekst 3.

1p **29** Welke veronderstelling is dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

In tekst 3 wordt tekst 2 'een zwartgallig stuk' genoemd (regels 3-4, tekst 3).

1p **30** Geef aan waarom deze typering wel terecht zou kunnen zijn.
Vul hiertoe het onderstaande antwoord aan.
Ja, deze typering is wel terecht, want …

1p **31** Geef aan waarom deze typering niet terecht zou kunnen zijn.
Vul hiertoe het onderstaande antwoord aan.
Nee, deze typering is niet terecht, want …

tekstfragment 3

> Boekhandels hoeven niet in paleizen op AAA-locaties te zitten. Misschien zijn juist de B-locaties, waar de mensen wonen, ideaal. Liever minder praal en meer boek. Dat geldt ook voor uitgeverijen. Dat uitgeverij WPG haar schitterende grachtenpanden heeft moeten verkopen, is jammer, maar niet slecht voor de boekenmarkt. Het vrijkomende geld kan worden besteed aan begeleiding van schrijvers, goede verzorging van boeken en inspanning om boeken te slijten bij de heroplevende boekhandel.
>
> *naar: Aleid Truijens, de Volkskrant, 8 maart 2014*

Uit tekstfragment 3 blijkt een bepaalde visie op de boekenbranche.

1p **32** Welke van onderstaande personen vertoont een visie die daar het meest mee in overeenstemming is?
A Hans Janssen, directeur uitgeverij, opgevoerd in alinea 8 van tekst 2
B Mizzi van der Pluijm, auteur van tekst 3
C Paul Sebes, literair agent, opgevoerd in tekst 2 en 3
D Wilco Dekker, auteur van tekst 2

Tekst 4

Ik eet wat ik wil

(1) Hoon, spot en woede. Dat is waar je op wordt getrakteerd als je je gaat bemoeien met het eet- en drinkgedrag van burgers en medewerkers. Dat bleek toen demissionair staatssecretaris Paul de Krom de aftrap verrichtte van de overheidscampagne ‘duurzame inzetbaarheid’[1)]. In die campagne worden bedrijven opgeroepen om de vitaliteit van medewerkers te bevorderen, onder meer door het aanbieden van gezond voedsel. En dat bleek de afgelopen maanden in New York, toen burgemeester Michael Bloomberg de verkoop van *supersized* frisdranken in bekers van meer dan een halve liter besloot te verbieden.

(2) Veel van de negatieve reacties op deze bemoeienis zijn samen te vatten in vijf woorden: ik eet wat ik wil. Of: ik drink wat ik wil. Dat klinkt aannemelijk, maar wetenschappelijk onderzoek laat juist zien dat we helemaal niet eten of drinken wat we willen. We consumeren vooral wat we voorgezet krijgen.

(3) Een klassiek experiment van Brian Wansink, eetgedragonderzoeker aan Cornell University, illustreert dat. Proefpersonen werd gevraagd tomatensoep te eten ‘zoveel als ze zelf wilden’ uit vier kommen die op een tafel stonden. Twee van deze soepkommen waren aangepast. Door een gat onderin de kom en de tafel werd de hoeveelheid soep voortdurend aangevuld zodat de kom niet leeg raakte. Resultaat: de proefpersonen die hieruit aten, namen gemiddeld 73 procent meer dan de rest, maar hadden dit zelf niet in de gaten. Ze hadden niet gemerkt dat ze meer hadden gegeten en voelden zich ook niet meer voldaan dan de anderen.

(4) Wansink – ook schrijver van het leerzame *Mindless Eating* waarin hij veel meer van dit soort onderzoeken opdient – stelt dat onze maag drie standen heeft: 1) ik heb honger; 2) ik zit vol; 3) er kan nog iets bij. Meestal zijn we niet hongerig of vol. Als er dan eten wordt geserveerd, wat of hoeveel dan ook, werken we het naar binnen.

(5) Een belangrijke rol is daarom die van ‘voedselpoortwachter’. Degene die in een gezin de dagelijkse boodschappen doet, bepaalt meer dan 70 procent van al het eetgedrag van zijn of haar dierbaren.

(6) Interessante vraag: wie is de poortwachter op kantoor? Moet een werkgever dat willen zijn? De ondernemingsraad? De bedrijfsarts? Of laten we deze rol over aan de kantinebaas of de exploitant van de snackautomaten?

(7) Overheden en bedrijven construeren omgevingen en situaties die een effect hebben op ons gedrag, ook ons eetgedrag. Ik zou willen dat die invloed eerder in mijn voordeel dan in mijn nadeel werkte. Maar ik houd tegelijkertijd niet van betutteling.

(8) Van de weinig aantrekkelijke term ‘duurzaam inzetbaar’, waarmee De Krom bedrijven ervan wil overtuigen dat het loont om je personeel fruit te serveren, is het een kleine stap naar ‘maximaal winstgevend te maken’. Onverteerbaar.

(9) Eén ding is duidelijk: onze vrije wil is minder vrij dan we zouden willen. Zeker als het om eten gaat, al geloven we dat niet graag. Wansink: ‘De meeste mensen denken dat ze te slim zijn voor beïnvloeding door genotsvoeding, televisie of de vorm van een glas.’ Wanneer de onderzoeker proefpersonen liet zien dat ze meer hadden gegeten dan ze dachten, ontkenden ze het zelfs meestal domweg.

(10) Informatie en voorlichting hebben een veel geringer effect op ons gedrag dan het aanpassen van de aangeboden keuzemogelijkheden en andere elementen in de directe omgeving. Bloomberg en De Krom hebben wat dat betreft het gelijk aan hun kant. Het is alleen nog niet zo makkelijk om dit gelijk ook een beetje smakelijk op te dienen.

naar: Ben Tiggelaar, NRC Handelsblad, 13 & 14 oktober 2012

Ben Tiggelaar is gedragsonderzoeker, trainer en publicist en schrijft over management en leiderschap.

noot 1 De overheid wil via de campagne ‘duurzame inzetbaarheid’ tips geven om mensen op hun werk inzetbaar te houden zodat ze kunnen blijven werken tot aan hun pensioen.

1p **33** Welke uitspraak over alinea 1 is juist?
Alinea 1 bevat een
A bewering en een onderbouwing van deze bewering.
B grap als introductie van het tekstonderwerp.
C standpunt en een anekdote over dit standpunt.
D verklaring voor de titel boven de tekst.

In alinea 1 wordt gesproken over de campagne ‘duurzame inzetbaarheid’ en de actie van Bloomberg.

1p **34** Wat is het gemeenschappelijke doel van deze initiatieven, gelet op de tekst?

In alinea 3 wordt het tomatensoepexperiment beschreven.

1p **35** Wat is de functie van het noemen van het tomatensoepexperiment binnen de tekst?
Het experiment wordt genoemd om te laten zien dat mensen
A meestal niet hongerig of vol zijn.
B niet zelf bepalen wat ze consumeren.
C 73 procent meer eten dan ze denken.
D zelf bepalen hoeveel ze eten en drinken.

In alinea 4 (regels 51-52) wordt gesproken over opdienen van een onderzoek door Wansink. Dit zou je als een woordspeling kunnen opvatten omdat opdienen aan de ene kant met het serveren van voedsel te maken heeft en aan de andere kant met het presenteren van een nieuw onderwerp.

1p **36** Citeer twee andere woordspelingen uit de tekst die met eten te maken hebben.

‘Een belangrijke rol is daarom die van “voedselpoortwachter”.’ (regels 60-61)

1p **37** Welke rol heeft een voedselpoortwachter bij bedrijven?
De voedselpoortwachter
A bepaalt hoeveel en wanneer het personeel eet.
B is verantwoordelijk voor de opbrengst van de kantine.
C selecteert het aanbod voor het personeel.
D waarschuwt de directie op tijd voor overdaad.

1p **38** Welke uitspraak over het zelfinzicht van de consument is blijkens de tekst *Ik eet wat ik wil* inhoudelijk juist?
A Consumenten kampen met volstrekt verkeerde ideeën over de intenties van beleidsmakers.
B De gemiddelde consument beseft heel goed waar de grenzen van goed en slecht liggen.
C De meeste consumenten realiseren zich niet dat zij gemakkelijk om de tuin te leiden zijn.
D Veel consumenten weten van zichzelf best wel hoe ongezond ze feitelijk eten en drinken.

De titel van de tekst is: *Ik eet wat ik wil*.
1p **39** Welke uitspraak over de titel van de tekst is juist, gelet op de strekking van de tekst?
De titel verwijst enerzijds naar
A de uitkomsten van verouderde experimenten en anderzijds naar de nieuwste inzichten van de moderne wetenschap.
B een kenmerkend misverstand over het menselijke eetgedrag en anderzijds naar de houding ten aanzien van overheidsbemoeienis.
C een onbegrensd consumptieaanbod thuis en in bedrijfskantines en anderzijds naar een onhebbelijke eigenschap van de consument.
D een volgens onderzoek niet bestaande werkelijkheid en anderzijds naar een situatie die volgens poortwachters moet veranderen.

1p **40** Welke van de onderstaande beweringen is juist, gelet op de inhoud van de tekst *Ik eet wat ik wil*?
In de tekst
A worden meningen over de bemoeienissen van de overheid wat betreft het eetpatroon van mensen naast elkaar gezet en afgekeurd.
B worden mensen aangespoord om hun eetpatroon aan te passen en worden tips gegeven op welke manier zij dat het beste kunnen doen.
C wordt geconstateerd dat onderzoek laat zien dat het eetpatroon van mensen moeilijker te beïnvloeden is dan uit eerder onderzoek bleek.
D wordt gesteld dat informatie en voorlichting het eetpatroon van mensen minder beïnvloeden dan het beperken van keuzemogelijkheden.

1p **41** Welke van de onderstaande zinnen drukt het best uit wat de hoofdgedachte is van de tekst *Ik eet wat ik wil*?
A Beleidsmakers, zoals burgemeesters en staatssecretarissen, zouden bereid moeten zijn meer naar de burgers te luisteren, om vervolgens met de juiste maatregelen de poortwachters thuis en in bedrijven op de goede manier te stimuleren.
B Burgers hebben de neiging hun eigen inzichten als de juiste te beschouwen en zijn daarom gekeerd tegen confrontatie met de inzichten van anderen, ook al zijn die op zuivere experimenten gebaseerd en daarom moeilijk weerlegbaar.
C Overheidsbemoeienis met de gezondheid van de burgers stuit op weerstand en is weinig effectief als die zich tot voorlichting beperkt, maar kan succesvol zijn als voor de consument het aantal keuzemogelijkheden wordt teruggebracht.
D De neiging van de media om negatief te oordelen over de intenties van de overheid is gebaseerd op zelfoverschatting en op verkeerde analyses van de psychologische inzichten die een rol spelen bij het menselijke eetgedrag.

Uitwerkingen bij examen 2016-I

TEKST 1 HOE WE WAARHEDEN VERMIJDEN

1p **1** **(alinea) 4**
Zie regels 51-56: ‘Onwaarheden (...) zijn niet per se laakbaar. Sterker nog: ze zijn essentieel, want ze helpen ons te ontkomen aan waarheden.’

1p **2** **(alinea) 13**
In alinea 12 heeft de schrijver het nog over middelen voor het vertellen van waarheden: ‘Gaan we hiermee een stap verder, dan zijn we daadwerkelijk de betekenis van woorden aan het veranderen (…).’ (regels 192-195)
In alinea 13 gaat het om motieven: ‘We hebben wensen die onverenigbaar zijn met de wensen van de buurman, we hebben wensen die onverenigbaar zijn met onze eigen wensen en aan ál die wensen moet tegemoet worden gekomen, zo niet in daden dan toch minstens in gevoel.’ (regels 225-232)

1p **3** De kern van een goed antwoord:
Dergelijke punten passen niet binnen de morele kaders (van onze samenleving).
Zie regels 21-22: ‘Men verwacht een antwoord dat past binnen onze morele kaders.’

2p **4** De kern van een goed antwoord:
1 Het altijd vertellen van de waarheid maakt het leven moeilijker dan nodig is. [1p]
of
1 Het vermijden van waarheden vergemakkelijkt het leven. [1p]
2 Het functioneren van welke complexe gemeenschap dan ook zou onmogelijk zijn (bij het altijd vertellen van de waarheid). [1p]
Gebruik volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 40 woorden.
Reden 1: ‘Waarheden zijn ongemakkelijke, stugge obstakels die het leven van een ieder overmatig bemoeilijken.’ (regels 90-92)
Reden 2: ‘(…) het functioneren van welke complexe gemeenschap dan ook zou onmogelijk zijn.’ (regels 97-100)

1p **5** **B**
In de tekst die aan alinea 7 voorafgaat, worden onwaarheden ‘essentieel’ genoemd (regel 54). De eerste zes alinea’s geven daar voorbeelden van. In de regels 93-100 wordt de conclusie getrokken: met louter ongecensureerde waarheden zou het functioneren van complexe gemeenschappen onmogelijk zijn.

3p **6** De kern van een goed antwoord:
1 de suggestie wekken dat je over een onderwerp (C) praat terwijl je het over een ander onderwerp (D) hebt [1p]
2 taal met zo weinig mogelijk betekenis gebruiken / deconcretiseren van de taal [1p]
3 beeldspraak gebruiken [1p]
Je antwoord mag niet langer zijn dan 35 woorden.
Voor de eerste vorm zie regels 134-139: ‘persoon A wil van persoon B informatie over onderwerp C; persoon B suggereert dat hij over onderwerp C praat, maar houdt in plaats daarvan een verhaal over onderwerp D’.

© ThiemeMeulenhoff

Voor de tweede vorm zie regels 149-152: 'Soms is onderwerp D echter slechts een verzameling woorden of klanken gekozen om zo weinig mogelijk betekenis te bevatten.' En regels 160-163: 'Deze deconcretiseringen van de taal gaan soms zo ver dat ze het Nederlands élke betekenis doen verliezen.'
Voor de derde vorm zie regels 167-168: 'Een alternatief is het gebruik van beeldspraak (…).'
'Sleutelen aan betekenissen' (zie regel 180) is geen goed antwoord, want dat is geen vorm van verzwijgen.

2p **7** De kern van een goed antwoord:
1 een doorgeschoten eufemisme (dat aanhangt tegen een feitelijke onjuistheid) [1p]
2 betekenis van woorden veranderen [1p]
Voor de eerste vorm zie regels 181-184: 'In zijn simpelste vorm is dit een doorgeschoten eufemisme dat aanhangt tegen een feitelijke onjuistheid.'
Voor de tweede vorm zie regels 192-195: 'Gaan we hiermee een stap verder, dan zijn we daadwerkelijk de betekenis van woorden aan het veranderen (…).'

1p **8 D**
De uitspraak wordt kracht bijgezet met een voorbeeld van beeldspraak: 'Het is voor mij een gesloten boek. Ik leg het ergens in een hoekje, ik laat het daar liggen, er komt stof op, en het stof blijft erop.' (regels 172-177)

1p **9 D**
Zie regels 215-224: 'We willen politici die uitleggen dat niemand wordt benadeeld door te korten op ontwikkelingssamenwerking, dat Irak en Afghanistan veilige landen zijn voor elke vluchteling die daar vandaan komt, dat we de miljardenoverschrijdingen in de zorg kunnen oplossen door een handvol managers te ontslaan …'

2p **10** De kern van een goed antwoord:
Er zijn morele grenzen/beperkingen aan bedrog/liegen/de onwaarheid spreken.
Je moet antwoord geven in een of meer volledige zinnen.
Bij het spreken van de onwaarheid houden mensen zich aan grenzen. Want: 'Men verwacht een antwoord dat past binnen onze morele kaders.' (regels 21-22)
Aan je antwoord mag het element 'morele' niet ontbreken. Antwoorden als 'Liegen is niet scherp afgebakend' en 'De grens tussen liegen/leugens en de waarheid spreken is dun/onduidelijk/vaag' zijn daarom minder goed en leveren één punt op.

1p **11** De kern van een goed antwoord:
We willen (eigenlijk) graag goede mensen zijn / graag denken dat we goede mensen zijn.
Je moet antwoord geven in een of meer volledige zinnen.
De verklaring vind je in de regels 12-14 van tekstfragment 1: 'We zijn gespitst op "voordeeltjes", maar we willen ook graag tegenover onszelf kunnen volhouden dat we goede mensen zijn.'

2p **12** De kern van een goed antwoord:
1 De waarheid vermijden is bedoeld om de omgang tussen mensen te vergemakkelijken / is bedoeld om onverenigbare wensen te overbruggen. [1p]
of
1 Onwaarheden worden gezien als belangrijk voor de maatschappij. [1p]
of
1 Met de waarheid vermijden kun je onder verantwoordelijkheden uitkomen. [1p]
2 Oneerlijk zijn is gericht op eigen gewin / gericht op eigen voordeel(tjes). [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
Volgens de tekst vermijden we de waarheid omdat dat de omgang met anderen vergemakkelijkt. Volgens tekstfragment 1 zijn we oneerlijk om er zelf voordeel mee te behalen.
Je antwoord moet het verschil tussen deze twee voordelen duidelijk maken.
Je kunt je antwoord ontlenen aan de regels 225-234 in de tekst: 'We hebben wensen die onverenigbaar zijn met de wensen van de buurman, we hebben wensen die onverenigbaar zijn met onze eigen wensen en aan ál die wensen moet tegemoet worden gekomen, zo niet in daden dan toch minstens in gevoel. Belangrijker wordt dan geacht wat de burger ervan vindt, dan hoe het in werkelijkheid is.'
En aan de regels 251-256 in de tekst: 'Waarheidsvermijdingen (...) zijn (…) mechanistisch functioneel: je kunt ermee onder verantwoordelijkheden uitkomen (…).'
Dat waarheidsvermijdingen ons volgens de regels 251-256 ook op ons gemak stellen en dat we er anderen mee aan het werk kunnen zetten, moet je niet in je antwoord verwerken. Want het gaat hier alleen om het makkelijk maken van de omgang met anderen.
Het voordeel van oneerlijk zijn vind je in regel 12 in tekstfragment 1: 'We zijn gespitst op "voordeeltjes" (…)'.

2p **13** De kern van een goed antwoord:
1 Ja (het is gerechtvaardigd om onwaarheden te vertellen), [1p]
2 want onwaarheden zijn essentieel om onze maatschappij te laten functioneren / zijn een smeermiddel in onze maatschappij / want zonder onwaarheden kan de maatschappij niet functioneren. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden. en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Dat het vertellen van onwaarheden gerechtvaardigd kan zijn, blijkt uit de regels 51-56: 'Onwaarheden blijven het natuurlijk wel, maar die zijn niet per se laakbaar. Sterker nog: ze zijn essentieel, want ze helpen ons te ontkomen aan waarheden.'
De reden: 'Waarheden zijn ongemakkelijke, stugge obstakels die het leven van een ieder overmatig bemoeilijken. Met louter ongecensureerde waarheden ook geen indirecte democratie, geen sociale codes en sociale klassen, geen kunst, geen religie, geen beschaving: kortom, het functioneren van welke complexe gemeenschap dan ook zou onmogelijk zijn.' (regels 90-100)

1p **14** De kern van een goed antwoord:
(Er is sprake van liegen, want) het gaat om bewust misleiden door ouders / (want) kinderen zijn nog makkelijk te misleiden (ook al menen ouders hun dreigementen niet).
Volgens alinea 4 van de hoofdtekst is een leugen een 'onjuiste mededeling bedoeld om te misleiden'. (regels 42-44) De verschillende soorten onwaarheden van ouders die worden beschreven in tekstfragment 2, zijn bedoeld om kinderen te misleiden. Daarom zijn het leugens volgens de definitie in alinea 4.

1p **15 B**
De zinnen A, C en D vertellen iets over het belang, de mechanismen en de functie van waarheidsvermijding. Zin B kun je in een samenvatting missen. Hij maakt niets duidelijk over waarheidsvermijding.

TEKST 2 OF EEN MEGASELLER, OF BIJNA NIETS

1p **16 C**
De inleiding maakt het probleem duidelijk: er zijn alleen nog maar bestsellers en boeken die nauwelijks worden gekocht. Zie regel 20: 'Midsellers bestaan steeds minder.'

3p **17** De kern van een goed antwoord:
1 **Voorschotten schrijvers worden verlaagd of geschrapt.**
2 **Er is minder beursbezoek / beursbezoek wordt kritisch bekeken.**
3 **Vertrokken redacteuren worden niet vervangen.**
4 **Er worden minder nieuwe titels op de markt gebracht. / Er wordt gestopt met de spaghettimethode.**
Vier manieren goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Voor 1 en 2 zie regels 58-60: 'Voorschotten voor auteurs worden verlaagd of geschrapt en beursbezoek wordt kritisch bekeken.'
Voor 3 zie regels 64-66: 'Ik hoorde onlangs van een uitgeverij waar twee vertrokken redacteuren niet worden vervangen.'
Voor 4 zie regels 70-73: 'Uitgevers lijken verder te bezuinigen door eindelijk echt minder nieuwe titels op de markt te brengen.'

2p **18** De kern van een goed antwoord:
1 **Er verschijnen minder titels / minder literaire boeken.** [1p]
2 **Veelbelovende debutanten krijgen niet meer zo snel een kans.** [1p]
Je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Voor 1 zie regels 70-73: 'Uitgevers lijken verder te bezuinigen door eindelijk echt minder nieuwe titels op de markt te brengen.'
Voor 2 zie regels 86-88: 'Ook veelbelovende debutanten komen dan nog moeilijker aan de bak.'
Het antwoord 'stoppen met de spaghettimethode' is fout. Want uitgevers stoppen juist met de spaghettimethode om 'het hoogstaande en belangrijke werk' (regels 76-77) meer ruimte te geven.

1p **19 A**
De tekst gaat over de teruglopende omzetten van de uitgevers (zie bijvoorbeeld regels 23-24) en de invloed daarvan op het literaire aanbod (zie vooral de alinea's 4 en 7).
Het e-book (zin B) speelt alleen een rol in de slotalinea. De zoektocht van uitgevers naar bestsellers (zin C) speelt alleen een rol in alinea 6. Het organiseren van verkoopbevorderende activiteiten (zin D) speelt alleen een rol in de slotzin; daar gaat het bovendien om activiteiten van boekwinkels, niet van literaire uitgevers.

1p **20 B**
De hele tekst gaat over de crisis in de boekenwereld. Daar wordt een toelichting op gegeven door Paul Sebes (alinea's 2, 5 en 7), een redacteur van een uitgeverij (alinea 4) en Hans Janssen (alinea 8).
Er is geen sprake van een bezuinigingsvoorstel voor boekhandels (bewering A).
De oplossingen worden niet voorgesteld door de auteur (bewering C). De auteur bespreekt geen alternatieven (bewering D).

© ThiemeMeulenhoff

TEKST 3 EINDELIJK GEBEURT ER IETS IN HET BOEKENVAK

6p **21** De kern van een goede samenvatting:
1 **Voor de boekenbranche worden vooral de digitalisering, de ontlezing en de bestselleritis als bedreigend gezien.** [1p]
2 **tegenstelling aanduidend element, bijvoorbeeld: Maar** [1p]
3 **digitalisering is eerder verkoopbevorderend dan nadelig.** [1p]
4 **Met de ontlezing valt het wel mee. / Ontlezing is al jaren een spookfenomeen. / Bij sommige jongeren is lezen helemaal in.** [1p]
5 **Bestselleritis bestaat al lang. / Met bestselleritis is niets nieuws onder de zon.** [1p]
6 **Uitgevers blijven toch boeken uitgeven waar hun hart sneller van gaat kloppen.** [1p]
Je moet het tekstgedeelte van een kleine 470 woorden samenvatten in maximaal 60 woorden. Je moet volledige zinnen gebruiken.
Let in de tekst steeds op de eerste en de laatste zinnen van iedere alinea.
Voor punt 1: 'De meest genoemde bedreigingen (…) zijn de digitalisering, de ontlezing en de bestselleritis'. (regels 29-32)
Voor punt 2: 'Ook hier verschil ik graag met hem van mening.' (regels 37-38)
Voor punt 3: 'Digitalisering is volgens mij eerder verkoopbevorderend dan nadelig.' (regels 39-41)
Voor punt 4: 'Dan het tweede onheil: de ontlezing. Ook dat is al decennia een spookfenomeen.' (regels 67-69)
Voor punt 5: 'Tot slot de bestselleritis. Ook daar is volgens mij niets nieuws onder de zon.' (regels 79-81)
Voor punt 6: 'Een uitgever die zegt dat er geen markt is voor een boek, zegt eigenlijk: het is een knap boek waarvoor ik niet direct een publiek zie, maar omdat ik er niet verliefd op werd, ga ik dat publiek ook niet zoeken. Voor een boek waar hij wel verliefd op wordt, zal hij door roeien en ruiten gaan.' (regels 100-108)

1p **22 C**
In alinea 3 worden drie bedreigingen van het boekenvak genoemd: 'De meest genoemde bedreigingen (...) zijn de digitalisering, de ontlezing en de bestselleritis'. (regels 29-32) De schrijfster ontkracht dit met drie tegenwerpingen.
In alinea 4 maakt de schrijfster bezwaar tegen de bewering dat de digitalisering een bedreiging is: digitalisering is verkoopbevorderend (zie regels 39-41).
In alinea 5 maakt ze bezwaar tegen de bewering dat de ontlezing een bedreiging is: dat is een spookfenomeen (zie regels 67-69).
In alinea 6 maakt ze bezwaar tegen de bewering dat de bestselleritis een bedreiging is: 'niets nieuws onder de zon'. (regels 79-81)

1p **23 C**
De geciteerde uitspraak is bedoeld om te weerleggen dat ontlezing het boekenvak bedreigt. Maar uit wat de schrijfster op feestjes en literaire bijeenkomsten ziet, kun je geen algemene conclusies trekken. Haar voorbeeld is niet representatief.

2p **24** 1 **'Uit onderzoeken (…) dan anderen.' (regels 41-44)**
2 **'Bovendien zijn (…) wordt aangeschaft.' (regels 47-52)**
3 **'In Amerika (…) ondergang.' (regels 52-54)**
Drie citaten goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Je moet hele zinnen citeren.
Let op de signaalwoorden 'bovendien' (regel 47) en 'daarnaast' (regel 53).

© ThiemeMeulenhoff

1p **25 D**
Aan de ene kant heb je optimisten die menen dat er niks aan de hand is in het boekenvak. Daar is de schrijfster het niet mee eens: 'Het is niet zo dat ik denk dat er niks aan de hand is in ons vak.' (regels 109-110) Aan de andere kant heb je pessimisten die menen dat er heel veel aan de hand is. Dat is wat de schrijfster denkt: 'Integendeel, ik denk dat er heel veel aan de hand is.' (regels 111-112)

1p **26 C**
De schrijfster heeft het in het algemeen over veranderingen, niet over bepaalde ontwikkelingen. Zie bijvoorbeeld regels 115-120: 'De werkelijkheid is dat we niet weten in welke ontwikkeling we nu precies zitten en dat we stap voor stap kunnen uitzoeken hoe we het toekomstige boekenvak mogen vormgeven.' En regels 130-131: 'Eindelijk mogen we ons vak weer eens opnieuw uitvinden.'

1p **27** De kern van een goed antwoord:
Die ontwikkelingen zijn een kans om het boekenvak/de uitgeverswereld te hervormen.
of
Door deze crisis in de uitgeverswereld wordt er eindelijk weer naar nieuwe mogelijkheden gezocht.
of
Deze crisis brengt de uitgeverswereld eindelijk weer eens in beweging.
Je moet in volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Het gaat om de vraag hoe erg de ontwikkelingen zijn. Je moet hier dus niet de ontwikkelingen zelf samenvatten, maar duidelijk maken waarom de schrijfster die ontwikkelingen positief beoordeelt. Dat positieve oordeel vind je in de alinea's 7 en 8. Bijvoorbeeld in de regels 130-131: 'Eindelijk mogen we ons vak weer eens opnieuw uitvinden.'

TEKST 2 EN 3 OVERKOEPELENDE VRAGEN

1p **28** De kern van een goed antwoord:
(De overeenkomst is) de jacht op bestsellers / het zoeken naar zeer goed verkopende boeken / veel geld (willen) verdienen aan goed verkopende boeken.
Zie regels 81-83 van tekst 2: 'de "spaghettimethode": zo veel mogelijk uitgeven in de hoop dat er een bestseller tussen zit'.
En regels 32-37 van tekst 3: 'de bestselleritis: het verschijnsel dat het meeste geld wordt verdiend met een paar boeken waar er heel veel van worden verkocht, terwijl aan al die andere geen droog brood wordt verdiend'.

1p **29** De kern van een goed antwoord:
Als een boek van een veelbelovende debutant het hart van de uitgevers sneller doet kloppen, zal het uitgegeven worden.
of
Voor het uitgeven van een veelbelovende debutant zal een uitgever alles doen / zal een uitgever door roeien en ruiten gaan.
Je moet in volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
Zie regels 100-108: 'Een uitgever die zegt dat er geen markt is voor een boek, zegt eigenlijk: het is een knap boek waarvoor ik niet direct een publiek zie, maar omdat ik er niet verliefd op werd, ga ik dat publiek ook niet zoeken. Voor een boek waar hij wel verliefd op wordt, zal hij door roeien en ruiten gaan.'

1p **30** De kern van een goed antwoord:
(Ja, deze typering is wel terecht, want) in tekst 2 overheersen de negatieve geluiden over de boekenbranche.
Tekst 2 geeft belangrijke voorbeelden van ontwikkelingen in het boekenvak waar betrokkenen zich zorgen over maken.

1p **31** De kern van een goed antwoord:
(Nee, deze typering is niet terecht, want) in tekst 2 komen ook positieve geluiden over het boekenvak voor.
of
(Nee, deze typering is niet terecht, want) tekst 2 maakt een zakelijke analyse van de boekenbranche.
Tekst 2 geeft ook voorbeelden van positieve geluiden over het boekenvak. Zie regels 35-38: 'Misschien blijven grote drama's de branche ook wel bespaard, want december was volgens de eerste schattingen redelijk goed.' En regels 111-116: 'Hans Janssen (...) denkt dat het papieren boek nooit helemaal zal verdwijnen, net als de zelfstandige boekwinkel.'
Je kunt ook zeggen dat de schrijver van tekst 2 de ontwikkelingen realistisch en feitelijk beschrijft. Hij laat zien dat het slecht gaat in het boekenvak, maar dat is op zichzelf geen uiting van zwartgalligheid.

1p **32 B**
Let vooral op de laatste zin in de tekst van Mizzi van der Pluijm: 'Never waste a good crisis.' (regel 139)

TEKST 4 IK EET WAT IK WIL

1p **33 A**
De bewering: 'Hoon, spot en woede. Dat is waar je op wordt getrakteerd als je je gaat bemoeien met het eet- en drinkgedrag van burgers en medewerkers.' (regels 1-5)
De onderbouwing: 'Dat bleek toen demissionair staatssecretaris Paul de Krom de aftrap verrichtte van de overheidscampagne "duurzame inzetbaarheid".' (regels 5-9)
En: 'En dat bleek de afgelopen maanden in New York, toen burgemeester Michael Bloomberg de verkoop van *supersized* frisdranken in bekers van meer dan een halve liter besloot te verbieden.' (regels 13-19)

1p **34** De kern van een goed antwoord:
(Het gemeenschappelijke doel is) het beïnvloeden van het eet- en/of drinkgedrag (van mensen) / het bevorderen van gezondheid/vitaliteit.
Het zijn allebei gevallen van bemoeienis 'met het eet- en drinkgedrag van burgers en medewerkers' (regels 3-5).

1p **35 B**
Zie regels 24-28: '(…) wetenschappelijk onderzoek laat juist zien dat we helemaal niet eten of drinken wat we willen. We consumeren vooral wat we voorgezet krijgen.'

1p **36** Twee van deze drie woordspelingen:

1 'getrakteerd' (regel 2)
2 'onverteerbaar' (regels 88-89)
3 'smakelijk (op te dienen)' (regels 112-113)

In alle drie deze gevallen worden woorden gebruikt die met eten te maken hebben in een zin die niet met eten te maken heeft. Bij 1 gaat het om een traktatie op hoon, spot en woede (zie regels 1-2). Bij 2 wordt de stap naar maximale winstgevendheid van de kantine onverteerbaar genoemd (zie regels 82-89). Bij 3 gaat het om het aantrekkelijk opdienen van een standpunt (zie regels 108-113).

1p **37 C**
'Degene die in een gezin de dagelijkse boodschappen doet' (regels 62-63) is de voedselpoortwachter thuis. De voedselpoortwachter bij een bedrijf is dus degene die de boodschappen voor het personeel doet of laat doen.

1p **38 C**
Zie regels 44-48 over de proefpersonen van Wansink: 'Ze hadden niet gemerkt dat ze meer hadden gegeten en voelden zich ook niet meer voldaan dan de anderen.' En regels 98-102: 'Wanneer de onderzoeker proefpersonen liet zien dat ze meer hadden gegeten dan ze dachten, ontkenden ze het zelfs meestal domweg.'

1p **39 B**
Het misverstand: 'Dat klinkt aannemelijk, maar wetenschappelijk onderzoek laat juist zien dat we helemaal niet eten of drinken wat we willen.' (regels 23-27)
De houding ten aanzien van overheidsbemoeienis: 'Veel van de negatieve reacties op deze bemoeienis zijn samen te vatten in vijf woorden: ik eet wat ik wil.' (regels 20-23)

1p **40 D**
Zie regels 103-108: 'Informatie en voorlichting hebben een veel geringer effect op ons gedrag dan het aanpassen van de aangeboden keuzemogelijkheden en andere elementen in de directe omgeving.'

1p **41 C**
Voor de hoofdgedachte kun je het beste letten op het begin en het slot van een tekst. In dit geval de alinea's 1 en 2 waar de weerstand op overheidsbemoeienis wordt beschreven, en de laatste alinea waar je leest: 'Informatie en voorlichting hebben een veel geringer effect op ons gedrag dan het aanpassen van de aangeboden keuzemogelijkheden en andere elementen in de directe omgeving.' (regels 103-108)

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2016-II

Tekst 1

Afgekeurd

(1) Er zijn meer omfloerste manieren om dit te zeggen, maar als deze zaak iets kan gebruiken, dan is het duidelijkheid: de tijd van de keurmerken is voorbij. We hebben een nieuw model nodig dat is gebaseerd op openheid en vertrouwen. We hebben keurmerken die zeggen dat producten betrouwbaar zijn, puur, eerlijk, fair (dat is ook eerlijk), eco, bio (is dat niet hetzelfde?), slaafvrij of op verantwoorde wijze uit zee gevist, uit goed hout gesneden en bij een regenwoudalliantie aangesloten zijn. Die keurmerken zijn nietszeggend geworden. Er zijn er domweg te veel. Enige tijd geleden bleek uit onderzoek van Milieu Centraal dat er in de afgelopen anderhalf jaar negentig keurmerken in ons land zijn bijgekomen. We hebben er nu 170. 170! Erger is misschien nog wel dat vele daarvan nauwelijks worden gecontroleerd. Zelfs de minister die verantwoordelijk is voor de keurmerken gaf toe dat ze 'totaal de draad kwijt' is en ze wil daarom 'meer orde aanbrengen' in deze keurmerkengekte. Wij wensen haar veel geluk en wijsheid toe.

(2) In theorie is een keurmerk natuurlijk fantastisch. Zo kun je er als consument blindelings op vertrouwen dat een product deugt. Maar laten we eens naar koffie kijken. Als je als producent een beetje eerlijk en verantwoord voor de dag wil komen, met hart voor de koffieboer, dan heb je keus uit maar liefst drie keurmerken: Max Havelaar (Fairtrade), UTZ Certified en Rain Forest Alliance. Alle drie hebben ze mooie logo's waarvan de eerlijkheid af spat. Waarom zijn er echter drie eerlijkheidslogo's? Is het ene eerlijker dan het andere? Waarom en hoe moet de klant daartussen kiezen? Dat kan alleen als hij zich volledig verdiept in de achtergrond en doelstellingen van deze organisaties. Dat is toch juist niet de bedoeling van die stickertjes?

(3) Als bedrijf of organisatie kun je vrij makkelijk zelf een keurmerk beginnen. Zo is Ahold ooit met UTZ begonnen. Het moederbedrijf van Albert Heijn had genoeg van de strenge en lastige criteria van Max Havelaar/Fairtrade. Vooral de gegarandeerde minimumprijs voor boeren en het werken met kleine boeren, verenigd in coöperaties, zinden Ahold niet. Het wilde wél goede sier maken in de schappen, maar ook graag zaken doen met grote plantagehouders en de prijs van koffie gewoon door de wereldmarkt laten blijven bepalen. Samen met een grote koffieboer in Guatemala begon Ahold Utz Kapeh, nu UTZ Certified. Dat is inmiddels het grootste keurmerk in de supermarkten en vooral geliefd bij de industrie.

(4) Zelf ben ik medeschuldig aan de keurmerkinflatie. Toen ik samen met mijn collega's van het televisieprogramma *Keuringsdienst van Waarde*[1)] de chocoladereep *Tony's Chocolonely* op de markt bracht,

noot 1 *Keuringsdienst van Waarde*: een Nederlands televisieprogramma dat probeert inzicht te geven in de productie van voedsel en andere consumentenartikelen en dat ernaar streeft misstanden aan het licht te brengen

plakten wij er een logo met ‘100%-slaafvrij’ op. Al vrij snel werden wij door een ander chocoladebedrijf voor de rechter gedaagd, omdat wij helemaal niet zouden kunnen garanderen dat onze chocolade slaafvrij was. Elke chocolade werd immers met slaven gemaakt! Van de rechter mocht *Tony's Chocolonely* het slaafvrije logo blijven voeren, omdat *Tony's* ook was gecertificeerd door Max Havelaar, dat zelf ook garandeert dat producten zonder slaven worden geproduceerd. Het ene keurmerk staat dus garant voor het andere. Wie controleert dan of het keurmerk aan het begin van de keten betrouwbaar is?

(5) Met de *Keuringsdienst van Waarde* besloten we onderzoek te doen naar het Max Havelaarkeurmerk. Het resultaat was weinig opbeurend. Zoals u weet, betaalt de consument meer voor een gecertificeerde chocoladereep dan voor chocolade zonder keurmerk. Voor wij aan ons onderzoek begonnen, gingen wij ervan uit dat een aanzienlijk deel van dat extra geld direct bij de boer zou terechtkomen en dat de Fairtradeboer een eerlijke prijs voor zijn waar zou krijgen. Wat blijkt? Als je in de winkel een euro meer betaalt voor eerlijke chocolade, dan krijgt de boer daar niet eens een cent van. Daarnaast bleek bij navraag de leverancier van onze chocolade niet te kunnen vertellen waar de cacao precies vandaan kwam, niet eens uit welk land.

(6) Nader onderzoek in Ghana, een van de belangrijkste cacao-exporterende landen, bracht soortgelijke misstanden aan het licht. Zo bleken de boeren die wij spraken niet te weten dat ze voor de Fairtrademarkt produceerden. Andere boeren moesten een jaarlijkse contributie aan hun coöperatie betalen die hoger was dan hun Fairtradebonus. Bovendien kocht de coöperatie, die bonen verkocht als Fairtrade, niet alleen bonen in van geregistreerde leden, maar ook van andere, niet-geregistreerde boeren. Waar hun cacao vandaan kwam en of die wel of niet met slaven werd geproduceerd, is dus onbekend.

(7) Keurmerken lijken bedrijven eerder af te remmen bij het verantwoord ondernemen dan dat ze die bedrijven motiveren om het nog beter te doen. Keurmerken garanderen dan wel een zeker minimum op milieu- of mensenrechtengebied, maar zijn niet zaligmakend. Een milieukeurmerk bijvoorbeeld wil zeker niet zeggen dat er sprake is van een ecologische idylle. Toch hoor je fabrikanten zelden zeggen dat hun gecertificeerde waar verre van ideaal is. Ze maken goede sier met hun felbegeerde bewijs van goed gedrag, verkopen er misschien enkele artikelen meer door en leunen achterover. Waarom zou je als bedrijf verder gaan dan van het keurmerk moet?

(8) Die negentig nieuwe keurmerken kwamen erbij in dezelfde periode dat er veel misging in de voedselindustrie: salmonella in de zalm, niet-biologische eieren die als biologisch verkocht werden en paardenvlees dat als rundvlees in de winkel werd verkocht. De keurmerken zijn niet minder dan een wanhopige schreeuw om vertrouwen in een verrotte wereld. ‘Wij zijn wel eerlijk! Wij zijn wel verantwoord! Wij zijn puur!’ Straks heeft elke verpakking een keurmerk, maar tegen zo veel schandalen valt niet op te stickeren. Zoals er wordt gesjoemeld met voedsel, kan er worden gesjoemeld met keurmerken. Niet-biologisch voedsel kan als biologisch voedsel in de schappen eindigen, met eieren is dat al gebeurd. Wie gelooft het nog? Het is tijd voor een nieuw model: het Cees-model.

(9) Mijn slager, Cees, is geen biologische slager, omdat hij dat niet wil. Biologisch zijn kost namelijk geld – dat dan weer moet worden doorberekend aan de klant – en is lastig. Cees maakt namelijk ook soepen en stoofschotels. Soms bedenkt hij op maandagmorgen dat het tijd is voor erwtensoep en dan maakt hij die. Als hij een biologische slager was, dan zouden alle ingrediënten van de erwtensoep biologisch moeten zijn en dat zou allemaal moeten worden geadministreerd en gecontroleerd. Cees wil gewoon goed vlees verkopen en lekker eten maken. Cees is wel volledig open over zijn koopwaar. Als ik hem zou vragen wat er in zijn soep zit, dan zou hij mijn vraag beantwoorden. Ook over de herkomst van zijn dieren kan hij mij alles vertellen: waar de dieren hebben geleefd en hoe en wat ze te eten hebben gehad. Ik heb met hem geen keurmerkrelatie, maar een vertrouwensrelatie.

(10) In het Cees-model weten fabrikanten waar hun producten vandaan komen en onder welke omstandigheden ze zijn geproduceerd. Hierover zijn ze tegen hun klanten volstrekt eerlijk. Als ze iets niet weten, dan zeggen ze dat en proberen ze uit te vinden hoe het zit. Als er iets niet deugt, dan zeggen ze dat ook en proberen ze hier iets aan te doen. Geen mooie praatjes als de werkelijkheid niet mooi is. De handelaar neemt verantwoordelijkheid voor de spullen die hij verkoopt. Alleen zo kan de relatie tussen de klant en de voedselproducent worden hersteld.

(11) Maar is dit model haalbaar? Voor een kleine slager of groenteboer is het al een hele klus. Laat staan voor een multinational. Die krijgt zijn spullen van de wereldmarkt! Daar is toch echt niet na te gaan welk koffieboontje en welk druppeltje palmolie van welke plantage komen. Hun probleem, zou ik zeggen. Als je voedselschandalen in de toekomst wil voorkomen, dan moet je de herkomst van je waren wel weten. De vraag is niet of het kan, maar of je het wil. Voor de *Keuringsdienst van Waarde* heb ik over de hele wereld fabrieken bezocht. De ene nog hygiënischer en futuristischer dan de andere: gangen waar je door bakken ontsmettingsmiddel loopt, infraroodbakken om visgraten op te sporen, personeel in ruimtepakken. Allemaal in verre arme landen, waar de middelen verder beperkt zijn. Dit kan omdat multinationals dat eisen en wij in het rijke Westen het belangrijk vinden.

(12) Uiteraard kunt u mij van naïviteit betichten. Waarom zouden bedrijven volledige openheid van zaken geven? Die willen dat helemaal niet. Die hebben veel te veel te verbergen en verschuilen zich liever achter de schijnzekerheid van een keurmerk. Daarom is onze rol als consument van groot belang. Op de vraag waarom bedrijven hun arbeiders uitbuiten, dieren in kleine hokken opsluiten en het milieu vervuilen, is het antwoord vaak ‘omdat de klant het wil’. Oftewel, de klant kijkt vooral naar de prijs en wil niet meer betalen dan noodzakelijk. Kennelijk hebben bedrijven zelf geen moraal. Daarom moeten wij aan onze winkeliers en fabrikanten duidelijk maken dat we een vertrouwensrelatie met hen willen: van klant tot verkoper. Wij moeten ons verstand gebruiken, ons niet in de luren laten leggen door mooie praatjes op de voorkant van verpakkingen, maar kijken naar de inhoudsdeclaraties op de achterkant en bewuste keuzen willen maken. Dat is iets heel anders dan producten kopen met het ‘bewuste keuze’-label, het lachwekkendste keurmerk in de schappen. Nee, wie bewust kiest, stelt vragen aan zijn winkelier: ‘Waar is uw product gemaakt en hoe?’ Kan die

winkelier die vragen niet beantwoorden, dan gaat u een deurtje verder. Wie zwijgt, loopt klanten mis. Of gaat u toch liever klakkeloos voor een keurmerk?

naar: Teun van de Keuken
uit: de Volkskrant (Vonk), 6 & 7 september 2014

Teun van de Keuken is journalist, televisie- en radiomaker.

1p **1** Welke van onderstaande functies is de belangrijkste van alinea 1 van de tekst *Afgekeurd*?
Alinea 1
A geeft de vraagstelling van de tekst.
B geeft een standpunt en licht dat toe.
C legt een probleem en oplossing voor.
D wekt belangstelling met een voorbeeld.

'Die keurmerken zijn nietszeggend geworden.' (regels 14-15)
2p **2** Welke twee verklaringen hiervoor blijken uit de eerste alinea?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In alinea 2 worden voorbeelden gegeven van keurmerken voor koffie.
1p **3** Wat is het uiteindelijke doel van het noemen van deze voorbeelden?
Baseer je op alinea 3.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

De tekst *Afgekeurd* kan worden onderverdeeld in vier delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
deel 1: Kritische blik op keurmerken
deel 2: Voorbeelden van kritiek op keurmerken
deel 3: Het bedrieglijke ideaal van keurmerken
deel 4: Alternatief voor keurmerken
1p **4** Bij welke alinea begint deel 3?
1p **5** Bij welke alinea begint deel 4?

In alinea 4 wordt gesproken over het logo '100%-slaafvrij'. Uit het genoemde voorbeeld wordt een probleem met keurmerken duidelijk.
2p **6** Leg uit wat dat probleem inhoudt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

'Toch hoor je fabrikanten zelden zeggen dat hun gecertificeerde waar verre van ideaal is.' (regels 139-141)
In de alinea's 5 en 6 worden diverse misstanden in de chocoladehandel genoemd die aangeven waardoor gecertificeerde producten niet ideaal zijn.
3p **7** Vat de misstanden samen tot drie verschillende punten van kritiek.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

'Waarom zou je als bedrijf verder gaan dan van het keurmerk moet?' (regels 145-146)
1p **8** Wat is volgens de tekst *Afgekeurd* het antwoord op deze vraag?
Je zou verder gaan dan van het keurmerk moet, omdat
A bedrijven dan meer gecertificeerde artikelen kunnen verkopen.
B de huidige keurmerken niet voldoende openheid en vertrouwen bieden.
C de keurmerken anders te veel concurrentie krijgen van het Ceesmodel.
D er ondanks de keurmerken steeds meer voedselschandalen zijn.

'Mijn slager, Cees, is geen biologische slager, omdat hij dat niet wil.' (regels 168-170)
2p **9** Geef de twee redenen uit de tekst voor deze keuze van Cees.
Geef geen voorbeelden.

'Maar is dit model haalbaar? Voor een kleine slager of groenteboer is het al een hele klus. Laat staan voor een multinational.' (regels 209-212)
1p **10** Waarom zou dit model niet haalbaar zijn voor multinationals?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.
Geef geen voorbeelden.

'Hun probleem, zou ik zeggen.' (regel 216)
Deze zin heeft een bepaalde functie in de argumentatie bij het standpunt zoals uitgedrukt in de regels 209-212.
1p **11** Welke functie is dat?
A argument
B nuancering
C tegenwerping
D verklaring

In de laatste alinea wordt gesproken over het 'bewuste keuze'-label.
1p **12** Leg uit wat het tegenstrijdige is aan dit 'bewuste keuze'-label, volgens alinea 12.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.
Geef geen citaat.

Een slotalinea kan onder meer de volgende functies hebben: aanbeveling, afweging, oplossing, samenvatting en toekomstvisie.
1p **13** Wat is de belangrijkste functie van alinea 12?
Kies een functie uit de opsomming hierboven.

De titel van de tekst *Afgekeurd* kan op twee manieren geïnterpreteerd worden en dus twee betekenissen hebben, gelet op de strekking van de tekst.
2p **14** Geef aan welke twee betekenissen de titel kan hebben.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

1p **15** Welke van onderstaande zinnen geeft de hoofdgedachte van de tekst *Afgekeurd* het best weer?

A Consumenten moeten keurmerken afkeuren, want die demotiveren bedrijven eerder om eerlijk te produceren dan dat ze de bedrijven motiveren.
B Consumenten moeten niet alleen afgaan op keurmerken, maar bedrijven ook laten weten dat ze wel degelijk belang hechten aan normen en waarden in de voedselindustrie.
C Keurmerken zijn niet de oplossing voor de huidige problemen met voedselproductie, maar openheid en een vertrouwensrelatie tussen bedrijven en consumenten zijn dat wel.
D Om het consumentenvertrouwen te herstellen moeten bedrijven niet alleen werken met keurmerken, maar ook zelf verantwoordelijkheid nemen voor wat ze verkopen en meer openheid van zaken geven.

3p **16** Welke drie van onderstaande beweringen moeten in ieder geval worden opgenomen in een beknopte samenvatting van de tekst *Afgekeurd*?
Noteer de nummers van je keuze.

1 Uit onderzoek bleek dat er in de afgelopen anderhalf jaar negentig keurmerken voor producten in ons land zijn bijgekomen. (alinea 1)
2 De keurmerken zijn nietszeggend geworden. (alinea 1)
3 Zelf ben ik medeschuldig aan de keurmerkinflatie. (alinea 4)
4 Keurmerken lijken bedrijven eerder af te remmen bij het verantwoord ondernemen dan dat ze die bedrijven motiveren om het nog beter te doen. (alinea 7)
5 Voor de *Keuringsdienst van Waarde* heb ik over de hele wereld fabrieken bezocht. (alinea 11)
6 Daarom is de rol van consumenten van groot belang. (alinea 12)
7 De klant kijkt vooral naar de prijs en wil niet meer betalen dan noodzakelijk. (alinea 12)

De tekst beschrijft zeven partijen die bij het probleem van de keurmerken betrokken zijn:

1 De bedrijven in de voedselindustrie
2 De consumenten
3 De journalisten en tv-makers
4 De minister en haar ambtenaren
5 De producenten in het buitenland
6 De supermarkten in Nederland
7 De winkels volgens het Cees-model

De tekst geeft van elk van deze groepen een beschrijving van de houding ten opzichte van de productie van etenswaar:

P begrijpen het probleem niet.
Q bekijken de situatie kritisch.
R kunnen hun producten wel verantwoorden.
S leveren onveilige producten.
T moeten zelf verantwoorde keuzes maken.
U nemen het probleem niet serieus.
V zijn alleen geïnteresseerd in prijs en omzet.

Beschrijving V hoort bij de zesde partij: 6V (De supermarkten in Nederland - zijn alleen geïnteresseerd in prijs en omzet.)

3p **17** Geef van de overige zes partijen aan welke beschrijving er het best bij past.
Noteer alleen het nummer en de bijbehorende letter.

Tekst 2

Eigenzinnig met zijn allen

(1) Een helmplicht voor gewone fietsers: in Duitsland geeft het thema nu vanwege een letselschadezaak aanleiding tot een serieuze discussie. Nederlanders reageren dan, vanzelfsprekend, geamuseerd. Een Brit, een Fransman, of wie zijn hoofd op de fiets ook maar beschermt, in Nederland kan hij gepaste hoon verwachten: een helm is niet nodig, zeker niet voor ons, want wij kunnen fietsen. Wat is er aan de hand? Zijn wij Nederlanders zulke waaghalzen?

(2) Een jaar of twintig geleden gingen in Nederland ook stemmen op voor de invoering van de helmplicht. Deskundigen voorzagen massale weerstand tegen de helm – hoe hip die er ook uit mocht zien. Daarbij verwezen zij naar onze mooie fietspaden, die zo'n helmplicht volkomen overbodig zouden maken, en naar de vrijheidsliefde van de Nederlander, die kennelijk onverenigbaar werd geacht met een kunststof helm.

(3) Het voornaamste bezwaar klonk door in de reactie van kinderen die aan een proef met een fietshelm hadden deelgenomen: ze waren bang ermee voor joker te lopen. Met de uitvoering of de kleurstelling van het ding had dat niets te maken, maar des te meer met de overweging dat zij als helmdrager tot een minderheid hadden behoord. Dat wil de vrijheidsminnende individualist waarvoor de Nederlander doorgaat, graag voorkomen. Individualisme is prima, maar dan wel in groepsverband – binnen een veilige bandbreedte van conventies, zoals ook motorrijders in het weekeinde de vrijheid doorgaans in colonne vieren. Voor hen staat de helm daarmee overigens niet op gespannen voet. Integendeel, die is een deel van hun groepsidentiteit.

(4) Er is op die vermeende Nederlandse vrijheidsliefde wel iets af te dingen: de acceptatie van overheidsvoorschriften die inbreuk maken op de keuzevrijheid van het individu is afhankelijk van het oordeel van de groep. De invoering van de helmplicht voor bromfietsers, in 1975, riep bijvoorbeeld aanvankelijk ook enige weerstand op bij de blije vrije rijder. Die duurde totdat de modegevoeligheid van die blije rijder het aflegde tegen een hoger gebod: dat van het lijfsbehoud. De helmplicht leidde immers evident tot minder verkeersdoden.

(5) De helm was in een mum van tijd een geaccepteerd verschijnsel, net als de Bob[1] achter het stuur en de autogordel op de achterbank. De rituele weerstand die deze eerst opriepen, legde het spoedig af tegen gezond eigenbelang. Dat liep synchroon met het overheidsbelang en het collectief belang.

(6) Dat is natuurlijk ook het geval bij het rookverbod in de horeca en het alcoholverbod voor jongeren onder de achttien jaar, al is hier het gezamenlijk belang minder evident. De schade die roken en overmatig alcoholgebruik teweegbrengen, wordt pas op termijn zichtbaar. Gebruikers nemen welbewust een risico – dat ze beheersbaar achten. En, wat belangrijker is, roken en drinken zijn bepalend voor een groepsidentiteit. Ze zijn onlosmakelijk verbonden met collectief plezier, of wat daarvoor doorgaat. Zo moest in mijn

noot 1 De Bob is de persoon die geen alcohol drinkt als hij nog moet rijden. Die blijft nuchter en kan daarom zijn vrienden veilig thuisbrengen met de auto.

woonplaats Haarlem een feest voor de bovenbouw van de middelbare school worden afgelast vanwege het alcoholverbod voor jongeren. Geen alcohol, geen feest. Zolang innemers de behoefte voelen op te snijden over de houten kop na een avondje stappen en zolang roken sociaal prestige verschaft, zal dit consumptiepatroon moeilijk te doorbreken zijn.

(7) Temeer daar dat doorbreken op voorspraak van een overheid gebeurt. Als de overheid zich met de geneugten van de burger gaat bemoeien, vervalt de laatste al snel in de contramine. Dat heeft de Nederlander het imago van eigenzinnigheid verschaft. Hij verzette zich in 1886 tegen het voornemen van de overheid een einde te maken aan het palingtrekken, een volksvermaak waartegen de goede smaak van de elite zich verzette. Bij dat oproer vielen 26 doden. En hij maakt vandaag de dag zelf wel uit of hij zich iets aantrekt van een rood voetgangerslicht of van het bordje ‘verboden het gras te betreden’.

(8) Met deze trek onderscheiden we ons inderdaad wel wat van de Duitsers. Daarvan was Theobald von Bethmann Hollweg, rijkskanselier tijdens de Eerste Wereldoorlog, zich terdege bewust. In september 1914 ontvouwde hij plannen voor een soort Europese Unie waarvan ook Nederland deel zou moeten uitmaken. Dit arrangement zou ‘met het oog op de bijzondere aard van de Nederlanders gespeend moeten zijn van ieder gevoel van dwang’, schreef hij. Tegenwoordig staan die ongezeglijke Nederlanders te boek als *locker*[2], een positieve kwalificatie van Duitsers die zelf menen te veel aan het lijntje te lopen. Inderdaad respecteren ze ’s winters zelfs in het recalcitrante Berlijn het verbod om op bevroren oppervlaktewateren te schaatsen, ook al is de ijsvloer een halve meter dik. Op plaatsen die voor deze liefhebberij zijn opengesteld, schaatsen ze in groepsverband – mét een valhelm op. Voor hen getuigt de neiging van Nederlanders om na een paar nachten matige vorst het krakende ijs met priemen te betreden van een ware doodsverachting.

(9) De weerspannigheid van de Nederlanders is echter heel betrekkelijk. Een zekere mate van ongehoorzaamheid is vooral cool – al zou niet iedereen het zo wensen te noemen. Maar daarin overdrijven we in de regel ook weer niet: het lijntje met de overheid moet niet breken. Uiteindelijk zijn we aan een zekere consensus gehecht. En we mopperen graag over de overheid omdat we ook iets van haar verwachten. Sterker, we verwachten meer van de overheid dan ooit tevoren. Vroeger hoefde de overheid ons niet te beteugelen omdat de meesten van ons dat zelf wel deden, maar nu leven we, in de woorden van de criminoloog Hans Boutellier, in ‘een samenleving met een hoog niveau van normoverschrijding, een relatief onmachtige nationale overheid en een afname van civiele samenhang’.

(10) De burger eist maximale vrijheid, maar ook optimale bescherming tegen de risico’s die zijn vitaliteit met zich meebrengt. ‘Veiligheidsutopie’, noemt Boutellier deze paradox in zijn gelijknamige boek. Die heeft vele verschijningsvormen: het elastiek van de bungeejumper op het omslag van Boutelliers boek dat de betrokkene voor een dodelijke val behoedt, stoplichten, eenrichtingsborden, flitspalen, bromfietshelmen, veiligheidsriemen en, in de nabije toekomst, fietshelmen, want die zullen zeker gemeengoed worden zodra het ‘mag’ van de groep. Zo raar als het was voor de kinderen van twintig jaar geleden, zo veel gebruikelijker is het nu al voor de kleintjes – net als voor racefietsers trouwens. Als het aantal dodelijke fietsongelukken daar aanleiding toe geeft en als we niet langer het idee hebben met zo’n ding voor joker te lopen, hebben wij een helm op.

naar: Sander van Walsum
uit: de Volkskrant, 21 juni 2014

Sander van Walsum is journalist.

noot 2 *locker* (Duits): los, vrij

1p **18** Welke van onderstaande uitspraken past het best bij alinea 1 van de tekst *Eigenzinnig met zijn allen*?
Alinea 1
A bevat een anekdote als introductie van het onderwerp van de tekst.
B formuleert de probleemstelling van de tekst.
C geeft een verklaring van de titel van de tekst.
D noemt de aanleiding voor het schrijven van de tekst.

1p **19** De titel van de tekst is *Eigenzinnig met zijn allen*. Citeer uit alinea 3 het zinsgedeelte dat de betekenis van de titel het best weergeeft.

In de alinea’s 2 tot en met 5 worden drie redenen genoemd die de fietsende Nederlander kan hebben om geen helm te willen dragen.

2p **20** Noem deze drie redenen.
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In de alinea’s 2 tot en met 5 worden twee voorwaarden uitgelegd waaraan moet zijn voldaan, opdat de fietsende Nederlander wel een helm zal opzetten.

2p **21** Noem deze twee voorwaarden.
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Volgens alinea 6 zijn het rookverbod in de horeca en het alcoholverbod voor jongeren onder de achttien jaar nog niet succesvol.

2p **22** Welke twee redenen noemt de tekst voor het feit dat die verboden niet in alle opzichten succesvol zijn?
Baseer je antwoord op de alinea’s 2 tot en met 6.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

‘Sterker, we verwachten meer van de overheid dan ooit tevoren.’ (regels 152-154)

1p **23** Waarom vinden burgers het volgens de tekst *Eigenzinnig met zijn allen* nu nog belangrijker dan vroeger dat de overheid ons beschermt?
A De burgers nemen zelf steeds meer risico’s.
B De overheid heeft als enige de mogelijkheden om bescherming te bieden.
C De samenleving wordt steeds gevaarlijker.
D Het sociale vangnet van burgers dat bescherming bood, bestaat niet meer.

'"Veiligheidsutopie", noemt Boutellier deze paradox in zijn gelijknamige boek.' (regels 166-168)

3p **24** Leg uit wat de genoemde paradox in de houding van de Nederlanders ten opzichte van de overheid inhoudt.
Baseer je antwoord op de alinea's 9 en 10.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

In de tekst *Eigenzinnig met zijn allen* staat een alinea waarvan de informatie zonder meer weggelaten kan worden in een samenvatting van de tekst, zonder de informatiewaarde van de tekst tekort te doen.

1p **25** Welke alinea is dat?

Tekst 3

De teksten 3 en 4 gaan over het al dan niet afschaffen van statiegeld op grote plastic flessen, de zogenaamde petflessen. Deze discussie dateert al van jaren daarvoor, maar werd in 2015 weer actueel toen de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu een besluit moest nemen over het al dan niet afschaffen van statiegeld. Tekst 4 is een reactie op tekst 3.

Statiegeld moet

(1) Op parkeerplaatsen, in het park of gewoon in het plantsoen zie je zelden een petfles van 1,5 liter liggen. Kleine flesjes, lege blikjes of een wikkel van een reep tref je wel vaak aan als zwerfafval. De belangrijkste reden: het kwartje statiegeld dat de petfles bij het inleverpunt van de supermarkt waard is. En als de oorspronkelijke bezitter de fles laat slingeren, is er altijd wel een voorbijganger die een centje wil bijverdienen.

(2) Statiegeld blijkt nog altijd een buitengewoon effectief middel om consumenten tot milieuvriendelijk gedrag aan te zetten. Het is daarom eigenaardig dat de Tweede Kamer al in 2012 een voorzet heeft gegeven om het statiegeld op petflessen af te schaffen. Als de supermarkten en frisdrankenindustrie erin slagen om de inzameling van plasticafval tot een succes te maken, gaat het parlement akkoord met afschaffing van het statiegeld. De industrie vindt het nu tijd worden voor die maatregel, aangezien de inzameling van plastic op schema ligt.

(3) Voor de betrokken bedrijven zijn de financiële belangen groot. Zij vinden het in stand houden van een recyclesysteem kostbaar. Hun primaire doel is ook niet het uitbannen van zwerfafval in Nederland. Juist de overheid zou de regie moeten hebben bij de inperking van het zwerfafval.

(4) Op dit moment lijken de overheid en het parlement echter schatplichtig te zijn aan de inspanningen van het bedrijfsleven. Met de campagne *Plastic Heroes* – georganiseerd door het bedrijfsleven en betaald uit de verpakkingsbelasting – heeft de industrie een knappe prestatie neergezet. De inzameling van plasticafval is een succes te noemen. Gemiddeld levert elke Nederlander acht kilo aan afval in bij zijn gemeente, terwijl voor 2008 al het plastic nog bij het gewone huisvuil belandde. In ruil voor deze prestatie mag de industrie het statiegeld afschaffen, zo beloofde de Tweede Kamer.

(5) Een goede inzamelingsprestatie behoort echter geen douceurtje elders op te leveren. De overheid moet zelf bepalen of statiegeld nog zinvol is voor het schoonhouden van de openbare ruimte. De branche erkent dat het afschaffen van statiegeld tot meer zwerfafval zal leiden. Het lijkt veel logischer om naast het inzamelen van afval de statiegeldfles gewoon te laten bestaan.

naar: Xander van Uffelen
uit: de Volkskrant, 23 april 2015

Xander van Uffelen is journalist.

Volgens de tekst *Statiegeld moet* moet de overheid ervoor zorgen dat het statiegeldsysteem gehandhaafd blijft.

2p **26** Leg uit waarom het statiegeldsysteem gehandhaafd moet blijven, volgens de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

'Op dit moment lijken de overheid en het parlement echter schatplichtig te zijn aan de inspanningen van het bedrijfsleven.' (regels 37-40)

1p **27** Citeer twee, niet opeenvolgende, zinnen waaruit blijkt wat dit schatplichtig zijn inhoudt.

Op een aantal plaatsen in de tekst klinkt het oordeel over de afspraken tussen het bedrijfsleven en de overheid duidelijk door in het woord- of zinsgebruik.

3p **28** Noem drie voorbeelden van dergelijk woord- of zinsgebruik.

Tekst 4

Tekst 4 is een reactie op tekst 3.

Geef hier die fles

(1) In zijn commentaar van 23 april bepleit Xander van Uffelen het handhaven van statiegeld. Het lijkt logischer de statiegeldfles gewoon te laten bestaan, maar dat is het niet. De inzameling van plastic verpakkingsafval met *Plastic Heroes* is een succes. Met dank aan de Nederlandse consument en de gemeenten. Met statiegeld recyclen we 26 kiloton plastic; met *Plastic Heroes* nog eens vijf keer zoveel: 130 kiloton.

(2) De ambities voor de toekomst gaan verder. In de *Raamovereenkomst Verpakkingen* uit 2012 is tussen het bedrijfsleven en de rijksoverheid afgesproken dat in 2022 52 procent van al het plastic verpakkingsafval dat op de markt wordt gebracht, wordt gerecycled. In 2012 was dit 42 procent en Nederland zat daarmee al boven de Europese doelstelling van 22,5 procent voor 2022. Het bedrijfsleven gaat 52 procent al in 2017 bereiken.

(3) Het uiteindelijke doel is de keten van afval naar grondstof te sluiten: de opbrengst van afval is voldoende om de inzameling te bekostigen zoals dat bij papier, karton en metaal al jaren het geval is. Dat noemen we een circulaire economie. Met plastic liepen we in Nederland ver achter, terwijl iedereen tevreden was met statiegeld. Anno 2015 zijn we koploper binnen Europa dankzij *Plastic Heroes*. Maar hoe krijgen we een gesloten keten die zichzelf bekostigt?

(4) Dat kan door de twee systemen die nu naast elkaar bestaan samen te brengen in het *Plastic Heroes*-systeem. Dit is de meest duurzame, consumentvriendelijke en efficiënte stap vooruit. Meer volume zal leiden tot meer innovatie, minder verbranding en meer recycling.

(5) Ook zullen met één systeem voor recycling meer consumenten hun plastic gaan inleveren. Als je grote petflessen inlevert via *Plastic Heroes*, neem je meteen al je andere plastic mee.

(6) Hierdoor zal nog minder plastic gaan zwerven. Het bedrijfsleven investeert verder 250 miljoen in de preventie van zwerfafval door gemeenten, die hierbij worden bijgestaan door de stichting *Nederland Schoon*. Ook hier: koploper in Europa!

naar: Philip den Ouden
uit: de Volkskrant, 25 april 2015

Philip den Ouden is directeur van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie.

'[1] In zijn commentaar van 23 april bepleit Xander van Uffelen het handhaven van statiegeld. [2] Het lijkt logischer de statiegeldfles gewoon te laten bestaan, maar dat is het niet. [3] De inzameling van plastic verpakkingsafval met *Plastic Heroes* is een succes. [4] Met dank aan de Nederlandse consument en de gemeenten. [5] Met statiegeld recyclen we 26 kiloton plastic; met *Plastic Heroes* recyclen we nog eens vijf keer zoveel: 130 kiloton.'
(regels 1-12)
In dit citaat staan onder meer een standpunt, een argument voor dat standpunt en een argument bij dat argument.

2p **29** Geef de drie betreffende zinnen uit het fragment een plaats in het onderstaande schema. Neem het onderstaande schema over en noteer de nummers op de goede plaats in het schema.

standpunt:
↑
argument:
↑
subargument:

'door de twee systemen die nu naast elkaar bestaan samen te brengen in het *Plastic Heroes*-systeem.' (regels 38-40)

2p **30** Welke twee systemen worden bedoeld?

Een kritisch lezer kan in alinea 5 een drogreden herkennen.

1p **31** Om welke drogreden gaat het?
Er is sprake van een
A cirkelredenering.
B onjuist beroep op autoriteit.
C overhaaste generalisatie.
D verkeerde vergelijking.

De volgende vier vragen hebben betrekking op zowel tekst 3 als tekst 4.

De teksten *Statiegeld moet* en *Geef hier die fles* hebben beide een titel waarin dwang doorklinkt, maar bij beide teksten is die dwang op iets of iemand anders gericht.

1p **32** Geef per tekst aan op wie of waarop die dwang gericht is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Volgens tekst 3 *Statiegeld moet* is het primaire doel van de inzameling van plastic door bedrijven 'niet het uitbannen van zwerfafval'. (regel 33)
In tekst 4 *Geef hier die fles* wordt uitgelegd wat wel het doel is van de bedrijven met de inzameling van plastic.

1p **33** Citeer uit tekst 4 het zinsgedeelte dat het doel van die bedrijven het best uitlegt.

2p **34** Welke drie van onderstaande uitspraken over de teksten *Statiegeld moet* en *Geef hier die fles* zijn juist?
Noteer de nummers van je keuze.

1 Beide teksten hebben als hoofdonderwerp: statiegeld.
2 Het zijn beide betogende teksten, maar ze streven andere oplossingen na.
3 In beide teksten wordt aandacht besteed aan het tegengaan van zwerfafval.
4 In beide teksten wordt er bij de argumentatie gebruik gemaakt van argumentatie op basis van autoriteit.
5 In beide teksten wordt ingegaan op de vraag 'Hoe kan de inzameling van plasticafval het best aangepakt worden?'

tekstfragment 1

Het statiegeld op grote plastic drankflessen blijft bestaan. Dat heeft staatssecretaris Wilma Mansveld (Milieu) vanochtend in een brief aan de Kamer gemeld. Mansveld neemt de stap omdat de verpakkingsindustrie gemaakte afspraken niet nakomt. Het voornemen om het statiegeld al begin dit jaar af te schaffen was om diezelfde reden een half jaar geleden ook al uitgesteld.
De industrie wil graag van het systeem af en zou in ruil daarvoor geen PVC meer gebruiken in verpakkingen die in de supermarkten aangeboden worden. Maar dat is kennelijk niet gelukt.
Verder komt er voorlopig geen statiegeld op kleine flesjes en blikjes. Dit statiegeld werd door D66 en ChristenUnie bepleit om zwerfvuil en de plastic soep in de oceanen te verminderen. Wel mogen maatschappelijke organisaties (scholen, sportverenigingen) vanaf 1 januari plastic flesjes en blikjes gaan verzamelen. Bij inlevering bij speciale depots krijgen de organisaties dan een vergoeding, een 'retourpremie'.

naar: Anouk Eigenraam, NRC Handelsblad, 18 juni 2015

Tekstfragment 1 is een nieuwsbericht over het besluit van de staatssecretaris dat statiegeld op grote plastic drankflessen blijft bestaan.
In het tekstfragment worden nog twee beleidskeuzes genoemd.

1p **35** Geef aan welke beleidskeuze positief is in het licht van tekst 3 en welke in het licht van tekst 4.
Formuleer je antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Uitwerkingen bij examen 2016-II

TEKST 1 AFGEKEURD

1p **1 B**
Het standpunt: 'de tijd van de keurmerken is voorbij'. (regels 4-5)
De toelichting: 'Die keurmerken zijn nietszeggend geworden.' (regels 14-15)

2p **2** De kern van een goed antwoord:
1 Er zijn te veel keurmerken. [1p]
2 Veel keurmerken worden nauwelijks gecontroleerd. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Verklaring 1: 'Er zijn er domweg te veel.' (regel 15)
Verklaring 2: 'Erger is misschien nog wel dat vele daarvan nauwelijks worden gecontroleerd.' (regels 20-22)

1p **3** De kern van een goed antwoord:
(Het uiteindelijke doel is) te laten zien dat keurmerken in de praktijk niet werken / dat je je toch nog in keurmerken moet verdiepen als klant / dat je als klant niet blindelings op een keurmerk kunt vertrouwen.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Zie regels 41-48: 'Waarom zijn er echter drie eerlijkheidslogo's? Is het ene eerlijker dan het andere? Waarom en hoe moet de klant daartussen kiezen? Dat kan alleen als hij zich volledig verdiept in de achtergrond en doelstellingen van deze organisaties. Dat is toch juist niet de bedoeling van die stickertjes?'

1p **4 (alinea) 7**
Zie regels 133-141: 'Keurmerken garanderen dan wel een zeker minimum op milieu- of mensenrechtengebied, maar zijn niet zaligmakend. (…) Toch hoor je fabrikanten zelden zeggen dat hun gecertificeerde waar verre van ideaal is.'

1p **5 (alinea) 9**
Zie regels 190-192: 'Ik heb met hem geen keurmerkrelatie, maar een vertrouwensrelatie.'

2p **6** De kern van een goed antwoord:
1 Het keurmerk ontleent zijn betrouwbaarheid aan een ander keurmerk [1p]
2 waarvan de betrouwbaarheid (ook) niet gecontroleerd is. [1p]
of
1 Het ene keurmerk staat garant voor het andere, [1p]
2 maar niet duidelijk is wie het eerste keurmerk controleert. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
Zie regels 88-91: 'Het ene keurmerk staat dus garant voor het andere. Wie controleert dan of het keurmerk aan het begin van de keten betrouwbaar is?'

© ThiemeMeulenhoff

3p **7** De kern van een goed antwoord:
1 Boeren verdienen niets/nauwelijks iets extra's voor producten met een keurmerk. [1p]
of
1 Boeren betalen contributie die hoger is dan de bonus. [1p]
2 Boeren weten niet dat ze voor een keurmerk produceren. [1p]
3 Het is niet duidelijk waar cacao vandaan komt. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.
Voor punt 1 zie regels 104-107: 'Als je in de winkel een euro meer betaalt voor eerlijke chocolade, dan krijgt de boer daar niet eens een cent van.' Of regels 118-121: 'Andere boeren moesten een jaarlijkse contributie aan hun coöperatie betalen die hoger was dan hun Fairtradebonus.'
Voor punt 2 zie regels 115-118: 'Zo bleken de boeren die wij spraken niet te weten dat ze voor de Fairtrademarkt produceerden.'
Voor punt 3 zie regels 107-111: 'Daarnaast bleek bij navraag de leverancier van onze chocolade niet te kunnen vertellen waar de cacao precies vandaan kwam, niet eens uit welk land.' En regels 121-128: 'Bovendien kocht de coöperatie, die bonen verkocht als Fairtrade, niet alleen bonen in van geregistreerde leden, maar ook van andere, niet-geregistreerde boeren. Waar hun cacao vandaan kwam en of die wel of niet met slaven werd geproduceerd, is dus onbekend.'

1p **8 B**
Volgens alinea 8 komen er steeds meer keurmerken bij omdat de bestaande keurmerken geen vertrouwen wekken: 'De keurmerken zijn niet minder dan een wanhopige schreeuw om vertrouwen in een verrotte wereld.' (regels 153-156) Dat is een goede reden voor een bedrijf om verder te gaan dan het keurmerk eist.

2p **9** De kern van een goed antwoord:
1 Het is duur (voor de klant). [1p]
2 Het is lastig. [1p]
of
2 Het levert administratieve rompslomp op. [1p]
Zie regels 170-172: 'Biologisch zijn kost namelijk geld – dat dan weer moet worden doorberekend aan de klant – en is lastig.' Of, voor de tweede reden, regels 176-181: 'Als hij een biologische slager was, dan zouden alle ingrediënten van de erwtensoep biologisch moeten zijn en dat zou allemaal moeten worden geadministreerd en gecontroleerd.' Maar je mag geen voorbeelden geven, dus je moet het niet over de erwtensoep hebben.

1p **10** De kern van een goed antwoord:
Dat zou niet haalbaar zijn omdat een multinational geen (volledige) openheid kan geven over de herkomst van zijn product.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken. Je mag geen voorbeelden geven.
Zie regels 212-216: 'Die krijgt zijn spullen van de wereldmarkt! Daar is toch echt niet na te gaan welk koffieboontje en welk druppeltje palmolie van welke plantage komen.'

1p **11 C**
Het standpunt waar het om gaat, is dat het Cees-model een wel heel grote klus is voor multinationals. Maar, zegt de schrijver, dat is hun probleem. Want: 'De vraag is niet of het kan, maar of je het wil.' (regels 219-221)

1p **12** De kern van een goed antwoord:
Het label suggereert dat de consument zich bewust is van wat hij kiest, maar dat is juist niet het geval.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden, je antwoord mag niet meer dan 25 woorden tellen en het mag geen citaat zijn.
Bewust kiezen is iets heel anders dan op het 'bewuste keuze'-label afgaan. Zie regels 253-262: 'Wij moeten ons verstand gebruiken, ons niet in de luren laten leggen door mooie praatjes op de voorkant van verpakkingen, maar kijken naar de inhoudsdeclaraties op de achterkant en bewuste keuzen willen maken. Dat is iets heel anders dan producten kopen met het "bewuste keuze"-label, het lachwekkendste keurmerk in de schappen.'

1p **13 aanbeveling**
De schrijver maakt in de slotalinea duidelijk hoe belangrijk onze eigen rol is: 'Daarom is onze rol als consument van groot belang.' (regels 240-241) Hij zegt: 'Daarom moeten wij aan onze winkeliers en fabrikanten duidelijk maken dat we een vertrouwensrelatie met hen willen: van klant tot verkoper. Wij moeten ons verstand gebruiken, ons niet in de luren laten leggen door mooie praatjes op de voorkant van verpakkingen, maar kijken naar de inhoudsdeclaraties op de achterkant en bewuste keuzen willen maken.' (regels 249-258) Dat zijn aanbevelingen aan ons, in onze rol van consument.

2p **14** De kern van een goed antwoord:
1 Door middel van keurmerken worden producten afgekeurd. [1p]
2 De keurmerken zelf worden afgekeurd. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
De schrijver geeft er wel geen voorbeelden van, maar de instantie die de producten keurt, kan een product ook afkeuren. Voor de tweede betekenis zie regels 4-5: 'de tijd van de keurmerken is voorbij'.

1p **15 C**
Let op het begin en het slot van de tekst. Zie regels 4-7: 'de tijd van de keurmerken is voorbij. We hebben een nieuw model nodig dat is gebaseerd op openheid en vertrouwen.'
En regels 249-252: 'Daarom moeten wij aan onze winkeliers en fabrikanten duidelijk maken dat we een vertrouwensrelatie met hen willen: van klant tot verkoper.'

3p **16 2** [1p]**, 4** [1p]**, 6** [1p]
De tekst is een betoog tegen de keurmerken. Daarom kun je in een samenvatting bewering 2 niet missen.
Dat geldt ook voor bewering 4: die geeft een belangrijk argument tegen de keurmerken.
Bewering 6 geeft een goede samenvatting van de belangrijke slotalinea.
De andere beweringen zijn op zichzelf juist, maar ze geven geen belangrijke stappen in het betoog weer.

3p **17 1S, 2T, 3Q, 4P, 5U, 7R**
Zes goed: 3p. Vijf of vier goed: 2p. Drie goed: 1p. Minder dan drie goed: 0p.
1S: De bedrijven in de voedselindustrie leveren onveilige producten. Zie regels 136-138: 'Een milieukeurmerk bijvoorbeeld wil zeker niet zeggen dat er sprake is van een ecologische idylle.' En regels 147-149: 'Die negentig nieuwe keurmerken kwamen erbij in dezelfde periode dat er veel misging in de voedselindustrie (…).'

2T: De consumenten moeten zelf verantwoorde keuzes maken. Zie regels 253-258: ‘Wij moeten ons verstand gebruiken, ons niet in de luren laten leggen door mooie praatjes op de voorkant van verpakkingen, maar kijken naar de inhoudsdeclaraties op de achterkant en bewuste keuzen willen maken.’
3Q: De journalisten en tv-makers bekijken de situatie kritisch. Zie alinea’s 5 en 6, bijvoorbeeld regels 92-94: ‘Met de *Keuringsdienst van Waarde* besloten we onderzoek te doen naar het Max Havelaarkeurmerk.’
4P: De minister en haar ambtenaren begrijpen het probleem niet. Zie regels 22-25: ‘Zelfs de minister die verantwoordelijk is voor de keurmerken gaf toe dat ze “totaal de draad kwijt” is’.
5U: De producenten in het buitenland nemen het probleem niet serieus. Zie regels 121-125: ‘Bovendien kocht de coöperatie, die bonen verkocht als Fairtrade, niet alleen bonen in van geregistreerde leden, maar ook van andere, niet-geregistreerde boeren.’
7R: De winkels volgens het Cees-model R kunnen hun producten wel verantwoorden. Zie regels 193-196: ‘In het Cees-model weten fabrikanten waar hun producten vandaan komen en onder welke omstandigheden ze zijn geproduceerd.’

TEKST 2 EIGENZINNIG MET ZIJN ALLEN

1p **18 D**
Zie regels 2-4: ‘in Duitsland geeft het thema nu vanwege een letselschadezaak aanleiding tot een serieuze discussie’.

1p **19 ‘Individualisme is prima, maar dan wel in groepsverband (– binnen een veilige bandbreedte van conventies)’ (regels 37-39/40)**
Je moet hier een zinsgedeelte citeren, dus niet de hele zin.
De Nederlander gaat graag door voor ‘vrijheidsminnende individualist’ (regels 35-36), maar hij wil niet tot ‘een minderheid’ (regel 34) behoren. Kortom: ‘Individualisme is prima, maar dan wel in groepsverband’.

2p **20** De kern van een goed antwoord:
1 mooie fietspaden
2 vrijheidsliefde van de Nederlander
3 de angst om voor joker te lopen
of
3 Helmdragers behoren tot een minderheid.
of
3 Het valt niet binnen de conventies.
Drie redenen goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Voor redenen 1 en 2 zie regels 19-25: ‘Daarbij verwezen zij naar onze mooie fietspaden, die zo’n helmplicht volkomen overbodig zouden maken, en naar de vrijheidsliefde van de Nederlander, die kennelijk onverenigbaar werd geacht met een kunststof helm.’
Voor reden 3 zie regels 29-30: ‘ze waren bang ermee voor joker te lopen’. Of regels 33-34: ‘de overweging dat zij als helmdrager tot een minderheid hadden behoord’. Of regels 37-40: ‘Individualisme is prima, maar dan wel in groepsverband – binnen een veilige bandbreedte van conventies’.

2p **21** De kern van een goed antwoord:
1 acceptatie door de groep [1p]
2 lijfsbehoud/eigenbelang [1p]
Je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Het voornaamste bezwaar van fietsers tegen de helm: ‘ze waren bang ermee voor joker te lopen’. (regels 29-30) Daaruit kun je afleiden aan welke voorwaarde moet zijn voldaan: de groep moet het dragen van een helm accepteren.
De tweede voorwaarde kun je afleiden uit de ervaring met de helmplicht voor bromfietsers. Het bezwaar daartegen ‘duurde totdat de modegevoeligheid van die blije rijder het aflegde tegen een hoger gebod: dat van het lijfsbehoud’ (regels 57-59). Zie ook regels 65-68 over de Bob achter het stuur en de autogordel op de achterbank: ‘De rituele weerstand die deze eerst opriepen, legde het spoedig af tegen gezond eigenbelang.’

2p **22** De kern van een goed antwoord:
1 Het eigenbelang/lijfsbehoud is onduidelijk / ligt te ver in de toekomst. [1p]
2 De groepsidentiteit/het collectieve plezier is het belangrijkst. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je antwoord mag niet meer dan 20 woorden tellen.
Voor de eerste reden zie regels 75-78: ‘De schade die roken en overmatig alcoholgebruik teweegbrengen, wordt pas op termijn zichtbaar.’
Voor de tweede reden zie regels 80-84: ‘En, wat belangrijker is, roken en drinken zijn bepalend voor een groepsidentiteit. Ze zijn onlosmakelijk verbonden met collectief plezier, of wat daarvoor doorgaat.’

1p **23 A**
Zie regels 154-156: ‘Vroeger hoefde de overheid ons niet te beteugelen omdat de meesten van ons dat zelf wel deden (…).’

3p **24** De kern van een goed antwoord:
1 Nederlanders willen (optimale) vrijheid / willen zich onafhankelijk voelen, [1p]
2 dus de overheid mag zich niet met hen bemoeien, [1p]
3 maar als het misgaat, moet de overheid wel (voor hen) klaarstaan. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je antwoord mag niet meer dan 25 woorden tellen.
Zie regels 163-166: ‘De burger eist maximale vrijheid, maar ook optimale bescherming tegen de risico’s die zijn vitaliteit met zich meebrengt.’
Het gaat in deze vraag om de houding van Nederlanders ten opzichte van de overheid. Dus je moet in je antwoord duidelijk maken dat Nederlanders geen bemoeienis van de overheid willen (zie regels 143-144) en dat de gewenste bescherming van de overheid moet komen (zie regels 150-154).

1p **25 (alinea) 8**
Een goede samenvatting gaat over de houding van Nederlanders ten opzichte van veiligheidsvoorschriften van de overheid. De vergelijking op dit gebied met de Duitsers in alinea 8 is interessant, maar heeft geen informatiewaarde.

TEKST 3 STATIEGELD MOET

2p **26** De kern van een goed antwoord:
1 Statiegeld zorgt ervoor dat mensen flessen inleveren [1p]
2 en daardoor komt er minder zwerfafval. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je antwoord mag niet meer dan 20 woorden tellen.
Zie regels 1-9: ‘Op parkeerplaatsen, in het park of gewoon in het plantsoen zie je zelden een petfles van 1,5 liter liggen. Kleine flesjes, lege blikjes of een wikkel van een reep tref je wel vaak aan als zwerfafval. De belangrijkste reden: het kwartje statiegeld dat de petfles bij het inleverpunt van de supermarkt waard is.’
Je antwoord moet twee dingen duidelijk maken: dat mensen flessen inleveren als ze er statiegeld voor krijgen, en dat er daardoor minder zwerfafval komt. Antwoorden als ‘Statiegeld zorgt ervoor dat er minder zwerfafval komt’ en ‘Statiegeld zet mensen aan tot milieuvriendelijk gedrag’ zijn minder duidelijk en leveren niet twee punten maar één punt op.

1p **27** **1 ‘Als de supermarkten (...) van het statiegeld.’ (regels 20-25)**
2 ‘In ruil voor (...) de Tweede Kamer.’ (regels 50-53)
Je antwoord is alleen goed als je allebei de zinnen citeert.
In de eerste zin zamelen de supermarkten en de drankenindustrie met succes plasticafval in. In de tweede zin wordt het plasticafval met succes ingezameld door de gemeente. In beide gevallen volgt toestemming van het parlement om het statiegeld af te schaffen.

3p **28** Drie van de volgende vier voorbeelden:
1 ‘(Het is daarom) eigenaardig’ (regels 16-17)
2 ‘Juist de overheid zou de regie moeten hebben (bij de inperking van het zwerfafval)’ (regels 34-36)
3 ‘(Op dit moment) lijken (de overheid en het parlement echter) schatplichtig te zijn aan’ (regels 37-39)
4 ‘(Een goede inzamelingsprestatie) behoort (echter) geen douceurtje elders op te leveren’ (regels 54-56)
Op vier plaatsen in de tekst brengt de schrijver onder woorden wat hij van de afspraken vindt. Je moet drie van de vier voorbeelden citeren van woord- of zinsgebruik waar dat oordeel uit blijkt.

TEKST 4 GEEF HIER DIE FLES

2p **29**

standpunt: **2**
↑
argument: **3**
↑
subargument: **5**

Drie antwoorden goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee: 0p.
De redenering is als volgt opgebouwd: ‘[2] Het lijkt logischer de statiegeldfles gewoon te laten bestaan, maar dat is het niet. [3] De inzameling van plastic verpakkingsafval met *Plastic Heroes* is een succes. [5] Met statiegeld recyclen we 26 kiloton plastic; met *Plastic Heroes* recyclen we nog eens vijf keer zoveel: 130 kiloton.’

© ThiemeMeulenhoff

2p **30** De kern van een goed antwoord:
1 het statiegeldsysteem / de inzameling van statiegeldflessen [1p]
2 de inzameling van plastic verpakkingsafval met het oude *Plastic Heroes*-systeem [1p]
De twee systemen worden een paar keer genoemd. Bijvoorbeeld in de regels 9-12: ‘Met statiegeld recyclen we 26 kiloton plastic; met *Plastic Heroes* nog eens vijf keer zoveel: 130 kiloton.’

1p **31 C**
Het zou kunnen dat je al je plastic meeneemt als je je petflessen inlevert via *Plastic Heroes*. Maar dat is een veronderstelling. Je kunt er niet mee aantonen dat meer consumenten hun plastic afval gaan inleveren als de twee systemen worden samengevoegd.

TEKST 3 EN 4 OVERKOEPELENDE VRAGEN

1p **32** De kern van een goed antwoord:
De dwang bij *Statiegeld moet* is gericht op de overheid, die bij *Geef hier die fles* is gericht op de consument.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
In de tekst *Statiegeld moet* heeft de schrijver het een aantal keren over de rol van de overheid. Zie bijvoorbeeld regels 34-36: ‘Juist de overheid zou de regie moeten hebben bij de inperking van het zwerfafval.’
De schrijver van *Geef hier die fles* heeft het over de rol van de consument. Zie bijvoorbeeld regels 46-48: ‘Ook zullen met één systeem voor recycling meer consumenten hun plastic gaan inleveren.’

1p **33** **‘de opbrengst van afval is voldoende om de inzameling te bekostigen’ (regels 26-28)**
Je moet niet de hele zin citeren maar het zinsgedeelte dat het doel het best uitlegt.
Wat het doel is lees je in de regels 25-30: ‘Het uiteindelijke doel is de keten van afval naar grondstof te sluiten: de opbrengst van afval is voldoende om de inzameling te bekostigen zoals dat bij papier, karton en metaal al jaren het geval is.’

2p **34** **2, 3 en 5**
Drie uitspraken goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Uitspraak 2: In allebei de teksten beargumenteert de schrijver een standpunt dat hij inneemt. De schrijvers hebben verschillende oplossingen. In tekst 3 gaat het om de rol van de overheid bij het handhaven van het statiegeld. In tekst 4 gaat het om de vraag hoe de consument kan worden geprikkeld zoveel mogelijk plasticafval in te leveren.
Uitspraak 3: Het tegengaan van zwerfafval kom je in beide teksten tegen. Zie bijvoorbeeld tekst 3, regels 34-36: ‘Juist de overheid zou de regie moeten hebben bij de inperking van het zwerfafval.’ En tekst 4, regels 52-53: ‘Hierdoor zal nog minder plastic gaan zwerven.’
Uitspraak 5: Beide teksten gaan in op de vraag hoe plasticafval het best kan worden ingezameld. Zie bijvoorbeeld tekst 3, regels 62-64: ‘Het lijkt veel logischer om naast het inzamelen van afval de statiegeldfles gewoon te laten bestaan.’ En tekst 4, regels 46-48: ‘Ook zullen met één systeem voor recycling meer consumenten hun plastic gaan inleveren.’
Uitspraak 1: Tekst 4 gaat niet over statiegeld. Uitspraak 4: In beide teksten worden geen autoriteiten aangehaald.

© ThiemeMeulenhoff

1p **35** De kern van een goed antwoord:

1. **Positief in het licht van tekst 3 is dat maatschappelijke organisaties flesjes en blikjes mogen inzamelen (en daar een vergoeding voor krijgen).**
2. **Positief in het licht van tekst 4 is dat er geen statiegeld komt op kleine blikjes en flesjes.**

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.

In tekst 3 lees je: 'Kleine flesjes, lege blikjes of een wikkel van een reep tref je wel vaak aan als zwerfafval. De belangrijkste reden: het kwartje statiegeld dat de petfles bij het inleverpunt van de supermarkt waard is. En als de oorspronkelijke bezitter de fles laat slingeren, is er altijd wel een voorbijganger die een centje wil bijverdienen.' (regels 3-12) In dit licht is het goed als maatschappelijke organisaties een vergoeding krijgen voor het inzamelen van flesjes en blikjes. Want daar zal een prikkel van uitgaan om flesjes en blikjes in te zamelen.

De schrijver van tekst 4 is geen voorstander van statiegeld: 'Het lijkt logischer de statiegeldfles gewoon te laten bestaan, maar dat is het niet.' (regels 3-5) In het tekstfragment lees je: 'Verder komt er voorlopig geen statiegeld op kleine flesjes en blikjes.' Dat zal de schrijver van tekst 4 een goede beslissing vinden.

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2017-I

Tekst 1

Tegen het dierensentiment

(1) Vooropgesteld: ik ben jarenlang vegetariër geweest en nog altijd vermijd ik varkensvlees, laat staan dat ik een gerecht als foie gras of verse kreeft tot me neem. Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen. Dat ook wat dat betreft het paradijs nog lang niet bereikt is, dat de wetgeving altijd beter kan: ik zeg het mijn dierenvrienden graag na. Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat 'wij van de media' daar zo klakkeloos in meegaan.

(2) Ooit waren berichten uit het dierenrijk immers het exclusieve domein van de regionale pers en van kranten als *De Telegraaf* en het *AD*. Alleen in de zomermaanden sloop ook elders wel eens een eikenprocessierups of babykrokodil de kolommen binnen. Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen het hele jaar door met evenveel geestdrift dierenjournalistiek en vooral: met evenveel ernst.

(3) *Trouw* kent tegenwoordig maar liefst twéé dagelijkse pagina's voor de groene lezer, waarbij dierenberichten ('Hommel helpt aardappelboer') uiteraard zelden ontbreken. Ook in de rest van de krant rukken ze op.

(4) Bij *de Volkskrant* gaat haast geen dag voorbij of je treft er dierennieuws in aan. Wil *Trouw* ook nog wel eens opbeurende berichten brengen, de *Volkskrant*redactie benadrukt bij voorkeur de tobberige kant van het thema, met koppen als 'Europa is gevaarlijk trekgebied voor roofvogels' en 'Het tsjirrlie van de veldleeuwerik is steeds minder vaak te horen'. De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts. En wee degene die deze mantra niet serieus genoeg neemt.

(5) Onlangs maakte de staatssecretaris van Economische Zaken bekend dat de overheid niet langer alle bedreigde diersoorten ten koste van alles wil redden. Onmiddellijk kwam *de Volkskrant* met een verhaal waarin dierenbeschermers ongehinderd hun beklag mochten doen. Stoppen met bijvoorbeeld het korenwolfproject, zeiden zij, zou 'pas echt onverantwoord zijn'. Waarom precies maakten ze niet duidelijk. De verslaggever nam genoegen met het kulargument dat de korenwolf symbool staat voor een landschap waarvan 'de mensen' niet willen dat het verdwijnt.

(6) *NRC Handelsblad* heeft een uitgesproken oog voor berichten uit *peer reviewed* wetenschappelijke tijdschriften – al haalt de krant de neus niet op voor nieuwtjes à la 'Olifantenmoeder en jong in Emmen overleden'. Ook bij het liberale avondblad ontbreekt de tobberige toon zelden. Illustratief was een verhaal over natuurfilms, waarin de verslaggeefster zich afvroeg: 'Hoe realistisch zijn schitterende *BBC*-producties als *Planet Earth* (2006) en *Life* (2009) als ze niets zeggen over het feit dat één op de drie zoogdiersoorten en één op de vier reptielensoorten bedreigd wordt? Is puur natuur in beeld zo langzamerhand niet een pure leugen?'

(7) Wanneer het taboe op dierennieuws precies verdween, laat zich lastig aanwijzen. Het staat wel vast dat er géén wilsbesluit aan vooraf is gegaan. De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan ooit in aanbidding voor Moeder Natuur.

(8) Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie. Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden. De steilste aanhangers van dit gedachtegoed kennen een fraai scheldwoord voor wie niet in hun waarheid gelooft: dan ben je een ‘speciëcist’[1]. En ‘antropocentrisme’[2] is in hun ogen net zo verwerpelijk als racisme.

(9) Niet vreemd dat in zo’n klimaat niemand meer opkijkt van de geavanceerde, uitstekend geoutilleerde dierenambulances die door onze straten rijden. Noch van de lommerrijke dierenbegraafplaatsen waar je Pluto of Minoes met een gedenksteen gepaste eer kunt bewijzen. Noch van huisdieren die op dieet moeten omdat hun baasjes ze volproppen. Zulke fenomenen mogen in pakweg de Sahel, de Swatvallei of de Gazastrook wat lastig uit te leggen zijn, hier dienen wij zoiets volstrekt normaal te vinden.

(10) Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet. In de milde variant gelden die rechten uitsluitend voor aansprekende wezens als de gorilla, de koe en de kat. De diehards vinden dat ook minder aansprekende soorten als de wesp, de rat en de tijgermug in de rechten mogen delen.

(11) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs. Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook. Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuwsmedium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.

(12) Neem de bultrug die vorig jaar december een verkeerde afslag nam en jammerlijk strandde op een zandplaat bij Texel: een potvis met pech – niet meer, niet minder. Maar het beest kreeg zelfs een naam! En dagenlang waren de reddingspogingen voor Johannes (die later Johanna bleek) niet uit de media weg te slaan. Zo mochten deskundigen zich buigen over het wezen van de bultrug, dan wel de publiciteit plaatsen in historisch perspectief. Zulke zeebeesten, wist men, spraken in vroeger eeuwen reeds tot de volksverbeelding. Dus zoveel nieuws was er niet onder de zon.

(13) Dat klopt. Anders dan voorheen kun je echter in dit tijdsgewricht van één ding verzekerd zijn: de schuld belandt uiteindelijk bij de mens. Accepteren dat Moeder Natuur nu eenmaal wrede, uiterst onsympathieke trekjes heeft – het wil er heden ten dage niet meer in. Zij kan geen kwaad meer doen. Er moet dus een zoektocht op gang komen naar menselijke verantwoordelijken. De kwestie leidde zelfs tot Kamervragen over ‘de martelgang van bultrug Johannes’. Het beest had nog geleefd als de reddingsdiensten maar beter hun best hadden gedaan. Tekenend was hoe de minister van Economische Zaken daarop reageerde. Hij hoefde geen lachje te onderdrukken. Noch zei hij dat hij wel wat anders aan zijn hoofd had dan debatteren over een gesneefde potvis. De minister antwoordde dat bultruggen dieren zijn ‘waar we allemaal een warm gevoel voor hebben’. En zegde toe dat er een ‘protocol’ zou komen, opdat de overheid voortaan precies zou weten wat haar te doen stond.

(14) Dat protocol kwam er, compleet met een aan te stellen ‘strandingscoördinator’ en te volgen rampscenario’s. Hoeveel geld ermee gemoeid is, weet ik niet. Dat zo wederom de valse illusie wordt gewekt als zou de overheid alle dierenleed kunnen voorkomen, weet ik wel. Intussen concurreerde de berichtgeving rond de bultrug wekenlang met echte nieuwsfeiten uit Nederland en de rest van de wereld.

(15) Opvallend aan de wijze waarop de kranten dierennieuws brengen, is de volstrekt morele consensus. Of het nu gaat om *NRC Handelsblad*, *Trouw* of *de Volkskrant*, bij allemaal schemert op de achtergrond de overtuiging dat homo sapiens het lelijk heeft verprutst. Het dier geldt als het onbedorven wezen dat de mens al héél lang niet meer is. Dieren zijn per definitie goed, mensen per definitie slecht. Behalve als ze tot het gilde der dierenbeschermers en/of dierenactivisten behoren. Dan hoeven ze geen enkel kritisch vraagje te vrezen.

(16) Wie daarentegen in dit eensgezinde koor een dissident geluid laat horen, wacht een heel ander onthaal. In 2011 publiceerde filosoof Bas Haring zijn boek *Plastic panda’s*, waarin hij onder meer inging op de argumenten van natuurbeschermers die elke planten- en diersoort koste wat kost voor uitsterven willen behoeden. Zijn stelling: daar hoeven wij ons niet zoveel zorgen over te maken. Uitsterven hoeft niet altijd rampzalig te zijn.

(17) Interessant punt, zou ik zeggen. Op z’n minst een serieus debat waard. Dat had ik gedacht. De verzamelde dierenvrienden kropen weliswaar onmiddellijk achter hun toetsenbord, maar alleen om aan het schuimbekken te slaan. De opiniepagina’s plaatsten hun stukken nog ook. Zo waren er milieufilosofen die Haring onwetenschappelijkheid verweten en een ‘achteloze manier van denken’. Er was een evolutiebioloog die hem op ‘een cruciale denkfout’ had betrapt, een briefschrijver die hem ‘een bekrompen leefwereld’ toedichtte. Een redacteur van *NRC Handelsblad* maakte het nog bonter. Hij blogde dat Harings ‘vrije geredeneer’ hem ‘gevaarlijker’ maakte dan

noot 1 speciëcist: iemand die discrimineert naar soort, in het bijzonder: iemand die de mens bevoordeelt boven het dier

noot 2 antropocentrisme: neiging om de mens centraal te stellen en als referentiepunt te beschouwen

‘de beul die op gezette tijden zijn poedel een rotschop geeft’. Hij vond dat deze ‘natuurbarbaar’ aangegeven diende te worden bij 114, het toen net ingestelde alarmnummer voor dierenmishandeling.

(18) Dat dierenvrienden niet per se ironische wezens zijn, heb ik trouwens ook zelf mogen ondervinden. Als columnist weet ik inmiddels zo’n beetje welke van mijn stokpaardjes lezers tot razernij drijven. Als ik bijvoorbeeld wijsneus over verwende prinsesjes of over het sluimerend antisemitisme, is het strijk en zet raak. Maar de hatelijkste ad hominems[3] kwamen na columns waarin ik me vrolijk had gemaakt over dierenliefde.

(19) Is dit alles erg? Of zijn het decadente uitwassen van een samenleving die zelfs in tijden van economische crisis nauwelijks echte problemen kent? Dat laatste zou troostend zijn, maar persoonlijk was ik nogal ondersteboven door een bericht dat ik onlangs aantrof in dagblad *Trouw.* Uit Amerikaans onderzoek was gebleken dat proefpersonen méér empathie voelden met mishandelde dieren dan met mishandelde mensen. Preciezer: een gemolesteerde hond leverde bij hen méér emoties op dan een in elkaar geslagen volwassene. Nog preciezer: de ondervraagden vonden mishandelde mensenbaby’s best zielig, maar ‘het meeste medeleven’ ging uit naar mishandelde puppy’s.

(20) Dit is precies waartoe het hedendaagse dierensentiment kan leiden en het is precies wat me er zo matig aan bevalt – om de simpele reden dat elke ideologie die de mens achteloos naar het tweede plan verwijst argwaan verdient. Het wordt tijd voor een nieuw humanisme.

naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013

Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.

noot 3 ad hominem: tegen de persoon, vrij te vertalen als ‘persoonlijke aanval’

Tekst 1 begint in de eerste alinea met het ontkrachten van een mogelijk bezwaar tegen de schrijver als persoon.

1p **1** Welk mogelijk bezwaar wordt er ontkracht?

Na de inleiding is tekst 1 onder te verdelen in drie delen.
Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:
deel 1: De media en het dierensentiment
deel 2: Verklaring media-aandacht voor het dierensentiment
deel 3: Eenzijdige benadering van het dierennieuws

1p **2** Bij welke alinea begint deel 2?

1p **3** Bij welke alinea begint deel 3?

1p **4** Formuleer in eigen woorden het centrale standpunt van de tekst dat al in alinea 1 wordt verwoord.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In de alinea’s 2 tot en met 6 is sprake van een standpunt en argumentatie.

2p **5** Vat dit standpunt en de bijbehorende argumentatie samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 5 wordt kritiek gegeven op de argumenten waarmee dierenbeschermers bijvoorbeeld het korenwolfproject verantwoorden.

1p **6** Welk verwijt wordt deze dierenbeschermers gemaakt?
De dierenbeschermers
A geven geen echt bewijs voor hun standpunt.
B klagen over zaken die niet de moeite waard zijn.
C maken gebruik van verkeerde vergelijkingen.
D overdrijven het belang van hun standpunt.

‘Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden.’ (regels 99-103)

1p **7** Leg in eigen woorden uit wat met dit nieuwe dogma bedoeld wordt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

‘Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie.’ (regels 95-99)
Bovenstaande uitspraak wordt verder uitgewerkt in de alinea’s 8 tot en met 11.

1p **8** Citeer het woord uit de alinea’s 8 tot en met 11 waarin het oordeel over deze opvatting het best naar voren komt.

‘Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig.’ (regels 138-140)

2p **9** Leg op grond van de informatie in alinea 11 uit waarom dit merkwaardig is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Om de functies van alinea’s aan te duiden worden onder andere de volgende functiewoorden gebruikt: constatering, definitie, gevolg, oorzaak, tegenwerping, verklaring en voorwaarde.

1p **10** Welke functie hebben de alinea’s 9, 10 en 11 samen ten opzichte van alinea 8?
Kies één van bovenstaande functiewoorden.

In alinea 12 wordt het voorbeeld van het nieuwsbericht over de bultrug gebruikt als een argument bij een standpunt.

1p **11** Welk standpunt is dat?
Citeer het tekstfragment dat dit standpunt verwoordt.

In alinea 13 wordt een ontwikkeling verondersteld in het denken over de natuur.

2p **12** Formuleer deze ontwikkeling in je eigen woorden.
Beschrijf daarbij de situatie vroeger en nu.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

'Tekenend was hoe de minister van Economische Zaken daarop reageerde.' (regels 196-198)

1p **13** Leg in eigen woorden uit waarom de reactie van de minister 'tekenend' genoemd wordt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

'Intussen concurreerde de berichtgeving rond de bultrug wekenlang met echte nieuwsfeiten uit Nederland en de rest van de wereld.' (regels 215-219)

2p **14** Leg in eigen woorden uit waarom de berichtgeving rond de bultrug geen echt nieuwsfeit is, volgens de tekst.
Baseer je antwoord op alinea 11.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

'Wie daarentegen in dit eensgezinde koor een dissident geluid laat horen, wacht een heel ander onthaal.' (regels 235-238)

2p **15** Welke twee voorbeelden worden opgevoerd als argumenten bij dit standpunt?

In alinea 19 wordt het voorbeeld van het Amerikaanse onderzoek naar de mate van empathie voor dieren en mensen aangehaald.

1p **16** Wat is de belangrijkste functie van dit voorbeeld, gelet op de strekking van de tekst?
Dit onderzoek wordt vooral aangehaald om
- **A** aan te tonen dat empathie een te grote rol speelt bij de sentimenten over mens en dier.
- **B** een antwoord te geven op de vraag of dierenliefde in de media anders vorm kan krijgen.
- **C** het beeld te bevestigen dat dierenliefhebbers te weinig empatisch vermogen voor mensen hebben.
- **D** te demonstreren dat het huidige dierensentiment vervelende gevolgen kan hebben.

'Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat "wij van de media" daar zo klakkeloos in meegaan.' (regels 12-17)

1p **17** Wat is het belangrijkste argument uit de tekst voor deze uitspraken?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

1p **18** Wat zou het best gezien kunnen worden als de onderliggende hoofdvraag van tekst 1?
- **A** Hoe kan het huidige dierensentiment uiteindelijk uit de Nederlandse media worden verbannen?
- **B** Hoe komt het dat het huidige dierensentiment niet meer weg te denken is uit de Nederlandse media?
- **C** Waarom is het erg dat het huidige dierensentiment in de Nederlandse media zo alomtegenwoordig is?
- **D** Wat kunnen de Nederlandse media doen om het huidige dierensentiment aan te pakken?

In een tekst kunnen verschillende argumentatieschema's voorkomen.

1p **19** Van welk argumentatieschema is in tekst 1 vooral gebruikgemaakt?
Er is vooral gebruik gemaakt van argumentatie op basis van
- **A** een oorzaak-gevolgrelatie.
- **B** kenmerk of eigenschap.
- **C** vergelijking.
- **D** voorbeelden.

2p **20** Welke zin drukt het best de hoofdgedachte uit van tekst 1?
- **A** Het huidige dierensentiment, vooral ook in de Nederlandse media, verdient achterdocht omdat het mensen minder belangrijk maakt dan dieren.
- **B** Het huidige schuldgevoel van veel Nederlanders over dierenleed dat normaal is in de natuur, verdient afkeur in plaats van aandacht van de media.
- **C** Het is jammer dat de Nederlandse media meegaan met een tijdgeest waarin de mensen evenveel waard zijn als de dieren.
- **D** Het is vreemd dat de Nederlandse media consensus tonen over het belang van dieren in het nieuws en dat kritiek hierop geen gehoor vindt.

Tekst 2

Ga op schoolreis naar het dierproevenlab

(1) We brengen in Nederland elk jaar ruim 550 miljoen stuks vee voort. Die worden door enkele tienduizenden mensen gefokt, gevoerd, vervoerd, gemolken en geslacht. De consument ziet dichte staldeuren, pakken vla en worst in plastic – en voelt zich daar comfortabel bij. De boer houdt open boerderijdag, maar niet tijdens het castreren van biggen.

(2) En zo blijven ook de 0,6 miljoen proefdieren buiten beeld. Jawel, de overheid is redelijk op de hoogte. Proefdiermensen vullen trouw hun rapportages in. Hoeveel dieren ze gebruiken. Voor welk type onderzoek. En hoeveel 'ongerief' die dieren hebben. Dat is proefdierjargon voor 'pijn, lijden, ongemak of blijvend letsel'.

(3) De meeste mensen willen dat helemaal niet weten. Vorig jaar bleek dat het ministerie al twee jaar niet had gepubliceerd wie in Nederland een vergunning kregen om dierproeven te doen. Foutje. Maar niemand had daarom gevraagd.

(4) Voor proefdiermensen is dat gebrek aan belangstelling geruststellend. Ze voelen de hete adem van een kleine groep inwoners die wél precies wil weten wat er met proefdieren gebeurt: radicale dierenactivisten. In 2008 kregen lokale politici in Venray nog dreigmails vanwege het plan om een proefdiercentrum in de gemeente te bouwen. Het afgelopen jaar was het rustig aan dat front, op een paar vrijgelaten honden na.

(5) En nu? Tijd om open dagen te houden in het proefdierverblijf? Dat kan geen kwaad. Een schoolklas is best bestand tegen een kast vol ratten in doorzichtige plastic bakken met zaagsel. Vertel dan ook dat bij die ratten elke week bloed wordt geprikt uit hun staart. Misschien mag de klas volgend jaar ook naar de vleeskuikenboerderij. Geheimzinnigheid kweekt misverstanden.

(6) Nog belangrijker is openheid binnen de muren. De reflex om proefdierwerk binnenskamers te houden bemoeilijkt de onderlinge controle en discussie. Juist daardoor kunnen verbeteringen tot stand komen. Hoe maken jullie dat type genetisch gemodificeerde muis? Hoeveel muisjes moet je dan 'euthanaseren'? Of: we willen geen allergietesten met cavia's doen maar we worden ertoe verplicht; wat nu?

(7) Er zijn proefdiermensen die al jaren vinden dat ze nutteloze allergietesten op cavia's doen. Elk jaar beschreven ze dat in hun openbare jaarverslag. Ze hoopten dat iemand het zou lezen. De nieuwe proefdierwet, die nu bij de Eerste Kamer ligt, voorziet in maar liefst twee nieuwe centrale instanties voor toezicht en discussie. Het vorige week gepresenteerde plan van aanpak voor dierproeven leunt zwaar op die commissies. Maar het belangrijkste kan die wet niet regelen: dat proefdiermensen die twijfelen, die commissies zelf opbellen.

naar: Hester van Santen
uit: NRC Handelsblad, 8 en 9 maart 2014

Hester van Santen is journalist en schrijft vooral over biologie, natuur en milieu.

1p **21** Welke uitspraak is het meest van toepassing op alinea 1?
Alinea 1
A bevat een anekdote die dient ter introductie van het onderwerp van de tekst.
B formuleert de probleemstelling die de kern van de tekst vormt.
C noemt de aanleiding die aan het schrijven van de tekst ten grondslag ligt.
D schetst een situatie die vergelijkbaar is met het onderwerp van de tekst.

'Maar niemand had daarom gevraagd.' (regels 26-27)
1p **22** Wat geeft deze uitspraak aan?
Deze uitspraak geeft aan dat de Nederlandse bevolking
A de omgang met dieren heeft uitbesteed aan een kleine groep.
B geen idee heeft hoeveel proefdieren er zijn in Nederland.
C helemaal niets wil weten over procedures als het castreren van biggen.
D waarschijnlijk niet geïnteresseerd is in het gebruik van proefdieren.

1p **23** Met welk begrip kan de functie van de alinea's 5 en 6 ten opzichte van de voorgaande alinea's het best benoemd worden?
A gevolg
B oplossing
C samenvatting
D verklaring

'Voor proefdiermensen is dat gebrek aan belangstelling geruststellend.' (regels 28-30)
Deze bewering lijkt in tegenspraak met een andere uitspraak uit de tekst over proefdiermensen.
1p **24** Citeer de zin uit de tekst waar deze uitspraak mee in tegenspraak lijkt.

'Nog belangrijker is openheid binnen de muren.' (regels 52-53)
1p **25** Leg uit wat met die openheid binnen de muren bedoeld wordt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.
1p **26** Waar zou die openheid binnen de muren uiteindelijk toe moeten leiden, volgens de tekst?

Aan het einde van alinea 6 staan drie vragen.
1p **27** Waarvan zijn deze vragen een voorbeeld?
Deze vragen zijn een voorbeeld van
A dilemma's waarmee proefdiermensen dagelijks geconfronteerd worden.
B kwesties waarover proefdiermensen met elkaar zonder belemmering moeten kunnen discussiëren.
C manieren waarop proefdiermensen om moeten gaan met dierenleed in proefdierlaboratoria.
D vragen waarop proefdiermensen duidelijk antwoord moeten kunnen geven.

Hieronder staan zes beweringen die gebaseerd zijn op tekst 2.
1 Er moeten schoolreizen komen naar proefdierverblijven.
2 Geheimzinnigheid over proefdieren kweekt misverstanden.
3 Het castreren van biggen wordt niet getoond tijdens open boerderijdag.
4 Het ministerie heeft onvoldoende gerapporteerd over vergunningen voor proefdieren.
5 Openheid binnen de muren van een proefdierverblijf is belangrijk.
6 Proefdiermensen worden verplicht tot allergietesten met cavia's.
Van bovenstaande beweringen moeten er twee worden opgenomen in een korte samenvatting van tekst 2.
2p **28** Welke twee beweringen zijn dat?
Noteer de nummers van de twee beweringen.

Tekst 1 en 2 overkoepelende vragen

In tekst 2 komen kwesties aan bod die te maken hebben met veehouderij en dierproeven.

1p **29** Welke uitspraak uit tekst 1 zou ook van toepassing kunnen zijn op deze kwesties?

A 'Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen.' (regels 5-8)
B 'De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts.' (regels 46-48)
C 'Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet.' (regels 125-128)

Tekst 1 en tekst 2 verschillen met betrekking tot de maatschappelijke aandacht voor dieren die er volgens de teksten is.

2p **30** Beschrijf dat verschil in maatschappelijke aandacht.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Tekst 3

Kritisch zijn is soms je mond houden

(1) Reactieruimtes worden volgeschreven met meningen over politici en het conflict in Syrië – of ze nu worden gelezen of niet. Blijkbaar gaan de schrijvers ervan uit dat genoeg mensen willen lezen wat ze wel of niet grappig vinden aan een filmpje op YouTube waarin een kat van een bank valt. Onze online meningen zijn verworden tot statusupdates – wie ben ik op dit moment en wat vind ik nu? – in plaats van dat ze een discussie aangaan. Onze mening verandert in een opmerking. En dat is nog niet zo erg – het web is er groot genoeg voor – maar steeds vaker lijkt iedere reactieruimte te verworden tot een agressief gevecht met woorden. De een wordt er plotseling van beschuldigd een neonazi te zijn in een discussie over het beste recept voor echte erwtensoep, en in een discussie over het Franse woord voor *hashtag* (#) wordt de wereldpolitiek er op magische wijze bij gehaald.

(2) Minister Frans Timmermans kan daarover meepraten. Hij moest eind november zijn Facebookpagina sluiten, omdat hij van 'vrienden' vervelende berichten kreeg. Hij schreef toen: 'Jammer dat mijn *wall*[1)] zo wordt misbruikt. Vrees dat het onhoudbaar is zo. Heel jammer dat een gewone discussie kennelijk niet mogelijk is en dat feiten er totaal niet meer toe doen.' Ook PvdA-voorzitter Hans Spekman bleek regelmatig haatmails te ontvangen met teksten als: 'Ze hadden beter jou zinvol dood moeten trappen.'

(3) De criticus zit echter niet alleen op internet. De Nederlander bekritiseert ook en is ook cynisch in *real life*. Als expert van alles vindt hij dat hij alles beter kan. De journalist weet niet wat hij doet, de columnist is een idioot, de politicus moet oprotten, de NS kan niks en zelfs de weergoden krijgen het te verduren – de regen is te nat, de sneeuw was even leuk maar nu te koud, de zon is te warm. De Nederlander klaagt en zeurt, maar zijn mening ontaardt steeds vaker in cynisme en agressie.

(4) Onze minister-president deed de afgelopen maanden meerdere keren een morele oproep: 'Denk na voor u begint te schelden of te schoppen en ga de discussie aan. Start het beschavingsoffensief!' Gelukkig blijft de agressie bij het gros van de Nederlanders bij woorden, maar ik herken in de problematiek niet alleen een moreel probleem. Het is ook een fundamenteel onbegrip van wat een mening zou moeten zijn.

(5) De criticus is symptoom geworden van een maatschappij waarin gehoord worden steeds belangrijker is dan een reden om gehoord te moeten worden. We worden opgevoed met het idee dat het hebben van een eigen mening en een individueel geluid belangrijk is. Je mening is iets waardevols. Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven. We verliezen uit het oog dat de mening niet zomaar van belang is: zij moet ook inhoud hebben. Een mening zonder moeite heeft geen waarde en overstijgt het plassen door een brievenbus of het besmeren van ramen met poep nauwelijks. Dit is niet kritisch zijn: het is om het hardst schreeuwen dat de

noot 1 *wall*: persoonlijke berichtenpagina op Facebook

eigen mening professioneler, belangrijker en beter is dan die van de ander.

(6) Kritisch zijn is ook de schoonheid en kwaliteit in het alledaagse willen zien – zonder de fouten direct over het hoofd te zien. Het is proberen meer te zien. Kritisch zijn is nadenken voor je typt, het zien van een mens aan de andere kant van de kabel. Kritisch zijn is soms je mond houden. Kritisch zijn kost moeite.

naar: Anouk van Kampen
uit: NRC Handelsblad, 16 en 17 maart 2013

Anouk van Kampen is redacteur.

In alinea 1 is sprake van een probleem en een gevolg daarvan.

2p **31** Vat dit probleem en gevolg samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

'maar ik herken in de problematiek niet alleen een moreel probleem.' (regels 63-65)

1p **32** Formuleer in eigen woorden van welk probleem er nog meer sprake is volgens de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Hieronder staan vier mogelijke redenen voor het noemen van de oproep van de minister-president in alinea 4.
De minister-president wordt genoemd omdat hij
1 als politicus pleit voor een einde aan de online agressie en het geweld dat op andere manieren wordt geuit.
2 een probleem aankaart dat vergelijkbaar is met een onderwerp dat in de tekst besproken is.
3 een voorbeeld is van een politicus die vervelende ervaringen heeft gehad met online agressie en verbaal geweld.
4 met dit citaat door zijn rol als politicus de argumentatie in de tekst kracht bij kan zetten.

1p **33** Welke van bovenstaande redenen voor het noemen van deze oproep van de minister-president kunnen uit tekst 3 worden afgeleid?
A alleen 1, 2 en 3
B alleen 1, 2 en 4
C alleen 1, 3 en 4
D alleen 2, 3 en 4
E 1, 2, 3 en 4

'Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven.' (regels 76-78)

1p **34** Met welk argumentatieschema wordt dit standpunt vooral onderbouwd?
met een argumentatieschema op basis van
A autoriteit
B een oorzaak-gevolgrelatie
C kenmerk of eigenschap
D voor- en nadelen

'Kritisch zijn kost moeite.' (regel 98)

2p **35** Leg uit waarom het moeite kost om kritisch te zijn volgens tekst 3.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

2p **36** Welke van de onderstaande zinnen omschrijft het best de hoofdgedachte van tekst 3?
A Het geven van een mening heeft pas waarde als deze inhoudelijk onderbouwd en doordacht is.
B Het is een slechte ontwikkeling dat in discussies op internet zomaar over alles een mening wordt gegeven.
C Mensen moeten begrijpen dat zwijgen soms de beste manier is om een mening te geven.
D Om een discussie goed te laten verlopen is het soms beter om een agressief geformuleerde mening te negeren.

tekstfragment 1

(1) Sinds de verkiezingen van 2002, toen de LPF (Lijst Pim Fortuyn) verraste, vinden veel nieuwsorganisaties dat ze de voeling met hun lezers of kijkers hebben verloren. Journalisten hadden de grote politieke onvrede onder delen van de Nederlandse bevolking niet voorzien. Deze vermeende kloof tussen burger en journalistiek leidde tot de veelvuldige inzet van voxpop[1] en overvloedige aandacht voor opiniepeilingen.
(2) Daar is nu ophef op Twitter bijgekomen. Sociale media maken zichtbaar en doorzoekbaar wat vroeger wel gebeurde, maar niet na te lezen was. Journalisten zijn Twitter gaan gebruiken als gemakkelijke plek om te zien wat er leeft bij de spreekwoordelijke dorpspomp. Het gesprek van de dag wordt gevat in een overzichtje van tweets.
(3) Twitter als maatstaf voor de publieke opinie is om diverse redenen problematisch. Tweets worden zelden geteld of op inhoud of sentiment geanalyseerd. Meestal volstaat de journalist met een kleine selectie die de term bloemlezing niet mag dragen. Maar ook als journalisten systematisch naar tweets zouden kijken, zouden ze de plank misslaan.
Twitteraars zijn namelijk te jong, te hoogopgeleid, te politiek geïnteresseerd en te vaak man om een representatieve afspiegeling van de bevolking te vormen. Wat Twitter vindt, staat dus niet gelijk aan wat de bevolking vindt.
(4) Zelfs als Twitter representatief was én journalisten grondig zouden analyseren wat er werd gezegd, zijn de resultaten vertekend. Een kleine groep twitteraars neemt de bulk van de berichtjes op Twitter voor zijn rekening. Deze luidruchtige minderheid gebruikt meer hashtags, meer links, *mentiont*[2] meer mensen en retweet twee keer zo veel als de zwijgzame meerderheid, zo blijkt uit onderzoek.
(5) Op sociale media worden ervaringen en gevoelens bovendien *realtime* geuit. Die hebben niet dezelfde status als een mening. Over elk willekeurig onderwerp kan wel een aantal verontwaardigde tweets worden gevonden. Een tweet is bovendien geen opiniestuk. 'Voelen wat er leeft' is niet hetzelfde als het selectief voorlezen van sentimenten.
(6) Zo'n lezing zonder duiding – zonder analyse van thema's en patronen, zonder gevolgtrekkingen – vertelt ons niets. Al die verslagjes van de stem van 'gewone' of 'bekende' Nederlanders zijn niets meer dan goedkope en gemakzuchtige vulling. Het kost weinig geld om zulke items te maken en ze ontberen inhoudelijke waarde.

naar: Linda Duits en Rens Vliegenthart, nrc.nl, 27 december 2014

noot 1 voxpop: afkorting van 'vox populi': 'stem van het volk'; in de journalistiek gebruikt als term voor interviewtjes met mensen op straat

noot 2 *mentiont*: noemt

In tekst 3 staat:
'We worden opgevoed met het idee dat het hebben van een eigen mening en een individueel geluid belangrijk is.' (regels 72-75)

2p **37** Leg uit wat volgens tekstfragment 1 de rol van journalisten is in het ontstaan van dat idee.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Tekstfragment 1 bespreekt redenen waarom het problematisch is om het sociale medium Twitter als maatstaf voor de publieke opinie te gebruiken.

2p **38** Welke reden sluit aan bij de manier waarop in tekst 3 over het uiten van meningen wordt gedacht?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 4

Doen en laten

(1) Twee dagen zomerse temperaturen en meteen is er discussie over blote kleding, meer in het bijzonder over de vraag of meisjes in korte broekjes naar school mogen. Een week eerder had een rector van een middelbare school de euvele moed gehad om een paar in zijn ogen te schaars geklede tieners naar huis te sturen met het verzoek wat anders aan te trekken. Met warm weer had dit incident weinig te maken, want we hebben een ijzig voorjaar achter de rug, terwijl de korte broekjes al maanden het straatbeeld domineren. Mode trekt zich nu eenmaal weinig aan van meteorologische omstandigheden. De rector oogstte weinig bijval. Een vragenrondje in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.

(2) Maar de kwestie is breder dan alleen het punt van de korte broekjes. Daarvan zou je kunnen zeggen: minirokje, minibroekje, wat maakt het uit. Het minibroekje geeft de draagster in ieder geval meer bewegings- en zitvrijheid dan het minirokje. Ter discussie staat dan ook niet het kledingstuk zelf, maar wat het vertegenwoordigt: de vrijetijdssfeer, waarin mensen kleren aantrekken die ofwel hoog scoren op comfort en slonzigheid ofwel op uitdagendheid.

(3) Als voorbeeld van dat laatste kunnen de huidige minibroekjes dienen (niets anders dan de hotpants uit de jaren zeventig), maar net zo goed de naveltruitjes van tien jaar geleden of de populaire singlets met spaghettibandjes en decolletés in het algemeen, zowel de vrouwelijke als de mannelijke bouwvakkersvariant. Het is allemaal hetzelfde soort vrijetijdskleding. Het ondoorgrondelijke woud van kledingcodes met gedetailleerde richtlijnen voor elk moment van de dag is allang afgeschaft. De Nederlandse kledingcultuur van de afgelopen vijftig jaar kun je samenvatten onder de noemer 'alles moet kunnen'. Met één restrictie: er wordt nog steeds onderscheid gemaakt tussen werk/zakelijk en vrije tijd. Op het werk dragen mensen andere kleren (rustiger, formeler) dan in hun vrije tijd. De regels hiervoor liggen niet tot op de letter vast. Er bestaat aanzienlijke vrijheid, maar als het te dol wordt, bijvoorbeeld in de decolleté-sfeer, kunnen chefs aan hun werknemers vragen om iets neutralers aan te trekken. In de werksfeer kan de individuele expressie worden beknot ter wille van de zakelijkheid en daar kijkt niemand vreemd van op.

(4) Opmerkelijk genoeg wordt leerlingen op school geen strobreed in de weg gelegd in hun individuele expressie. Meisjes op school is toegestaan wat hun docenten zich niet kunnen permitteren: zich uitmonsteren in uitdagende vrijetijdskledij. Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een

peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden. Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.

(5) Kleding is per definitie een sociaal instrument, waarmee een boodschap wordt overgebracht. Iemand kan wel zeggen dat het hem of haar alleen om de particuliere expressie gaat, maar er is altijd een effect op anderen. Een vrouw die op een onbewoond eiland zit, doet geen moeite om zich op te maken alvorens haar hut te verlaten. Een afzakkende gangsterbroek, lillend vlees dat ergens uitpuilt, doorzichtige bloesjes of T-shirts wekken allemaal gevoelsreacties op bij omstanders. Soms van walging, soms van enthousiasme, dat doet er eigenlijk niet toe. Sommige mensen vinden niets leuker dan door middel van provocatieve kleding de aandacht op zichzelf te vestigen. Dat kunnen ze gerust doen, daarvoor staat hun het hele openbare vrijetijdsleven van strand, camping, flaneerboulevard en uitgaanscircuit ter beschikking. In een zakelijke omgeving of schoolomgeving werkt uitdagende kleding afleidend en soms zelfs intimiderend. Omdat dit zich in de gevoelssfeer afspeelt, is er geen beginnen aan om hier regels voor op te stellen. Maar een algemene richtlijn in de sfeer van ‘Houd een beetje rekening met de mensen die tegen je aan moeten kijken’ is in ieder geval een goede oefening voor later.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013

Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.

‘Een vragenrondje in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.’ (regels 19-31)

1p **39** Met welk woord kan de gevoelswaarde die uit deze reacties in *de Volkskrant* spreekt het best omschreven worden?
A bezorgdheid
B opluchting
C sarcasme
D verwondering

‘In de werksfeer kan de individuele expressie worden beknot ter wille van de zakelijkheid en daar kijkt niemand vreemd van op.’ (regels 73-77)

1p **40** Welk van de onderstaande zinnen omschrijft het best wat hiermee bedoeld wordt?
Op de werkvloer is het normaal dat werknemers
A hun kleding afstemmen op de bedrijfsnormen.
B hun kledingkeuze zelf kunnen bepalen.
C verplicht zijn zakelijke kleding te dragen.
D zichzelf kunnen uiten in hun kledingkeuze.

1p **41** Met welk begrip kan het verband tussen alinea 4 en het tweede deel van alinea 3 (vanaf regel 59) het best beschreven worden?
Alinea 4 vormt een
A argument voor het gestelde in alinea 3.
B samenvatting van het gestelde in alinea 3.
C tegenstelling met het gestelde in alinea 3.
D voorbeeld bij het gestelde in alinea 3.

Volgens alinea 4 kunnen zowel docenten als leerlingen zich geen uitdagende kleding permitteren.

1p **42** Leg uit waarom dit volgens de tekst zo is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

2p **43** Welke van onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 4 het best weer?
A De kledingrichtlijnen uit het bedrijfsleven kunnen ook doorgevoerd worden op scholen.
B Het zou niet gek zijn om op scholen enkele algemene kledingrichtlijnen voor de leerlingen aan te houden.
C Het is niet mogelijk om op scholen strikte kledingvoorschriften voor de leerlingen op te stellen.
D Het opstellen van kledingvoorschriften is ouderwets en beperkt de vrijheid van leerlingen te veel.

In tekst 4 worden verschillende argumentatieschema’s gebruikt, waaronder argumentatie met voorbeelden.

1p **44** Wat voor argumentatieschema wordt naast argumentatie op basis van voorbeelden vooral gebruikt?
een argumentatieschema op basis van
A een oorzaak-gevolgrelatie
B kenmerk of eigenschap
C vergelijking
D voor- en nadelen

Hieronder staan zeven beweringen die gebaseerd zijn op tekst 4.
1 Het dragen van uitdagende kleding door leerlingen op school levert discussie op.
2 Mode trekt zich weinig aan van weersomstandigheden.
3 Tieners zoeken graag grenzen op en overschrijden deze.
4 Kleding kan gebruikt worden om een bepaalde boodschap over te brengen.
5 Werknemers vinden het normaal dat er kledingvoorschriften op het werk zijn.
6 Kledingvoorschriften voor wat je op welk moment van de dag hoort te dragen zijn afgeschaft.
7 Het past binnen een taakgerichte werksfeer om rekening te houden met de kleding die je draagt.

Van bovenstaande beweringen moeten er drie worden opgenomen in een korte samenvatting van tekst 4.

3p **45** Welke drie beweringen zijn dat?
Noteer de nummers van de drie beweringen.

Uitwerkingen bij examen 2017-I

TEKST 1 TEGEN HET DIERENSENTIMENT

1p **1** De kern van een goed antwoord:
het bezwaar dat zij geen hart voor dieren zou hebben / het bezwaar dat ze geen dierenvriend zou zijn
Zie regels 5-8: ‘Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen.’

1p **2** **(alinea) 7**
Zie regels 91-94: ‘De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan ooit in aanbidding voor Moeder Natuur.’

1p **3** **(alinea) 15**
Zie regels 220-227: ‘Opvallend aan de wijze waarop de kranten dierennieuws brengen, is de volstrekt morele consensus. Of het nu gaat om *NRC Handelsblad*, *Trouw* of *de Volkskrant*, bij allemaal schemert op de achtergrond de overtuiging dat homo sapiens het lelijk heeft verprutst.’

1p **4** De kern van een goed antwoord:
De schrijfster heeft weinig waardering voor het huidige dierensentiment (in de media).
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
In alinea 1 verwoordt de schrijfster haar standpunt zo: ‘Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig.’ (regels 12-15)
Overigens maakt het niet uit of je in je antwoord het woord ‘schrijver’ gebruikt of ‘schrijfster’ of ‘auteur’.

2p **5** De kern van een goed antwoord:
1 **(standpunt:) Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen (een te serieuze vorm van) dierenjournalistiek.** [1p]
2 **(argumentatie:) Zelfs *Trouw*, *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* (beoefenen inmiddels dierenjournalistiek).** [1p]

Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Het standpunt: ‘Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen het hele jaar door met evenveel geestdrift dierenjournalistiek en vooral: met evenveel ernst.’ (regels 25-29)
De argumentatie: ‘*Trouw* kent tegenwoordig maar liefst twéé dagelijkse pagina’s voor de groene lezer (…).’ (regels 30-34) En: ‘Bij *de Volkskrant* gaat haast geen dag voorbij of je treft er dierennieuws in aan.’ (regels 37-39) En: ‘*NRC Handelsblad* heeft een uitgesproken oog voor berichten uit *peer reviewed* wetenschappelijke tijdschriften – al haalt de krant de neus niet op voor nieuwtjes à la “Olifantenmoeder en jong in Emmen overleden”.’ (regels 68-74)
Je hoeft de kranten niet bij de naam te noemen, als je maar duidelijk maakt dat niet alleen de regionale pers en kranten als *De Telegraaf* dierenjournalistiek bedrijven, maar ook de kwaliteitskranten.

1p **6** **A**
Zie regels 61-62: ‘Waarom precies maakten ze niet duidelijk.’

© ThiemeMeulenhoff

1p **7** De kern van een goed antwoord:
(Met dit dogma wordt bedoeld dat) een mens net zo veel waard is als een dier / dat de mens ook maar een dier is.
Je moet het nieuwe dogma in eigen woorden uitleggen. Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Zie regels 95-99: 'Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie.'

1p **8** **'malligheid' (regel 137)**
Het oordeel van de schrijfster over deze opvatting blijkt op veel plaatsen in dit tekstgedeelte uit de licht spottende beschrijving van de voorbeelden die ze geeft. Maar het duidelijkst blijkt het uit het ene woord 'malligheid' dat ze gebruikt.

2p **9** De kern van een goed antwoord:
1 Er gebeurt zelden iets ongewoons in het dierenrijk [1p]
2 en alleen het ongewone is nieuwswaardig. [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 25 woorden.
Zie regels 140-149: 'In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs.'
Er wordt niet gevraagd om eigen woorden. Je antwoord mag dus ook bestaan uit het citaat: '(…) het ongewone … iets nieuwswaardigs.' (regels 146-149)

1p **10** **gevolg**
Alinea 8 gaat over het dogma dat de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel is. In de drie volgende alinea's lees je wat het gevolg is van dit dogma. Niemand kijkt meer op van de 'geavanceerde, uitstekend geoutilleerde dierenambulances' en de 'lommerrijke dierenbegraafplaatsen' (regels 111-115). De meerderheid wil dat dierenrechten worden verankerd in de Grondwet (zie regels 125-128). En journalisten schrijven over dieren met dezelfde belangstelling die ze voor mensen hebben (zie regels 155-161).

1p **11** **('Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen.) Waarom zou een zichzelf respecterend nieuwsmedium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.' (regels 155-162)**
of
'Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.' (regels 161-162)
De bultrug had volgens de schrijfster gewoon pech gehad (zie regels 166-167). De berichtgeving erover maakt duidelijk dat de nieuwsmedia zelfs een gewoon geval van pech als nieuws behandelen wanneer het om dieren gaat. Je zou verwachten dat het geen nieuws was, maar dat blijkt 'een volkomen achterhaalde gedachte' (regels 161-162), want het werd door de media wel als nieuws opgevat. Het gaat dus om een argument bij het standpunt dat die gedachte blijkbaar achterhaald is.

© ThiemeMeulenhoff

2p **12** De kern van een goed antwoord:
1 Vroeger besefte men dat de natuur wreed kan zijn / dat de natuur onsympathieke trekjes heeft. [1p]
2 Nu krijgt de mens de schuld (van de wreedheid van de natuur). / Nu wordt de mens verantwoordelijk gehouden (voor de wreedheid van de natuur). [1p]
Je moet de ontwikkeling in eigen woorden weergeven. Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 25 woorden.
Zie regels 180-187: 'Anders dan voorheen kun je echter in dit tijdsgewricht van één ding verzekerd zijn: de schuld belandt uiteindelijk bij de mens. Accepteren dat Moeder Natuur nu eenmaal wrede, uiterst onsympathieke trekjes heeft – het wil er heden ten dage niet meer in.'

1p **13** De kern van een goed antwoord:
Het geeft aan dat zelfs een minister serieus meegaat in het dierensentiment.
Gebruik eigen woorden. Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Je moet uitleggen waarom de reactie van de minister 'tekenend' ofwel kenmerkend is voor 'dit tijdsgewricht' (regel 181).
Zie regels 198-204: 'Hij hoefde geen lachje te onderdrukken. (...) De minister antwoordde dat bultruggen dieren zijn "waar we allemaal een warm gevoel voor hebben".'

2p **14** De kern van een goed antwoord:
(De berichtgeving over de bultrug is geen echt nieuwsfeit)
1 omdat een stervende bultrug normaal is / niet ongewoon is [1p]
2 en journalisten alleen over het abnormale / ongewone horen te schrijven. [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 25 woorden.
Zie regels 146-147: 'het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale.' En de gestrande bultrug is niet iets ongewoons: 'een potvis met pech – niet meer, niet minder.' (regels 166-167)

2p **15** De kern van een goed antwoord:
1 reacties op het boek van Bas Haring [1p]
2 ervaring van de auteur met reacties op haar artikelen over dierenliefde [1p]
Je moet twee voorbeelden noemen waaruit blijkt dat mensen die een afwijkend geluid laten horen, heel anders worden onthaald. Het gaat om de reacties op Bas Haring (alinea 17) en op de schrijfster zelf (alinea 18). Voorbeelden van die reacties (regels 256-272) moet je niet noemen.
Zie regels 250-254: 'De verzamelde dierenvrienden kropen weliswaar onmiddellijk achter hun toetsenbord, maar alleen om aan het schuimbekken te slaan.'
En regels 282-285: '(…) de hatelijkste ad hominems kwamen na columns waarin ik me vrolijk had gemaakt over dierenliefde.'

1p **16** **D**
Zie regels 294-298: 'Uit Amerikaans onderzoek was gebleken dat proefpersonen méér empathie voelden met mishandelde dieren dan met mishandelde mensen.'

© ThiemeMeulenhoff

1p **17** De kern van een goed antwoord:
(Het belangrijkste argument voor deze uitspraken is) dat het dierensentiment mensen naar het tweede plan verwijst / dat het dierensentiment mensen minder waardevol maakt / dat dieren zo belangrijker worden dan mensen.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 15 woorden.
Zie regels 306-312: 'Dit is precies waartoe het hedendaagse dierensentiment kan leiden en het is precies wat me er zo matig aan bevalt – om de simpele reden dat elke ideologie die de mens achteloos naar het tweede plan verwijst argwaan verdient.'

1p **18 C**
Voor de hoofdgedachte en de hoofdvraag zijn vaak de eerste en de laatste alinea belangrijk. Hier lees je: 'Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig.' (regels 12-15) En: 'Dit is precies waartoe het hedendaagse dierensentiment kan leiden en het is precies wat me er zo matig aan bevalt (…).' (regels 306-312) De vraag die de tekst beantwoordt, is waarom de alomtegenwoordigheid van dit sentiment zo erg is. Die vraag lees je ook in de voorlaatste alinea: 'Is dit alles erg?' (regel 286)

1p **19 D**
De alinea's 2-6, 12 en 15-18 staan vol voorbeelden van het dierensentiment in de media. In de alinea's 9-11 geeft de schrijfster voorbeelden van wat ze in alinea 8 stelt. De alinea's 13-14 behandelen een voorbeeld van het dierensentiment in de Kamer. En alinea 19 behandelt een voorbeeld van onderzoek naar empathie.

2p **20 A**
Let voor de hoofdgedachte extra op de laatste alinea: 'Dit is precies waartoe het hedendaagse dierensentiment kan leiden en het is precies wat me er zo matig aan bevalt – om de simpele reden dat elke ideologie die de mens achteloos naar het tweede plan verwijst argwaan verdient.' (regels 306-312)
Hier lees je waarom het hedendaagse ofwel huidige dierensentiment volgens de schrijfster argwaan ofwel achterdocht verdient.

TEKST 2 GA OP SCHOOLREIS NAAR HET DIERPROEVENLAB

1p **21 D**
De situatie die in alinea 1 wordt geschetst: het castreren van biggen achter gesloten staldeuren (zie regels 5-10). Die behandeling achter gesloten deuren komt overeen met hoe proefdieren worden behandeld, het onderwerp van de tekst: 'En zo blijven ook de 0,6 miljoen proefdieren buiten beeld.' (regels 11-12)

1p **22 D**
Niemand had in twee jaar tijd gevraagd om een rapport over 'wie in Nederland een vergunning kregen om dierproeven te doen' (regels 24-26). Het is een voorbeeld van wat je daarvoor leest: 'De meeste mensen willen dat helemaal niet weten.' (regels 21-22)

1p **23 B**
De meeste mensen weten niet en willen ook niet weten wat er met proefdieren gebeurt, volgens de alinea's 2-4. In de alinea's 5 en 6 wordt een mogelijke oplossing voorgesteld om dat te doorbreken: open dagen in het proefdierverblijf (zie regels 41-42).

 © ThiemeMeulenhoff

1p **24 'Ze hoopten dat iemand het zou lezen.' (regels 68-69)**
Alinea 7 gaat over proefdiermensen die zelf twijfelen. Ze schreven over nutteloze maar verplichte allergietesten op cavia's en hoopten dat hun jaarverslagen zouden worden gelezen. Dat lijkt in tegenspraak met wat je in alinea 4 leest: dat proefdiermensen het gebrek aan belangstelling geruststellend vinden.

1p **25** De kern van een goed antwoord:
(Met die openheid wordt bedoeld) dat mensen die in een proefdiercentrum werken meer informatie uitwisselen met collega's.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Zie regels 53-61: 'De reflex om proefdierwerk binnenskamers te houden bemoeilijkt de onderlinge controle en discussie. (...) Hoe maken jullie dat type genetisch gemodificeerde muis? Hoeveel muisjes moet je dan "euthanaseren"?'

1p **26 verbetering(en) van het lot van proefdieren**
of
meer aandacht voor het lot van proefdieren
Zie regels 56-58: 'Juist daardoor kunnen verbeteringen tot stand komen.'

1p **27 B**
Zie regels 52-56: 'Nog belangrijker is openheid binnen de muren. De reflex om proefdierwerk binnenskamers te houden bemoeilijkt de onderlinge controle en discussie.'

2p **28 2** [1p] **en 5** [1p]
In bewering 1 gaat het om een voorbeeld van meer openheid over proefdierbedrijven. En voorbeelden horen niet thuis in een samenvatting.
Bewering 2 (regels 50-51) geeft een goede samenvatting van het belang van meer openheid voor het publiek, waarover alinea 5 gaat.
De beweringen 3, 4 en 6 hebben betrekking op voorbeelden.
Bewering 5, ontleend aan de regels 52-53, geeft goed het standpunt van de schrijfster in de alinea's 6 en 7 weer.

TEKST 1 EN 2 OVERKOEPELENDE VRAGEN

1p **29 A**
Zie regels 52-58: 'Nog belangrijker is openheid binnen de muren. De reflex om proefdierwerk binnenskamers te houden bemoeilijkt de onderlinge controle en discussie. Juist daardoor kunnen verbeteringen tot stand komen.' Dat komt neer op een pleidooi voor een nette behandeling van de dieren.

2p **30** De kern van een goed antwoord:
1 Tekst 1 gaat over een teveel aan aandacht voor dieren. [1p]
2 Tekst 2 gaat over een tekort aan aandacht voor dierenwelzijn/ proefdieren. [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Tekst 1, regels 25-29: 'Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen het hele jaar door met evenveel geestdrift dierenjournalistiek en vooral: met evenveel ernst.' De maatschappelijke aandacht voor dieren is volgens tekst 1 dus heel groot.
Vergelijk dat met tekst 2, regels 22-27: 'Vorig jaar bleek dat het ministerie al twee jaar niet had gepubliceerd wie in Nederland een vergunning kregen om dierproeven te doen. Foutje. Maar niemand had daarom gevraagd.' Daaruit blijkt dat de maatschappelijke aandacht voor dieren volgens tekst 2 heel gering is.

© ThiemeMeulenhoff

TEKST 3 KRITISCH ZIJN IS SOMS JE MOND HOUDEN

2p **31** De kern van een goed antwoord:
1 (probleem:) Meningen zijn tegenwoordig niet meer dan opmerkingen. [1p]
2 (gevolg:) Dat leidt vaak tot een agressief gevecht met woorden. [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 25 woorden.
Het probleem: 'Onze mening verandert in een opmerking.' (regels 13-14)
Het gevolg van dit probleem: 'En dat is nog niet zo erg – het web is er groot genoeg voor – maar steeds vaker lijkt iedere reactieruimte te verworden tot een agressief gevecht met woorden.' (regels 15-19)

1p **32** De kern van een goed antwoord:
We weten niet meer wat een mening inhoudt.
Je moet het probleem in eigen woorden formuleren. Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 15 woorden.
Zie regels 63-67: '(…) maar ik herken in de problematiek niet alleen een moreel probleem. Het is ook een fundamenteel onbegrip van wat een mening zou moeten zijn.'

1p **33 B**
Voor de eerste reden zie regels 58-61: 'Denk na voor u begint te schelden of te schoppen en ga de discussie aan. Start het beschavingsoffensief!'
De tweede reden: het probleem dat de minister-president hiermee aankaart, is vergelijkbaar met een onderwerp van de tekst. Namelijk het agressieve geven van meningen.
De vierde reden: de minister-president heeft autoriteit. Daardoor versterkt het citaat de argumenten van de schrijfster.

1p **34 C**
Kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven, want dat is volgens de schrijfster alleen maar om het hardst schreeuwen (zie regels 85-89). Kritisch zijn heeft andere kenmerken of eigenschappen: 'Kritisch zijn is ook de schoonheid en kwaliteit in het alledaagse willen zien – zonder de fouten direct over het hoofd te zien. Het is proberen meer te zien. Kritisch zijn is nadenken voor je typt, het zien van een mens aan de andere kant van de kabel. Kritisch zijn is soms je mond houden. Kritisch zijn kost moeite.' (regels 90-98)

2p **35** De kern van een goed antwoord:
(Kritisch zijn kost moeite, want)
1 je mening moet inhoud hebben; [1p]
2 je moet rekening houden met de ander / je moet opletten hoe je iets zegt / je moet nadenken voor je typt. [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 25 woorden.
Zie regels 78-81: 'We verliezen uit het oog dat de mening niet zomaar van belang is: zij moet ook inhoud hebben.'
En regels 94-97: 'Kritisch zijn is nadenken voor je typt, het zien van een mens aan de andere kant van de kabel.'

2p **36 A**
De schrijfster gaat diep in op wat ze noemt 'een fundamenteel onbegrip van wat een mening zou moeten zijn' (regels 65-67). Ze vindt het belangrijk dat een mening inhoud heeft: 'Een mening zonder moeite heeft geen waarde (…).' (regels 81-85) In de laatste alinea stelt ze dan ook: 'Kritisch zijn is nadenken voor je typt (…).' (regels 94-97)

© ThiemeMeulenhoff

2p **37** De kern van een goed antwoord:
1 Omdat journalisten voeling met hun lezers willen houden, / Omdat journalisten een kloof merkten tussen hen en hun lezers, [1p]
2 vragen journalisten mensen steeds vaker naar hun mening. [1p]
of
1 Journalisten gebruiken bronnen als Twitter als maatstaf voor de publieke opinie. [1p]
2 Daardoor laten ze merken dat een onlinemening waardevol is. [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 25 woorden.
Zie tekstfragment 1, alinea 1: 'Journalisten hadden de grote politieke onvrede onder delen van de Nederlandse bevolking niet voorzien. Deze vermeende kloof tussen burger en journalistiek leidde tot de veelvuldige inzet van voxpop en overvloedige aandacht voor opiniepeilingen.'
En tekstfragment 1, alinea 2: 'Journalisten zijn Twitter gaan gebruiken als gemakkelijke plek om te zien wat er leeft bij de spreekwoordelijke dorpspomp. Het gesprek van de dag wordt gevat in een overzichtje van tweets.' Daarmee wekken journalisten de indruk dat de meningen die ze op Twitter tegenkomen, belangrijk zijn.

2p **38** De kern van een goed antwoord:
Reacties op sociale media (zoals Twitter) hebben niet dezelfde status als een mening (en hebben geen inhoud).
of
Tweets zijn inhoudsloze meningen.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Zie tekstfragment 1, alinea 5: 'Op sociale media worden ervaringen en gevoelens (…) *realtime* geuit. Die hebben niet dezelfde status als een mening.'
Vergelijk dat met tekst 3, regels 78-81: 'We verliezen uit het oog dat de mening niet zomaar van belang is: zij moet ook inhoud hebben.'

TEKST 4 DOEN EN LATEN

1p **39 D**
Het lacherige commentaar bestaat uit verbaasde vragen: 'Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden?' (regels 21-27) Deze vragen wijzen op verwondering.

1p **40 A**
Zie regels 68-73: 'Er bestaat aanzienlijke vrijheid, maar als het te dol wordt, bijvoorbeeld in de decolleté-sfeer, kunnen chefs aan hun werknemers vragen om iets neutralers aan te trekken.'

1p **41 C**
In alinea 3 lees je: 'In de werksfeer kan de individuele expressie worden beknot ter wille van de zakelijkheid (...).' (regels 73-77)
Alinea 4 begint zo: 'Opmerkelijk genoeg wordt leerlingen op school geen strobreed in de weg gelegd in hun individuele expressie.' (regels 78-81)
Het gaat hier om de tegenstelling tussen beknotten in alinea 3 en geen strobreed in de weg leggen in alinea 4.

© ThiemeMeulenhoff

1p **42** De kern van een goed antwoord:
Uitdagende kleding leidt af (van een taakgerichte werksfeer).
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 15 woorden.
Waarom dragen docenten geen 'uitdagende vrijetijdskledij' (regel 84)? Het antwoord staat in de regels 89-92: 'Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden.'

2p **43 B**
Alinea 4 is voor deze tekst erg belangrijk, want die geeft antwoord op de vraag waar de tekst mee begint: 'of meisjes in korte broekjes naar school mogen' (regels 4-5). De schrijfster stelt dat leerlingen 'opmerkelijk genoeg' (regel 78) geen strobreed in de weg wordt gelegd: 'Meisjes op school is toegestaan wat hun docenten zich niet kunnen permitteren: zich uitmonsteren in uitdagende vrijetijdskledij.' (regels 81-84) Maar daar is ze het niet mee eens: 'Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.' (regels 92-94)

1p **44 C**
In de tekst wordt de kledingvrijheid van leerlingen vergeleken met de beperkingen op dat gebied voor werknemers en docenten. De schrijfster ontleent aan die vergelijking het argument om ook voor leerlingen kledingvoorschriften op te stellen: 'Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.' (regels 92-94)

3p **45 1** [1p]**, 5** [1p] **en 7** [1p]
Bewering 1 hoort in een samenvatting, omdat de tekst over die discussie gaat: zie alinea 1.
Bewering 5 hoort ook in een samenvatting, want de vergelijking met de kledingvoorschriften op het werk is van groot belang voor het standpunt dat de schrijfster inneemt.
Bewering 7 komt overeen met het argument voor kledingvoorschriften op school: 'Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden.' (regels 89-92)
De beweringen 2, 3, 4 en 6 zijn niet belangrijk genoeg voor een samenvatting. Ze dragen niet bij aan de onderbouwing van het standpunt.

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2017-II

Tekst 1

Typically Nederlands

(1) Nederland is dan toch nog een gidsland geworden. Niet omdat we nu in zo'n moreel voorbeeldige natie leven, maar omdat onze bestuurlijke elite zich zo massaal aan het Engels heeft overgegeven. In geen ander niet-Angelsaksisch land wordt in collegezalen en bestuurskamers zo gretig Engels gesproken. Of beter gezegd: nergens anders hecht men zo aan de internationale vliegveldvariant met een sterk vereenvoudigde woordenschat die *Globish* wordt genoemd.

(2) Naar het voorbeeld van de technische universiteiten hier te lande kondigde zowel de Vrije Universiteit als de Universiteit Tilburg, pardon, Tilburg University aan dat vanaf 2018 hun voertaal Engels zal zijn. De Tilburgse collegevoorzitter Victor van der Chijs beargumenteerde, vooralsnog in het Nederlands: 'Over een aantal jaar zullen tien miljoen studenten de grenzen oversteken om te studeren. Als universiteit moeten we mee in deze beweging.' Onduidelijk was waarop hij zich hier baseerde.

(3) Nog in 2011 riep de Onderwijsraad in een rapport op tot een 'weloverwogen' gebruik van het Engels in het hoger onderwijs. Universiteitsmanagers willen sneller vooruit. Door het ontbreken van duidelijke regels en de sterke Nederlandse traditie van onderwijsvrijheid is heel veel mogelijk. Bovendien heeft de politiek vaak andere prioriteiten. Als politici zich al bemoeien met het hoger onderwijs, dan is dat bijvoorbeeld met de protesten aan de Universiteit van Amsterdam tegen het rendementsdenken. Toen Marianne Thieme van de Partij voor de Dieren de betogers in het Maagdenhuis haar steun toezegde, deed ze dat met een betoog in het Engels.

(4) De consensus in Nederland luidt dat meer Engels nooit kwaad kan. Socioloog Dick Pels somde in *Een zwak voor Nederland* (2005) de voordelen van verregaande verengelsing op. Beheers je de Engelse taal perfect, dan heb je direct toegang tot allerlei vormen van kennis. Je hebt ook opeens een enorme afzetmarkt voor je eigen ideeën. Voor wie dat argument te marktconform klinkt, voegde Pels nog een progressieve redenering toe. Verengelsing zou ook de emancipatie dienen, want alleen door het Engels tot in de puntjes te beheersen kan het taalimperialisme van de Amerikanen, die hun taal met zoveel meer gemak spreken en schrijven, worden gekeerd.

(5) Dick Pels maakte duidelijk dat hij voor tweetaligheid pleitte, niet voor de afschaffing van het Nederlands, alhoewel hij meteen toegaf dat het Nederlands in de loop van de jaren onherroepelijk zou 'vervallen tot een status als streektaal'. Vasthouden aan het Nederlands noemde hij 'krampachtig' en 'een recept voor provincialisme en gettovorming'.

(6) Het is een interessante paradox. Terwijl het Engels in het hoger onderwijs de norm is, moeten migranten in Nederland onder druk van pittige sancties Nederlands leren. Dick Pels maakte in dit verband een mooie

denkbeweging: hij stelde geen paradox maar een parallel vast. Waar het sommige allochtone werkzoekenden door gebrekkige kennis van het Nederlands niet lukt om een baan te krijgen, mislukken Nederlandse academici in het buitenland door hun krukkige Engels. Aanpassen is in beide gevallen het devies.

(7) Maar het blijft toch wel gek dat we buitenlandse studenten de moeite besparen om Nederlands te leren. De taal die veelal laagopgeleide migranten maar moeten zien te spreken, wordt voor hogeropgeleide buitenlanders te moeilijk geacht. Bovendien gaat de taaldwang aan de universiteit inmiddels een stuk verder. Voor Nederlandse academici houdt aanpassing in dat ze geacht worden Engels te spreken in een met Nederlands belastinggeld gebouwde collegezaal gevuld met overwegend Nederlandse studenten.

(8) In het verleden is gewaarschuwd voor onze gezamenlijke bekering tot het Engels. Vooraanstaande academici als Douwe Draaisma en – in Vlaanderen – Gita Deneckere hebben in essays hun bezwaren opgetekend. Draaisma bijvoorbeeld vreest dat ook het voortgezet onderwijs Engelstalig zal worden om zo beter aan te sluiten op de Nederlandse universiteiten. Vorig jaar schreef classicus en dichter Piet Gerbrandy het *Manifest tot behoud van het Nederlands*. Hij legde uit dat vooral de kwaliteit van de geesteswetenschappen[1)] te lijden zal hebben onder de opgelegde omschakeling. Daar is de taal namelijk zowel onderzoeksobject als onderzoeksinstrument. Je moet over een voortreffelijke taalbeheersing beschikken om een cultuur, een literatuur, een verleden – die evengoed talig zijn – kritisch te kunnen duiden. Verplicht je Nederlandse docenten te spreken in een aangeleerde vorm van het Engels, dan ontneem je ze het vermogen tot scherp denken en bevlogen doceren.

(9) Voorstanders van het gebruik van Engels in onderzoek en onderwijs – die je ook onder geesteswetenschappers vindt – brengen daartegen in dat je voor hetzelfde geld voortreffelijk Engels kunt leren. Taalwetenschapper Marc van Oostendorp riep in een internetcolumn al op tot het behoud van het Engels aan de universiteit. Dat deed hij overigens wel in soepel lopend Nederlands. Hiermee komen we bij de tweede fascinerende paradox in deze kwestie. Gaat het over de zin en onzin van verengelsing, dan vindt de discussie steevast in het Nederlands plaats.

(10) Precies dat legt de moeilijkheid, zo niet onmogelijkheid van het debat bloot. Nederlanders kunnen wel beweren dat ze praktisch tweetalig zijn en zich perfect in het Engels kunnen uitdrukken, maar hoe controleer je of die uitspraak steek houdt? Daarvoor zou je het Engels op het niveau van een moedertaalspreker moeten beheersen. Misschien dat zoiets een volgende generatie lukt. Vooralsnog wil ik herinneren aan de klacht van de Britse auteur Simon Kuper over al die lezingen in het *Globish* die hij op symposia te horen kreeg. Niet eens dat het allemaal onverstaanbaar slecht was, maar wel zouteloos, inwisselbaar en oersaai.

(11) Matig Engels: het zijn altijd de anderen die het spreken. Maar liefst 83 procent van de Nederlanders, zo wees een steekproef uit, meent beter Engels te spreken dan gemiddeld. Het maakt natuurlijk verschil of je in je moedertaal of een vreemde taal lesgeeft. Bij Engelstalig onderwijs geven zelfs ervaren Nederlandse docenten veel summierder uitleg, wees onderzoek van Diana Vinke uit. Daarnaast spreken ze zo'n twintig procent langzamer dan normaal. Voor bepaalde tentamens neemt het aantal cursisten dat zakt, toe. In het Engels denken Nederlandse studenten minder goed dan in hun moedertaal, heeft filosoof Ger Groot in *Trouw* gezegd. Groot stelde ook vast dat veel nuances verloren gaan als in werkgroepen in rudimentair Engels wordt gediscussieerd en dat we zo de buitenlandse studenten bij voorbaat de Nederlandse denktraditie ontzeggen.

(12) Twee jonge Nederlandse filosofen reageerden op hun wijsgerige blog *Bij nader inzien*. Heel die verengelsing, ze haalden er hun schouders over op. Zij hadden hun opleiding grotendeels in het Engels genoten, hun proefschrift in die taal geschreven en spraken op congressen en bijeenkomsten – ook in Nederland – zonder enig voorbehoud Engels. Sterker nog: schrijven in het Engels ging hun veel makkelijker af dan schrijven in het Nederlands. Je zou kunnen zeggen, met Dick Pels, dat de emancipatie was voltooid, maar hierbij vallen wel kanttekeningen te plaatsen. Zo'n uitspraak zegt immers toch ook iets over de mate waarin je je moedertaal nog meester bent. Ook kun je je afvragen of dat Engels niet veel beter klinkt doordat gemeenplaatsen en krukkige formuleringen veel minder opvallen.

(13) Vanuit individueel standpunt valt een voorkeur voor het Engels te begrijpen, maar de gemeenschap is de dupe van al dat Engels, want wetenschappelijke kennis, afgezien van de zuivere wiskunde, heeft betrekking op een specifiek maatschappelijke context. Wetenschappers onderzoeken hoe een gemeenschap functioneert en geven die zo mede vorm. Neem Nederlandse academici als Ewald Engelen of Trudy Dehue. Zij publiceren Nederlandstalige essays en boeken over hun vakgebied en bieden daarmee lezers, onder wie weer journalisten en parlementsleden, argumenten voor het democratische debat. Zonder hen zouden we overgeleverd zijn aan wat de voorlichters van banken en de farmaceutische industrie ons verkopen als de waarheid, vaak onder het mom dat het 'goed voor Nederland' is. Een blog in het Nederlands bijhouden of af en toe een opiniestukje publiceren is niet genoeg. Je moet grondig onderzoek doen en het publiek voor je inzichten weten te winnen, terwijl de tegenstander een miljardenbudget heeft en niets liever wil dan jou het zwijgen opleggen. Multinationals zijn gebaat bij artikelen in Engelstalige academische tijdschriften die geen hond leest.

(14) Provincialisme of wereldwijsheid – daar gaat het hier immers om. Wereldser is wie Engels spreekt, wordt vaak gedacht. Maar hoe zelfverzekerd is het om bij het geringste accent van een gesprekspartner over te schakelen op het Engels? Wijst dat niet op de provinciale angst als achterlijk te worden beschouwd? En ben je provinciaal als je liever wilt spreken en schrijven in de taal die je beheerst? Het verdient een vermelding in de *Encyclopedie van de Domheid* dat de lerarenopleiding Nederlands bij ons voor een deel in het Engels onder-

noot 1 geesteswetenschappen: de wetenschappen die zich bezighouden met talen, geschiedenis, filosofie, muziek, cultuur, kunstgeschiedenis en theologie

wezen wordt! Typisch Nederlands, dat is de neiging om als het even kan over te schakelen op een andere taal – het Engels dus.

(15) Maar waar maak je je toch druk om kerel, zou je kunnen zeggen. Als schrijver is het toch een machtig experiment om in het Engels te publiceren? Ja, dat is zeker een goede oefening, al was het maar om je eigen beperkingen tegen te komen; daar is nooit iemand slechter van geworden. En misschien dat ik daar dan het meest beducht voor ben: de bullshit die ons te wachten staat als we in het Engels denken te gaan denken.

naar: Daniël Rovers
uit: Trouw, 18 april 2015

Daniël Rovers is schrijver en vertaler.

In alinea 1 wordt gesteld dat 'onze bestuurlijke elite zich zo massaal aan het Engels heeft overgegeven' (regels 4-6).

2p **1** Met welke twee argumenten op basis van voorbeelden wordt dit onderbouwd in de alinea's 2 en 3?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Tekst 1 kan worden onderverdeeld in vijf achtereenvolgende delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
deel 1: Overgave aan het Engels
deel 2: Voordelen van de verengelsing
deel 3: Tegenstrijdige situatie bij het aanleren van een vreemde taal?
deel 4: Meningen over de wens tot en de haalbaarheid van verengelsing deel 5: Maatschappelijke gevolgen van de verengelsing

1p **2** Bij welke alinea begint deel 3?

1p **3** Bij welke alinea begint deel 5?

'De consensus in Nederland luidt dat meer Engels nooit kwaad kan.' (regels 49-50)

5p **4** Neem het onderstaande argumentatieschema over en vul het aan op grond van de informatie in alinea 4.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

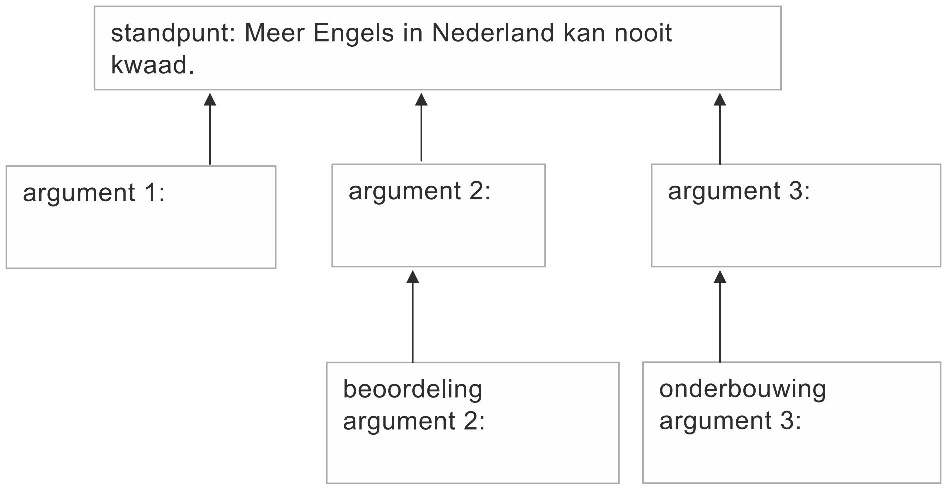

'Het is een interessante paradox.' (regel 79)
De auteur noemt de geschetste situatie een paradox, maar de vraag kan gesteld worden of er echt sprake is van een paradox.

2p **5** Leg uit waarom de situatie **geen** paradox zou zijn.
Vul hiertoe de volgende zin aan:
Het lijkt geen paradox maar een echte tegenstelling, want …
Vul de zin aan in correct Nederlands en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

'Dick Pels maakte in dit verband een mooie denkbeweging: hij stelde geen paradox maar een parallel vast.' (regels 83-86)

2p **6** Welke twee overeenkomsten ziet Dick Pels in deze parallelle situatie?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 8 worden bezwaren geuit van deskundigen tegen het gebruik van het Engels in het hoger onderwijs.

2p **7** Welke twee bezwaren zijn dat?
Citeer de twee zinnen waarin die bezwaren staan.

In alinea 11 worden verklaringen gegeven waarom het gebruik van Engels een negatief effect zou hebben op het Nederlandse onderwijs.

4p **8** Noem vier van die verklaringen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

1p **9** Welke van de onderstaande uitspraken over het verband tussen alinea 11 en 12 is juist?
In alinea 11 worden bezwaren geformuleerd tegen het gebruik van het Engels in onder meer het onderwijs en in alinea 12
A nuanceert de auteur die bezwaren met enkele voordelen van het gebruik van het Engels die hij vervolgens in twijfel trekt.
B ontkracht de auteur die bezwaren met praktijkvoorbeelden van het gebruik van het Engels die hij vervolgens nuanceert.
C vult de auteur die bezwaren aan met andere nadelen van het gebruik van het Engels die hij vervolgens nuanceert.
D zet de auteur die bezwaren af tegen positieve ervaringen met het gebruik van het Engels die hij vervolgens in twijfel trekt.

'Ook kun je je afvragen of dat Engels niet veel beter klinkt doordat gemeenplaatsen en krukkige formuleringen veel minder opvallen.' (regels 218-221)

1p **10** Welke van de onderstaande omschrijvingen legt het best uit wat met deze uitspraak wordt bedoeld?
Ons Engels
A is niet zo goed als we denken, want we overschatten ons niveau doordat we ervan uitgaan dat we bijna geen fouten maken en niet veel algemeenheden gebruiken.
B is wellicht minder goed dan we denken, want we merken het simpelweg niet zo snel als iemand in het Engels onhandig formuleert en clichés gebruikt.
C klinkt misschien beter dan ons Nederlands, omdat het Engels van zichzelf nu eenmaal minder kromme en afgezaagde formuleringen bevat.
D klinkt naar verhouding misschien best goed, omdat we in het Engels minder standaardformuleringen gebruiken en knullige formuleringen vermijden.

'Wereldser is wie Engels spreekt, wordt vaak gedacht.' (regel 259-260)
In alinea 14 geeft de auteur zijn oordeel over de Nederlanders die Engels spreken.

1p **11** Welke van de onderstaande uitspraken geeft dat oordeel het best weer?
Mensen die Engels spreken,
A doen dat omdat zij zich zo aanpassen aan de wereld om hen heen.
B komen terecht zelfverzekerder over.
C zijn onzeker over hun eigen kwaliteiten.
D zijn ten onrechte bang om als provinciaal te worden gezien.

1p **12** Welke van onderstaande omschrijvingen typeert het best het tekstdoel van tekst 1?
Tekst 1 heeft vooral tot doel om de lezer
A ervan te overtuigen dat Nederlands als voertaal in bestuurs- en collegezalen te verkiezen is boven het Engels.
B te laten beseffen dat nergens ter wereld de bestuurs- en onderwijselite meer Engels spreekt dan in Nederland.
C te laten nadenken over de voor- en nadelen van het spreken van Engels in Nederland.
D uit te leggen dat verschillende paradoxen een rol spelen in de discussie over het spreken van Engels in Nederland.

1p **13** Door welke van onderstaande omschrijvingen wordt de toon van tekst 1 tegenover de behandelde ontwikkeling het best getypeerd?
A afstandelijk
B kritisch
C rebels
D somber

2p **14** Welke van de onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 1 het best weer?
A De Nederlandse samenleving is gebaat bij een goede taalvaardigheid van zowel de Nederlandse academici als de allochtone werkzoekenden.
B De Nederlandse samenleving is overgeleverd aan de multinationals wanneer het Engels de voertaal wordt in wetenschap en bestuur.
C Het is schadelijk voor de Nederlandse samenleving wanneer het Engels de voertaal wordt in de wetenschap en het bestuur.
D Het is typisch voor de Nederlandse samenleving dat we zo onzeker zijn over onszelf dat we het Engels zo belangrijk vinden.

'Typisch Nederlands, dat is de neiging om als het even kan over te schakelen op een andere taal – het Engels dus.' (regels 273-276)
In deze regels wordt rechtstreeks verwezen naar de titel van tekst 1, 'Typically Nederlands'.
Hieronder staan vier uitspraken over de titel van de tekst.

1p **15** Welke twee uitspraken drukken het best uit wat de relatie is tussen de titel en de strekking van de tekst?
Noteer de nummers.
De titel is half Engels en half Nederlands en toont aan dat er, onder meer in ons hoger onderwijs,
1 een sterke neiging bestaat om het Nederlands door het Engels te vervangen, ook als er helemaal geen noodzaak voor is.
2 in het algemeen een voorkeur voor het Engels bestaat omdat die taal veel mooier wordt gevonden dan het Nederlands.
3 steeds meer gebruikgemaakt wordt van het Engels als voertaal, maar dat dat vaak wel krom en incorrect Engels is.
4 steeds vaker overgeschakeld wordt op het Engels als voertaal, uit een toenemende ontevredenheid met het Nederlands.

Tekst 2

De wilskrachtige is een gewoontedier

(1) Wat eet je liever: een appel of een chocoladereep? Worteltjes of patat? De appel en de worteltjes zijn natuurlijk de gezondste keuze: caloriearm, vol vezels en vitamines. Zoete troep en vette hap zijn nergens goed voor, maar wél lekker. Dus wat kies je? Utrechtse psychologen legden hun proefpersonen onlangs keuzes als deze voor. Dat ging per computer: links op het scherm verscheen de chocoladereep, rechts de appel. Zodra een proefpersoon zijn favoriet had aangeklikt, verscheen het volgende paar in beeld. Zo moest hij een hele trits afwerken, telkens kiezend tussen ‘goed op de lange termijn’ en ‘kortstondig genot’. En wat bleek?

(2) Mensen die van nature wilskrachtig zijn – die ’s ochtends gemakkelijk hun bed uitkomen, gedisciplineerd sporten en goed geheimen kunnen bewaren – kiezen vaker voor de appel en de worteltjes dan de minder wilskrachtigen, de uitslapers en de flapuits. Ze kiezen niet alleen vaker, maar ook sneller voor het verstandige alternatief, zo blijkt uit een analyse van hun computermuisbewegingen. Ze twijfelen minder, voeren slechts een korte of helemaal geen innerlijke strijd.

(3) Dit nieuwe onderzoek sluit aan bij eerdere bevindingen van het *Selfregulation Lab*, zoals een groep psychologen aan de Universiteit Utrecht zichzelf noemt. Sinds 2002 bestuderen zij de wilskracht: het vermogen om impulsen te onderdrukken met het oog op een grotere beloning in de toekomst. Wie slank wil blijven, bezwijkt niet voor patat, wie naast zijn werk ook een studie wil doen, gaat niet (te vaak) de kroeg in. Naast intelligentie is zelfcontrole een belangrijke sleutel tot zowel persoonlijk als maatschappelijk succes.

(4) Onder leiding van hoogleraar gezondheidspsychologie Denise de Ridder deed deze groep enkele jaren geleden al een interessante ontdekking: het kost wilskrachtige mensen vaak heel weinig moeite verleidingen het hoofd te bieden. Ze zijn geen mentale krachtpatsers die hun verlangens naar junkfood, alcohol en overspelige seks steeds met geweld weten te onderdrukken: ze vóélen die verlangens eenvoudigweg niet of veel minder dan hun zwakkere broeders en zusters. Innerlijke conflicten weten ze te omzeilen met routines.

(5) Daar hebben wilskrachtige mensen er namelijk relatief veel van, blijkt uit studies van het Utrechtse team. Ze hebben meer gezonde en minder ongezonde gewoontes dan de patateters en de kroegtijgers. Voor het ontbijt nemen ze yoghurt met muesli, rond koffietijd op kantoor een appel en geen gevulde koek. Dankzij de automatische piloot hoeven ze hun zelfbeheersing niet in stelling te brengen, zegt De Ridder. Hun tankje wilskracht blijft gevuld voor noodgevallen.

(6) Uit onderzoek blijkt dat dit tankje bij iedereen leeg kan raken. Vergelijk wilskracht met een spier: als je die flink belast, wordt hij moe. Ook goedgetrainde bodybuilders zijn weleens uitgeput, en moeten dan rusten om weer op krachten te komen.

(7) Het beeld van de spier is van Roy Baumeister, hoogleraar sociale psychologie aan de Universiteit van Florida en bijzonder hoogleraar aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Hij is ook de uitvinder van de term ‘egodepletie’: een verminderd vermogen om je gedrag en gevoelens te controleren. Bij egodepletie ben je (tijdelijk) door je voorraad wilskracht heen en voel je intensere verlangens naar verboden vruchten.

(8) In zijn boek *Wilskracht. De herontdekking van de grootste kracht van de mens* (2012) beschrijft Baumeister (samen met wetenschapsjournalist John Tierney) hoe hij de egodepletie wist vast te stellen. Dat begon met het radijsexperiment: hij liet studenten eerst vasten, zodat ze flink honger hadden. Vervolgens nodigde hij ze uit in zijn psychologisch laboratorium, waar de geur hing van versgebakken chocoladekoekjes. Op tafel stonden drie schalen: één met de nog warme koekjes, één met chocolaatjes en één met radijsjes. Sommige studenten mochten aanvallen op de zoetigheden, anderen werd gevraagd zich tot de radijsjes te beperken.

(9) Psychologisch onderzoek is soms licht sadistisch, merkt Baumeister zelf op: hij liet de studenten met de radijsopdracht een tijdje alleen in het laboratorium en keek vervolgens door een verborgen raampje hoe zij reageerden op de koekjes. Ze bleken allemaal bikkels: weliswaar keken ze hunkerend naar de koekjes, ze pakten er soms eentje en roken eraan, maar niemand nam er een hap van.

(10) Maar nu komt het: daarna moesten alle studenten in een andere ruimte meetkundeopgaven maken die onoplosbaar waren. Zelf dachten ze dat het om een intelligentietest ging. De studenten die hun maag met koekjes en chocola hadden gevuld, werkten zo’n twintig minuten aan de opdrachten, net als een controlegroep van hongerige studenten die helemaal niets te eten hadden gehad. ‘De zwaarbeproefde radijseters gaven het echter al na acht minuten op – voor een laboratoriumexperiment een enorm verschil’, schrijft Baumeister. ‘Ze hadden weerstand weten te bieden aan de verleidelijke koekjes en chocolade, maar hadden door die inspanning minder energie over voor de meetkundeopgaven.’

(11) Uit dit en ander onderzoek leidden Baumeister en collega-psychologen verschillende adviezen af voor wie zijn wilskracht wil versterken, zoals: kies één doel tegelijk. Met een lege maag versgebakken koekjes weerstaan is nog wel te doen, maar daarna ook nog eens je hersens langdurig laten kraken, nee. Tip twee is het trainen van je wilskracht, want dat kán, zoals je ook een spier kunt opbouwen. Je kunt bijvoorbeeld elke dag een op zichzelf vervelend taakje doen: al je uitgaven bijhouden in een kasboek, tandenpoetsen met links als je rechtshandig bent, twee weken lang rechtop zitten. Ze vormen allemaal een goede aanloop naar een grotere uitdaging, aldus Baumeister, ‘zoals stoppen met roken of je houden aan een budget.’

(12) Hieraan voegt Denise de Ridder, die in Utrecht de routine ontdekte als geheim wapen van de wilskrachtige mens, nog een advies toe. ‘Het lijkt er inderdaad op dat je wilskracht kunt trainen door dagelijks kleine, vervelende taakjes te doen. Maar ik denk dat het effectiever is routines op te bouwen waardoor je die wilskracht

niet hoeft aan te spreken.’ Ook al omdat de positieve effecten van wilskrachttoefeningen vaak maar kort duren; na verloop van tijd kan de zelfbeheersing weer verslappen. Daarom pleit De Ridder voor een nieuwe gewoonte: ‘Neem elke keer als je zin hebt in een glas wijn, een glas van je favoriete vruchtensap. Je kunt de alcohol beter vervangen dan je verlangen ernaar onderdrukken, want dan blijf je denken: oei, lekker, glaasje wijn.’

(13) Het is een uitdaging voor de losbandigen, de hunkeraars en de onmatigen: gewoontedier worden. Leven volgens nieuwe, gezonde patronen, waardoor ze vanzelf aan minder verleidingen ten prooi vallen. Dat kost in de regel drie tot negen maanden, laat onderzoek zien. Het omgekeerde, oude gewoonten afleren, is lastiger, zegt De Ridder: ‘Daarvan weten we niet goed hoe lang het duurt.’

(14) In het Utrechtse *Selfregulation Lab* gaat het onderzoek naar de routine door. De nieuwe vraag luidt: kost het mensen met veel wilskracht ook minder moeite om gezonde gewoontes te ontwikkelen? Of hebben ze juist meer wilskracht omdat ze er dankzij hun routineuze leefstijl minder aanspraak op maken? De Ridder is benieuwd: kip of ei?

naar: Iris Pronk
uit: Trouw, 4 juli 2015

Iris Pronk is journalist en redacteur.

1p **16** Op welke manier wordt in de eerste alinea de aandacht van de lezer getrokken?
Dat gebeurt door een
A aansprekend voorbeeld te noemen.
B korte samenvatting van de inhoud te geven.
C spannende anekdote te vertellen.
D verrassende stelling te poneren.

Tekst 2 kan worden onderverdeeld in vijf achtereenvolgende delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
deel 1: Keuzes
deel 2: Wat is wilskracht?
deel 3: Is wilskracht onuitputtelijk?
deel 4: Hoe word je wilskrachtiger?
deel 5: Verder onderzoek

1p **17** Bij welke alinea begint deel 3?
1p **18** Bij welke alinea begint deel 4?

In de alinea’s 1 tot en met 4 is sprake van een recent Utrechts onderzoek en een al wat ouder Utrechts onderzoek.

2p **19** Welke nieuwe inzichten over wilskrachtige mensen gaf dit recente Utrechtse onderzoek?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.
Geef geen citaat.

In de alinea’s 3 tot en met 5 wordt gesproken over onderzoek onder leiding van hoogleraar gezondheidspsychologie Denise de Ridder.

1p **20** Welke van de onderstaande omschrijvingen geeft de beste samenvatting weer van de resultaten van dat onderzoek?
Wilskrachtige mensen
A hebben zo veel vaste, gezonde gewoontes dat ze de lokroep van ongezonde verleidingen minder horen en daardoor hun wilskracht nauwelijks hoeven aan te spreken.
B onderdrukken hun verlangens naar ongezonde verleidingen door snel over te stappen op een automatische piloot die hen ervoor behoedt toe te geven aan die verleidingen.
C voelen wel degelijk een bepaalde honger naar junkfood en alcohol, maar door een beroep te doen op hun voorraad wilskracht weten ze die drang om te zetten in gezonde gewoontes.
D zijn vatbaarder voor verlangens dan mensen die bepaalde routines opgebouwd hebben omdat die laatste groep meer succeservaringen heeft geboekt op het gebied van zelfcontrole.

In alinea 7 van tekst 2 valt de term ‘egodepletie’.

1p **21** Welk van de onderstaande omschrijvingen geeft het best weer wat egodepletie te maken heeft met wilskracht?
A Als je wilskracht niet voldoende gebruikt, krijg je een tekort aan egodepletie.
B Als je je voorraad wilskracht hebt opgebruikt, kun je spreken van egodepletie.
C Als je je wilskracht op de proef stelt, voorkom je een toestand van egodepletie.
D Als je wilskracht regelmatig traint, kom je sneller in aanmerking voor egodepletie.

In tekst 2 worden verschillende algemene adviezen gegeven hoe je wilskrachtiger kunt worden.

3p **22** Geef aan wat die drie algemene adviezen zijn.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

‘Het is een uitdaging voor de losbandigen, de hunkeraars en de onmatigen: gewoontedier worden.’ (regels 194-196)
In de alinea’s 4 en 5 wordt uitgelegd dat er voor deze losbandigen, hunkeraars en onmatigen voordelen zitten aan het worden van een gewoontedier.

3p **23** Noem drie voordelen uit tekst 2.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

‘Sinds 2002 bestuderen zij de wilskracht: het vermogen om impulsen te onderdrukken met het oog op een grotere beloning in de toekomst.’ (regels 39-43)
Deze definitie van wilskracht lijkt niet helemaal samen te gaan met de beschrijving van wilskrachtige mensen in alinea 4.

1p **24** Leg uit in welk opzicht de beschrijving van wilskrachtige mensen in alinea 4 **niet** bij de definitie past.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

tekstfragment 1

> Mensen die obees zijn, worden vaak beschuldigd van het feit dat zij geen wilskracht en discipline zouden hebben. Zelfs sommige gezondheidsprofessionals en huisartsen zijn daar schuldig aan. Het is wat ons betreft onzin dat mensen met overgewicht minder wilskracht of discipline zouden hebben. Veel mensen met obesitas zijn bijvoorbeeld zakelijk zeer succesvol, maar laten de teugels op andere gebieden ‘vieren’. Hebben zij dan minder wilskracht dan iemand die een toplijf en topconditie heeft, maar op andere gebieden misschien minder succes boekt? Nee, hoogstwaarschijnlijk niet.
>
> *naar: http://resetpersonaltraining.nl*

In tekstfragment 1 wordt een probleem aan de orde gesteld dat ook in tekst 2 aan de orde komt.

2p **25** Leg uit welke verklaring voor dit probleem uit tekstfragment 1 kan worden gegeven op grond van tekst 2.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

tekstfragment 2

> **(1)** Hoe komt het toch dat het lijkt alsof sommige mensen een oneindige hoeveelheid wilskracht hebben? Simpel: dat hebben ze niet. Ze hebben gewenste gewoontes gecreëerd, gebruiken hun wilskracht effectief en efficiënt en weten hoe ze hun wilskracht kunnen trainen.
> **(2)** Gewenste gewoontes creëren valt onder het kernelement gedrag. Het zijn vormen van gedrag waar we niet of nauwelijks over na hoeven te denken. Het wordt onopgemerkt geautomatiseerd zolang we het maar vaak genoeg doen. Dit is het geval bij zowel gewenste als ongewenste gewoontes. Hoe vaak moeten we het herhalen tot gedrag een gewoonte wordt? Dat is afhankelijk van de complexiteit van de gewoonte.
> **(3)** Verandering is pas mogelijk na bewustwording. Voordat je actief aan de slag gaat met het realiseren van gewenste gewoontes is het belangrijk om je eerst bewust te worden van je ongewenste gewoontes. Wat zijn gewoontes in je gedrag die je vrijwel onopgemerkt uitvoert? Is het dat koekje op kantoor, die snack voor het slapen gaan? Wanneer je je hier bewust van bent, kun je veranderingen door gaan voeren. Probeer niet alles in één keer te veranderen, maar doe dit stap voor stap. Zoeken naar perfectie is zoeken naar falen.
>
> *naar: https://personalbodyplan.com*

In tekstfragment 2 wordt voor het versterken van wilskracht een element genoemd dat niet aan de orde komt in tekst 2.

1p **26** Geef aan om welk element het gaat.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

De titel van tekst 2 is ‘De wilskrachtige is een gewoontedier’.

1p **27** Wordt deze bewering in de tekst onderbouwd?
- **A** Ja, want er wordt aangetoond dat wilskrachtigen verleidingen vermijden met routines.
- **B** Ja, want uit onderzoek blijkt dat zelfcontrole een belangrijke sleutel tot succes is.
- **C** Nee, want de werking van de wilskracht wordt wel toegelicht, maar een voorbeeld ontbreekt.
- **D** Nee, want er worden enkel voorbeelden gegeven van de werking van de wilskracht als spier.

1p **28** Welke van de onderstaande omschrijvingen typeert het doel van tekst 2 het best?
De tekst heeft tot doel de lezer
- **A** op de hoogte te stellen van uitkomsten van recent onderzoek naar de invloed van wilskracht en routines op het leveren van prestaties.
- **B** te laten beseffen dat het mogelijk is om, op basis van wilskracht, veelvoorkomende, ongezonde gewoontes om te zetten in gezonde routines.
- **C** te laten inzien dat het hanteren van vaste gewoontes een efficiëntere manier is om gedrag aan te passen dan het trainen van wilskracht.
- **D** te laten nadenken over de rol van wilskracht en leven volgens vaste gebruiken als succesfactoren.

De eerste warme dagen van 2015 zorgden ervoor dat veel barbecueënde groepen mensen het Vondelpark in Amsterdam bezochten. In Het Parool *verschenen daarover onderstaande ingezonden brieven: tekst 3 'Ban de barbecue uit Vondelpark' en tekst 4 'Samen het park opruimen is een beter idee'.*

Tekst 3

Ban de barbecue uit Vondelpark

(1) De laatste weken lijkt het monumentale Vondelpark soms wel een afgeleefd festivalterrein. De grasvelden liggen bezaaid met lege verpakkingen, rottende etenswaren en uitgebrande barbecues. Meerkoetjes zwemmen tussen het afval op zoek naar nestmateriaal. Muizen eten *spicy* spareribs. De ooievaar vangt vissticks. Het Vondelpark wordt weer grof misbruikt. En de zomer moet nog beginnen.

(2) Er is gelukkig één effectieve maatregel die politici kunnen nemen én handhaven: een barbecueverbod. Daarmee wordt de belangrijkste afvalbron aangepakt en zal het Vondelpark aanmerkelijk schoner zijn na een zwoele zomeravond en -nacht.

(3) Er zijn in Amsterdam en omstreken honderden geschikte barbecuelocaties, maar een paar jaar geleden werd het Vondelpark ontdekt. Gastvrij werd men ontvangen. Er kwamen vuurvaste tegeltjes en metalen afvalcontainers. Duizenden mensen hebben daarvan genoten, maar de prijs is hoog gebleken. Te hoog.

(4) Om te beginnen ontstaat er schade aan plant en dier. De toch al kwetsbare gazons van het Vondelpark zitten nu al vol zwarte brandvlekken door die aluminium barbecuetjes. De bosschages gaan kapot doordat men na een lange avond eten en drinken daar naar de wc gaat. De achtergelaten etensresten trekken ongedierte aan, terwijl vogels en eekhoorntjes zwartgeblakerde worstjes verorberen.

(5) De barbecueërs komen altijd in groepen, ze komen vroeg en blijven lang. Er wordt gegeten, gedronken, gerookt, muziek gespeeld, gedanst enzovoort. Zo'n bonte avond tegen het decor van een klassiek Engelse landschapstuin is misschien een droom voor Amsterdammers die lekker willen loungen, maar tienduizenden andere parkbezoekers ervaren deze opdringerige recreatie als een nachtmerrie: lawaai, stank, drukte. Barbecueën in het Vondelpark is geen onschuldige picknick. Het belemmert de meerderheid om 'normaal' van het Vondelpark te genieten als oase van rust in een hectische stad.

(6) Dan is er uiteraard het afvalprobleem, dat ook letterlijk alle perken te buiten gaat. De barbecueërs hebben een groot aandeel in het scheppen van de afvalberg door het achterlaten van verpakkingen, vleesresten, flessen, bekertjes, bordjes, servetten en ga zo maar door.

(7) Daarom is een barbecueverbod geen symboolpolitiek. Het is een duidelijk signaal dat een groot effect kan hebben. Het aardige is dat handhaving geen enkel probleem is. Een brandende barbecue ruik je van verre en zie je meteen. Overtreders zullen meestal op heterdaad worden betrapt. Met de fiets maak je in een kwartiertje het hele Vondelpark barbecuevrij. Dus heren en dames van de lokale politiek, talm niet. Het is hoog tijd voor een barbecueverordening, voordat de zomer losbarst.

naar: Olaf Paulus van Pauwvliet
uit: Het Parool, 23 april 2015

Olaf Paulus van Pauwvliet is bestuurslid van de vereniging *Vrienden van het Vondelpark*.

1p **29** Wat is de relatie tussen alinea 1 en 2?
Alinea 2
A bevat een toelichting bij de algemene uitspraak in alinea 1.
B geeft een oorzaak voor het gevolg in alinea 1.
C noemt een middel voor het doel in alinea 1.
D schetst een oplossing voor het probleem in alinea 1.

4p **30** Vat de argumentatie van de alinea's 2 tot en met 6 samen volgens onderstaand schema.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

hoofdstandpunt	
argument	
argument	
argument	

'Daarom is een barbecueverbod geen symboolpolitiek.' (regels 70-71)
1p **31** Leg uit waarom het geen symboolpolitiek zou zijn.
Baseer je antwoord op alinea 7.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 4

Samen het park opruimen is een beter idee

(1) Het Vondelpark is een centrale en aantrekkelijke locatie waar toeristen, vrienden en families graag samenkomen. Op een drukke dag zal naar schatting drie tot vijf procent van de bezoekers barbecueën en een groot deel van hen zal zijn eigen rommel opruimen.

(2) Heeft het voorstel van de Vrienden van het Vondelpark (VVVP) niet veel meer te maken met de algemene rommel in het park? Is een algeheel barbecueverbod niet misplaatst en willen de Vrienden niet gewoon een oplossing voor het probleem van vuil en rommel in het park? Probeert de VVVP haar frustratie tegen de laksheid van de gemeente niet af te reageren op de gezellig barbecueënde vrienden- en familiegroepen?

(3) Wij willen meedenken en hebben gezien dat festivalorganisaties, in dit geval *A Day at the Park*, vandaag een grote opruimactie willen uitvoeren die wij volledig steunen. Wij hopen dat de VVVP zich niet tegen de barbecueënde mensen keert, maar meedenkt over een oplossing met ons, de gemeente en *A Day at the Park*, zodat alle partijen tevreden zijn en uitkijken naar het zomerseizoen. Laten we voorkomen dat een goed gefinancierde lobby bij de lokale politiek een verbod doordrukt.

naar: Martijn Hoffmans
uit: Het Parool, 23 april 2015

Martijn Hoffmans is lid van de Facebookgroep *stophetbbqverbodinhetvondelpark*.

1p **32** Formuleer het centrale standpunt van tekst 4 in eigen woorden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Een kritisch lezer kan in een tekst verschillende drogredenen herkennen, zoals:
1 cirkelredenering
2 overhaaste generalisatie
3 persoonlijke aanval
4 verkeerde vergelijking
5 vertekenen van het standpunt

In alinea 2 staan vragen die een kritisch lezer als twee van de bovenstaande drogredenen kan zien.

4p **33** Benoem die twee drogredenen en geef voor elk van die drogredenen aan wat er niet zou kloppen in de argumentatie.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik per drogreden met bijbehorende uitleg niet meer dan 35 woorden.

1p **34** Welke van de onderstaande omschrijvingen typeert het best het doel van tekst 4?
De tekst heeft als doel
- **A** de lezer te laten inzien dat de Vrienden van het Vondelpark voornamelijk drogredenen hanteren, wat een goede discussie over barbecueën in het Vondelpark moeilijk maakt.
- **B** de lezers van *Het Parool* ertoe aan te sporen om in verzet te komen tegen de lobby van de Vrienden van het Vondelpark om zo een barbecueverbod voor het Vondelpark te voorkomen.
- **C** de Vrienden van het Vondelpark ervan te overtuigen dat, in tegenstelling tot wat de Vrienden zelf beweren, festivalgangers en toeristen zich wel degelijk gedragen tijdens barbecues in het Vondelpark.
- **D** de Vrienden van het Vondelpark uit te nodigen om mee te werken aan een oplossing die voor zowel voor- als tegenstanders van barbecueën in het Vondelpark acceptabel is in plaats van een verbod te bepleiten.

Tekst 3 en 4 overkoepelende vragen

1p **35** In alinea 5 van tekst 3 wordt een probleem gepresenteerd.
Citeer het zinsgedeelte uit tekst 4 dat dit probleem probeert te nuanceren.

In alinea 6 van tekst 3 wordt gesteld dat er sprake is van een afvalprobleem dat grotendeels door barbecueërs wordt veroorzaakt. In tekst 4 staan twee nuanceringen bij dit probleem.

2p **36** Welke twee nuanceringen zijn dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

Uitwerkingen bij examen 2017-II

TEKST 1 TYPICALLY NEDERLANDS

2p **1** De kern van een goed antwoord:
1 **VU en TU kondigen aan dat de voertaal vanaf 2018 Engels zal zijn.** [1p]
2 **Marianne Thieme hield een betoog in het Engels (voor de betogers in het Maagdenhuis).** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Argument 1: 'Naar het voorbeeld van de technische universiteiten hier te lande kondigde zowel de Vrije Universiteit als de Universiteit Tilburg, pardon, Tilburg University aan dat vanaf 2018 hun voertaal Engels zal zijn.' (regels 15-20)
Argument 2: 'Toen Marianne Thieme van de Partij voor de Dieren de betogers in het Maagdenhuis haar steun toezegde, deed ze dat met een betoog in het Engels.' (regels 44-48)
Er wordt niet om eigen woorden gevraagd, dus je zou ook mogen citeren. Voor het eerste argument bijvoorbeeld een gedeelte uit de regels 15-27. Maar let op dat je antwoord met citaten snel te lang wordt.

1p **2** **(alinea) 6**
Zie regels 79-83: 'Het is een interessante paradox. Terwijl het Engels in het hoger onderwijs de norm is, moeten migranten in Nederland onder druk van pittige sancties Nederlands leren.'

1p **3** **(alinea) 13**
Zie regels 222-229: 'Vanuit individueel standpunt valt een voorkeur voor het Engels te begrijpen, maar de gemeenschap is de dupe van al dat Engels, want wetenschappelijke kennis, afgezien van de zuivere wiskunde, heeft betrekking op een specifiek maatschappelijke context.'

5p **4**

Je moet de argumenten, de beoordeling en de onderbouwing in volledige zinnen weergeven. Bij elkaar mag je niet meer dan 60 woorden gebruiken.
Argument 1: 'Beheers je de Engelse taal perfect, dan heb je direct toegang tot allerlei vormen van kennis.' (regels 54-57)
Argument 2: 'Je hebt ook opeens een enorme afzetmarkt voor je eigen ideeën.' (regels 57-59)
Beoordeling argument 2: 'Voor wie dat argument te marktconform klinkt, voegde Pels nog een progressieve redenering toe.' (regels 59-61)
Argument 3: 'Verengelsing zou ook de emancipatie dienen (…)' (regels 62-63)
Onderbouwing argument 3: '(…) want alleen door het Engels tot in de puntjes te beheersen kan het taalimperialisme van de Amerikanen, die hun taal met zoveel meer gemak spreken en schrijven, worden gekeerd.' (regels 63-68)

2p **5** De kern van een goed antwoord:
(Het lijkt geen paradox maar een echte tegenstelling, want) **het gaat om (de tegenstelling tussen) hogeropgeleide migranten die geen Nederlands hoeven te leren en (veelal) lageropgeleide migranten die wel Nederlands moeten leren.**
of
(Het lijkt geen paradox maar een echte tegenstelling, want) **terwijl (veelal) hogeropgeleiden geen Nederlands hoeven te leren, moeten lageropgeleiden dat wel.**
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Het gaat om twee tegenstellingen, die je allebei in je antwoord moet noemen: hogeropgeleid (zie regel 99) tegenover laagopgeleid (zie regel 97) en geen Nederlands hoeven leren (zie regels 94-96) tegenover wel Nederlands moeten leren (zie regels 80-83).

2p **6** De kern van een goed antwoord:
1 **Zowel allochtone werkzoekenden als Nederlandse academici / Beide groepen beheersen de gewenste taal onvoldoende voor het (vinden van) werk.** [1p]
2 **In beide gevallen moeten mensen zich aanpassen.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Parallel 1: 'Waar het sommige allochtone werkzoekenden door gebrekkige kennis van het Nederlands niet lukt om een baan te krijgen, mislukken Nederlandse academici in het buitenland door hun krukkige Engels.' (regels 86-92)
Parallel 2: 'Aanpassen is in beide gevallen het devies.' (regels 92-93)

2p **7** 1 **'Draaisma bijvoorbeeld vreest dat ook het voortgezet onderwijs Engelstalig zal worden om zo beter aan te sluiten op de Nederlandse universiteiten.' (regels 115-119)** [1p]
2 **'Hij legde uit dat vooral de kwaliteit van de geesteswetenschappen te lijden zal hebben onder de opgelegde omschakeling.' (regels 122-125)** [1p]
Andere citaten zijn niet goed. Je moet hele zinnen citeren. Uit de eerste zin kun je dus niet het tweede gedeelte ('om zo beter aan te sluiten op de Nederlandse universiteiten') weglaten.

4p **8** De kern van een goed antwoord – vier van de volgende vijf verklaringen:
1. **Een Nederlandse docent die in het Engels uitlegt, doet dat summierder.**
2. **Een Nederlandse docent die in het Engels uitlegt, spreekt zo'n twintig procent langzamer dan normaal.**
3. **In het Engels denken Nederlandse studenten minder goed dan in hun moedertaal.**
4. **Er gaan door het rudimentaire Engels in werkgroepen veel nuances verloren.**
5. **We ontzeggen buitenlandse studenten de Nederlandse denktraditie.**

Per juiste verklaring: 1p.

Gebruik volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 60 woorden.
In alinea 11 kom je vijf verklaringen tegen. Er worden er vier gevraagd. Als je er meer geeft, tellen alleen de eerste vier verklaringen die je geeft als antwoord.
Verklaring 1: 'Bij Engelstalig onderwijs geven zelfs ervaren Nederlandse docenten veel summierder uitleg, wees onderzoek van Diana Vinke uit.' (regels 181-184)
Verklaring 2: 'Daarnaast spreken ze zo'n twintig procent langzamer dan normaal.' (regels 185-186)
Verklaring 3: 'In het Engels denken Nederlandse studenten minder goed dan in hun moedertaal, heeft filosoof Ger Groot in *Trouw* gezegd.' (regels 188-192)
Verklaring 4: 'Groot stelde ook vast dat veel nuances verloren gaan als in werkgroepen in rudimentair Engels wordt gediscussieerd (…).' (regels 192-195)
Verklaring 5: '(…) en dat we zo de buitenlandse studenten bij voorbaat de Nederlandse denktraditie ontzeggen.' (regels 195-198)

1p **9 D**
In de regels 199-211 komen de positieve ervaringen aan de orde van twee jonge Nederlandse filosofen. Niet om de bezwaren tegen de verengelsing te nuanceren of te ontkrachten, maar om te laten zien dat er ook anders over wordt gedacht. De jonge filosofen halen hun schouders op over de verengelsing (zie regels 202-203).
In het vervolg van alinea 12 trekt de schrijver van het artikel die ervaringen in twijfel: '(…) maar hierbij vallen wel kanttekeningen te plaatsen.' (regels 214-215)

1p **10 B**
De aangehaalde zin luidt: 'Ook kun je je afvragen of dat Engels niet veel beter klinkt doordat gemeenplaatsen en krukkige formuleringen veel minder opvallen.' Dat wil zeggen: het Engels dat we spreken klinkt beter dan het is. Hoe komt dat? Doordat gemeenplaatsen (ofwel: clichés) en krukkige (ofwel: onhandige) formuleringen veel minder opvallen in het Engels. Anders gezegd: het valt ons niet erg op wanneer iemand zich in het Engels onhandig en clichématig uitdrukt.

1p **11 D**
Zie regels 257-260: 'Provincialisme of wereldwijsheid – daar gaat het hier immers om. Wereldser is wie Engels spreekt, wordt vaak gedacht.' Mensen die Engels spreken, kiezen voor hun gevoel dus tegen provincialisme en voor wereldwijsheid. Ze willen niet voor provinciaal gehouden worden.

1p **12 A**
Antwoord C houdt in dat het hier om een beschouwing zou gaan, die de lezer aan het denken wil zetten. Maar het is een betoog: de schrijver neemt een standpunt in en hij verdedigt dat met argumenten. Zijn standpunt: er staat ons 'bullshit' te wachten 'als we in het Engels denken te gaan denken' (zie regels 285-289). Hij is tegen de verengelsing. Zijn argumenten vind je in de alinea's 8 en 10-15.

1p **13 B**
De schrijver bespreekt een ontwikkeling waar hij tegen is. Hij geeft de argumenten van voorstanders, en levert daar kritisch commentaar op. Afstandelijk is hij niet: hij maakt zich er druk om (zie regels 277-278). Somber kun je hem ook niet noemen. Hij is vooral beducht over wat ons mogelijk te wachten staat (zie regels 285-289).

2p **14 C**
Zoals uit de eerste alinea blijkt, gaat het de schrijver om de verengelsing in collegezalen en bestuurskamers (zie regels 6-9). In de alinea's 8 en 10-15 lees je waarom hij dat een schadelijke ontwikkeling vindt. Let vooral op deze zin: 'Vanuit individueel standpunt valt een voorkeur voor het Engels te begrijpen, maar de gemeenschap is de dupe van al dat Engels (…).' (regels 222-229). Ook de laatste twee alinea's zijn duidelijk: 'Het verdient een vermelding in de *Encyclopedie van de Domhei*d dat de lerarenopleiding Nederlands bij ons voor een deel in het Engels onderwezen wordt!' (regels 268-273)

1p **15 1 en 3**
Uitspraak 1: Er is geen enkele noodzaak om de uitdrukking 'typisch Nederlands' te vervangen door 'typically Nederlands'.
Uitspraak 3: Ook als je het Engels niet heel goed beheerst, snap je meteen dat 'typically Nederlands' niet correct is.

TEKST 2 DE WILSKRACHTIGE IS EEN GEWOONTEDIER

1p **16 A**
De tekst gaat over allerlei onderzoeken naar wilskracht. In alinea 1 trekt de schrijfster de aandacht met een voorbeeld van zo'n onderzoek: naar wilskracht bij het kiezen van eten. Dat zal veel lezers aanspreken.

1p **17 (alinea) 6**
In alinea 5 heeft de schrijfster het over een 'tankje wilskracht' dat wilskrachtige mensen hebben (zie regels 77-79). In alinea 6 lees je: 'Uit onderzoek blijkt dat dit tankje bij iedereen leeg kan raken.' (regels 80-81)

1p **18 (alinea) 11**
Zie regels 151-155: 'Uit dit en ander onderzoek leidden Baumeister en collega-psychologen verschillende adviezen af voor wie zijn wilskracht wil versterken (…).'

2p **19** De kern van een goed antwoord:
1. **Wilskrachtige mensen kiezen vaker het verstandige alternatief / beheersen zich vaker** [1p]
2. **(en) doen dat sneller / twijfelen veel korter over hun keuze / nemen sneller een besluit.** [1p]

Je antwoord mag niet uit een letterlijk citaat bestaan. Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Alinea 1 eindigt met de vraag: 'En wat bleek?' (regel 19) Het antwoord volgt in alinea 2.
Inzicht 1: 'Mensen die van nature wilskrachtig zijn (...) kiezen vaker voor de appel en de worteltjes dan de minder wilskrachtigen (...).' (regels 20-27) Die appel en die worteltjes zijn voorbeelden. Je moet het in je antwoord algemener onder woorden brengen, bijvoorbeeld met de uitdrukking 'het verstandige alternatief' (regel 29).
Inzicht 2: 'Ze kiezen niet alleen vaker, maar ook sneller voor het verstandige alternatief (...). Ze twijfelen minder, voeren slechts een korte of helemaal geen innerlijke strijd.' (regels 27-34)

1p **20 A**
In alinea 4 en 5 lees je over wilskrachtige mensen: ‘Innerlijke conflicten weten ze te omzeilen met routines. (...) Ze hebben meer gezonde en minder ongezonde gewoontes (...).’ (regels 63-71)
Verderop in alinea 5 lees je: ‘Dankzij de automatische piloot hoeven ze hun zelfbeheersing niet in stelling te brengen (...).’ (regels 74-77)

1p **21 B**
Zie regels 96-99: ‘Bij egodepletie ben je (tijdelijk) door je voorraad wilskracht heen (…).’

3p **22** De kern van een goed antwoord:
1 **Kies één doel tegelijk.** [1p]
2 **Train je wilskracht.** [1p]
3 **Bouw routines op. / Ontwikkel nieuwe gewoontes.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Advies 1: ‘Uit dit en ander onderzoek leidden Baumeister en collega-psychologen verschillende adviezen af voor wie zijn wilskracht wil versterken, zoals: kies één doel tegelijk.’ (regels 151-155)
Advies 2: ‘Tip twee is het trainen van je wilskracht (…).’ (regels 159-162)
Advies 3: ‘Hieraan voegt Denise de Ridder (...) nog een advies toe. “Het lijkt er inderdaad op dat je wilskracht kunt trainen (…). Maar ik denk dat het effectiever is routines op te bouwen waardoor je die wilskracht niet hoeft aan te spreken.”’ (regels 172-181)

3p **23** De kern van een goed antwoord:
1 **Het kost weinig moeite om verleidingen te weerstaan.** [1p]
2 **Ze kunnen innerlijke conflicten omzeilen (met routines).** [1p]
3 **Hun wilskracht blijft beschikbaar voor noodgevallen. / Hun tankje wilskracht blijft gevuld voor noodgevallen.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
De gewoontedieren worden beschreven in de alinea’s 4 en 5.
Voordeel 1: ‘(…) het kost wilskrachtige mensen vaak heel weinig moeite verleidingen het hoofd te bieden.’ (regels 54-56)
Voordeel 2: ‘Innerlijke conflicten weten ze te omzeilen met routines.’ (regels 63-65)
Voordeel 3: ‘Hun tankje wilskracht blijft gevuld voor noodgevallen.’ (regels 77-79)

1p **24** De kern van een goed antwoord:
Wilskrachtige mensen hoeven geen impulsen te onderdrukken, want ze voelen die niet.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
De definitie in de regels 39-43 heeft het over het vermogen om impulsen te onderdrukken. Maar in alinea 4 lees je: ‘Ze zijn geen mentale krachtpatsers die hun verlangens (...) weten te onderdrukken: ze vóélen die verlangens eenvoudigweg niet (...).’ (regels 56-63)

© ThiemeMeulenhoff

2p **25** De kern van een goed antwoord:
1 **Doordat mensen al hun wilskracht in het bereiken van andere dingen stoppen (zoals zakelijk succes) / Doordat er veel wilskracht wordt gebruikt voor andere zaken (zoals zakelijk succes)** [1p]
2 **lukt het niet meer om de wilskracht in te zetten (om af te vallen / om minder/gezonder te eten).** [1p]
of
2 **raakt de wilskracht (om af te vallen / om minder/gezonder te eten) op.** [1p]
of (kortweg)
Er is sprake van egodepletie. [2p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Tekstfragment 1 heeft het over zakelijk succesvolle mensen die obesitas hebben. Hoe kan het dat ze wel over wilskracht lijken te beschikken in hun werk, maar niet als ze eten?
De verklaring kun je afleiden uit het onderzoek naar egodepletie in tekst 2: ‘Bij egodepletie ben je (tijdelijk) door je voorraad wilskracht heen en voel je intensere verlangens naar verboden vruchten.’ (regels 96-99).

1p **26** De kern van een goed antwoord:
Je moet je eerst bewust zijn van ongewenst gedrag.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 15 woorden.
Zie alinea 3 van tekstfragment 2: ‘Voordat je actief aan de slag gaat met het realiseren van gewenste gewoontes is het belangrijk om je eerst bewust te worden van je ongewenste gewoontes.’
Als je hier alleen hebt ‘Het gaat om bewustwording’, is je antwoord fout. Dat is te algemeen.

1p **27 A**
Zie regels 63-65: ‘Innerlijke conflicten weten ze te omzeilen met routines.’

1p **28 A**
De schrijfster heeft niet de bedoeling je na te laten denken of je inzicht te vergroten. De tekst is vooral informatief. Als lezer word je op de hoogte gesteld van de uitkomsten van onderzoeken: van Utrechtse psychologen (alinea 1-6 en 12-14) en van Roy Baumeister (alinea 7-11).

TEKST 3 BAN DE BARBECUE UIT VONDELPARK

1p **29 D**
Het probleem: ‘Het Vondelpark wordt weer grof misbruikt.’ (regels 10-11)
De oplossing: ‘Er is gelukkig één effectieve maatregel die politici kunnen nemen én handhaven: een barbecueverbod.’ (regels 13-15)

4p **30** De kern van een goed antwoord:

hoofdstandpunt	**Er moet een barbecueverbod komen in het Vondelpark.** [1p]
argument	**Er ontstaat schade aan plant en dier.** [1p]
argument	**Veel andere bezoekers hebben last van de barbecueënde mensen / kunnen niet meer genieten.** [1p]
argument	**Er blijft te veel afval achter.** [1p]

© ThiemeMeulenhoff

Je mag de argumenten ook in een andere volgorde geven. Gebruik volledige zinnen. Bij elkaar mag je antwoord niet meer dan 40 woorden tellen.
Hoofdstandpunt: ‘Er is gelukkig één effectieve maatregel die politici kunnen nemen én handhaven: een barbecueverbod.’ (regels 13-15)
Argument 1: ‘Om te beginnen ontstaat er schade aan plant en dier.’ (regels 31-32)
Argument 2: ‘Het belemmert de meerderheid om “normaal” van het Vondelpark te genieten als oase van rust in een hectische stad.’ (regels 57-60)
Argument 3: ‘Dan is er uiteraard het afvalprobleem, dat ook letterlijk alle perken te buiten gaat.’ (regels 61-63)

1p **31** De kern van een goed antwoord:
Het is geen symboolpolitiek, want de handhaving van het verbod is geen probleem / want de maatregel kan makkelijk uitgevoerd worden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.
Als het instellen van een barbecueverbod alleen een signaal zou zijn, zonder dat erop toegezien zou worden, was het symboolpolitiek. Maar: ‘Het aardige is dat handhaving geen enkel probleem is.’ (regels 73-74)

TEKST 4 SAMEN HET PARK OPRUIMEN IS EEN BETER IDEE

1p **32** De kern van een goed antwoord:
Er moet geen barbecueverbod komen in het Vondelpark. / Barbecueën moet toegestaan blijven in het Vondelpark.
Je moet het standpunt in eigen woorden formuleren. Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 15 woorden.
Zie regels 26-36: ‘Wij hopen dat de VVVP zich niet tegen de barbecueënde mensen keert (...). Laten we voorkomen dat een goed gefinancierde lobby bij de lokale politiek een verbod doordrukt.’

4p **33** De kern van een goed antwoord:
1. **Persoonlijke aanval: er wordt door die vragen gesuggereerd dat de vereniging oneerlijk is / er wordt beweerd dat de vereniging gefrustreerd is over de laksheid van de gemeente.** [2p]
2. **Vertekenen van het standpunt: het standpunt van de vereniging over het afval van de barbecueërs wordt veranderd in een algemeen afvalprobleem.** [2p]

Je antwoord is alleen goed als je de juiste drogredenen noemt en daar een uitleg bij geeft die bij die drogredenen past. Gebruik een of meer volledige zinnen. Per drogreden met bijbehorende uitleg mag je antwoord niet langer zijn dan 35 woorden.
Drogreden 1: Het gaat hier niet om een persoon maar om een groep mensen: ‘Vrienden van het Vondelpark’ of ‘VVVP’. Toch spreek je hier van een persoonlijke aanval. De vragen die de schrijver aan de VVVP stelt, geven geen inhoudelijke argumenten tegen een algeheel barbecueverbod. In plaats daarvan suggereert hij dat het de VVVP eigenlijk meer in het algemeen om de rommel of de laksheid van de gemeente gaat.
Drogreden 2: De schrijver geeft het standpunt van de VVVP opzettelijk anders weer dan de VVVP het heeft bedoeld. Het gaat de VVVP alleen om het afval van de barbecues, niet om alle andere vuil en rommel.

1p **34** **D**
Zie regels 22-33: ‘Wij willen meedenken (…). Wij hopen dat de VVVP zich niet tegen de barbecueënde mensen keert, maar meedenkt over een oplossing met ons (...) zodat alle partijen tevreden zijn (...).’

© ThiemeMeulenhoff

TEKST 3 EN 4 OVERKOEPELENDE VRAGEN

1p **35** **‘Op een drukke dag zal naar schatting drie tot vijf procent van de bezoekers barbecueën’ (tekst 4, regels 4-6)**
Het probleem in alinea 5 van tekst 3 is de grote overlast die de barbecueërs veroorzaken. En daarbij: ‘De barbecueërs komen altijd in groepen (...).’ (regels 43-44)
In alinea 1 van tekst 4 wordt geprobeerd dit te nuanceren: het gaat maar om drie tot vijf procent van de bezoekers. Let erop dat er een zinsgedeelte wordt gevraagd. Je moet dus niet de hele zin citeren.

2p **36** De kern van een goed antwoord:
(De twee nuanceringen zijn:)
1. **Een groot deel van de barbecueërs ruimt zijn eigen rommel op.** [1p]
2. **Het afvalprobleem wordt niet alleen veroorzaakt door de barbecueërs.** [1p]

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.
In alinea 6 van tekst 3 lees je: ‘De barbecueërs hebben een groot aandeel in het scheppen van de afvalberg door het achterlaten van verpakkingen, vleesresten, flessen, bekertjes, bordjes, servetten en ga zo maar door.’ (regels 63-69)
In tekst 4 staan twee nuanceringen.
1. Een groot deel van de barbecueërs zal zijn eigen rommel opruimen (regels 6-8).
2. ‘Heeft het voorstel van de Vrienden van het Vondelpark (VVVP) niet veel meer te maken met de algemene rommel in het park?’ (regels 9-12)

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2018-I

Na afloop van dit examen bleek zich bij een van de vragen een probleem voor te doen. Dat is opgelost door alle kandidaten 3 punten voor die vraag te geven. Ook voor een fout antwoord of zelfs als iemand helemaal geen antwoord had gegeven. We hebben deze vraag weggelaten uit de EXAMENBUNDEL*.*
Voor de cijferbepaling kun je 3 punten optellen bij je totaal.

Tekst 1

Moderne ruilhandel

(1) Begin 2010 besloot de Nijmegenaar Juul Martin dat hij een huis ging bouwen. Zonder geld. Gewoon om te kijken of dat zou lukken. Een bevriende architect maakte gratis een ontwerp. Een wethouder zag wat in het experiment en stelde een stuk grond ter beschikking. De plaatselijke krant interviewde Martin, en dat leverde meer dan zeventig reacties op van mensen die mee wilden bouwen. “Ik zette een verlanglijst online van alles wat ik nodig had. En mensen kwamen spontaan spullen brengen die ze niet meer nodig hadden”, vertelt Martin.

(2) Het zogenaamde Huis van Overvloed kwam van de grond dankzij een groep enthousiastelingen en kostte uiteindelijk negenhonderd euro. Het moest een werk- en ontmoetingsplek worden voor duurzame ondernemers, maar vlak voor de opening brandde het af. Dat was een klap, maar Martin was niet verslagen. “Het was gelukt voor heel weinig geld een huis te bouwen, en daar ging het om. Ik had het bewijs geleverd dat je geen geld nodig hebt om iets voor elkaar te krijgen.” Sindsdien is Martin een fervent pleitbezorger van wat we tegenwoordig kennen als de ‘deeleconomie’.

(3) De deeleconomie viert hoogtij. Steeds meer mensen maken, net als Juul Martin, gebruik van onbenutte spullen of diensten die anderen ter beschikking stellen. Vaak betalen ze er een bescheiden bedrag voor, soms stellen ze er een wederdienst tegenover. Er zijn de afgelopen tijd onnoemelijk veel deelinitiatieven opgedoken, en ze blijven als paddenstoelen uit de grond schieten. Een van de eerste was Couchsurfing, een site waar je gratis overnachtingsplekken kunt vinden bij mensen thuis. Inmiddels heeft Couchsurfing meer dan negen miljoen leden in 120.000 steden over de hele wereld. Andere, enorm succesvolle deelplatforms zijn Airbnb, waar je logeeradressen over de hele wereld kunt vinden en SnappCar, waar je goedkoop een auto van een particulier kunt huren. Populair zijn ook Peerby, voor het lenen van spullen bij mensen in je wijk, en Thuisafgehaald, voor een zelfgekookte maaltijd, af te halen bij iemand in je buurt.

(4) “Ik denk echt dat de deeleconomie de toekomst heeft”, zegt GroenLinks-Kamerlid Liesbeth van Tongeren. Zij vindt dat de overheid de deeleconomie moet stimuleren en schreef daar onlangs een notitie over. “Lange tijd was het de trend dat bedrijven steeds groter werden. Daar hebben mensen genoeg van. Mensen gaan tegenwoordig aan de slag met

crowdfunding[1] in plaats van met ING, met Thuisafgehaald in plaats van met Unilever en met Airbnb in plaats van met het Hilton Hotel. Dankzij de deeleconomie kunnen we efficiënter omgaan met goederen. En het past ook in het ideaal van de participatiemaatschappij die de overheid voorstaat”, zegt ze.

(5) Van Tongeren vond gehoor bij minister Henk Kamp van Economische Zaken, die een onderzoek laat doen naar de effecten van de deeleconomie op de arbeidsmarkt. “Want als het echt groot wordt”, stelt Van Tongeren, “kan dat negatieve gevolgen hebben voor de werkgelegenheid. Als iedereen via Peerby elkaars boor, hogedrukspuit en steengrill gaat lenen, dan zakt de verkoop van die spullen in. Als de deeleconomie echt aanslaat, krijgen we een lager bruto nationaal product. Dan moeten we kijken naar een andere definitie van welvaart.”

(6) Dat zulke initiatieven concurrentie kunnen gaan vormen voor bestaande bedrijven, is de laatste tijd duidelijk geworden. Airbnb heeft alleen in Amsterdam al zo’n 5000 adressen, Couchsurfing zelfs ruim 13.000. Dat betekent vooral voor goedkope hotels fikse concurrentie. Om die reden is Airbnb in New York verboden, maar die kant lijkt het hier niet op te gaan. “In bepaalde markten gaan inderdaad klappen vallen”, zegt Pieter van de Glind. Hij is medeoprichter van ShareNL, het Nederlandse kennisplatform voor de deeleconomie. Voor zijn studie duurzame ontwikkeling deed hij onderzoek naar de bereidheid van mensen om mee te doen aan de deeleconomie. “En daaruit bleek dat heel veel mensen graag willen delen.” Voor zijn onderzoek ondervroeg hij 1330 inwoners van Amsterdam, en 84 procent van hen wilde aan minstens één deelinitiatief meedoen. Hun motieven liepen uiteen. Sommige respondenten was het om het financiële voordeel te doen, andere ging het om duurzaamheid, en weer andere vonden juist het contact met andere mensen leuk. Van de Glind: “De bereidheid om te delen is heel groot, maar uit mijn onderzoek bleek ook dat de websites die dat mogelijk maken, nog niet erg bekend zijn. Mijn conclusie is: dit gaat flink groeien.”

(7) Volgens Van de Glind speelt internet een cruciale rol bij de deeleconomie en is de crisis een van de drijvende krachten. “Eigenlijk is delen al zo oud als de weg naar Rome, maar vroeger deelde je alleen met je vrienden, je familie en je buren. Dankzij internet kan het nu op een schaal die voorheen ondenkbaar was. Delen blijkt gewoon een efficiëntere en goedkopere manier om aan de dingen te komen die je nodig hebt, dan kopen. Het is ook een veel efficiëntere manier van ondernemen. Een ouderwets autoverhuurbedrijf heeft een pand nodig, personeel en een wagenpark. Een onderneming als SnappCar kan het af met één kantoortje, waar een paar medewerkers ervoor zorgen dat de website goed functioneert. Ik denk dat we met z’n allen naar een andere mentaliteit gaan.”

(8) Moeten we dat wel willen? Wat gebeurt er met de werkgelegenheid als we geen auto’s en boormachines meer gaan kopen maar gaan delen? “We hebben dat al eens eerder meegemaakt. Dat was met de entree van

noot 1 crowdfunding: een manier van financieren waarbij veel investeerders een klein bedrag investeren in een project waarbij zij zich betrokken voelen

de stoommachine”, zegt Van de Glind. “Toen verdween er ook allerlei werkgelegenheid. Uiteindelijk leidde die entree tot economische groei. Het geld dat mensen niet uitgeven aan auto’s of boormachines geven ze aan andere dingen uit. Ik denk inderdaad dat over tien, twintig jaar de helft van de beroepen die we nu kennen, niet meer bestaat. Er zijn dan minder banen, maar de drempel tot ondernemerschap is verlaagd. Ondernemen via instituten, zoals tot nu toe gebeurde, verliest zijn bestaansrecht. En we staan nog maar aan het begin van de nieuwe ontwikkelingen.”

(9) Niet iedereen is echter enthousiast. De Zuid-Koreaanse filosoof Byung-Chul Han, die in Berlijn woont, noemde onlangs de deeleconomie een voorbeeld van ‘de extreme vorm die het kapitalisme heeft aangenomen’. In een interview met *Vrij Nederland* haalde hij het Duitse initiatief Wundercar aan, een online carpoolcentrale voor ritjes binnen de stad. Betalen is niet verplicht, maar als je tevreden bent over de chauffeur, kun je die een fooi geven en een goede beoordeling op de website. “Wundercar laat zich erop voorstaan dat het de gemeenschapszin vergroot en dat tijdens de ritjes nieuwe vriendschappen ontstaan, maar in werkelijkheid gaat het hier om geld verdienen en goede beoordelingen krijgen, zodat je de volgende keer in je vrije tijd onder het mom van gemeenschapszin weer wat extra zakcenten kunt opstrijken. Zo zijn deugden als vriendelijkheid en gastvrijheid volledig geëconomiseerd.”

(10) Die kritiek is deels terecht, vindt Koen Frenken, hoogleraar innovatiestudies aan de Universiteit Utrecht. “Als je kijkt naar een bedrijf als Airbnb, dan is dat een heel commercieel, kapitalistisch bedrijf, ook omdat zijn werknemers vrij weinig verdienen. Maar er zijn ook initiatieven waarvoor die kritiek niet geldt.” Het probleem is volgens hem dat ‘de deeleconomie’ een containerbegrip is geworden waaronder ook initiatieven zijn gaan vallen die niets met delen te maken hebben. “Echt delen is elkaar gebruik laten maken van onbenutte goederen.”

(11) Frenken verwacht dat het delen van auto’s en appartementen en mogelijk ook van kleding in de toekomst heel gewoon wordt. “Vanuit milieuoogpunt is het pure winst. De vraag is alleen: gaan mensen het onderling doen, of gaan bedrijven bemiddelen? Die bedrijven kunnen via hun websites allerlei informatie over klanten vergaren, en die informatie is ontzettend veel waard. Die auto’s en appartementen waarvan jij gebruikmaakt, gaan sensoren krijgen, zodat het bedrijf weet waar je bent en wat je doet. Met die informatie kunnen andere partijen jou weer diensten en reclame aanbieden. Daar valt veel geld mee te verdienen, en daarom kan dit heel groot worden. Maar mensen krijgen zo wel steeds minder privacy, dat is het nadeel. En wie gebruikt straks al die data? Wat als verzekeringsbedrijven met die kennis aan de slag gaan?”

(12) Hij maakt zich ook zorgen over wat er gaat gebeuren als grote deelplatforms, zoals Airbnb, het monopolie krijgen. “Iedereen wil zijn goederen of diensten aanbieden via het grootste platform, dus je loopt het risico op monopolievorming. Maar willen we wel dat al die persoonlijke gegevens terechtkomen bij gigantische internetbedrijven? Over de macht van dat soort bedrijven moeten we als samenleving goed nadenken.”

(13) Een andere zorg voor Frenken is het systeem van reviews waarmee veel deelinitiatieven werken. Als een gebruiker een goede beoordeling van jouw appartement op Airbnb plaatst, levert je dat nieuwe klanten op. Maar een slechte review kan verhuur bemoeilijken. “Beoordelingen kunnen ook vals zijn, gecoördineerd door degene die het appartement aanbiedt. Er zijn allerlei beperkingen en oneerlijkheden aan dat reviewen. En is een cultuur waarin iedereen elkaar beoordeelt wel zo wenselijk? Kun je dan nog wel gewoon een slechte dag hebben zonder dat dat meteen in een vernietigende beoordeling resulteert? In ons oude stelsel waren de risico’s anoniem en werden ze opgevangen door de sociale zekerheid. Maar mensen hebben genoeg van anonimiteit. Ze willen elkaars gereedschap gebruiken en elkaars kleding lenen.”

(14) En Juul Martin, de man die voor negenhonderd euro een huis bouwde? Die is inmiddels alweer bezig met een ander project. Onlangs opende hij in Nijmegen de deelwinkel. In die winkel kun je geen spullen kopen, maar je kunt er leren hoe je alles kunt vinden wat je nodig hebt zonder het te kopen. Hij is onveranderd enthousiast over de deeleconomie. “De toekomst is dat deelinitiatieven gaan behoren tot de standaardkeuzemogelijkheden. De deeleconomie zal ons behoud kunnen zijn als het gaat om grondstoffen en energie. Het is een belangrijke oplossing voor de problemen die ontstaan wanneer bij mensen in de opkomende economieën de behoefte aan spullen groeit. Tweeëneenhalf miljard Aziaten kunnen nu eenmaal niet allemaal een auto bezitten. En misschien is het ook wel een oplossing voor de toenemende eenzaamheid. Door de deeleconomie krijgen we weer verbinding met onze buren. En wie weet: misschien gaan we wel meer voor elkaar openstaan.”

naar: Renate van der Zee
uit: HP de Tijd 2014/2015 nr. 12/01

Renate van der Zee is journalist en schrijver.

De titel van tekst 1 luidt ‘Moderne ruilhandel’.

1p **1** Citeer de twee opeenvolgende zinnen uit de alinea’s 1 tot en met 4 van tekst 1 waaruit het best blijkt wat deze ruilhandel inhoudt.

Tekst 1 kan na de inleiding worden onderverdeeld in vijf opeenvolgende delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
Deel 1: Bloei van de deeleconomie
Deel 2: Reactie van de politiek op de deeleconomie
Deel 3: Nieuwe kansen voor de deeleconomie
Deel 4: De keerzijde van de deeleconomie
Deel 5: Geloof in de toekomst

1p **2** Bij welke alinea begint deel 3?

1p **3** Bij welke alinea begint deel 4?

1p **4** Wat wil het Tweede Kamerlid Van Tongeren met het voorbeeld van Peerby duidelijk maken?
Zij wil duidelijk maken dat
A deelinitiatieven misschien wel efficiënt zijn als het om gebruiksvoorwerpen gaat, maar niet geschikt zijn als het om diensten gaat.
B de politiek de trends op het gebied van deelinitiatieven van een afstand volgt en passend zal reageren op de ontwikkelingen.
C de toename van deelinitiatieven momenteel sneller gaat dan de economie kan bijhouden waardoor de welvaart in Nederland zal afnemen.
D er grote gevolgen voor de economie kunnen zijn als consumenten minder aankopen doen doordat ze meer met elkaar gaan delen.

In tekst 1 komen positieve kanten van de deeleconomie aan bod. Deze kunnen in onderstaand schema worden samengevat.
5p **5** Vul onderstaand schema aan.
Noteer steeds het nummer en het bijbehorende antwoord.

positieve kanten	
Liesbeth van Tongeren	1
	2
deelnemers aan het onderzoek in Amsterdam	3
	4
	5

"'Want als het echt groot wordt', (…) 'kan dat negatieve gevolgen hebben voor de werkgelegenheid." (regels 84-88)
Uit tekst 1 blijkt dat Van de Glind het niet eens is met deze redenering.
1p **6** Citeer een zin uit alinea 8 die uitlegt waarom de gevolgen voor de werkgelegenheid volgens Van de Glind mee zullen vallen.

In alinea 8 betoogt Van de Glind dat we door de komst van de deeleconomie geen economische krimp hoeven te verwachten.
1p **7** Welk argumentatieschema gebruikt Van de Glind vooral om dit standpunt te onderbouwen?
Hij gebruikt vooral een argumentatieschema op basis van
A autoriteit.
B oorzaak en gevolg.
C vergelijking.
D voor- en nadelen.

4p **8** Noteer vier verschillende belangrijke bezwaren tegen de deeleconomie uit tekst 1 van de critici van die deeleconomie.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Juul Martin is in alinea 14 van tekst 1 "onveranderd enthousiast over de deeleconomie". (regels 289-291)
5p **9** Vat Martins redenering uit alinea 14 samen door onderstaand schema aan te vullen.
Noteer steeds de nummers en de bijbehorende antwoorden. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

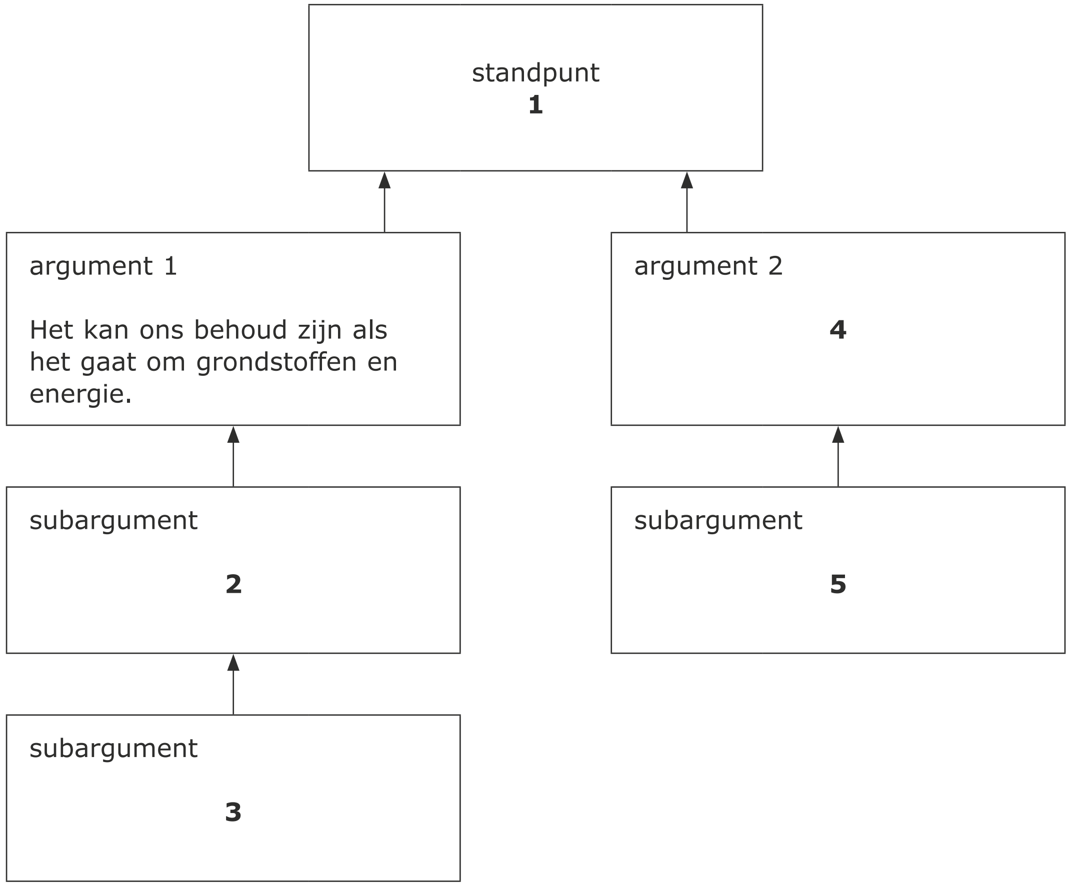

1p **10** Wat is het belangrijkste doel van tekst 1?
In de tekst wordt de lezer vooral
A enthousiast gemaakt over de kansen van de deeleconomie.
B overtuigd van de positieve kanten van de deeleconomie.
C geïnformeerd over de voor- en nadelen van de deeleconomie.
D gewaarschuwd voor de nadelige gevolgen van de deeleconomie.

Tekst 2

Leren lenen

(1) De afgelopen jaren hebben we in de politiek heel wat meesterlijke omdraaiingen van betekenissen de revue zien passeren: bezuinigingen die 'hervormingen' of 'ombuigingen' worden genoemd, oorlogen die plots doorgaan voor 'wederopbouw-' of 'vredesmissies', het afbouwen van de verzorgingsstaat onder het motto 'participatiesamenleving'. Aan dit rijtje mag nu weer een nieuwe term worden toegevoegd: het 'sociaal leenstelsel'.

(2) Jarenlang is schuld het alfa en omega van alle ellende in de wereld geweest. Amerikaanse huizenbezitters die massaal hun hoofd in de hypotheekstrop staken en zo de bankensector naar de rand van de afgrond duwden. Overheden die de begrotingstekorten tot ongekende hoogten opstuwden om de financiële sector overeind te houden. Zuid-Europese landen die op het randje van faillissement balanceerden door bloedrode cijfers in de huishoudboekjes. Op de pof gebouwde vastgoedprojecten die als zeepbellen uit elkaar spatten. Consumenten die zichzelf de schuldhulpverlening in hielpen door op kosten van Dirk Scheringa[1] & Co hun te dure keukens en vakanties voor te financieren. Als er, kortom, één les te trekken is uit zeven jaar crisis, dan is het wel: na schuld volgt boete.

(3) Sterker nog, schulden zijn zo gevaarlijk gebleken dat sinds 2009 op iedere lening verplicht van overheidswege een waarschuwing dient te worden afgegeven, zoals op ieder sigarettenpakje ook moet worden vermeld hoe dodelijk tabak is. 'Let op! Geld lenen kost geld.' Het uitroepteken staat er niet voor niets, zou je zeggen, en ook het logo dat naast deze waarschuwing prijkt, is weinig dubbelzinnig: een mannetje met een euroteken geketend aan zijn enkel. Laat er geen misverstand over bestaan, wil uw overheid er maar mee zeggen: schulden zijn een moderne vorm van slavernij. De voetboei van het 21ste-eeuwse kapitalisme.

(4) *Flash forward*[2] naar juni 2014: dag 'schuld is slavernij', hallo 'sociaal leenstelsel'. Let op! Geld lenen, je kunt er vroeg genoeg mee beginnen. Bijvoorbeeld als je net achttien bent, je brein nog een kleine zes jaar onderontwikkeld is en je langetermijnplanning ongeveer zo ver strekt als die van een eendagsvlieg. Laat deze brave burgers in de dop, die zichzelf over een jaar of tien ook al massaal in de schulden zullen steken voor een dak boven hun hoofd, alvast maar wennen aan het idee: de komende dertig jaar zal je leven in het teken staan van het afbetalen van je verleden. Niet dat je daar met je puberbrein de implicaties al van doorgrondt. Bovendien zul je wel moeten als je straks nog enige kans wilt maken op de arbeidsmarkt, maar toch. Leren is leren lenen.

(5) Nu zullen voorstanders zeggen: "Overdrijf niet zo, Rob, de voorwaarden van de lening zijn uiterst coulant, hoor: als je te weinig verdient, hoef je niets af te betalen, de rente is hartstikke laag en de afbetalingstermijn ontzettend lang." Allemaal waar. Toch is mijn antwoord daarop: "*Spare me the details*".[3] Het gaat hier niet om de voorwaarden, het gaat hier om het principe: dat je leven, nog voordat het goed en wel begonnen is, al gepaard gaat met het opbouwen van een schuld. Dat het onderwijs, het meest fundamentele onderdeel van een beschaafde samenleving, datgene wat de criminaliteit bestrijdt, de economie draaiende houdt en de vooruitgang waarborgt, voortaan op afbetaling komt. Dat er rente zit op onze toekomst.

(6) Onbegrijpelijk is het, en vooral: hypocriet. "Onderwijs als motor van de kenniseconomie", oreert de PvdA in haar partijprogramma. "Nederland moet uitmunten in wetenschap en beroepsonderwijs", vindt D66. En: "Schulden maken mag nooit lonen!", orakelde de VVD onlangs nog in een persbericht. Behalve als het om de toekomst der natie gaat, kennelijk. Dan wordt het zelfs aangemoedigd. En voor wie uit een niet al te bevoordeeld milieu komt: min of meer verplicht gesteld. Dat het onderwijs er substantieel ontoegankelijker door wordt, dat doorstuderen enorm wordt ontmoedigd, dat de kloof tussen de *haves* en *have nots*[4] zo alleen maar groter wordt: we nemen het op de koop toe. Geld lenen, wie is er niet groot mee geworden?

(7) Zo begint de werkelijke droom van dit kabinet zich langzaam maar zeker te ontvouwen: een land vol gehoorzame, hardwerkende, belastingbetalende burgers die hun hele werkzame leven geketend zijn aan een overheid waarbij ze al vanaf hun achttiende levensjaar in het krijt staan. De schuld kan, als je een beetje ambitieuze leerling bent, zelfs oplopen tot wel dertigduizend euro: op je 22ste meer dan een jaarsalaris. Voor de toekomstige advocaten en accountants al geen pretje, laat staan voor de loodgieters en lassers in spe.

(8) Noem dat maar sociaal.

naar: Rob Wijnberg
uit: De Groene Amsterdammer, 5 juni 2014

Rob Wijnberg is filosoof, publicist en hoofdredacteur van De Correspondent, een online journalistiek platform met leden.

noot 1 Dirk Scheringa: bestuursvoorzitter van de DSB, een bank, die na veel commotie over wantoestanden in 2009 failliet ging

noot 2 *Flash forward*: letterlijk: flits vooruit, vooruitblik

noot 3 *Spare me the details*: vrij vertaald: Laten we het niet over de details hebben.

noot 4 *haves* en *have nots*: degenen die wel iets hebben en degenen die niets hebben

Een inleiding kan verschillende elementen bevatten, zoals:
1 de aanleiding voor het schrijven van de tekst
2 een anekdote
3 een historische schets van het onderwerp
4 een of meer aansprekende voorbeelden
5 een probleemstelling

1p **11** Welke twee elementen uit het bovenstaande rijtje zijn verwerkt in alinea 1 van tekst 2?
Noteer alleen de twee nummers.

In alinea 3 klinkt een oordeel door over de rol van de overheid.

2p **12** Geef op grond van de alinea's 3 en 4 aan welk oordeel dat is en waaruit dat blijkt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Een kritisch lezer kan in alinea 3 een verkeerde vergelijking zien.

1p **13** Leg uit waarom hier sprake zou zijn van een verkeerde vergelijking.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

1p **14** Leg uit waarom hier **geen** sprake zou zijn van een verkeerde vergelijking.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

"Laat er geen misverstand over bestaan, wil uw overheid er maar mee zeggen: schulden zijn een moderne vorm van slavernij." (regels 50-53) Dit citaat schetst een overeenkomst tussen schulden en slavernij.

1p **15** Wat is die overeenkomst?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Toch is mijn antwoord daarop: 'Spare me the details'." (regels 85-86) Een kritisch lezer zou kunnen stellen dat dit antwoord in argumentatief opzicht niet aanvaardbaar is als reactie op de argumenten van de voorstanders, omdat de bewijslast ontdoken zou zijn.

1p **16** Waarom zou de argumentatie echter wel aanvaardbaar kunnen zijn?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 4 wordt ingegaan op de verwachting dat jongvolwassenen ondanks de nadelen van het 'sociaal leenstelsel' toch een studielening zullen aangaan.

2p **17** Hoe komt het volgens tekst 2 dat jongeren toch een studielening aangaan?
Geef een oorzaak en een reden uit alinea 4.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Volgens alinea 1 is de term 'sociaal leenstelsel' een voorbeeld van een meesterlijke omdraaiing van betekenissen.

2p **18** Leg uit waarom de term 'sociaal leenstelsel' volgens tekst 2 een meesterlijke omdraaiing van betekenissen is.
Baseer je antwoord op de alinea's 6 tot en met 8.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

De titel van tekst 2 is 'Leren lenen'.

1p **19** Welk van de onderstaande beweringen legt deze titel het best uit?
A De lezers leren iets over studenten die geld lenen voor hun studie.
B De overheid wil studenten met het leenstelsel leren omgaan met geld.
C Leren betekent voor studenten nu ook dat ze moeten leren lenen.
D Studenten die niet leren om te lenen, komen in geldproblemen.

2p **20** Welk van de onderstaande omschrijvingen geeft de hoofdgedachte van tekst 2 het best weer?
A Het is niet sociaal om een stelsel dat zorgt voor ongelijke kansen in de maatschappij, 'sociaal' te noemen.
B Het is onaanvaardbaar dat jongeren door een maatregel van de overheid gedwongen worden geld te lenen om te kunnen studeren.
C Het maken van schulden is een moderne vorm van slavernij waar de overheid daadkrachtig tegen op zou moeten treden.
D Het sociaal leenstelsel benadeelt studenten doordat zij soms tientallen jaren ongewild met een schuld blijven zitten.

tekstfragment 1

(1) "De overheid investeert fors in studenten en dat is terecht, maar daar mogen we als samenleving wel wat voor terugvragen", beargumenteerde de VVD al in het partijprogramma. Het geld dat vrijkomt door de studiefinanciering te vervangen door het sociaal leenstelsel wil de VVD investeren in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Hoewel veel studenten op hun achterste benen staan en deze maatregel zelfs een verslechtering vinden ten opzichte van de eerder voorgestelde langstudeerboete, vindt econoom Dinand Webbink het onterecht om te stellen dat de maatregel veel studenten zal afschrikken om te gaan studeren.
(2) Webbink deed in het verleden voor het Centraal Plan Bureau (CPB) onderzoek naar de gevolgen van dergelijke maatregelen in andere landen. "In Australië is in de jaren negentig een soortgelijk stelsel ingevoerd en er liggen diverse studies over veranderingen in de Verenigde Staten. Op basis van de ervaringen in het buitenland verwachten we dat ook hier maar weinig studenten zullen afzien van studeren", aldus de econoom.
(3) Wat studenten vergeten is dat ze, eenmaal afgestudeerd, veel geld gaan verdienen. "Veertig tot vijftig procent meer dan vwo-leerlingen die meteen gaan werken. En dat hun hele leven lang, dat is al gauw een paar ton", aldus Webbink. Studenten zullen dus later makkelijk in staat zijn om hun lening af te lossen. Ze moeten die dan ook zien als een investering in hun toekomst, niet als een barrière, vinden de voorstanders.
(4) "Wat het leenstelsel bovendien sociaal maakt, is dat afgestudeerden die later toch te weinig verdienen, niet hoeven af te lossen", aldus econoom Webbink. Ook de Raad van Universiteiten is positief over het plan omdat het een kans biedt de opbrengst van de maatregel meteen te investeren in de kwaliteit van het onderwijs. Ook zou het studenten prikkelen om zo snel mogelijk af te studeren.

naar: de redactie
uit: (onder meer) Tubantia en BNDeStem, 10 oktober 2012

De econoom Dinand Webbink vindt het volgens tekstfragment 1 onterecht om te stellen dat het sociaal leenstelsel veel studenten zal afschrikken om te gaan studeren.

1p **21** Met welk argument onderbouwt hij deze stelling in alinea 2 van tekstfragment 1?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"[1] Wat studenten vergeten is dat ze, eenmaal afgestudeerd, veel geld gaan verdienen. [2] 'Veertig tot vijftig procent meer dan vwo-leerlingen die meteen gaan werken. [3] En dat hun hele leven lang, dat is al gauw een paar ton', aldus Webbink. [4] Studenten zullen dus later makkelijk in staat zijn om hun lening af te lossen. [5] Ze moeten die dan ook zien als een investering in hun toekomst, niet als een barrière, vinden de voorstanders." (alinea 3, tekstfragment 1)

De redenering in alinea 3 van tekstfragment 1 kan samengevat worden in een schema met onderstaande vorm:

standpunt	
argument	
subargument	
toelichting	
toelichting	

3p **22** Zet de zinnen op de juiste plaats in het schema.
Neem het schema over en noteer alleen de nummers van je antwoord.

In alinea 1 van tekstfragment 1 en in tekst 2 wordt aan de overheid dezelfde verantwoordelijkheid toegeschreven voor het onderwijs.

1p **23** Welke verantwoordelijkheid is dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Tekstfragment 1 noemt een toekomstperspectief voor de student en diens studieschuld dat niet voorkomt in tekst 2.

2p **24** Wat houdt dat toekomstperspectief in?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Tekst 3

"Er zijn twee redenen waarom het sociale leenstelsel beter is dan het huidige systeem van studiefinanciering"

(1) In een buitengewoon tendentieus opiniestuk geeft de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb) een oneigenlijk en vooral onvolledig beeld van de redenen om voor het hervormen van de studiefinanciering te pleiten. Door uitsluitend te focussen op het argument dat door middel van studiefinanciering mensen met een laag inkomen de studie subsidiëren van studenten die zelf in de toekomst mogelijk dankzij deze studie goed gaan verdienen, doet de LSVb geen recht aan de werkelijkheid. Wij denken dat deze discussie meer verdient dan stemmingmakerij en zetten graag uiteen waarom wij van mening zijn dat het invoeren van een sociaal leenstelsel een goede ontwikkeling binnen het Nederlandse onderwijs zou zijn.

(2) Allereerst vergeet de LSVb gemakshalve te vermelden dat er een alternatief is. Mensen die het niet met de LSVb eens zijn, worden weggezet als mensen die "bezuinigen op studenten", zonder te erkennen dat de écht inhoudelijke discussie niet zo zwart-wit is, en over alternatieven gaat. Een sociaal leenstelsel is het beste alternatief: studenten lenen geld in plaats van dat ze het zomaar krijgen, maar dan wel op een eerlijke, sociale manier die voorkomt dat de toegankelijkheid van studeren in het geding komt.

(3) Dat is waar de LSVb aan voorbijgaat: de lening die wordt aangegaan voor het volgen van een studie wordt terugbetaald naar draagkracht. Wanneer een studie een minder hoog economisch rendement heeft, mag iemand er langer over doen om deze terug te betalen en kan een eventuele restschuld in het ergste geval uiteindelijk worden kwijtgescholden.

(4) Daarnaast wordt het sociale aspect bekrachtigd door het feit dat er bij de Staat wordt geleend en niet bij een particulier of een bank. Hier vloeit uit voort dat de afbetalingstermijn en het rentepercentage buitengewoon schappelijk zijn in verhouding tot die van een particulier of een bank. Ook kan de lener in het geval van problemen met betrekking tot de aflossing veel makkelijker tot een oplossing komen met de financier zonder in een sneltreinvaart in allerlei financiële problemen te raken, hetgeen regelmatig voorkomt bij mensen die zich committeren aan leningen bij banken of particulieren.

(5) Waarom is het sociale leenstelsel beter dan het huidige systeem van studiefinanciering? Om twee redenen: allereerst is de keuze om te gaan studeren een keuze om in jezelf te investeren. Meer financiële verantwoordelijkheid voor deze keuze kan ervoor zorgen dat een student een grotere prioriteit aan zijn of haar opleiding geeft en een grotere inzet toont. Dat het leenstelsel sociaal is, zorgt ervoor dat die financiële prikkel het voor niemand, die over de juiste kwaliteiten beschikt en aan de gestelde opleidingseisen voldoet, onmogelijk maakt om deze keuze te maken.

(6) Daarnaast is er nog een ander 'detail' dat de LSVb gemakshalve is vergeten. Geld kun je maar een keer uitgeven en elke euro die je aan onderwijs uitgeeft moet dan ook zo goed mogelijk worden besteed. Wanneer we de manier waarop studies in Nederland worden gefinancierd omvormen tot een sociaal leenstelsel, komt er 800 miljoen euro vrij, wat aan de kwaliteit van onderwijs ten goede zou kunnen, en naar onze mening ook zou moeten, komen. Een bedrag dat broodnodig is, maar gezien de huidige economische situatie niet eenvoudig op een andere manier kan worden vrijgemaakt.

(7) Ten slotte negeert de LVSb ook dat de Nederlandse staat ook bij invoering van een sociaal leenstelsel nog het grootste deel van het onderwijs van de student betaalt via het gesubsidieerde collegegeld.

(8) Kortom: wanneer er een sociaal leenstelsel wordt ingevoerd, wordt niemand opgezadeld met een ondraaglijke schuldenlast, heeft iedereen die aan de ingangseisen van een studie voldoet de mogelijkheid om ook die studie te gaan doen zonder financiële drempels en kan ook in deze zware economische tijden geïnvesteerd worden in de kwaliteit van ons onderwijs. Een schoolvoorbeeld van een goede hervormingsmaatregel. De LVSb zou er goed aan doen hem te steunen, maar zou het voorgestelde sociale leenstelsel op zijn minst eerlijk kunnen weergeven.

naar: Bram Dirkx en Nikie van Thiel
uit: de Volkskrant, 6 juni 2012

Bram Dirkx was voorzitter van de JOVD, een liberale politieke jongerenorganisatie die gelieerd is aan de VVD. Nikie van Thiel was voorzitter van de Jonge Democraten, een politieke jongerenorganisatie met vergelijkbare idealen als D66.

"Waarom is het sociale leenstelsel beter dan het huidige systeem van studiefinanciering?" (regels 64-66)

2p **25** Welke twee hoofdargumenten voor het sociale leenstelsel worden gegeven in de alinea's 5 en 6?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen. Geef geen citaten.

Afgaande op het signaalwoord 'Ten slotte' dat in alinea 7 van tekst 3 gebruikt wordt, zou je kunnen denken dat niet twee maar drie hoofdargumenten gegeven worden. De inhoud van alinea 7 past, ondanks het gebruik van het signaalwoord 'Ten slotte', niet in de opsomming van argumenten voor het sociale leenstelsel.

1p **26** Waarom past de inhoud van alinea 7 niet in de opsomming van argumenten?
De inhoud van alinea 7 is geen argument voor het sociale leenstelsel

- **A** omdat het argument zowel geldt voor het sociale leenstelsel als voor het oude systeem.
- **B** omdat het feit dat de overheid nog altijd het grootste deel van het onderwijs betaalt, niets te maken heeft met het begrip 'sociaal'.
- **C** omdat het veeleer een verwijt is aan de auteurs van het artikel waarop tekst 3 reageert.
- **D** omdat uit de toelichting in alinea 7 blijkt dat er onvoldoende onderbouwing is voor de bewering die in de voorafgaande alinea gedaan werd.

Tekst 2 en 3 overkoepelende vragen

"Hier vloeit uit voort dat de afbetalingstermijn en het rentepercentage buitengewoon schappelijk zijn in verhouding tot die van een particulier of een bank." (tekst 3, regels 50-55)
In tekst 2 staat een reactie op een vergelijkbare uitspraak.

1p **27** Citeer het zinsgedeelte uit tekst 2 waarin die reactie staat.

Tekst 2 legt de nadruk op de negatieve kanten van het nieuwe leenstelsel. In tekst 3 wordt ook een positieve kant gezien aan het moeten opbouwen van een schuld voor je studie.

1p **28** Welke positieve kant is dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Tekst 4

Vraatzucht

(1) De westerse industriële beschaving eet zichzelf dom. Met die stelling begint het boek *You aren't what you eat*[1)] van Steven Poole. Een aanrader uit *NRC Lux*; ik las het deze week. Het is een verrukkelijke aanklacht tegen gastroporno[2)], tegen de eetschrijvers met hun bijbels (de groentebijbel, barbecuebijbel, partyfoodbijbel) en vooral tegen de *foodies*, die "de wereld alleen kunnen ervaren door hem in de mond te stoppen. Als reusachtige baby's". Poole schrijft over de voedselschrijver Michael Pollan, die predikt dat we bewust moeten eten omdat elke maaltijd een *karmic price*[3)] heeft. En over televisiekok Jamie Oliver, die vindt dat op elke school verplicht kookles moet worden gegeven. Welke lessen er precies plaats moeten maken voor het grillen, bakken en blancheren zegt hij er niet bij, omdat je door het 'medium' voedsel alles kunt leren wat je nodig hebt in het leven. Poole legt genadeloos de transcendentale larie van dit 'je-bent-wat-je-eettijdperk' bloot. Ik kan u het boek van harte aanbevelen.

(2) Heeft onze maatschappij een eetstoornis? Ik ben ervan overtuigd. Het is geen anorexia nervosa, we zijn niet boulimisch of vraatzuchtig. Nee, we zijn gewoonweg geobsedeerd. En niet alleen door gastroporno. Ik ken te veel mensen die een sapkuur ondergaan, omdat ze ervan overtuigd zijn dat ze van binnen 'schoongespoeld' moeten worden, als ware hun lichaam een pvc-buizenstelsel. Ik ken te veel mensen die regelmatig vasten, omdat de oermens dat ook deed. Ik ken er te veel die geen koolhydraten meer eten, of geen vlees, of nu echt gaan 'afkicken' van suiker. Ik ken te veel mensen die wauwelen over organisch en 'echt' eten en die spookverhalen verspreiden over zogenaamd giftige E-nummers. Ik ken er te veel die biologisch met gezond en duurzaam verwarren. Het zijn intelligente mensen, gezond, jong, en ze breken vrijwillig hun hersens over zoiets futiels als hun voeding. Bezorgd voeren ze gesprekken aan tafel over de vraag of de spaghetti bolognese hen nu wél of niet dichter bij het graf gaat brengen. Alsof de levensverwachting 53 is en geen 83. Waanzin.

(3) Mijn grootste verbazing is dat mensen bereid blijken, nee er zelfs buitengewoon in geïnteresseerd zijn, hun eetpatroon radicaal te veranderen. Ik ging tijdens mijn studententijd om met een meisje dat noodgedwongen een glutenvrij dieet volgde, omdat ze leed aan coeliakie[4)]. Geen

noot 1 *You aren't what you eat: Fed up with gastroculture*: een pamflet van Steven Poole tegen de in zijn ogen culinaire hysterie van het moment

noot 2 gastroporno: (oorspronkelijk van culinair journalist Johannes van Dam) het mooi in beeld brengen van voedsel; vrij vertaald: eten mooier maken dan het is

noot 3 *karmic price*: de prijs die je, volgens de leer van het Boeddhisme en Hindoeïsme, bij reïncarnatie betaalt voor de handelingen die je in het verleden hebt verricht

noot 4 coeliakie: ongeneeslijke stofwisselingsziekte, veroorzaakt door een glutenintolerantie

brood, geen pasta, geen koekje bij de koffie. Het was een hoogst irritante aandoening, waardoor ze altijd moeilijk moest doen over eten. Wat blijkt nu? Grote groepen Nederlanders kopen het boek *Broodbuik* of *Voedselzandloper*, en volgen, zonder enige medische indicatie of andere noodzaak, precies dit glutenvrije dieet. Na jarenlang vet vermijden en daarna suiker is tarwe de nieuwe vijand. Een beetje hipster koopt een glutenvrij kookboek en laat alle brood en pasta voortaan links liggen.

(4) Het is moeilijk je te onttrekken aan die voedselobsessie. De tijdgeest resoneert in alles wat ik eet. Mijn broodje kaas (kaas = zuivel = slecht, brood = snelle suikers = slecht, alles met te veel zout = slecht), mijn glaasje sinaasappelsap (met suiker = slecht, vermoedelijk bespoten, niet puur maar uit concentraat = nep), mijn kopje Pickwickthee (nep, slecht, fabrieksspul), de aardbeienyoghurt (niet het seizoen), mijn cracker met margarine (kankerverwekkend), mijn kant-en-klaarmaaltijd uit de magnetron (wil je soms dood?) – niks smaakt meer hetzelfde. De gezondheidsfreaks en voedselsnobs kijken over mijn schouder mee en schudden vol medelijden het hoofd.

(5) Je moet immers je groenten zelf snijden, omdat je er dan bewust mee bezig bent. Ook al bestaat een derde van alle huishoudens uit één persoon, je mag vooral niet voor de televisie eten, want elke hap moet met aandacht gekauwd worden. Je mag niets weggooien, je mag niets in de magnetron stoppen, je moet seizoensgroente kopen, liefst een van de tien courgettes die jaarlijks uit de wijkmoestuin komen, want ja, lokaal is beter. Er is jaren gestreden voor het toelaten van Afrikaanse landbouwproducten op de Europese markt, maar door een recent misverstand over de duurzaamheid van lokaal voedsel, blieven zelfs de grootste wereldverbeteraars geen Afrikaanse bonen meer.

(6) Maar ik kan u vertellen: ik zal me tegen de gekte verzetten. Ik omarm de vooruitgang die ervoor zorgt dat banale zaken als voeding steeds minder tijd hoeven te kosten. Ik weiger te koken als dit niet nodig is. Ik weiger groente te snijden als er machines bestaan die dit voor mij doen. Ik weiger ‘bewust’ te eten. Ik weiger me te verdiepen in de vraag waar de kipfilet vandaan komt. En ik weiger om langer over mijn voedsel na te denken dan strikt noodzakelijk. U mag uw gastroporno bij u houden. Ik heb betere dingen te doen.

naar: Rosanne Hertzberger
uit: NRC Handelsblad, 2 en 3 november 2013

Rosanne Hertzberger is microbioloog en columnist.

“En over televisiekok Jamie Oliver, die vindt dat op elke school verplicht kookles moet worden gegeven.” (regels 17-20)

1p **29** Welk argument voor verplichte kooklessen op school geeft Oliver volgens tekst 4?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 2 wordt beargumenteerd dat onze maatschappij geobsedeerd is door voedsel. Een kritisch lezer zou in deze argumentatie vooral een bepaald type drogreden kunnen zien.

1p **30** Welk type drogreden is dat?

A een cirkelredenering
B een onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema
C een overhaaste generalisatie
D een verkeerde vergelijking

In alinea 3 spreekt de auteur haar verbazing uit.

1p **31** Waarover is zij precies verbaasd?
De auteur is verbaasd over het feit dat

A mensen die gezond zijn zo moeilijk doen over hun eetgewoontes.
B mensen massaal kookboeken kopen die diëten voorschrijven die bedoeld zijn voor zieke mensen.
C mensen voor hun gezondheid dan weer het ene product en dan weer het andere aanschaffen.
D mensen zonder medische noodzaak een extreem eetpatroon gaan volgen.

“De gezondheidsfreaks en voedselsnobs kijken over mijn schouder mee en schudden vol medelijden het hoofd.” (regels 98-101)

1p **32** Waarom schudden de gezondheidsfreaks en voedselsnobs vol medelijden het hoofd?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Uit tekst 4 blijkt een afkeer van de huidige obsessie met voedsel. In alinea 2 staan diverse woorden die die afkeer tot uitdrukking brengen.

3p **33** Citeer er vijf.

De titel van tekst 4 is ‘Vraatzucht’.

1p **34** Leg uit waarom deze titel eigenlijk **niet** goed bij de tekst past.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

2p **35** Welke van de onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 4 het best weer?

A Mensen moeten zich niet zo druk maken om alle eisen die de voedselgoeroes uit de media aan ons stellen.
B Onze obsessie voor voedsel blijkt vooral uit de toegenomen aandacht voor gastroporno en gezond en biologisch eten.
C Veel mensen zijn tegenwoordig overdreven intensief met voedsel bezig en dat is onnodig en onzinnig.
D We moeten de voedselindustrie meer gaan wantrouwen om te voorkomen dat we steeds elke modegril volgen.

Uitwerkingen bij examen 2018-I

Na afloop van dit examen bleek zich bij een van de vragen een probleem voor te doen. Dat is opgelost door alle kandidaten 3 punten voor die vraag te geven. Ook voor een fout antwoord of zelfs als iemand helemaal geen antwoord had gegeven. We hebben deze vraag weggelaten uit de EXAMENBUNDEL.
Voor de cijferbepaling kun je 3 punten optellen bij je totaal.

TEKST 1 MODERNE RUILHANDEL

1p **1** De kern van een goed antwoord:
'Steeds meer mensen maken, net als Juul Martin, gebruik van onbenutte spullen of diensten die anderen ter beschikking stellen. Vaak betalen ze er een bescheiden bedrag voor, soms stellen ze er een wederdienst tegenover.' (regels 35-41)
Aan het eind van alinea 2 en het begin van alinea 3 lees je: 'Sindsdien is Martin een fervent pleitbezorger van wat we tegenwoordig kennen als de "deeleconomie". De deeleconomie viert hoogtij.' (regels 30-34) Dat kun je zien als een aankondiging van de omschrijving, die daar in de volgende twee zinnen meteen op volgt.

1p **2 (alinea) 6**
Zie bijvoorbeeld regels 126-131: 'Van de Glind: "De bereidheid om te delen is heel groot, maar uit mijn onderzoek bleek ook dat de websites die dat mogelijk maken, nog niet erg bekend zijn. Mijn conclusie is: dit gaat flink groeien."'

1p **3 (alinea) 9**
Zie regels 177-178: 'Niet iedereen is echter enthousiast.'

1p **4 D**
Zie regels 88-91: 'Als iedereen via Peerby elkaars boor, hogedrukspuit en steengrill gaat lenen, dan zakt de verkoop van die spullen in.'

5p **5** De kern van een goed antwoord:

positieve kanten	
Liesbeth van Tongeren	1 **We kunnen efficiënter omgaan met goederen.** [1p]
	2 **Het past in het ideaal van de participatie-maatschappij (die de overheid voorstaat).** [1p]
deelnemers aan het onderzoek in Amsterdam	3 **Het levert financieel voordeel op.** [1p]
	4 **Het is duurzaam.** [1p]
	5 **Het contact met andere mensen is leuk.** [1p]

Voor de positieve kanten die Liesbeth van Tongeren noemt, zie regels 75-79: 'Dankzij de deeleconomie kunnen we efficiënter omgaan met goederen. En het past ook in het ideaal van de participatiemaatschappij die de overheid voorstaat (…).'
Voor de positieve kanten die de deelnemers aan het onderzoek noemen, zie regels 121-125: 'Sommige respondenten was het om het financiële voordeel te doen, andere ging het om duurzaamheid, en weer andere vonden juist het contact met andere mensen leuk.'

© ThiemeMeulenhoff

1p **6 'Er zijn dan minder banen, maar de drempel tot ondernemerschap is verlaagd.' (regels 170-172)**
of
'Het geld dat mensen niet uitgeven aan auto's of boormachines geven ze aan andere dingen uit.' (regels 164-167)
Er staan twee zinnen in alinea 8 die in aanmerking komen. Niet goed zou zijn: 'We hebben dat al eens eerder meegemaakt.' (regels 159-160), want dat is nog geen uitleg waarom de gevolgen nu zullen meevallen.

1p **7 C**
Van de Glind vergelijkt de huidige bedreiging van de werkgelegenheid met een ervaring in het verleden. Zie regels 159-164: 'We hebben dat al eens eerder meegemaakt. Dat was met de entree van de stoommachine (…). Toen verdween er ook allerlei werkgelegenheid. Uiteindelijk leidde die entree tot economische groei.'

4p **8** De kern van een goed antwoord (vier van de volgende zes bezwaren):
1 **Deugden als vriendelijkheid en gastvrijheid zijn volledig geëconomiseerd. / Het is een (ongewenste) extreme vorm van kapitalisme.**
2 **Deeleconomie is een containerbegrip geworden waaronder ook initiatieven vallen die niets met delen te maken hebben. / Sommige initiatieven hebben niets met delen te maken.**
3 **Mensen krijgen (zo) steeds minder privacy. / Bedrijven beschikken over steeds meer informatie van mensen.**
4 **Er ontstaat een risico op monopolievorming.**
5 **Het systeem van reviews is onwenselijk. / Het systeem van reviews is beperkt en kan oneerlijk zijn.**
6 **Er verdwijnt werkgelegenheid.**

Per juist bezwaar: 1p.
Gebruik volledige zinnen.
De schrijfster oppert een bezwaar in alinea 8: het verdwijnen van werkgelegenheid. De critici van de deeleconomie komen zelf aan het woord vanaf alinea 9: 'Niet iedereen is echter enthousiast.' (regels 177-178) Het gaat om Byung-Chul Han en Koen Frenken.
Je moet geen bezwaren ontlenen aan uitspraken van Van de Glind en Van Tongeren. Van Tongeren ziet behalve voordelen ook nadelen. Ze zegt bijvoorbeeld: 'Als de deeleconomie echt aanslaat, krijgen we een lager bruto nationaal product.' (regels 91-93) En Van de Glind zegt: 'In bepaalde markten gaan inderdaad klappen vallen.' (regels 106-107) Maar de vraag gaat over 'bezwaren tegen de deeleconomie (…) van de critici van die deeleconomie.' En Van de Glind en Van Tongeren zijn geen critici maar duidelijke voorstanders.
Bezwaar 1: 'De Zuid-Koreaanse filosoof Byung-Chul Han, die in Berlijn woont, noemde onlangs de deeleconomie een voorbeeld van "de extreme vorm die het kapitalisme heeft aangenomen".' (regels 178-183) En: 'Zo zijn deugden als vriendelijkheid en gastvrijheid volledig geëconomiseerd.' (regels 200-203)
Bezwaar 2: 'Het probleem is volgens hem dat "de deeleconomie" een containerbegrip is geworden waaronder ook initiatieven zijn gaan vallen die niets met delen te maken hebben.' (regels 212-217)
Bezwaar 3: 'Die auto's en appartementen waarvan jij gebruikmaakt, gaan sensoren krijgen, zodat het bedrijf weet waar je bent en wat je doet. Met die informatie kunnen andere partijen jou weer diensten en reclame aanbieden. Daar valt veel geld mee te verdienen, en daarom kan dit heel groot worden. Maar mensen krijgen zo wel steeds minder privacy, dat is het nadeel.' (regels 230-240)
Bezwaar 4: 'Iedereen wil zijn goederen of diensten aanbieden via het grootste platform, dus je loopt het risico op monopolievorming.' (regels 247-250)

© ThiemeMeulenhoff

Bezwaar 5: ‘Een andere zorg voor Frenken is het systeem van reviews waarmee veel deelinitiatieven werken. (…) “Beoordelingen kunnen ook vals zijn, gecoördineerd door degene die het appartement aanbiedt. Er zijn allerlei beperkingen en oneerlijkheden aan dat reviewen. (…)”’ (regels 257-268)
Bezwaar 6: ‘Moeten we dat wel willen? Wat gebeurt er met de werkgelegenheid als we geen auto’s en boormachines meer gaan kopen maar gaan delen?’ (regels 155-158)

5p **9** De kern van een goed antwoord:

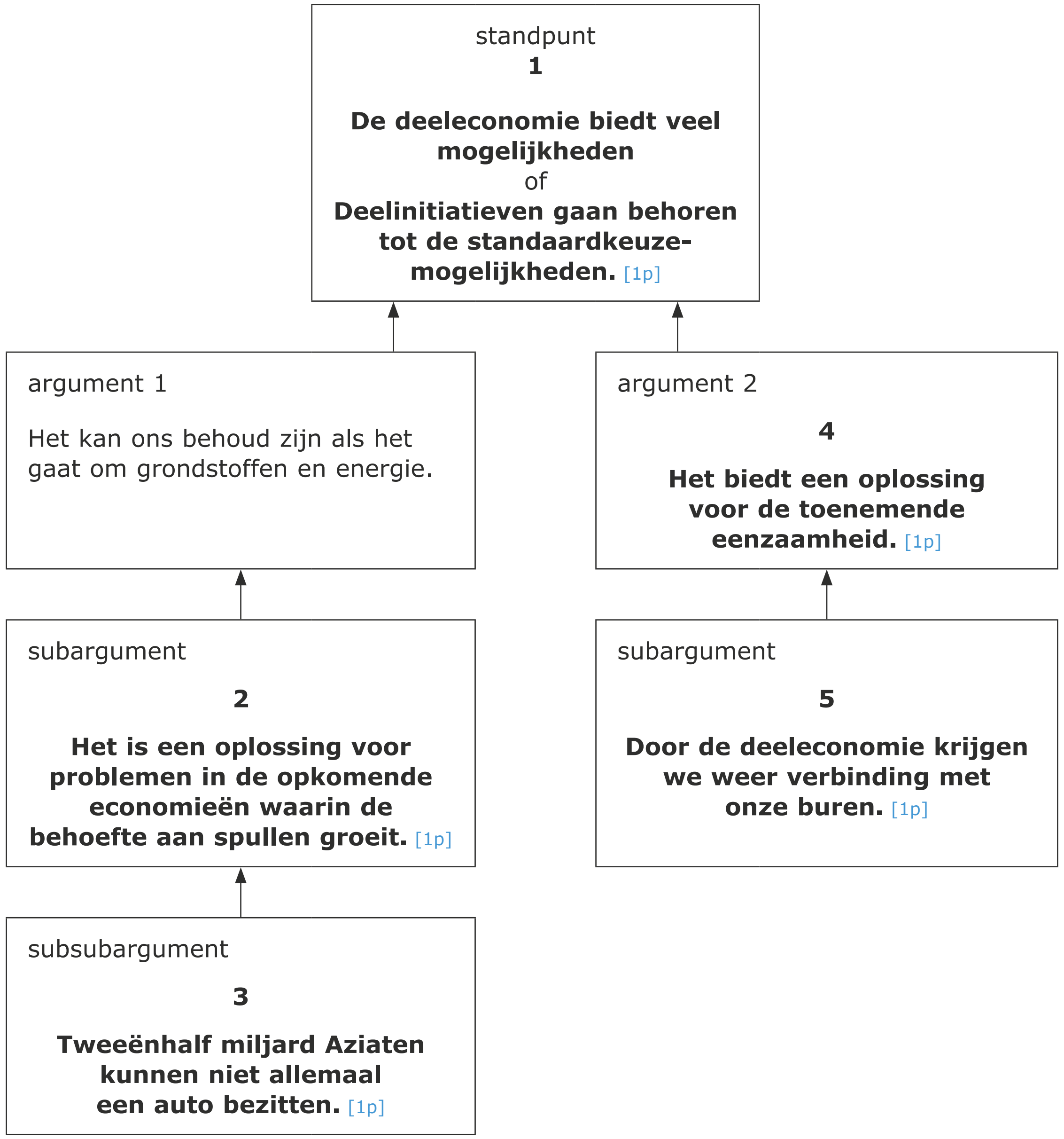

Je kunt hier volstaan met citaten, maar je kunt ook eigen formuleringen gebruiken. Geef je antwoorden in een of meer volledige zinnen.
1 Het standpunt van Martin: ‘De toekomst is dat deelinitiatieven gaan behoren tot de standaardkeuzemogelijkheden.’ (regels 291-293)
2 Het subargument bij argument 1: ‘Het is een belangrijke oplossing voor de problemen die ontstaan wanneer bij mensen in de opkomende economieën de behoefte aan spullen groeit.’ (regels 296-300)

© ThiemeMeulenhoff

3 Het subsubargument, dat is het argument ter ondersteuning van het subargument: ‘Tweeëneenhalf miljard Aziaten kunnen nu eenmaal niet allemaal een auto bezitten.’ (regels 300-302)
4 Argument 2: ‘En misschien is het ook wel een oplossing voor de toenemende eenzaamheid.’ (regels 302-305)
5 Het subargument bij argument 2: ‘Door de deeleconomie krijgen we weer verbinding met onze buren.’ (regels 305-306)

1p **10 C**
De schrijfster behandelt zowel de voor- als de nadelen van de deeleconomie: ze bespreekt de overwegingen van voorstanders (Martin, Van Tongeren en Van de Glind) en van tegenstanders (Byung-Chul Han en Frenken), zonder zelf een standpunt in te nemen.

TEKST 2 LEREN LENEN

1p **11 1 en 4**
De aanleiding: ‘De afgelopen jaren hebben we in de politiek heel wat meesterlijke omdraaiingen van betekenissen de revue zien passeren (…).’ (regels 1-4)
Aansprekende voorbeelden: ‘bezuinigingen die “hervormingen” of “ombuigingen” worden genoemd, oorlogen die plots doorgaan voor “wederopbouw-” of “vredesmissies”, het afbouwen van de verzorgingsstaat onder het motto “participatiesamenleving”.’ (regels 4-10)

2p **12** De kern van een goed antwoord:
1 De overheid is hypocriet/asociaal/verzaakt haar zorgplicht [1p]
2 want ze waarschuwt tegen lenen en tegelijkertijd bevordert/stimuleert ze lenen. [1p]
of
De overheid is hypocriet/asociaal wat blijkt uit de cynische/sarcastische/ spottende toon die in deze alinea’s naar voren komt. [2p]
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Aan de ene kant waarschuwt de overheid dat geld lenen gevaarlijk is: ‘(…) schulden zijn zo gevaarlijk gebleken dat sinds 2009 op iedere lening verplicht van overheidswege een waarschuwing dient te worden afgegeven (…). “Let op! Geld lenen kost geld.”’ (regels 37-44)
Maar tegelijkertijd, lees je in alinea 4, heeft de overheid een ‘sociaal leenstelsel’ opgezet. En daarmee wordt het lenen van geld door jonge mensen juist aangemoedigd. De schrijver bespreekt dit op een spottende manier. Bijvoorbeeld in deze zin: ‘Laat deze brave burgers in de dop, die zichzelf over een jaar of tien ook al massaal in de schulden zullen steken voor een dak boven hun hoofd, alvast maar wennen aan het idee: de komende dertig jaar zal je leven in het teken staan van het afbetalen van je verleden.’ (regels 65-72)

1p **13** De kern van een goed antwoord:
Roken kan dodelijk zijn en lenen niet.
of
Slavernij is geen kwestie van keuze, schulden maken (in principe) wel.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 10 woorden.
In alinea 3 vergelijkt de schrijver lenen, ofwel het maken van schulden, met roken en met slavernij. Zie regels 37-43: ‘(…) schulden zijn zo gevaarlijk gebleken dat sinds 2009 op iedere lening verplicht van overheidswege een waarschuwing dient te worden afgegeven, zoals op ieder sigarettenpakje ook moet worden vermeld

© ThiemeMeulenhoff

hoe dodelijk tabak is.' En regels 52-55: '(…) schulden zijn een moderne vorm van slavernij. De voetboei van het 21ste-eeuwse kapitalisme.'
Allebei de vergelijkingen kun je verkeerd noemen, uiteraard om verschillende redenen: lenen is niet dodelijk en je bent vrij om ervoor te kiezen.
Je moet uitleggen waarom een kritische lezer de vergelijking verkeerd zou kunnen vinden. Een antwoord als 'Roken kan niet vergeleken worden met lenen.' is fout. Want daarmee wordt niet duidelijk waarom het een verkeerde vergelijking zou zijn.

1p **14** De kern van een goed antwoord:
Het gaat erom dat roken en lenen slecht voor je zijn. / Roken en lenen zijn slecht (volgens de overheid).
of
Zowel bij slavernij als bij schulden ben je niet vrij.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 15 woorden.
Je hoeft de vergelijking met roken of met slavernij niet verkeerd te vinden. Want lenen of schulden maken komt in een bepaald opzicht wel overeen met roken: het is allebei slecht. En ook met slavernij: bij allebei ben je niet vrij.

1p **15** De kern van een goed antwoord:
In beide gevallen ben je niet vrij. / Je zit eraan vast.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 46-50: '(…) het logo dat naast deze waarschuwing prijkt, is weinig dubbelzinnig: een mannetje met een euroteken geketend aan zijn enkel.'

1p **16** **De auteur doet de voorwaarden af als onbelangrijke argumenten. / Het gaat de auteur om het principe.**
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 86-91: 'Het gaat hier niet om de voorwaarden, het gaat hier om het principe: dat je leven, nog voordat het goed en wel begonnen is, al gepaard gaat met het opbouwen van een schuld.'

2p **17** De kern van een goed antwoord:
1 **(oorzaak:) Jongvolwassenen kunnen vaak de langetermijngevolgen niet overzien. / Je hebt (als jongvolwassene) nog niet door wat de implicaties zijn. / Ze doorgronden met hun puberbrein de implicaties nog niet.** [1p]
2 **(reden:) Jongeren moeten een lening aangaan om (te kunnen leren en) (een goede) kans te kunnen maken op de arbeidsmarkt. / Je moet wel als je (wilt studeren en) later een (goede) baan wilt hebben.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen.
De oorzaak is het antwoord op de vraag: hoe komt het dat jongeren ondanks de nadelen een studielening aangaan? Zie regels 60-74: 'Bijvoorbeeld als je net achttien bent, je brein nog een kleine zes jaar onderontwikkeld is en je langetermijnplanning ongeveer zo ver strekt als die van een eendagsvlieg. (…) Niet dat je daar met je puberbrein de implicaties al van doorgrondt.'
De reden is het antwoord op de vraag: waarom gaan jongeren ondanks de nadelen een studielening aan? Zie regels 74-77: 'Bovendien zul je wel moeten als je straks nog enige kans wilt maken op de arbeidsmarkt, maar toch.'

© ThiemeMeulenhoff

2p **18** De kern van een goed antwoord:
1 **De term sociaal is misplaatst** [1p]
2 **omdat het onderwijs minder toegankelijk wordt voor mensen met weinig geld.** [1p]
of
1 **Het is niet sociaal** [1p]
2 **om burgers (vanaf hun achttiende levensjaar) schulden bij de overheid op te dringen.** [1p]
of
1 **Geld moeten lenen om te kunnen studeren** [1p]
2 **is niet sociaal.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 25 woorden.
In alinea 8 stelt de schrijver: 'Noem dat maar sociaal.' (regel 135) Het is spottend: de schrijver bedoelt dat hij het juist niet sociaal vindt. Wat hij niet sociaal vindt, lees je in de alinea's 6 en 7. Bijvoorbeeld in de regels 112-117: 'Dat het onderwijs er substantieel ontoegankelijker door wordt, dat doorstuderen enorm wordt ontmoedigd, dat de kloof tussen de haves en have nots zo alleen maar groter wordt (…).' Of in de regels 105-112, waar je leest dat geld lenen om te kunnen studeren 'min of meer verplicht gesteld' wordt 'voor wie uit een niet al te bevoordeeld milieu komt'.

1p **19** **C**
Zie regel 77: 'Leren is leren lenen.'

2p **20** **B**
De hoofdgedachte komt goed tot uiting wanneer de schrijver het heeft over het principe waar hij bezwaar tegen maakt. Zie regels 87-100: '(…) het gaat hier om het principe: dat je leven, nog voordat het goed en wel begonnen is, al gepaard gaat met het opbouwen van een schuld. Dat het onderwijs, het meest fundamentele onderdeel van een beschaafde samenleving, datgene wat de criminaliteit bestrijdt, de economie draaiende houdt en de vooruitgang waarborgt, voortaan op afbetaling komt. Dat er rente zit op onze toekomst. Onbegrijpelijk is het, en vooral: hypocriet.'

1p **21** De kern van een goed antwoord:
Na vergelijkbare maatregelen in het buitenland gingen daar ook niet minder studenten studeren. / Op basis van de ervaringen in het buitenland is de verwachting dat ook hier maar weinig studenten zullen afzien van studeren.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Webbink zegt in alinea 2 letterlijk: 'In Australië is in de jaren negentig een soortgelijk stelsel ingevoerd en er liggen diverse studies over veranderingen in de Verenigde Staten. Op basis van de ervaringen in het buitenland verwachten we dat ook hier maar weinig studenten zullen afzien van studeren.'

© ThiemeMeulenhoff

3p **22**

standpunt	**5**
argument	**4**
subargument	**1**
toelichting	**2**
toelichting	**3**

Vijf zinnen op de goede plaats: 3p. Vier of drie goed: 2p. Twee goed: 1p Minder dan twee goed: 0p.
Het standpunt is de conclusie waar de alinea mee eindigt. Let op de signaalwoorden 'dan ook'. Je zou de redenering als volgt kunnen weergeven:
De lening is geen barrière maar een investering. Want de studenten kunnen hem later makkelijk aflossen. Ze gaan na hun studie immers veel geld verdienen: veertig tot vijftig procent meer dan vwo-leerlingen die niet gaan studeren maar meteen gaan werken. En dat geld verdienen ze hun hele leven lang, al gauw een paar ton.

1p **23** De kern van een goed antwoord:
De overheid is verantwoordelijk voor goed onderwijs. / De overheid moet investeren in (goed) onderwijs.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
In alinea 1 van tekstfragment 1 lees je: 'De overheid investeert fors in studenten en dat is terecht (…).' En: 'Het geld dat vrijkomt (…) wil de VVD investeren in de kwaliteit van het hoger onderwijs.'
In tekst 2 wordt nergens uitdrukkelijk gezegd dat de overheid voor (goed) onderwijs moet zorgen. Maar je kunt het afleiden uit een aantal uitspraken. Zo noemt de schrijver het onderwijs: 'het meest fundamentele onderdeel van een beschaafde samenleving, datgene wat de criminaliteit bestrijdt, de economie draaiende houdt en de vooruitgang waarborgt' (regels 91-96). En een aantal politieke partijen vinden (goed) onderwijs kennelijk ook een overheidstaak: de PvdA noemt het de 'motor van de kenniseconomie' (regels 100-101), D66 vindt dat 'Nederland moet uitmunten in wetenschap en beroepsonderwijs' (regels 102-104) en de VVD vindt volgens de schrijver dat schulden maken kan worden aangemoedigd 'als het om de toekomst der natie gaat' (regels 107-108).

2p **24** De kern van een goed antwoord:
1 **Iemand die gestudeerd heeft, gaat (veel) meer verdienen dan iemand die niet gestudeerd heeft** [1p]
2 **en kan dan later makkelijk de lening terugbetalen.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen.
De schrijver van tekst 2 laat de voorstanders van het sociaal leenstelsel zeggen: 'Overdrijf niet zo, Rob, de voorwaarden van de lening zijn uiterst coulant, hoor: als je te weinig verdient, hoef je niets af te betalen, de rente is hartstikke laag en de afbetalingstermijn ontzettend lang.' (regels 79-84)
Ze hebben het daarmee over een ander toekomstperspectief dan wordt genoemd in tekstfragment 1, alinea 3: 'Wat studenten vergeten is dat ze, eenmaal afgestudeerd, veel geld gaan verdienen. "Veertig tot vijftig procent meer dan vwo-leerlingen die meteen gaan werken. (…)", aldus Webbink.' Met als conclusie: 'Studenten zullen dus later makkelijk in staat zijn om hun lening af te lossen.'

TEKST 3 "ER ZIJN TWEE REDENEN WAAROM HET SOCIALE LEENSTELSEL BETER IS DAN HET HUIDIGE SYSTEEM VAN STUDIEFINANCIERING"

2p **25** De kern van een goed antwoord:
1 **Studeren is een investering in jezelf. / Je geeft (door een financiële prikkel) meer prioriteit aan je studie.** [1p]
2 **Het vrijgekomen geld kan geïnvesteerd worden in de kwaliteit van het onderwijs.** [1p]
Je mag hier niet citeren. Gebruik een of meer volledige zinnen.
Reden 1: '(…) allereerst is de keuze om te gaan studeren een keuze om in jezelf te investeren. Meer financiële verantwoordelijkheid voor deze keuze kan ervoor zorgen dat een student een grotere prioriteit aan zijn of haar opleiding geeft en een grotere inzet toont.' (regels 67-74)
Reden 2: 'Daarnaast is er nog een ander "detail" dat de LSVb gemakshalve is vergeten. (…) Wanneer we de manier waarop studies in Nederland worden gefinancierd omvormen tot een sociaal leenstelsel, komt er 800 miljoen euro vrij, wat aan de kwaliteit van onderwijs ten goede zou kunnen (…) komen.' (regels 80-92)
Let op de signaalwoorden: 'allereerst' en 'daarnaast'.

1p **26** **A**
In alinea 7 lees je dat 'de Nederlandse staat ook bij invoering van een sociaal leenstelsel nog het grootste deel van het onderwijs van de student betaalt via het gesubsidieerde collegegeld.' (regels 98-102) Met andere woorden: of het sociaal leenstelsel wel of niet wordt ingevoerd, maakt in dat opzicht niet uit.

TEKST 2 EN 3 OVERKOEPELENDE VRAGEN

1p **27** **'Spare me the details' (regels 85-86)**
of
'Het gaat hier niet om de voorwaarden, het gaat hier om het principe' (regels 86-88)
Je moet hier een zinsgedeelte citeren, dus geen volledige zin.
De vergelijkbare uitspraak in tekst 2: 'Nu zullen voorstanders zeggen: "Overdrijf niet zo, Rob, de voorwaarden van de lening zijn uiterst coulant, hoor: als je te weinig verdient, hoef je niets af te betalen, de rente is hartstikke laag en de afbetalingstermijn ontzettend lang."' (regels 78-84)
De reactie hierop van de schrijver: 'Allemaal waar. Toch is mijn antwoord daarop: "Spare me the details". Het gaat hier niet om de voorwaarden, het gaat hier om het principe (…).' (regels 84-88)

1p **28** De kern van een goed antwoord:
Door de grotere financiële verantwoordelijkheid geef je prioriteit / meer aandacht aan je studie.
of
Het onderwijs wordt beter.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 67-74: '(…) allereerst is de keuze om te gaan studeren een keuze om in jezelf te investeren. Meer financiële verantwoordelijkheid voor deze keuze kan ervoor zorgen dat een student een grotere prioriteit aan zijn of haar opleiding geeft en een grotere inzet toont.'
Of regels 85-92: 'Wanneer we de manier waarop studies in Nederland worden gefinancierd omvormen tot een sociaal leenstelsel, komt er 800 miljoen euro vrij, wat aan de kwaliteit van onderwijs ten goede zou kunnen, en naar onze mening ook zou moeten, komen.'

TEKST 4 VRAATZUCHT

1p **29** De kern van een goed antwoord:
Door de kooklessen / het 'medium' voedsel leer je alles wat je nodig hebt in je leven.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 21-26: 'Welke lessen er precies plaats moeten maken voor het grillen, bakken en blancheren zegt hij er niet bij, omdat je door het "medium" voedsel alles kunt leren wat je nodig hebt in het leven.'

1p **30 C**
Zie regels 35-52: 'Ik ken te veel mensen die een sapkuur ondergaan, omdat ze ervan overtuigd zijn dat ze van binnen "schoongespoeld" moeten worden, als ware hun lichaam een pvc-buizenstelsel. Ik ken te veel mensen die regelmatig vasten, omdat de oermens dat ook deed. Ik ken er te veel die geen koolhydraten meer eten, of geen vlees, of nu echt gaan "afkicken" van suiker. Ik ken te veel mensen die wauwelen over organisch en "echt" eten en die spookverhalen verspreiden over zogenaamd giftige E-nummers. Ik ken er te veel die biologisch met gezond en duurzaam verwarren.'
Op basis van deze voorbeelden kun je misschien concluderen dat 'te veel mensen' op verschillende manieren geobsedeerd zijn door voedsel, maar niet dat 'de maatschappij' in het algemeen door voedsel geobsedeerd is.

1p **31 D**
Zie regels 61-65: 'Mijn grootste verbazing is dat mensen bereid blijken, nee er zelfs buitengewoon in geïnteresseerd zijn, hun eetpatroon radicaal te veranderen.' En dat doen ze 'zonder enige medische indicatie of andere noodzaak' (regels 75-77).

1p **32** De kern van een goed antwoord:
Wat de auteur eet, is in hun ogen slecht. / De auteur eet niet bewust/ gezond genoeg.
of
Zij zijn overmatig door voedsel geobsedeerd, in tegenstelling tot de auteur.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
De gezondheidsfreaks en voedselsnobs hebben medelijden met de schrijfster: 'Je moet immers je groenten zelf snijden, omdat je er dan bewust mee bezig bent. Ook al bestaat een derde van alle huishoudens uit één persoon, je mag vooral niet voor de televisie eten, want elke hap moet met aandacht gekauwd worden. Je mag niets weggooien, je mag niets in de magnetron stoppen, je moet seizoensgroente kopen, liefst een van de tien courgettes die jaarlijks uit de wijkmoestuin komen, want ja, lokaal is beter.' (regels 102-114)

3p **33** Vijf van de volgende elf woorden:
1 **geobsedeerd (regel 34)**
2 **gastroporno (regel 35)**
3 **'schoongespoeld' (regels 38-39)**
4 **pvc-buizenstelsel (regel 40)**
5 **oermens (regel 42)**
6 **'afkicken' (regel 45)**
7 **wauwelen (regel 47)**
8 **'echt' (regel 47)**
9 **spookverhalen (regel 48)**
10 **futiels (regel 54)**
11 **waanzin (regel 60)**

© ThiemeMeulenhoff

Vijf woorden goed: 3p. Vier goed: 2p. Drie goed: 1p. Minder dan drie goed: 0p.
In alinea 2 staan maar liefst elf woorden die de afkeer tot uitdrukking brengen. Je moet er vijf citeren.

1p **34** De kern van een goed antwoord:
De tekst gaat niet over veel eten.
of
De tekst geeft aan dat we niet vraatzuchtig zijn. (zie regels 32-33)
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet meer dan 20 woorden tellen.
Aan vraatzucht lijdt iemand die overdreven gulzig eet. Dat is niet het onderwerp van de tekst. Over de eetstoornis die ze in deze tekst behandelt, zegt de schrijfster zelfs: 'Het is geen anorexia nervosa, we zijn niet boulimisch of vraatzuchtig.' (regels 31-33)

2p **35 C**
Na de inleidende eerste alinea maakt de schrijfster in alinea 2 duidelijk wat haar in deze tekst bezighoudt: 'Heeft onze maatschappij een eetstoornis? Ik ben ervan overtuigd. Het is geen anorexia nervosa, we zijn niet boulimisch of vraatzuchtig. Nee, we zijn gewoonweg geobsedeerd.' (regels 30-34)
Vervolgens geeft ze in alinea 2 een hele reeks voorbeelden van overdreven aandacht voor voedsel. En daarbij maakt ze duidelijk hoe onnodig en onzinnig ze die aandacht vindt: 'Het zijn intelligente mensen, gezond, jong, en ze breken vrijwillig hun hersens over zoiets futiels als hun voeding.' (regels 52-55) En: 'Waanzin.' (regel 60)
Aan het eind van de tekst wordt dat ook goed duidelijk: 'Ik omarm de vooruitgang die ervoor zorgt dat banale zaken als voeding steeds minder tijd hoeven te kosten.' (regels 123-126)

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2018-II

Tekst 1

Wie goed doet... komt nooit in het journaal (en dat is een groot probleem)

(1) In Kapelle moest er een wachtlijst komen – niet voor vluchtelingen, maar voor vrijwilligers. De gemeente kondigde aan dat er tweehonderd mensen uit Syrië zouden komen en een paar uur later hadden honderdvijftig bewoners zich gemeld. In Ootmarsum en Oud-Beijerland gebeurde hetzelfde. In die laatste gemeente meldden zich zelfs meer vrijwilligers dan vluchtelingen.

(2) Terwijl het kabinet inzet op ‘sobere opvang’ staan er duizenden Nederlanders te dringen om te helpen. Terwijl intellectuelen soebatten over quota voor vluchtelingen zijn er voorlopig alleen quota voor vrijwilligers. Velen nemen ondertussen het heft in eigen handen. Zo puilt de oude moskee in de Utrechtse wijk Lombok uit van de kledingpakketten.

(3) De sociale media doen hun naam ineens eer aan. “Wat er ook nodig is,” zo schrijft een Amsterdamse hulpverlener in *de Volkskrant*, “via oproepen op Facebook is het er binnen een paar uur.” De dankbaarheid onder vluchtelingen is dan ook groot. In Utrecht schreven de vluchtelingen een brief aan de burgemeester: “Ons verblijf in uw stad was kort maar hartverwarmend. Weten dat [we] op de hulp van onze medemensen kunnen rekenen, geeft ons [...] vertrouwen in het leven en de mensheid.”

(4) Vertrouwen in de mensheid? Wacht even – voor veel mensen geldt eerder het tegenovergestelde. We zijn in de afgelopen weken overspoeld met berichten over vechtpartijen, bestormingen en scheldkanonnades. Ik heb geen voorpagina gezien over een bijeenkomst waar bewoners rustig met elkaar in gesprek gingen. En de reden is simpel: het goede is zo alomtegenwoordig dat we het niet zien, zeker niet op het journaal.

(5) Deze blindheid is niet zomaar iets van de laatste tijd. Het gaat ook verder dan de neiging van journalisten om te focussen op slecht nieuws. We hebben het hier over een oeroud mensbeeld. Eeuwenlang hebben filosofen betoogd dat we ten diepste beesten zijn. Van Augustinus tot Hobbes tot Nietzsche tot Freud – wijsgeer na wijsgeer heeft geschreven dat de mens eigenlijk egoïstisch is en de beschaving slechts een dun laagje vernis.

(6) Pas in de afgelopen decennia zijn er honderden studies verschenen waaruit blijkt dat dit mensbeeld simpelweg niet klopt. Natuurlijk, de meeste mensen zijn geen heiligen. Dat neemt echter niet weg dat we van nature geneigd zijn tot samenwerking en altruïsme.

(7) Mensen hebben allerlei redenen om anderen te helpen. Soms zijn ze intrinsiek gemotiveerd, soms willen ze hun reputatie opvijzelen, soms apen ze anderen na. Hoe het ook zij: bijna de helft van de Nederlanders doet vrijwilligerswerk, 60 procent is bereid een buurtgenoot te helpen en één op de acht zou zelfs een vluchteling in huis willen nemen. Zogenoemd ‘prosociaal’ gedrag is niet uitzonderlijk. Het is het water waarin we zwemmen.

(8) Maar waar komt ons zwarte mensbeeld dan vandaan? Het punt is niet dat mensen denken dat ze zélf egoïstisch zijn. Integendeel, uit de meeste onderzoeken blijkt dat we onszelf en onze directe omgeving bovengemiddeld sociaal vinden. Pas als het gaat over de mensen die we niet kennen, worden we pessimistischer. “Ik ben goed, wij zijn slecht”, dat is het dominante mensbeeld. Het eerste weten we uit ervaring, het tweede zien we op televisie.

(9) Op 29 augustus 2005 brak de hel los in New Orleans. Op 53 verschillende plekken begaven de dijken het waardoor maar liefst 80 procent van de stad onderliep. De orkaan Katrina werd de grootste natuurramp in de geschiedenis van de Verenigde Staten. Ten minste 1.836 mensen kwamen om.

(10) Het duurde niet lang of de kranten stonden vol met berichten over plunderingen, verkrachtingen en schietpartijen. Er deden allerlei verhalen de ronde over scherpschutters die reddingshelikopters onder vuur namen en gangsters die al plunderend en verkrachtend door de straten zwierven. De hoofdcommissaris van de politie zei dat de stad weggleed in anarchie en de gouverneur van Louisiana vreesde hetzelfde: “Wat mij het meest boos maakt, is dat rampen als deze vaak het slechtste in mensen naar boven brengen.”

(11) Het was dit beeld van New Orleans dat de wereld over ging. “Het vernis van de beschaving is heel dun”, kopte *de Volkskrant*. De filosoof Ger Groot schreef in *De Groene Amsterdammer* over “de verdamping van de publieke moraal”. H.J.A. Hofland piekerde in *NRC Handelsblad* over “de versleten remmen van de beschaving”. Dezelfde krant liet een stuk van de historicus Timothy Garton Ash vertalen. Hij wond er geen doekjes om: “Haal de basiselementen van het ordelijke, beschaafde leven weg – eten, onderdak, drinkwater, een minimum aan persoonlijke veiligheid – en wij vallen binnen een paar uur terug in een hobbesiaanse[1] oerstaat, een oorlog van allen tegen allen. [...] de meesten gaan het grootste deel van de tijd een meedogenloze strijd aan om te overleven als individu en als soort. Een paar worden tijdelijk engelen, de meesten worden weer apen.”

(12) De Britse historicus vreesde dat we zulke explosies van barbarij steeds vaker zouden meemaken. New Orleans had een klein gaatje geopend in “de dunne korst op het kolkende magma van de menselijke natuur”. En de natuurramp had duidelijk gemaakt wat er onder de oppervlakte schuilt. Een monster.

(13) Pas veel later, toen de journalisten waren verdwenen, het water was weggepompt en de columnisten een nieuw onderwerp hadden gevonden, ontdekten wetenschappers dat er iets heel anders was gebeurd in New Orleans. De stad was niet overspoeld door egoïsme en anarchie. De stad was overspoeld door samenwerking, empathie en heldhaftigheid.

(14) Zeker, er waren voorbeelden van asociaal gedrag te vinden. Maar onderzoekers van het Disaster Research Center van de Universiteit

noot 1 hobbesiaans: naar het idee van de Engelse filosoof Thomas Hobbes (1588-1679) die aangaf dat mensen van nature beesten zijn en dat beschaving het beest in de mens in toom houdt

van Delaware concludeerden in 2006 dat “de overweldigende meerderheid van het spontane gedrag prosociaal was”. Honderden groepen werden geformeerd om mensen te redden. Een van die groepen noemde zich de Robin Hood Plunderaars: elf vrienden die voedsel, kleren en medicijnen uitdeelden onder de mensen in de grootste nood.

(15) Het geluid van de scherpschutter bleek achteraf de klep van een gastank te zijn. De hoofdcommissaris moest uiteindelijk toegeven dat hij geen enkel officieel verslag van moord of verkrachting had. En inderdaad: er was veel geplunderd, maar dan vooral door groepen die samenwerkten om te overleven, soms zelfs met de politie. Individueel plundergedrag was zeldzaam en werd sterk afgekeurd.

(16) Katrina voldeed aan het wetenschappelijke beeld van hoe mensen op rampen reageren. Het Disaster Research Center heeft op basis van bijna 700 veldstudies vastgesteld dat er – in tegenstelling tot wat je altijd in films ziet – nooit totale paniek uitbreekt en er nooit sprake is van een vloedgolf van egoïsme. Het aantal misdaden – moord, diefstal, verkrachting – daalt doorgaans. Mensen blijven rustig, ze raken niet in shock en ze komen snel in actie. “En hoeveel er ook geplunderd wordt,” zo merkt een van de oprichters van het onderzoekscentrum in Delaware op, “het verbleekt altijd bij het wijdverspreide altruïsme dat leidt tot het gratis en massale geven en delen van goederen en diensten.”

(17) Het beeld dat geschetst wordt in de media is steevast het omgekeerde van wat er op de rampplek gebeurt. Als de wereld vergaat, is het niet ieder voor zich, maar een voor allen en allen voor een. Als de dijken breken, worden we geen apen, zoals de Britse historicus Timothy Garton Ash verzuchtte, maar excelleren we juist in menselijkheid.

(18) De ramp in New Orleans is een extreem voorbeeld, maar de dynamiek is steeds dezelfde: er is een collectieve tegenslag, er komt een golf van samenwerking, die vervolgens weer de kop wordt ingedrukt door de op hol geslagen nieuwsfabriek. Dankzij jaren van onderzoek weten we dat met name de televisie ons wereldbeeld verpest. “Hoe meer je televisie kijkt, hoe sneller je geneigd bent om te denken dat mensen inherent zelfzuchtig zijn”, zo concludeert Matthieu Ricard op basis van onderzoek van de Universiteit van Pennsylvania. Dat heeft niets te maken met de televisie zelf – het ligt aan de inhoud van de programma’s (programma’s met een positiever mensbeeld kunnen goed gedrag stimuleren).

(19) Neem de vluchtelingencrisis: als mensen zich nu zorgen maken over vechtpartijen, verkrachtingen en een ‘onhoudbare’ toestroom, dan heeft dat alles te maken met wat ze op televisie zien. De mensen met de sterkste mening over vluchtelingen hebben er vaak het minste mee te maken. Natuurlijk, onze vrienden, familie en buren vertrouwen we wel, want die kennen we. Maar de rest van Nederland, en de nieuwkomers? Die kennen we alleen van televisie.

(20) Misschien begint een beter mensbeeld met het vertellen van een ander verhaal. Iedereen weet dat egoïsme, racisme en haat bestaan. Maar altruïsme en naastenliefde zijn evengoed onderdeel van onze natuur. En belangrijker nog: we kunnen deze typisch menselijke eigenschappen verder trainen en stimuleren. Dat kan met constructieve journalistiek, het kan in het onderwijs en het kan door mensen bij elkaar te brengen.

(21) Het punt is: mensen worden niet goed of slecht geboren. Ze worden geboren met de potentie om goed of slecht te worden. In Nederland, een van de veiligste en rijkste landen ter wereld, zijn we al ver gekomen. Onze beschaving is geen dun laagje vernis, het is een dikke vetlaag die ons warm houdt, zelfs als de dijken doorbreken. Maar dat is geen reden om op onze lauweren te rusten.

naar: Rutger Bregman
uit: www.decorrespondent.nl, geraadpleegd op 12 december 2016

Rutger Bregman is historicus en auteur.

1p **1** Welke uitspraak over de inhoud van de alinea’s 1 tot en met 3 van tekst 1 is juist, in relatie tot de inhoud van alinea 4?
De alinea’s 1 tot en met 3 beschrijven
A actuele situaties die aantonen dat vluchtelingen in Nederland welkom zijn, terwijl uit alinea 4 blijkt dat ze dat niet zijn.
B anekdotes die er aanleiding toe geven dat de Nederlandse media gewantrouwd worden, wat bevestigd wordt in alinea 4.
C de wensen van het Nederlandse volk en die van het kabinet, waartussen een tegenstelling bestaat die duidelijk wordt in alinea 4.
D voorbeelden van positief nieuws over vluchtelingen, terwijl in alinea 4 staat dat die voorbeelden niet in het nieuws komen.

“Vertrouwen in de mensheid? Wacht even – voor veel mensen geldt eerder het tegenovergestelde.” (regels 37-39)
Hieronder staan vier beweringen over deze uitspraak.
1 De uitspraak benadrukt dat het ongepast is voor de mensen om geen vertrouwen te hebben in de mensheid.
2 De uitspraak maakt de mensen belachelijk die geen vertrouwen hebben in de mensheid.
3 De uitspraak versterkt de tegenstelling tussen de mensen die wel en de mensen die geen vertrouwen hebben in de mensheid.
4 De uitspraak zet de lezer op het verkeerde been om zo het standpunt over vertrouwen in de mensheid subtieler te maken.

1p **2** Welke bewering is juist?
A 1
B 2
C 3
D 4

Na de inleiding kan tekst 1 worden onderverdeeld in vijf delen, waarin achtereenvolgens de volgende deelonderwerpen centraal staan:
deel 1: De oorsprong van de negatieve visie op de mens
deel 2: Een illustratie van het kantelen van een geschetst mensbeeld
deel 3: Algemene wetenschappelijke bevindingen over menselijk gedrag bij rampen
deel 4: De rol van de televisie bij de totstandkoming van een mensbeeld
deel 5: Aanbevelingen om te komen tot een positiever mensbeeld

1p **3** Bij welke alinea begint deel 2?
1p **4** Bij welke alinea begint deel 5?

"'Ik ben goed, wij zijn slecht'" (regel 93)

1p **5** Wat wordt met deze zin bedoeld binnen de context van tekst 1?

A De mens is van nature geneigd het goede te doen, maar in groepen komt al snel het slechte in de mens naar boven.
B Er bestaan veel individuele interpretaties van 'goed' en 'slecht', waardoor niet collectief vast te stellen is wat goed en slecht is.
C We zijn ervan overtuigd dat we zelf het goede doen, maar in de praktijk blijkt de mens als soort toch slecht voor de wereld.
D Wij vinden de mens als soort slecht door wat we over anderen horen en zien, maar we vinden onszelf een positieve uitzondering.

1p **6** Welk van de onderstaande uitspraken geeft de beste karakterisering van de alinea's 9 tot en met 12?
De alinea's 9 tot en met 12 bevatten

A argumentatie voor het standpunt dat het gedrag van de mensen in New Orleans schandalig is.
B de toelichting bij de ontdekkingen van de wetenschappers over mensbeelden.
C een beschrijving van de werkwijze van de media en de gevolgen daarvan aan de hand van de ramp door de orkaan Katrina.
D voorbeelden van een situatie waarin mensen elkaar nodig hebben.

"New Orleans had een klein gaatje geopend in 'de dunne korst op het kolkende magma van de menselijke natuur'. En de natuurramp had duidelijk gemaakt wat er onder de oppervlakte schuilt. Een monster." (regels 150-155)
In alinea 14 wordt plundergedrag beschreven.

1p **7** Waarom ondersteunt dit plundergedrag niet het beeld dat de mens een monster is?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **8** Welke functie hebben de alinea's 13 tot en met 15 ten opzichte van de alinea's 9 tot en met 12?
De alinea's 13 tot en met 15

A nuanceren het door de journalisten geschetste mensbeeld in de alinea's 9 tot en met 12.
B ontkrachten het beeld van de journalisten uit de alinea's 9 tot en met 12.
C relativeren de problemen van de mensen in New Orleans uit de alinea's 9 tot en met 12.
D verklaren de reactie van de media zoals die wordt beschreven in de alinea's 9 tot en met 12.

"De ramp in New Orleans is een extreem voorbeeld, maar de dynamiek is steeds dezelfde" (regels 223-225)
Verspreid over tekst 1 werkt de auteur die dynamiek ook uit voor de vluchtelingencrisis.

6p **9** Vat in het onderstaande schema samen hoe die dynamiek voor de vluchtelingencrisis wordt uitgewerkt in tekst 1. Neem daartoe het schema over en vul het aan.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

fase	**uitwerking van de fase voor de vluchtelingencrisis**
1	
2	
3 De nieuwsfabriek slaat op hol.	
4	Mensen zien vluchtelingen als een probleem.

De voorbeelden van het nieuws over de orkaan Katrina in New Orleans en over de vluchtelingencrisis in Nederland maken volgens tekst 1 duidelijk wat het uiteindelijk effect is van dergelijke nieuwsberichten over dit soort gebeurtenissen.

1p **10** Welk uiteindelijk effect is dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

2p **11** Welke van de onderstaande zinnen drukt het best uit wat de hoofdgedachte is van tekst 1?

A De media berichten vrijwel alleen over de slechte kanten van de maatschappij en dat leidt tot een onterecht negatief mensbeeld.
B Mensen zijn geen onbeschaafde apen maar worden geboren met de potentie om een goed of slecht mens te worden.
C Omdat het goede zo aanwezig is dat we het niet zien, zeker niet in de media, hebben we geen vertrouwen in onszelf en elkaar.
D Uit recente ervaring blijkt dat mensen na een ramp meestal rustig blijven en zich vooral sociaal gedragen.

tekstfragment 1

(**1**) Met welke periode in de geschiedenis we onszelf ook vergelijken, de gemiddelde wereldburger is vandaag slimmer, rijker, gezonder, veiliger en gelukkiger dan ooit eerder. Wereldwijd leven we langer, zijn we meer met elkaar verbonden en eten we meer, smakelijker en gezonder voedsel. Onze wereld is anno 2016 vrediger, schoner en meer gelijk dan die van 1966, 1916 of welke tijd dan ook.
(**2**) Waarom weten we dat niet? Misschien moeten we beginnen met te erkennen dat we alle ellende die vandaag op ons af komt niet zelf waarnemen, laat staan persoonlijk meemaken. Sterker: met dat 'zelf' gaat het veelal prima. Jaar in, jaar uit laat het Centraal Planbureau weten dat we het humeur van de gemiddelde Nederlander kunnen samenvatten als "met mij gaat het goed, maar met ons gaat het beroerd". Blijkbaar worden we vooral zo somber door wat ánderen ons vertellen. En die anderen, dat zijn de nieuwsjagers van de media. Dat ze ons zo de put in werken, heeft veel te maken met een hardnekkige wet in de journalistiek: "Goed nieuws is geen nieuws."

naar: Ralf Bodelier
uit: De Groene Amsterdammer, 18 mei 2016

"Waarom weten we dat niet?" (tekstfragment 1, alinea 2)

1p **12** Welke verklaring voor deze onwetendheid wordt zowel in tekstfragment 1 als in tekst 1 gegeven?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **13** Welke twee van de onderstaande uitspraken over het tekstdoel van tekst 1 zijn waar?
Noteer alleen de nummers van de twee uitspraken.
1 Tekst 1 bestaat voor een belangrijk deel uit uitleg over een verschijnsel en dat maakt dat de tekst als een uiteenzetting opgevat kan worden.
2 Tekst 1 bevat belangrijke subjectieve uitspraken van de auteur en dat maakt dat de tekst als een betoog opgevat kan worden.
3 Tekst 1 biedt verschillende nieuwe wetenschappelijke inzichten ter overweging aan en dat maakt dat de tekst als een beschouwing opgevat kan worden.
4 Tekst 1 is hoofdzakelijk gebaseerd op een voor- en nadelenstructuur en dat maakt dat de tekst als een betoog opgevat kan worden.
5 Tekst 1 stelt met name actuele, maatschappelijke kwesties aan de orde en dat maakt dat de tekst als een uiteenzetting opgevat kan worden.
6 Tekst 1 zet vooral meningen van deskundigen ter overweging tegenover elkaar en dat maakt dat de tekst als een beschouwing opgevat kan worden.

2p **14** Welke drie van de onderstaande zinnen bevatten informatie die zo belangrijk is dat ze zeker in een beknopte samenvatting van tekst 1 moeten worden opgenomen?
Noteer alleen de nummers van de drie zinnen.
1 Het goede wordt zo normaal gevonden dat het ons niet opvalt en de media er niet over berichten.
2 De afgelopen tijd zijn er verschillende studies verschenen waaruit blijkt dat ons negatieve mensbeeld niet terecht is.
3 Mensen hebben verschillende redenen om anderen te helpen.
4 Explosies van barbarij zullen in de toekomst steeds minder vaak gebeuren.
5 Een ramp als Katrina voldoet aan het wetenschappelijke beeld van hoe mensen op rampen reageren.
6 Onze vrienden, familie en buren vertrouwen we wel, maar de rest van Nederland en nieuwkomers niet.
7 Constructieve journalistiek kan zorgen voor een positiever verhaal dan we nu steeds horen en zien.

Tekst 2

Laat de brutalen niet voordringen

(1) Een warm moment van erkenning, zo voelde het voor veel twitteraars[1]. Ze kregen afgelopen week ineens een telefoontje van het Rapid Response Team (RRT) van de Sociale Verzekeringsbank (SVB), een instantie die werkt in opdracht van de overheid. "Doordat ik op Twitter bezig was, werd ik ineens gebeld", meldden ze nadien trots op het online berichtenplatform. De blijdschap is begrijpelijk. De nood was hoog. De SVB had een flinke achterstand opgelopen bij de uitbetalingen van toeslagen waarmee circa tweehonderdduizend Nederlanders zelf hun zorg inkopen. Hierdoor kregen tienduizenden hulpverleners de afgelopen tijd hun geld niet. Op de sociale media brak onrust uit. Op Twitter was de hashtag #svbalarm een weekend lang *trending topic*[2]. De digitale golf van verontwaardiging leidde zelfs tot een Kamerdebat over de chaos met de uitbetalingen.

(2) Wie twittert, wordt gehoord. In het bedrijfsleven is dat heel gewoon. Gaat u maar eens kijken bij de afdeling webcare van een grote onderneming. Daar observeert men hoe het eigen merk het 'doet' op de sociale netwerken. Erupties van aandacht voor het merk zien de webcaremedewerkers terug in hun grafiekjes. Ze zoomen dan onmiddellijk in op de bron van de onrust en speuren naar herrieschoppers met 'een hoge impact'. Deze impact hangt af van het aantal vrienden (Facebook), contacten (LinkedIn) of volgers (Twitter). Hoe meer digitale verbindingen u heeft, des te belangrijker vinden bedrijven wat u online meldt. Heeft u minder dan vijfhonderd volgers op Twitter? Dan doet u er nauwelijks toe. Pas boven de duizend gaan ze op u letten en neemt de kans toe dat u snel antwoord krijgt. Bent u een BN'er met tien-, twintig- of wel honderdduizend volgers, dan weet u zeker dat u online op handen wordt gedragen.

(3) Wat het bedrijfsleven al deed, doet de overheid nu dus ook. De SVB belt burgers omdat ze actief zijn op Twitter. Als het even kan, worden de problemen van de digitale klagers zo snel mogelijk opgelost. Niks mis mee, zo lijkt het. Mooi is dat de sociale media burgers bevrijden uit hun onmondigheid. Als een onderwerp leeft, kan eenieder met wat mazzel en een goede timing een effectieve campagne lanceren. De andere kant is dat de brutalen zich nu ook via de sociale media de wereld toe-eigenen. Wie kan bogen op een groot digitaal netwerk, wordt met egards behandeld, niet alleen door het bedrijfsleven maar ook door de overheid. Zo ontstaan 'voordringkanalen', waarschuwde een van mijn volgers. En hij heeft gelijk.

(4) De maatschappelijke versplintering neemt zorgwekkende vormen aan, concludeerde het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) eind

noot 1 twitteraars: mensen die een kort bericht sturen via het sociale medium Twitter

noot 2 *trending topic:* een onderwerp dat in een korte periode een van de meest genoemde onderwerpen op Twitter is

vorig jaar in zijn rapport *Verschil in Nederland*. Deze segmentatie hangt samen met verschillen in ‘hulpbronnen’ waaruit mensen putten. Het SCP onderscheidt vier van deze ‘kapitalen’: ten eerste persoonskapitaal (schoonheid, kracht en intelligentie); ten tweede economisch kapitaal (opleiding, inkomen en vermogen); ten derde cultureel kapitaal (taalgebruik, smaak en reputatie) en ten vierde sociaal kapitaal (netwerken).

(5) Het kapitaal dat mensen aanboren via de sociale media, is vooral cultureel en sociaal kapitaal. Maar de digitale media bieden ook extra mogelijkheden: een ‘digitaal kapitaal’. En helaas zit dit nieuwe kapitaal dan weer vooral bij de mensen die al bulken van de andere kapitalen. Het nieuwe digitale kapitaal is een kans voor de gewone man, maar het jaagt ook de maatschappelijke segmentatie aan. We willen mondige mensen, maar geen voordringkanalen voor de brutalen. Het is aan de overheid op de sociale media hierin het juiste midden te vinden; een belangrijke opdracht, urgent ook, zeker voor het RRT van de SVB.

naar: Kees Kraaijeveld
uit: Vrij Nederland, 11 februari 2015

Kees Kraaijeveld is een columnist die vooral schrijft over economische onderwerpen.

In een tekst kunnen verschillende middelen worden gebruikt om het onderwerp van de tekst te introduceren.

1p **15** Welk middel wordt vooral gebruikt in alinea 1 van tekst 2?
een beschrijving van een
A actuele situatie
B concrete vraagstelling
C controversieel standpunt
D historische ontwikkeling

“Wie twittert, wordt gehoord.” (regel 27)
In alinea 2 wordt deze uitspraak verder toegelicht.

1p **16** Citeer uit alinea 2 de zin die deze toelichting het best samenvat.

“Niks mis mee, zo lijkt het.” (regels 59-60)
Deze zin suggereert dat er wel degelijk iets mis is.

1p **17** Leg uit wat er mis is volgens tekst 2.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In alinea 3 wordt de term ‘voordringkanalen’ geïntroduceerd.

1p **18** Leg uit op welke manier sociale media kunnen leiden tot ‘voordringkanalen’.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

1p **19** Welke van de onderstaande zinnen geeft de hoofdgedachte van alinea 3 het best weer?
A Door de sociale media kan de overheid problemen van digitale klagers nu sneller oplossen, maar niet iedereen is zo brutaal om te klagen.
B Het is goed dat de sociale media de burgers bevrijden van hun onmondigheid, maar niet iedereen heeft het geluk een effectieve campagne te kunnen starten.
C Het is goed dat de SVB burgers belt die twitteren, maar hierdoor ontstaat het gevaar dat niet iedereen eerlijk behandeld wordt.
D Het lijkt positief dat de overheid, net als het bedrijfsleven, twitteraars volgt, maar hierdoor ontstaat wel kans op een ongelijke behandeling.

In alinea 5 wordt de term ‘digitaal kapitaal’ geïntroduceerd.

1p **20** Wat wordt met deze term bedoeld?

1p **21** Wat is het belangrijkste doel van tekst 2?
Het belangrijkste doel is
A aangeven dat maatschappelijke segmentatie als gevolg van het gebruik van digitale media moet worden voorkomen.
B aantonen dat Twitter ongeschikt is om je ongenoegen kenbaar te maken bij de overheid.
C laten zien op welke manier het digitale kapitaal werkt en wat de mogelijke bijeffecten ervan zijn.
D uitleggen wat de impact is van de sociale media op de dienstverlening binnen het bedrijfsleven en de overheid.

De titel van tekst 2 is ‘Laat de brutalen niet voordringen’.

1p **22** Wat betekent deze titel, gelet op de tekst?
Die betekent dat
A de overheid ervoor moet zorgen dat ze de zogenaamd brutale burgers niet meer aandacht geeft dan andere.
B de overheid geen brutale middelen moet inzetten bij het gebruik van sociale media.
C het bedrijfsleven en de overheid op een te brutale wijze gebruikmaken van sociale media.
D zogenaamd brutale mensen minder gebruik van sociale media zouden moeten maken.

Het woord ‘brutalen’ heeft een negatieve klank. Toch gedragen degenen die in de tekst als brutaal bestempeld worden, zich niet per se negatief.

1p **23** Leg uit waarom ‘brutalen’ niet goed gebruikt zou zijn in tekst 2.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 3

Woningnood

(1) Het wordt een nieuwe, zij het nog aarzelende trend: het gepieker van 55-plussers over het grote huis waarin zij nu wonen. Blijven ze daar of verhuizen ze naar een kleiner, comfortabeler huis met minder onderhoud? Dat is een moeilijke stap, een soort afscheid van een intens geleefd leven.

(2) Een appartement is één mogelijkheid. Het driegeneratiehuis is een andere optie. Dat heeft een lange traditie in onder meer Italië en Duitsland, maar bestaat jammer genoeg niet of nauwelijks in Nederland. Het is niettemin een goede oplossing.

(3) Tot voor kort behoorde de opvatting dat de gemeenschap als geheel verantwoordelijk is voor de kwaliteit van het leven van de verschillende generaties, tot de overlevingsregels van onze cultuur. Maar die verantwoordelijkheid wordt in toenemende mate naar het privédomein gedirigeerd. Bij een opname in het ziekenhuis bijvoorbeeld, wacht u doorgaans een minimaal verblijf. En vallen er gaten in het vangnet van thuis-, kraam- of gezinszorg, dan vraagt thuiszorg al snel: “Kan de familie dat niet oplossen?” Familieverbanden zijn in deze tijd nog een van de weinige constante gegevenheden. Je familie blijft altijd bestaan. Bloedverwantschap heeft doorgaans ook een zekere onbaatzuchtigheid.

(4) In ons land wachten vooral jonge mensen op een betaalbaar huurhuis, soms jarenlang. In de nabije toekomst moeten er ten minste 50.000 van zulke betaalbare sociale-woningbouwhuizen worden gerealiseerd.

(5) Een driegeneratiehuis kan uitkomst bieden, zowel voor de kinderen die een groter huis zoeken als voor de ouders die kleiner willen wonen. In een ruim appartement met eigen ingang op de begane grond wonen de ouders, die daar hun eigen leven leiden. Op de eerste verdieping woont een van hun kinderen, met het eigen gezin. Ten slotte kan de derde verdieping al naar gelang de behoeften worden ingericht.

(6) In zo’n driegeneratiehuis is de wederzijdse hulp dicht bij de hand. Ook biedt het financieel gezien een antwoord: de jonge generatie woont in een groter huis dat ze anders niet had kunnen betalen. Tegelijkertijd is deze manier van wonen goedkoper: er is immers maar één tuin, één grasmaaimachine, één was- en droogcombinatie, één abonnement op kranten en tijdschriften. Maar het is vooral de aanwezigheid van wederzijdse dienstverlening die de kwaliteit van leven voor iedereen aanzienlijk beter kan maken.

(7) Onlangs sprak ik een Duitse vrouw. Haar ouders bouwden 35 jaar geleden een driegeneratiehuis. De onderste woonlaag was voor haar grootouders, de middelste voor haar ouders, broer en haarzelf, de bovenste verdieping zou later voor haar en haar gezin worden. “In veel opzichten is het een ideale woonvorm”, zei ze. “Als kind en puber was ik nooit alleen. Eigenlijk had ik twee paar ouders. Vaak was dat leuk, soms niet. Tijdens onze vakanties zorgden mijn grootouders voor de planten en de dieren. Ook pasten ze op. Beide grootouders konden tot hun dood in huis en bij hun familie blijven. Dat geldt nu ook voor mijn bejaarde ouders, die beneden wonen. Mijn man en ik hebben met onze drie kinderen de twee overige verdiepingen.”

(8) Het wonen van drie generaties onder één dak of dicht bij elkaar was in Nederland lange tijd heel normaal. De gezamenlijke inspanning van zo veel mogelijk handen diende de materiële en fysieke overleving. Dat hoefde niet eens zo nadrukkelijk georganiseerd te worden in een land waar veel mensen boeren, ambachtslieden of middenstanders waren en er vaak geen scheiding bestond tussen wonen en werken. Pas na de Tweede Wereldoorlog veranderde dat ingrijpend, door de wederopbouw. Vanaf dat moment stimuleerde de overheid de bouw van bejaardenoorden.

(9) Ouders van een zekere leeftijd konden een positieve daad stellen door naar zo’n oord te verhuizen; ze maakten daarmee woonruimte vrij voor een jong gezin. Het ‘kerngezin’ werd dus door de Nederlandse overheid – anders dan in de andere West-Europese landen – doelbewust gepropageerd. De middengeneratie kreeg op deze manier de handen vrij en kon zo de industrialisatie en economische groei het best dienen, was de opvatting. Zo zijn wij aan onze bejaardenverpleegcultuur gekomen, die nu gaandeweg steeds beperkter wordt. In Duitsland en Italië daarentegen heeft die cultuur, ook na de oorlog, nooit uitgebreid bestaan.

(10) In ons land zou een aanzienlijke bouw van driegeneratiehuizen een oplossing zijn. Dan kunnen al die vijftigplussers hun huis verkopen, om vervolgens samen met een van hun kinderen en kleinkinderen – die vaak minder te besteden hebben – in zo’n driegeneratiehuis te gaan wonen. Alle partijen zijn daarbij gebaat. Nu de verzorgingsstaat voor onze ogen afbrokkelt, wordt solidariteit tussen generaties weer belangrijk, onmisbaar zelfs. We zullen het steeds meer van onze familie moeten hebben.

naar: Heleen Crul
uit: NRC Handelsblad, 5 & 6 maart 2016

Heleen Crul is journalist en schrijver en geeft lezingen.

Na de inleiding kan tekst 3 worden onderverdeeld in drie delen die achtereenvolgens van de volgende tussenkopjes kunnen worden voorzien:
deel 1: Maatschappelijke ontwikkelingen
deel 2: Een reactie op maatschappelijke ontwikkelingen
deel 3: Historische achtergronden
deel 4: Hernieuwde solidariteit

1p **24** Bij welke alinea begint deel 2?

1p **25** Bij welke alinea begint deel 3?

In alinea 3 wordt een ontwikkeling geschetst van de manier waarop gedacht wordt over zorgplicht.

2p **26** Beschrijf die ontwikkeling in eigen woorden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

"'In veel opzichten is het een ideale woonvorm', zei ze." (regels 77-78)

2p **27** Formuleer in eigen woorden de vier verschillende argumenten die de Duitse vrouw in alinea 7 geeft om deze bewering te onderbouwen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In de alinea's 8 en 9 wordt beschreven hoe de woonsituatie in Nederland was in bepaalde periodes en waardoor dat kwam. Een gedeelte van die beschrijving is in onderstaand schema weergegeven.

3p **28** Neem het schema over en vul de ontbrekende onderdelen van het schema in.

periode	**situatie**	**oorzaak**
	Meerdere generaties wonen onder een dak.	

"Het 'kerngezin' werd dus door de Nederlandse overheid – anders dan in de andere West-Europese landen – doelbewust gepropageerd." (regels 113-117)

3p **29** Leg uit op welke manier en met welk doel het kerngezin werd gepropageerd, volgens tekst 3.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

"In ons land zou een aanzienlijke bouw van driegeneratiehuizen een oplossing zijn." (regels 127-129)
In de alinea's 4 tot en met 6 worden verschillende problemen benoemd die met het wonen in een driegeneratiehuis kunnen worden opgelost.

3p **30** Noem er drie.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Nu de verzorgingsstaat voor onze ogen afbrokkelt, wordt solidariteit tussen generaties weer belangrijk, onmisbaar zelfs." (regels 135-139)
In tekst 3 wordt gesteld dat de bouw van extra driegeneratiehuizen een oplossing kan zijn voor de afbrokkeling van de verzorgingsstaat.

2p **31** Vat de argumentatie samen waarmee dit standpunt onderbouwd wordt. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 30 woorden.

2p **32** Welke van de onderstaande zinnen geeft het best weer wat de hoofdgedachte is van tekst 3?
A Als er meer driegeneratiehuizen gebouwd zouden worden, zou daarmee de solidariteit tussen generaties bevorderd worden.
B De bouw van driegeneratiehuizen brengt voor zowel de jongere als de oudere generaties vooral voordelen met zich mee.
C Door de afbrokkeling van de verzorgingsstaat raken families steeds meer op de bouw van driegeneratiehuizen aangewezen.
D Men moet de bouw van driegeneratiehuizen stimuleren zodat met name de woonproblemen van 55-plussers opgelost worden.

Tekst 4

Leerling vindt school saai, maar presteert goed

(1) De Oeso[1] maakt elk jaar een vergelijking van verschillende onderwijsstelsels, maar voor het eerst sinds zestien jaar is er nauwkeurig ingezoomd op de eigenaardigheden van het Nederlandse onderwijs. Minister Bussemaker, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, had speciaal gevraagd om het rapport. De blik van een buitenstaander kan ertoe bijdragen het Nederlandse onderwijssysteem, waar altijd discussie over is, vooruit te helpen.

(2) Zelf snappen ze het eigenlijk ook niet zo goed, erkende de Oeso. Nederlandse leerlingen zijn bijzonder ongemotiveerd en ongedisciplineerd, en toch scoren ze goed in vergelijking met andere leerlingen in Europa. De Nederlandse Onderwijsinspectie wees al eerder op de lage motivatie van scholieren in Nederland. Het is een fenomeen dat slecht wordt begrepen. In andere landen zeggen leerlingen dat ze dol zijn op school, hier vinden ze het allemaal maar saai. En toch behoort het Nederlandse onderwijsstelsel tot de beste van de wereld.

(3) De Oeso is verder verbaasd dat de uitzonderlijk vroege selectie van leerlingen niet zo slecht uitpakt als de onderzoekers verwachtten. Kinderen moeten vroeg kiezen voor een schoolniveau en toch slaagt Nederland erin iedereen mee te krijgen. Kansarme kinderen behalen hier makkelijker een diploma dan elders. Ook immigrantenkinderen zijn hier over het algemeen beter af dan in andere Oeso-landen.

(4) Dat komt doordat Nederland veel aandacht besteedt aan het meekrijgen van kinderen die achterstanden hebben of die moeite hebben met leren. Dat gaat soms wel ten koste van de aandacht voor kinderen die meer aankunnen. Dat brengt met zich mee dat Nederlandse universiteiten het nooit zullen winnen van de topuniversiteiten van deze wereld en dat Chinese kinderen beter kunnen rekenen.

(5) Complimenten of niet, de Oeso legt de vinger wel op een aantal zere plekken: het was bijvoorbeeld geen goed idee om leraren meer invloed te geven op het schooladvies van hun leerlingen en de eindtoets minder belangrijk te maken. De achterliggende gedachte is misschien best sympathiek, maar Nederland zou alle kinderen toch weer moeten onderwerpen aan een landelijke test om te bepalen welk niveau bij ze past.

(6) Die aanbeveling staat lijnrecht tegenover de hervormingen van afgelopen jaar. De eindtoets in het basisonderwijs is juist minder belangrijk dan het oordeel van de leraar. De eerste praktijkervaringen wezen al uit dat die maatregel de ongelijkheid tussen leerlingen vergroot, de Oeso sluit zich nu aan bij die kritiek.

(7) Ook op het niveau van leerkrachten heeft de Oeso wat aan te merken. Dat niveau moet hoger, klinkt het al jaren. Maar zodra de eisen voor aankomende leraren strenger worden, ontstaat er een paar jaar later een docententekort. De afgelopen jaren is al flink ingezet op

noot 1 Oeso: Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling, het samenwerkingsverband van rijke industrielanden

strengere selectie van aankomende docenten. Toen de eisen voor de pabo strenger werden, leidde dat onmiddellijk tot een lagere studenteninstroom. Dat is nu ook weer niet de bedoeling.

(8) Minister Bussemaker en staatssecretaris Dekker van Onderwijs zeiden gisteren in een eerste reactie dat ze met een aantal aanbevelingen wat moeite hebben. Met name die over de eindtoets zit ze niet lekker. “Die staat op gespannen voet met de waarde die wij hechten aan het professionele oordeel van de leerkracht.”

naar: Romana Abels
uit: Trouw, 26 mei 2016

Romana Abels is parlementsredacteur.

“Minister Bussemaker, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, had speciaal gevraagd om het rapport.” (regels 6-9)

1p **33** Waarom had de minister hierom gevraagd, volgens tekst 4?
A Er is in Nederland zoveel discussie over het onderwijssysteem dat het lastig is te bepalen wat er nu klopt.
B Er is zo veel discussie over het Nederlands onderwijssysteem dat het goed is dat er onderzoek naar wordt gedaan.
C Het kan raadzaam zijn om inzicht in het Nederlandse onderwijssysteem te krijgen, omdat het onderwijs altijd beter kan.
D Het kan zinvol zijn om eens een ander naar het Nederlandse onderwijssysteem te laten kijken, zodat het onderwijs nieuwe inzichten kan opdoen.

De Oeso spreekt haar verbazing uit over een tweetal uitkomsten van het onderzoek.

2p **34** Welke twee uitkomsten zijn dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

De Oeso heeft niet alleen positieve opmerkingen over het Nederlandse onderwijssysteem.

2p **35** Wat zijn de twee belangrijkste punten van kritiek die worden genoemd in tekst 4?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **36** Waardoor zullen volgens de Oeso de Nederlandse universiteiten het nooit winnen van buitenlandse topuniversiteiten?
A In Nederland is het onderwijsniveau onvoldoende om te kunnen concurreren met andere landen zoals China.
B In Nederland moeten kinderen al vroeg kiezen voor een bepaald schoolniveau en daardoor belanden er minder op de universiteit dan mogelijk is.
C Nederland besteedt meer aandacht aan leerlingen die niet zo goed meekunnen dan aan leerlingen die excelleren.
D Nederland heeft veel leerlingen die vanuit een kansarme achtergrond toch makkelijk een diploma halen.

1p **37** Wat is volgens het rapport van de Oeso en ervaringen uit de schoolpraktijk het gevolg van de veranderde wijze waarop het schooladvies tot stand komt?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

De minister en de staatssecretaris van Onderwijs hebben een eerste reactie gegeven op opmerkingen door de Oeso over de eindtoets.

1p **38** Vat die reactie samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Uitwerkingen bij examen 2018-II

TEKST 1 WIE GOED DOET… KOMT NOOIT IN HET JOURNAAL (EN DAT IS EEN GROOT PROBLEEM)

1p **1 D**
Zulke positieve berichten als in de eerste drie alinea's worden beschreven, halen volgens alinea 4 het nieuws niet: 'Ik heb geen voorpagina gezien over een bijeenkomst waar bewoners rustig met elkaar in gesprek gingen. En de reden is simpel: het goede is zo alomtegenwoordig dat we het niet zien, zeker niet op het journaal.' (regels 43-49)

1p **2 C**
Op de geciteerde uitspraak volgt een toelichting: 'We zijn in de afgelopen weken overspoeld met berichten over vechtpartijen, bestormingen en scheldkanonnades.' (regels 40-43)
Met zijn uitspraak maakt de schrijver duidelijk dat er een grote tegenstelling is tussen de vluchtelingen die vertrouwen kregen in de mensheid (zie regels 29-36) en mensen die dat vertrouwen juist niet hebben.

1p **3 (alinea) 9**
Het geschetste mensbeeld: '"Ik ben goed, wij zijn slecht", dat is het dominante mensbeeld.' (regels 93-94)
Dit negatieve mensbeeld kantelt wanneer blijkt dat mensen niet slecht zijn. De schrijver illustreert dat met het voorbeeld van de ramp in New Orleans: 'De stad was niet overspoeld door egoïsme en anarchie. De stad was overspoeld door samenwerking, empathie en heldhaftigheid.' (regels 162-166) De beschrijving van deze ramp begint in alinea 9: 'Op 29 augustus 2005 brak de hel los in New Orleans.' (regels 97-98)

1p **4 (alinea) 20**
Zie regels 259-266: 'Iedereen weet dat egoïsme, racisme en haat bestaan. Maar altruïsme en naastenliefde zijn evengoed onderdeel van onze natuur. En belangrijker nog: we kunnen deze typisch menselijke eigenschappen verder trainen en stimuleren.'

1p **5 D**
Zie regels 87-93: '(…) uit de meeste onderzoeken blijkt dat we onszelf en onze directe omgeving bovengemiddeld sociaal vinden. Pas als het gaat over de mensen die we niet kennen, worden we pessimistischer.'

1p **6 C**
Het gaat in dit tekstgedeelte om de manier waarop media het nieuws brengen en de gevolgen daarvan: 'Het duurde niet lang of de kranten stonden vol met berichten over plunderingen, verkrachtingen en schietpartijen.' (regels 106-109)
Als gevolg van deze berichtgeving geloofden een hoofdcommissaris van de politie, een gouverneur, een filosoof, een journalist en een historicus dat een ramp het ergste in de mens naar boven haalt (zie alinea's 10 tot en met 12).

1p **7** De kern van een goed antwoord:
Het plundergedrag was prosociaal / bedoeld om mensen te redden. / Het was Robin Hoodgedrag.
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Onderzoekers ontdekten dat het spontane gedrag vooral prosociaal was (zie regels 168-174). Zie ook regels 174-175: 'Honderden groepen werden geformeerd om mensen te redden.'
Een groep plunderaars noemde zich naar Robin Hood, een volksheld die stal van de rijken en zijn buit verdeelde onder de armen (zie regels 176-180)

1p **8 B**
In de alinea's 9 tot en met 12 wordt een beeld opgeroepen van 'plunderingen, verkrachtingen en schietpartijen' (regels 108-109). Dit beeld wordt volledig tenietgedaan in de alinea's 13 tot en met 15: 'De stad was niet overspoeld door egoïsme en anarchie. De stad was overspoeld door samenwerking, empathie en heldhaftigheid.' (regels 162-166)

6p **9** De kern van een goed antwoord:

fase	uitwerking van de fase voor de vluchtelingencrisis
1 **Er is een collectieve tegenslag. / Er is een ramp gebeurd.** [1p]	**Er komen vluchtelingen naar Nederland.** [1p]
2 **Er is een golf van samenwerking.** [1p]	**Vrijwilligers zorgen voor hulp aan de vluchtelingen. / Duizenden Nederlanders dringen om te helpen.** [1p]
3 De nieuwsfabriek slaat op hol.	**Televisie spreekt / Media spreken over vechtpartijen, verkrachtingen, 'onhoudbare' toestroom** [1p]
4 **De golf van samenwerking wordt de kop ingedrukt.** [1p]	Mensen zien vluchtelingen als een probleem.

Je moet volledige zinnen in het schema plaatsen.
De fases van de crisis zijn ontleend aan de regels 225-230: 'er is een collectieve tegenslag, er komt een golf van samenwerking, die vervolgens weer de kop wordt ingedrukt door de op hol geslagen nieuwsfabriek.' Deze volgorde van fases valt te herkennen in de vluchtelingencrisis.
Fase 1 en 2: 'De gemeente kondigde aan dat er tweehonderd mensen uit Syrië zouden komen en een paar uur later hadden honderdvijftig bewoners zich gemeld.' (regels 3-7) En: 'Terwijl het kabinet inzet op "sobere opvang" staan er duizenden Nederlanders te dringen om te helpen.' (regels 12-15)
Fase 3: 'We zijn in de afgelopen weken overspoeld met berichten over vechtpartijen, bestormingen en scheldkanonnades.' (regels 40-43) En: 'Neem de vluchtelingencrisis: als mensen zich nu zorgen maken over vechtpartijen, verkrachtingen en een "onhoudbare" toestroom, dan heeft dat alles te maken met wat ze op televisie zien.' (regels 244-249)

1p **10** De kern van een goed antwoord:
We krijgen er een verkeerd/vertekend mensbeeld door.
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Zie regels 230-243: 'Dankzij jaren van onderzoek weten we dat met name de televisie ons wereldbeeld verpest. "Hoe meer je televisie kijkt, hoe sneller je geneigd bent om te denken dat mensen inherent zelfzuchtig zijn", zo concludeert Matthieu Ricard (…). Dat heeft niets te maken met de televisie zelf – het ligt aan de inhoud van de programma's (programma's met een positiever mensbeeld kunnen goed gedrag stimuleren).'

2p **11** **A**
Let op de titel: 'Wie goed doet... komt nooit in het journaal (en dat is een groot probleem)'. Dit probleem wordt een aantal keren onder woorden gebracht en de schrijver illustreert het uitgebreid met de voorbeelden van de vluchtelingencrisis en de ramp in New Orleans.
Zie bijvoorbeeld regels 156-166: 'Pas veel later, toen de journalisten waren verdwenen, het water was weggepompt en de columnisten een nieuw onderwerp hadden gevonden, ontdekten wetenschappers dat er iets heel anders was gebeurd in New Orleans. De stad was niet overspoeld door egoïsme en anarchie. De stad was overspoeld door samenwerking, empathie en heldhaftigheid.'
En regels 230-238: 'Dankzij jaren van onderzoek weten we dat met name de televisie ons wereldbeeld verpest. "Hoe meer je televisie kijkt, hoe sneller je geneigd bent om te denken dat mensen inherent zelfzuchtig zijn", zo concludeert Matthieu Ricard (...).'

1p **12** De kern van een goed antwoord:
De media laten geen/nauwelijks positief nieuws zien. / De media vertellen (vrijwel) alleen slecht nieuws.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
De verklaring in tekstfragment 1: '(...) een hardnekkige wet in de journalistiek: "Goed nieuws is geen nieuws."'
De verklaring in tekst 1: '(...) het goede is zo alomtegenwoordig dat we het niet zien, zeker niet op het journaal.' (regels 46-49)

1p **13** **1 en 2**
Je antwoord is alleen goed als je allebei de nummers goed hebt.
Het verschijnsel dat in de tekst wordt uitgelegd: 'Wie goed doet... komt nooit in het journaal (en dat is een groot probleem)' (titel). Of zoals Matthieu Ricard zegt: 'Hoe meer je televisie kijkt, hoe sneller je geneigd bent om te denken dat mensen inherent zelfzuchtig zijn'. (regels 232-235)
De schrijver legt het verschijnsel uit aan de hand van voorbeelden (de ramp in New Orleans en de vluchtelingencrisis) en wetenschappelijke onderzoeken (zie alinea's 16-18). Een belangrijk deel van de tekst is dus een uiteenzetting.
Je kunt de tekst ook opvatten als een betoog, want de schrijver probeert de lezer te overtuigen van een aantal subjectieve uitspraken. Bijvoorbeeld: 'Ik heb geen voorpagina gezien over een bijeenkomst waar bewoners rustig met elkaar in gesprek gingen. En de reden is simpel: het goede is zo alomtegenwoordig dat we het niet zien, zeker niet op het journaal.' (regels 43-49)
En: 'In Nederland, een van de veiligste en rijkste landen ter wereld, zijn we al ver gekomen. Onze beschaving is geen dun laagje vernis, het is een dikke vetlaag die ons warm houdt, zelfs als de dijken doorbreken. Maar dat is geen reden om op onze lauweren te rusten.' (regels 273-280)

2p **14** **1, 2 en 7**
Drie zinnen goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Voor zin 1 zie regels 47-49: 'het goede is zo alomtegenwoordig dat we het niet zien, zeker niet op het journaal.' Deze belangrijke uitspraak werkt de schrijver uit in de volgende alinea's. En hij herhaalt hem een aantal keren in andere formuleringen. Bijvoorbeeld in de regels 213-218: 'Het beeld dat geschetst wordt in de media is steevast het omgekeerde van wat er op de rampplek gebeurt. Als de wereld vergaat, is het niet ieder voor zich, maar een voor allen en allen voor een.'
Ook zin 2 hoort in een samenvatting thuis. De verwijzing naar studies waaruit blijkt dat ons negatieve mensbeeld niet terecht is, komt op een aantal belangrijke plekken in de tekst terug. Bijvoorbeeld in de regels 63-66: '(…) in de afgelopen decennia zijn er honderden studies verschenen waaruit blijkt dat dit mensbeeld simpelweg niet klopt.' Zie ook regels 156-166, regels 195-201 en regels 230-232.
Zin 7 brengt de conclusie van de schrijver onder woorden, en die hoort dus ook in een goede samenvatting: '(…) altruïsme en naastenliefde zijn evengoed onderdeel van onze natuur. En belangrijker nog: we kunnen deze typisch menselijke eigenschappen verder trainen en stimuleren. Dat kan met constructieve journalistiek, het kan in het onderwijs en het kan door mensen bij elkaar te brengen.' (regels 261-269)

TEKST 2 LAAT DE BRUTALEN NIET VOORDRINGEN

1p **15** **A**
Zie regels 3-8: 'Ze kregen afgelopen week ineens een telefoontje van het Rapid Response Team (RRT) van de Sociale Verzekeringsbank (SVB) (…)'

1p **16** **'Hoe meer digitale verbindingen u heeft, des te belangrijker vinden bedrijven wat u online meldt.' (regels 42-45)**
In alinea 2 lees je hoe het bedrijfsleven op de sociale media let. Je moet de zin citeren die duidelijk maakt dat je wordt gehoord wanneer je twittert. Uit andere zinnen in deze alinea wordt dat niet of minder goed duidelijk.

1p **17** De kern van een goed antwoord:
Er is sprake van een ongelijke behandeling van mensen/burgers (door overheid en bedrijfsleven). / Wie de meeste volgers heeft, krijgt de meeste aandacht en respect (van overheid en bedrijfsleven).
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Eerst legt de schrijver uit waarom er niks mis mee lijkt te zijn: 'Mooi is dat de sociale media burgers bevrijden uit hun onmondigheid. Als een onderwerp leeft, kan eenieder met wat mazzel en een goede timing een effectieve campagne lanceren.' (regels 60-65)
Vervolgens maakt hij duidelijk dat er toch wel wat mis mee is: 'De andere kant is dat de brutalen zich nu ook via de sociale media de wereld toe-eigenen. Wie kan bogen op een groot digitaal netwerk, wordt met egards behandeld, niet alleen door het bedrijfsleven maar ook door de overheid.' (regels 65-72)

1p **18** De kern van een goed antwoord:
Degene met de meeste volgers (op sociale media) krijgt voorrang. / Bedrijven reageren / de overheid reageert vooral op mensen met veel volgers (op sociale media).
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Zie regels 68-72: 'Wie kan bogen op een groot digitaal netwerk, wordt met egards behandeld, niet alleen door het bedrijfsleven maar ook door de overheid.'

1p **19 D**
Het belangrijkste in deze alinea is niet dat je voor het lanceren van een effectieve campagne mazzel of een goede timing nodig hebt. Het gaat erom dat de overheid de een met egards behandelt en de ander niet.

1p **20** De kern van een goed antwoord:
je (mate van) invloed in de sociale media
Zie regels 100-105: 'Het nieuwe digitale kapitaal is een kans voor de gewone man, maar het jaagt ook de maatschappelijke segmentatie aan. We willen mondige mensen, maar geen voordringkanalen voor de brutalen.' Het digitale kapitaal is je positie op de sociale media.

1p **21 A**
Het doel blijkt uit de laatste alinea: 'We willen mondige mensen, maar geen voordringkanalen voor de brutalen. Het is aan de overheid op de sociale media hierin het juiste midden te vinden; een belangrijke opdracht, urgent ook, zeker voor het RRT van de SVB.' (regels 103-109)

1p **22 A**
Zie regels 103-109: 'We willen mondige mensen, maar geen voordringkanalen voor de brutalen. Het is aan de overheid op de sociale media hierin het juiste midden te vinden (…).'

1p **23** De kern van een goed antwoord:
De 'brutalen' / Ze worden alleen gehoord omdat ze veel volgers hebben, niet omdat ze (echt) brutaal zijn.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
In alinea 3 legt de schrijver hoe het kan dat de brutalen met meer egards worden behandeld dan de anderen: 'De andere kant is dat de brutalen zich nu ook via de sociale media de wereld toe-eigenen. Wie kan bogen op een groot digitaal netwerk, wordt met egards behandeld, niet alleen door het bedrijfsleven maar ook door de overheid.' (regels 65-72)
De 'brutalen' zijn degenen die hun netwerk gebruiken om voor te dringen. Maar het hebben van een groot digitaal netwerk is op zichzelf niet brutaal.

TEKST 3 WONINGNOOD

1p **24 (alinea) 5**
In het eerste deel van de tekst stelt de schrijfster twee maatschappelijke ontwikkelingen aan de orde. Ten eerste: '(...) het gepieker van 55-plussers over het grote huis waarin zij nu wonen.' (regels 2-4) Ten tweede: 'In ons land wachten vooral jonge mensen op een betaalbaar huurhuis, soms jarenlang.' (regels 37-39)
De reactie op die twee ontwikkelingen: 'Een driegeneratiehuis kan uitkomst bieden, zowel voor de kinderen die een groter huis zoeken als voor de ouders die kleiner willen wonen.' (regels 43-47)

1p **25 (alinea) 8**
Zie regels 92-94: 'Het wonen van drie generaties onder één dak of dicht bij elkaar was in Nederland lange tijd heel normaal.'
En regels 103-106: 'Pas na de Tweede Wereldoorlog veranderde dat ingrijpend, door de wederopbouw.'

2p **26** De kern van een goed antwoord:
1 **Vroeger hield men de gemeenschap (als geheel) verantwoordelijk voor de kwaliteit van het leven / had de gemeenschap (als geheel) de zorgplicht (ten aanzien van burgers).** [1p]
2 **Nu houdt men de familie verantwoordelijk voor de kwaliteit van het leven / heeft de familie zorgplicht / ligt de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het leven in het privédomein.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden. Je antwoord mag niet langer zijn dan 35 woorden.
Om de ontwikkeling goed te beschrijven, moet je het hebben over de toestand vroeger en over de toestand nu.
Vroeger: 'Tot voor kort behoorde de opvatting dat de gemeenschap als geheel verantwoordelijk is voor de kwaliteit van het leven van de verschillende generaties, tot de overlevingsregels van onze cultuur.' (regels 17-22)
Nu: 'Maar die verantwoordelijkheid wordt in toenemende mate naar het privédomein gedirigeerd.' (regels 22-25)

2p **27** De kern van een goed antwoord:
1 **Je bent nooit alleen (als kind of puber).**
2 **Er wordt altijd voor planten en dieren gezorgd.**
3 **Er wordt opgepast.**
4 **Grootouders kunnen (tot hun dood) thuis bij familie blijven.**
Vier argumenten goed: 2p. Drie goed: 1p. Minder dan drie goed: 0p.
Je moet antwoorden in een of meer volledige zinnen.
Zie regels 79-86: 'Als kind en puber was ik nooit alleen. (…) Tijdens onze vakanties zorgden mijn grootouders voor de planten en de dieren. Ook pasten ze op. Beide grootouders konden tot hun dood in huis en bij hun familie blijven.'

3p **28** De kern van een goed antwoord:

periode	situatie	oorzaak
voor de Tweede Wereldoorlog / vroeger	Meerdere generaties wonen onder een dak.	**praktische omstandigheden / economisch voordeel / materiële en fysieke overleving**
na de Tweede Wereldoorlog / later	**De oudere generatie woont op zichzelf. / Generaties leven gescheiden van elkaar.**	**wederopbouw / De overheid stimuleert de bouw van bejaardenoorden.**

Vijf onderdelen van het schema goed: 3p. Vier goed: 2p. Drie goed: 1p. Minder dan drie goed: 0p.
Dat het om de periode voor en de periode na de Tweede Wereldoorlog gaat, blijkt uit de regels 103-106: 'Pas na de Tweede Wereldoorlog veranderde dat ingrijpend (…).'
De situatie na de Tweede Wereldoorlog kun je afleiden uit de regels 109-113: 'Ouders van een zekere leeftijd konden een positieve daad stellen door naar zo'n oord te verhuizen; ze maakten daarmee woonruimte vrij voor een jong gezin.'
De oorzaak van de eerste situatie: 'De gezamenlijke inspanning van zo veel mogelijk handen diende de materiële en fysieke overleving.' (regels 95-97)
De oorzaak van de tweede situatie: '(…) na de Tweede Wereldoorlog veranderde dat ingrijpend, door de wederopbouw. Vanaf dat moment stimuleerde de overheid de bouw van bejaardenoorden.' (regels 103-108)

3p **29** De kern van een goed antwoord:
1. **Oudere ouders / Ouders van een zekere leeftijd werden gestimuleerd naar een bejaardenoord te verhuizen.** [1p]
2. **Daardoor had de middengeneratie haar handen vrij** [1p]
3. **om de industrialisatie en economische groei te dienen.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden. Je antwoord mag niet langer zijn dan 40 woorden.
De manier waarop het kerngezin werd gepropageerd: 'Vanaf dat moment stimuleerde de overheid de bouw van bejaardenoorden.' (regels 106-108)
Het doel: 'De middengeneratie kreeg op deze manier de handen vrij en kon zo de industrialisatie en economische groei het best dienen, was de opvatting.' (regels 117-121)

3p **30** De kern van een goed antwoord (drie van de volgende vier problemen):
1. **Er zijn lange wachtlijsten (voor een betaalbaar huurhuis).**
2. **De grootte van het huis past niet (bij de (gezins)situatie).**
3. **Er is behoefte aan wederzijdse hulp (die er anders niet altijd zou zijn).**
4. **Op jezelf / Zelfstandig wonen is (relatief) duur.**

Per juist probleem: 1p.
Je antwoord moet uit volledige zinnen bestaan.
Probleem 1: 'In ons land wachten vooral jonge mensen op een betaalbaar huurhuis, soms jarenlang.' (regels 37-39)
Probleem 2 kun je afleiden uit het voordeel van een driegeneratiehuis dat wordt genoemd in de regels 43-47: 'Een driegeneratiehuis kan uitkomst bieden, zowel voor de kinderen die een groter huis zoeken als voor de ouders die kleiner willen wonen.'
Probleem 3 kun je afleiden uit het voordeel dat wordt genoemd in de regels 55-56: 'In zo'n driegeneratiehuis is de wederzijdse hulp dicht bij de hand.'
Probleem 4 blijkt uit het voordeel dat wordt genoemd in de regels 57-60: 'Ook biedt het financieel gezien een antwoord: de jonge generatie woont in een groter huis dat ze anders niet had kunnen betalen.'
Het is fout als je hier problemen afleidt uit de voordelen die de Duitse vrouw noemt in alinea 7. Want er wordt uitdrukkelijk gevraagd naar problemen die worden benoemd in de alinea's 4 tot en met 6.

2p **31** De kern van een goed antwoord:
1. **De familie krijgt steeds meer zorgplicht (in een afbrokkelende verzorgingsstaat). / Ouderen krijgen minder hulp van overheidswege.** [1p]
2. **Het wonen in een driegeneratiehuis maakt het makkelijker voor elkaar/ ouderen te zorgen.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Argument 1: 'Tot voor kort behoorde de opvatting dat de gemeenschap als geheel verantwoordelijk is voor de kwaliteit van het leven van de verschillende generaties, tot de overlevingsregels van onze cultuur. Maar die verantwoordelijkheid wordt in toenemende mate naar het privédomein gedirigeerd.' (regels 17-25) Met andere woorden: de familie krijgt een grotere verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het leven van de verschillende generaties. De ouderen zullen meer hulp moeten krijgen van de familie.
Argument 2: 'In zo'n driegeneratiehuis is de wederzijdse hulp dicht bij de hand.' (regels 55-56)

© ThiemeMeulenhoff

2p **32 B**
Let voor de hoofdgedachte vooral op de laatste alinea: 'In ons land zou een aanzienlijke bouw van driegeneratiehuizen een oplossing zijn. Dan kunnen al die vijftigplussers hun huis verkopen, om vervolgens samen met een van hun kinderen en kleinkinderen (…) in zo'n driegeneratiehuis te gaan wonen. Alle partijen zijn daarbij gebaat.' (regels 127-135)

TEKST 4 LEERLING VINDT SCHOOL SAAI, MAAR PRESTEERT GOED

1p **33 D**
De zin die in de vraag wordt geciteerd met de toelichting die erop volgt: 'Minister Bussemaker (…) had speciaal gevraagd om het rapport. De blik van een buitenstaander kan ertoe bijdragen het Nederlandse onderwijssysteem, waar altijd discussie over is, vooruit te helpen.' (regels 6-13)

2p **34** De kern van een goed antwoord:
1. **De Nederlandse leerlingen zijn ongemotiveerd en ongedisciplineerd, maar ze scoren toch goed.** [1p]
2. **De vroege selectie pakt niet zo slecht uit als de onderzoekers verwachtten. / De vroege selectie pakt beter uit dan de onderzoekers verwachtten.** [1p]

Je antwoord moet uit een of meer volledige zinnen bestaan.
Uitkomst 1: 'Zelf snappen ze het eigenlijk ook niet zo goed, erkende de Oeso. Nederlandse leerlingen zijn bijzonder ongemotiveerd en ongedisciplineerd, en toch scoren ze goed in vergelijking met andere leerlingen in Europa.' (regels 14-19)
Uitkomst 2: 'De Oeso is verder verbaasd dat de uitzonderlijk vroege selectie van leerlingen niet zo slecht uitpakt als de onderzoekers verwachtten.' (regels 30-33)

2p **35** De kern van een goed antwoord:
1. **Het is geen goed idee om leerkrachten meer invloed te geven op het schooladvies (van leerlingen). / De eindtoets moet belangrijker worden. / Leerkrachten moeten minder invloed krijgen op het schooladvies.** [1p]
2. **Het niveau van de leerkrachten moet omhoog / is te laag.** [1p]

Je antwoord moet uit een of meer volledige zinnen bestaan.
Kritiekpunt 1: 'Complimenten of niet, de Oeso legt de vinger wel op een aantal zere plekken: het was bijvoorbeeld geen goed idee om leraren meer invloed te geven op het schooladvies van hun leerlingen en de eindtoets minder belangrijk te maken.' (regels 54-60)
Kritiekpunt 2: 'Ook op het niveau van leerkrachten heeft de Oeso wat aan te merken. Dat niveau moet hoger, klinkt het al jaren.' (regels 75-78)

1p **36 C**
Zie regels 42-53: 'Dat komt doordat Nederland veel aandacht besteedt aan het meekrijgen van kinderen die achterstanden hebben of die moeite hebben met leren. Dat gaat soms wel ten koste van de aandacht voor kinderen die meer aankunnen. Dat brengt met zich mee dat Nederlandse universiteiten het nooit zullen winnen van de topuniversiteiten van deze wereld (…).'

1p **37** De kern van een goed antwoord:
De hervormingen vergroten de ongelijkheid tussen leerlingen.
Je antwoord moet uit een of meer volledige zinnen bestaan.
Zie regels 68-74: 'De eindtoets in het basisonderwijs is juist minder belangrijk dan het oordeel van de leraar. De eerste praktijkervaringen wezen al uit dat die maatregel de ongelijkheid tussen leerlingen vergroot, de Oeso sluit zich nu aan bij die kritiek.'

© ThiemeMeulenhoff

1p **38** De kern van een goed antwoord:
De opmerkingen (van de Oeso) vinden ze vervelend. / Ze zijn het niet eens met de opmerkingen (van de Oeso). / Ze herkennen zich niet in de opmerkingen (van de Oeso).
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden. Je antwoord mag niet langer zijn dan 15 woorden.
De reactie die je moet samenvatten, vind je in de regels 89-93: ‘Minister Bussemaker en staatssecretaris Dekker van Onderwijs zeiden gisteren in een eerste reactie dat ze met een aantal aanbevelingen wat moeite hebben.’
Een goede samenvatting gaat niet in op voorbeelden. De opmerkingen over de eindtoets (zie regels 93-98) moet je dus niet samenvatten.

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2019-I

Tekst 1

Nooit meer niksdoen

(1) “Alle gelukkige gezinnen lijken op elkaar, elk ongelukkig gezin is ongelukkig op zijn eigen wijze.” Het is de eerste zin uit *Anna Karenina* van Tolstoj. Inmiddels ben ik voor de vijfde keer aan dit negenhonderd pagina's tellende meesterwerk begonnen. Het is een mooie zin, die naar meer smaakt, maar steeds dwaal ik na enkele bladzijden af, want dan trilt mijn smartphone, omdat iemand op iets reageert wat ik op Facebook heb gezet of omdat ik aan de beurt ben om een woord te leggen bij Wordfeud[1]. Daarna kan ik mijn smartphone moeilijk meer wegleggen en check ik het nieuws en mijn mail, klik ik een filmpje aan dat hilarisch moet zijn of loop ik de trending topics[2] op Twitter even na. Het fenomeen is eigenlijk zo oud als de weg naar Rome. Het is van alle tijden dat zodra er ijs ligt en er geschaatst kan worden, je je gedwongen voelt de ijzers onder te binden, want het hele land is op de been en daar wil je bij zijn. Sinds de komst van de sociale media is echter dat oude gevoel van ‘niks willen missen’ exponentieel toegenomen. Het heeft zelfs een nieuwe, wat hippe Engelse naam gekregen: ‘fomo’, *fear of missing out*.

(2) Het internationale marketingbureau JWT presenteerde onlangs de uitkomsten van een onderzoek onder bijna dertienhonderd Amerikanen en Britten naar het verschijnsel, gerelateerd aan sociale netwerken. “Met ruim 845 miljoen gebruikers van Facebook en daarnaast nog andere sociale platformen is er een ongekend sterk besef van hoe anderen hun leven leiden, waardoor steeds meer mensen tekenen van fomo vertonen”, concludeert het bureau. Het syndroom gaat volgens JWT gepaard met serieuze symptomen als lusteloosheid, onrust, kortademigheid en hartkloppingen. Fomo komt volgens JWT het meest voor bij jongeren die zijn opgegroeid met de technieken die het mogelijk maken om via internet continu te volgen wat hun vrienden doen. Maar liefst 83 procent van de ondervraagden zegt graag op de hoogte te willen zijn van alles wat er speelt en van waar anderen mee bezig zijn. Meer dan de helft geeft aan zich overdonderd te voelen door alle informatie die verwerkt moet worden om ook op de hoogte te blijven.

(3) “De mens is een kuddedier en dat heeft sociale implicaties”, zegt Jaap van Ginneken, massapsycholoog en schrijver van *Het enthousiasmevirus*. “Je moet voortdurend gespitst zijn op anderen en hun oriëntaties, zodat je je kunt aanpassen en bij de kudde kunt blijven horen. We proberen hardnekkig op dezelfde lijn te blijven als onze omgeving.” Die omgeving is door de komst van internet enorm veel groter geworden. Een smartphone brengt de hele wereld letterlijk binnen handbereik. Nieuws van de

noot 1 Wordfeud: een online taalspelletje

noot 2 trending topic: een onderwerp dat in korte tijd op sociale media veelvuldig wordt besproken

ene kant van de aardbol heeft nog geen vijf minuten later de andere kant bereikt. Door smartphones en tabletcomputers zijn we niet alleen voortdurend in staat te volgen wat er in onze omgeving plaatsvindt, maar ook ons daaraan aan te passen. We zijn volgens Van Ginneken niet alleen kuddedieren, maar we zijn ook nieuwsgierig. “Het is een zichzelf versterkend proces. Je zoekt prikkels omdat je meer wilt weten en dat roept vragen op, waarna je nog meer wilt weten en overprikkeld raakt.” Van Ginneken stelt dat er stemmingsbesmetting plaatsheeft. “We steken elkaar aan met onze reactie. Vindt de een iets leuk, dan infecteert dat de ander. Je wilt steeds meer bijblijven, en je wordt bang om iets te missen. Je ziet door de bomen het bos niet meer”, aldus Van Ginneken.

(4) Veel mensen vinden het bovendien belangrijk om op sociale netwerken zich van hun beste of leukste kant te laten zien. In het JWT-onderzoek gaf bijna twee derde van de ondervraagden aan op Facebook en Twitter aan imagebuilding te doen. Sherry Turkle, psycholoog en hoogleraar sociologie van wetenschap en techniek aan het *Massachusetts Institute of Technology* (*MIT*), heeft zich ook in dit onderwerp verdiept. In haar boek *Alone Together* beschrijft ze hoe sociale media uitnodigen tot het creëren van een identiteit die niet helemaal echt is. “Als je moet opschrijven waar je mee bezig bent, ben je geneigd daar een soort advertentie van jezelf van te maken”, vertelt Turkle. “Daarin staan dan nooit kwalificaties als ‘onzeker’ of ‘afwachtend’, maar noem je prestaties waar je trots op bent. Op sociale netwerken laat je graag zien wat je kunt. Dus denken we goed na over de teksten die we daar plaatsen. Je kunt je *posts* aanpassen en bijschaven, zodat ze leuker of beter worden dan de eerste ingeving. Zo presenteer je jezelf in een aangepaste vorm aan anderen.” De drijfveren daarachter zijn competitiedrang en na-ijver, denkt Turkle. “We zijn altijd jaloers op andermans leven, ook al weten we dat anderen ons ook maar een opgepoetst beeld van zichzelf voorschotelen. Ik denk zelfs dat we jaloers zijn op onze eigen online identiteit. Daardoor raken we vervreemd van onszelf.”

(5) Maatschappijfilosoof Robin Brouwer is kritisch over de rol van sociale media. “Een fenomeen als fomo illustreert het relativistische en geïndividualiseerde bestaan dat we leiden”, zegt hij. “We doen wanhopige pogingen om nog iets te ervaren of iets met elkaar te delen, maar het resultaat is dat we de leegte alleen maar vergroten. We ontlenen onze identiteit tegenwoordig aan consumptie, aan wat we aangereikt krijgen en tot ons nemen. We zijn een kale kerstboom, die we optuigen door het consumeren van goederen, informatie en opinies.” Op websites als Facebook versier je jezelf dus met *posts* over dingen die je hebt gezien, gedaan of gelezen en die je anderen van harte aanbeveelt. Je geeft op je profiel aan welke films je goed vindt, naar welke muziek je luistert en welke merken je draagt en daar ontleen je waarde aan. Brouwer: “Die waarde is echter van korte duur. We consumeren steeds sneller, omdat er altijd weer een nieuw feest, evenement of tv-programma wacht. We hebben dus steeds nieuwe versieringen nodig.” Heb je een kaartje gescoord voor North Sea Jazz, dan kun je zeggen: “Daar ga ik heen, daar hoor ik bij”. Maar zodra het festival voorbij is, moet je een kaartje kopen voor een ander festival om opnieuw ergens bij te horen. Dat is volgens Brouwer goed voor de economie, maar dat steeds moeten consumeren heeft ook nadelen. “Wie er niet in meegaat, hoort er niet meer bij en wordt een sociale outcast.”

(6) Wie last heeft van fomo, reageert sterker dan anderen op de overdaad aan informatie en tips die dagelijks over ons wordt uitgestort. Tijd en energie om in een nieuw onderwerp te duiken is er vaak niet, want hop, dan is er alweer wat anders. Iets meer dan de helft van de deelnemers aan het eerder aangehaalde JWT-onderzoek gaf aan daarmee te worstelen. Massapsycholoog Van Ginneken herkent dat probleem. “Er is steeds meer informatie beschikbaar, maar tegelijkertijd zijn we steeds slechter geïnformeerd, juist omdat we zo overspoeld worden. We hebben te weinig tijd om ergens dieper op in te gaan. De hype van het begin van de week is een heel andere dan de hype waar iedereen het aan het eind van de week over heeft.” Filosoof Brouwer ziet bovendien een devaluatie van wat nieuws en meningen waard zijn. “Wat de zanger Frans Bauer zegt over de economische crisis wordt net zo belangrijk gevonden als wat een hoogleraar economie erover zegt. Het is alsof je een peer en een sinaasappel in een fruitmand ziet en zegt: ‘Het is fruit, dus hetzelfde.’ Meningen zijn iets om te consumeren. Als de ene op is, moet er een volgende komen.” Aan zelf nadenken komen we door de onophoudelijke informatiestroom amper meer toe. Evenmin kunnen we nog de concentratie opbrengen om een heel boek uit te lezen. Laat staan een dikke klassieker als *Anna Karenina*, afgeleid als we steeds worden.

(7) “Fomo heeft zelfs kenmerken van een verslaving”, zegt de Amerikaanse neuro-econoom Paul Zak. Hij ontdekte dat onze hersenen oxytocine aanmaken wanneer we sociale media gebruiken, een stofje dat een belangrijke rol speelt bij het verbinden van sociale contacten met gevoelens van plezier. Na tien minuten op Facebook of Twitter zit er net zoveel oxytocine in onze hersenen als bij een verliefdheid. En liefde is misschien niet lichamelijk verslavend, maar doet wel degelijk verlangen naar meer. Professor Turkle vindt het idee van fomo als een verslaving te ver gaan. “Zodra we van een verslaving gaan spreken, klinkt de roep om het uitbannen van de verslavende substantie. Sociale netwerken zijn net als eten: je kunt niet zonder, dus je moet er op een gezonde manier mee leren omgaan. Daarom heb ik het liever over een ‘digitaal dieet’: met al die impulsen die er op je afkomen, moet je je leren beheersen. Als je bij je kinderen ziet dat ze daar moeite mee hebben, leg ze dan uit dat ze niet op alle prikkels hoeven te reageren. Leer ze relativeren.” Daar heb je volgens Van Ginniken wel ‘attentie-discipline’ voor nodig. “Je hebt maar een aantal uren per week beschikbaar om geconcentreerd informatie tot je te nemen. Je moet dus leren snoeien, je niet zomaar overal voor openstellen, anders verlies je de controle over de informatiestromen en dobber je voort.”

(8) Goed. Televisie uit, laptop uit, tablet uit, smartphone uit, muziek uit en met een kop koffie plaatsnemen in de grote leren stoel. “Alle gelukkige gezinnen lijken op elkaar, elk

ongelukkig gezin is ongelukkig op zijn eigen wijze.” Als ik het tot en met de laatste pagina heb gelezen, zal ik daar nergens melding van maken. Beloofd.

naar: Ivo van Woerden
uit: HP/De Tijd, juni 2012

Ivo van Woerden is freelance onderzoeksjournalist.

In regels 20-21 wordt gesproken van “Het fenomeen”.
1p **1** Wat wordt daarmee bedoeld?

Tekst 1 kan worden onderverdeeld in vier delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:
Deel 1: Uitleg van fomo
Deel 2: Verklaringen voor fomo en de rol van sociale media daarin
Deel 3: Beter leren omgaan met fomo en sociale media
Deel 4: Belofte
1p **2** Bij welke alinea begint deel 2?
1p **3** Bij welke alinea begint deel 3?

“In het JWT-onderzoek gaf bijna twee derde van de ondervraagden aan op Facebook en Twitter aan imagebuilding te doen.” (regels 102-105)
1p **4** Waartoe leidt volgens Sherry Turkle deze imagebuilding uiteindelijk?
A competitiedrang en na-ijver
B een identiteit die niet helemaal echt is
C jaloers zijn op andermans leven
D vervreemding van onszelf

“Ik denk zelfs dat we jaloers zijn op onze eigen online identiteit.” (regels 135-137)
1p **5** Hoe komt het dat we jaloers zijn op onze eigen online identiteit?
Baseer je antwoord op de alinea’s 4 en 5.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In tekst 1 wordt de vergelijking gemaakt met een kale kerstboom (regels 151-152).
1p **6** Geef aan waar een ‘kale kerstboom’ symbool voor staat, volgens tekst 1.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

We ontlenen volgens Brouwer waarde aan ons profiel op sociale netwerken: “Die waarde is echter van korte duur.” (regels 162-163), zegt hij.
1p **7** Hoe komt het volgens Brouwer dat die waarde van korte duur is?
A Er zijn te veel nieuwe evenementen.
B Onze consumptiesnelheid is hoog.
C Onze identiteit is lastig te versieren.
D Sociale media zijn erg vluchtig.

“We hebben dus steeds nieuwe versieringen nodig.” (regels 166-168)
2p **8** Wat is volgens alinea 5 een positief gevolg en wat is een negatief gevolg van deze voortdurende behoefte aan nieuwe versieringen?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“‘Er is steeds meer informatie beschikbaar, maar tegelijkertijd zijn we steeds slechter geïnformeerd”. (regels 191-194)
1p **9** Wat is volgens de tekst de belangrijkste oorzaak voor dit verschijnsel?
A Concentratieproblemen leiden ertoe dat mensen niet goed meer lezen.
B Doordat er zoveel nieuws op ons afkomt, nemen we het oppervlakkig tot ons.
C Mensen hechten tegenwoordig minder waarde aan nieuws en meningen.
D We komen tijd en energie tekort om informatie op juistheid te kunnen schatten.

De deskundigen Paul Zak en Sherry Turkle geven in alinea 7 ieder een eigen opvatting over fomo als een mogelijke verslaving.
Hieronder staat in een schema een onvolledige samenvatting van hun opvattingen.

Paul Zak	beweert… **1**
	want… **2**
	en dat doet verlangen naar meer.
Sherry Turkle	vindt… **3**
	want dan klinkt de roep om die verslavende sociale netwerken uit te bannen
	en dat kan niet want …**4**
	dus… **5**

3p **10** Vul het schema aan.
Neem de nummers over en schrijf je antwoord achter de nummers. Zorg dat er correcte zinnen ontstaan en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

tekstfragment 1

Het goede voornemen voor het nieuwe jaar: JOMO

(1) Waarschijnlijk lijdt mijn hele generatie en misschien die daarboven inmiddels ook aan fomo, oftewel de *fear of missing out*. Maar vanaf nu wordt het anders. Vanaf nu gaat ons voornemen wel lukken. We gaan minder rusteloos en bewusteloos over internet struinen, en ook weer eens gewoon over straat. Volgend jaar wordt namelijk het jaar waarin we, volgens de mensen die verstand hebben van de toekomst, '*jomo'* ontdekken: de *joy of missing out*. Hoe fijn en rustig het eigenlijk is, als je alles mist. Het genot van net te laat zijn, van er niet bij zijn en het pas later zien op Facebook. Of helemaal niet, want zo boeiend was het eigenlijk helemaal niet.
(2) Mijn goede voornemen om minder te facebooken gaat morgen opnieuw van start. Ook lees ik 's avonds en 's nachts geen berichten of mails meer die binnenkomen (ja, serieus, er komen 's nachts berichten of mails binnen). Ik ga op zoek naar die '*joy*'. Als het wat is, zal ik het u laten weten.

naar: Pauline Bijster
uit: www.hpdetijd.nl, 9 januari 2014

De auteur van tekst 1 legt zichzelf een bepaalde beperking op. De auteur van tekstfragment 1 doet dat ook. Deze beperkingen lijken bedoeld om de nadelige invloeden van fomo te verminderen.

2p **11** Welke auteur laat al doorschemeren dat die zelf opgelegde beperking moeilijk te handhaven zal zijn?
Ondersteun je antwoord door een zin te citeren uit tekstfragment 1 of de laatste alinea van tekst 1 waaruit dit blijkt.

2p **12** Wat is de hoofdgedachte van tekst 1?

A De door smartphones en sociale media toegenomen negatieve gevolgen van fomo kunnen worden beperkt als mensen leren omgaan met de enorme hoeveelheid informatie die tegenwoordig op ze afkomt.
B Druk bezig waren mensen altijd al, maar door de opkomst van smartphones en sociale media lijden vooral jongeren die erbij willen horen aan fomo.
C Fomo door sociale mediagebruik is een verslaving, maar mensen kunnen niet zonder sociale netwerken en moeten dus leren met de diverse digitale prikkels om te gaan.
D Mensen zijn kuddedieren, willen erbij horen, zijn van nature nieuwsgierig en steken elkaar aan met hun reacties, waardoor ze het risico lopen op fomo.

Tekst 2

Stappen in je woonkamer

(1) Vrijdagavond. Hij ligt op de bank. Niet alleen – tenminste, zo voelt het niet. Want op datingapp Tinder voert hij drie flirterige gesprekken tegelijk. Af en toe lacht hij hardop om de grappen die zijn beste vriend maakt op WhatsApp. Ondertussen bestelt hij met een nieuwe restaurant-app kreeft bij een van de betere restaurants in de stad. En met zijn vrije hand pakt hij de afstandsbediening om een nieuwe serie uit te zoeken op Netflix. Een perfecte vrijdagavond. Onwaarschijnlijk? Nee, want thuisblijven is het nieuwe uitgaan.

(2) Thuisblijven is nu sociaal geaccepteerd. Zeggen dat je alle seizoenen van een bepaalde serie in twee weken hebt gezien, is niet iets om je voor te schamen. Huiselijkheid is zelfs iets om je op te laten voorstaan. Graag delen we foto's van knus ingerichte leeshoekjes, het liefst met een of twee zelf opgeknapte tweedehands meubels erop. Foto's van katten en pyjama's doen het op Facebook net zo goed als foto's van cocktails en hoge hakken. Populaire lifestylesites als *nsmbl, ze.nl* en *Cosmopolitan* publiceren lijstjes als: "23 redenen waarom thuisblijven zo veel leuker is dan uitgaan".

(3) Het aantal thuisblijvers wordt niet bijgehouden, maar er zijn wel cijfers die in een richting wijzen. Zo nam het aantal theaterbezoekers in 2014 volgens het CBS[1)] met 2 procent af en bevond zich daarmee op een van de laagste niveaus sinds 2005. Het aantal nachtclubs nam tussen 2009 en 2014 volgens Datlinq[2)] af van 500 naar 336. En het aantal cafés daalde sinds de crisis met 13 procent, zo meldde het CBS. Winkels en winkelcentra hebben het moeilijk, terwijl het aantal onlineshoppers maar blijft groeien.

(4) Een sterkere aanwijzing voor de populariteit van thuisblijven is de weergave van uitgaan in populaire cultuur. In een artikel van *The New York Times* over het fenomeen schreef journalist Molly Young over de verschillen tussen *Girls* (2012) en *Sex and The City* (1998). De hedonistische vriendinnengroep uit die laatste serie hopt van restaurantopening naar nachtclub en van expositie naar cocktailbar. Een crisis en een decennium later zien we de New Yorkse vriendengroep in *Girls* internettend en series kijkend op de bank. En in *Broad City* (2014) is thuis blowen, Facetimen of YouTubefilmpjes kijken de dagelijkse bezigheid.

(5) Natuurlijk, restaurants zitten nog steeds vol op uitgaansavonden – probeer in Rotterdam of Amsterdam maar eens een tafeltje te krijgen bij een populaire zaak. Voor de betere clubs staan nog steeds rijen, en Nederlandse dancefestivals beleven gouden tijden. En vaker bankhangen is normaal naarmate je ouder wordt en je je settelt. Toch is een avondje thuisblijven niet eerder zo aantrekkelijk geweest en

noot 1 CBS: Dit is de afkorting voor het Centraal Bureau voor de Statistiek, dat als taak heeft het publiceren van betrouwbare en samenhangende statistische informatie.

noot 2 Datlinq: een internationaal bedrijf dat een database beheert en uitbaat met locatie- en omgevingskenmerken van en voor bedrijven in de voedselindustrie

wordt het geaccepteerd als bijna volwaardig alternatief. Ook in de leeftijdscategorie die het traditioneel het laatst maakt. Waarom zouden we ook naar buiten gaan, als liefde, vriendschap, seks, eten en vermaak naar keuze allemaal met één druk op de knop bereikbaar zijn?

(6) De explosie van het gebruik van sociale media leidde een paar jaar geleden juist tot het tegenovergestelde van de thuisblijftrend: fomo, de afkorting van *fear of missing out*. Sommige evenementen op Facebook hadden opeens tienduizenden aanmeldingen, wat betekende dat halve virtuele-vriendenlijsten op 'aanwezig' stonden. Zo meldden zich in 2014 bijna 40.000 mensen aan voor het afscheidsconcert van Acda en de Munnik in het Vondelpark – waar plek is voor 4.500 man.

(7) Wellicht heeft die stortvloed aan evenementen waar we bij moeten zijn ons moe gemaakt en zijn we verzadigd. Er zijn meer oorzaken te bedenken. Zo schrijft Young over de minimalisatie van risico's. Die zijn er namelijk volop in de grote, boze buitenwereld. Je kunt een blauwtje lopen, je kunt je telefoon kwijtraken. Je kunt mensen tegenkomen die je niet wilt zien, zoals je ex met een nieuwe partner. Je fiets kan gestolen worden of je kan te veel geld uitgeven. Als je thuisblijft, in je beschermde cocon, zal je niet de liefde van je leven tegen het lijf lopen, maar je weet wél wat je moet verwachten en dat is een veilige gedachte. Het grootste risico dat je loopt, schrijft Young, is dat je bezorgde eten klef is of dat die ene aflevering tegenvalt.

(8) Anne Noorda (26), hoofdredacteur *Memory Group*: "Ik denk dat deze trend ermee te maken heeft dat je 24/7 in verbinding staat met iedereen. Dus voel je minder de behoefte om elkaar in het echt op te zoeken. Dat merk ik ook met mijn vrienden, dat je prima een maand zonder elkaar kunt, want je spreekt elkaar al op Facebook en Instagram."

(9) Worden we dan nu allemaal bankhangende, asociale wezens, te lui om naar de supermarkt te lopen en te verlegen om iemand aan te spreken in de kroeg? Verdrinken we in onze technologische bubbel, niet in staat vertier te zoeken zonder smartphone? Natuurlijk niet – voor 'echte' uitgaanservaringen bestaan nog steeds rijen en wachtlijsten. En bovendien gaan uitgaanstrends in golven. Zo publiceerde *New York Magazine* een artikel: *Why the new trend in nightlife is staying home.*[3] Jaar van schrijven: 1987.

naar: Jonas Kooyman en Mirjam Remie
uit: www.nrc.nl, 27 mei 2016

Jonas Kooyman en Mirjam Remie zijn redacteur bij NRC Media.

noot 3 *Why the new trend in nightlife is staying home*: Waarom de nieuwe trend in het nachtleven is thuis te blijven.

Alinea 2 bevat een constatering, gevolgd door een uitwerking.

1p **13** Van welk type uitwerking is sprake in alinea 2?
Er is sprake van een uitwerking op basis van
A een vergelijking.
B kenmerken of eigenschappen.
C oorzaak en gevolg.
D voorbeelden.

In alinea 3 wordt gebruik gemaakt van het argumentatieschema op basis van autoriteit.

1p **14** Leg uit waar dit uit blijkt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

"Een sterkere aanwijzing voor de populariteit van thuisblijven is de weergave van uitgaan in populaire cultuur." (regels 45-47)
Een kritisch lezer kan een van de volgende drogredenen vinden in de redenering in deze alinea: cirkelredenering, overhaaste generalisatie, persoonlijke aanval, vals dilemma of vertekenen van een standpunt.

2p **15** Noem de drogreden en leg uit wat er niet zou kloppen in de argumentatie.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Vanaf alinea 7 geeft de tekst drie algemene verklaringen voor de toenemende populariteit van thuisblijven.

3p **16** Noteer die algemene verklaringen en nummer ze.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

"Het grootste risico dat je loopt, schrijft Young, is dat je bezorgde eten klef is of dat die ene aflevering tegenvalt." (regels 111-114)

1p **17** Met welk woord kan de gevoelswaarde die uit dit citaat van Young spreekt, het best omschreven worden?
A bezorgdheid
B opluchting
C spot
D verwondering

1p **18** Hoe is alinea 9 het best te typeren?
als een alinea waarin
A een positieve conclusie wordt getrokken over de toekomst
B een sombere toekomstverwachting wordt gerelativeerd
C scenario's voor de toekomst tegen elkaar afgewogen worden
D vragen over de toekomst aan de lezer gesteld worden

"Jaar van schrijven: 1987." (regel 138)

1p **19** Welk verschijnsel uit alinea 9 wordt met de slotzin van tekst 2 onderbouwd?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

2p **20** Welke omschrijving verwoordt het best de hoofdgedachte van tekst 2?
A Thuisblijven is de huidige trend, maar bepaalde uitgaansgelegenheden blijven populair en naar verwachting kiezen mensen op termijn weer vaker voor uitgaan.
B Thuisblijven wint, onder invloed van tv-series en andere uitingen van populaire cultuur, steeds meer aan populariteit terwijl sociale media steeds minder invloed krijgen.
C Thuisblijven wordt momenteel steeds populairder omdat mensen behoefte hebben aan de veiligheid van de eigen omgeving en via sociale media voldoende contact hebben met elkaar.
D Thuisblijven wordt steeds meer sociaal geaccepteerd, omdat mensen behoefte hebben aan veiligheid, maar tegelijkertijd worden uitgaansgelegenheden nog altijd goed bezocht.

Tekst 1 en 2 overkoepelende vragen

In tekst 2 gebruiken mensen sociale media met een ander doel dan in tekst 1.
2p **21** Wat is het doel in tekst 1 en wat in tekst 2?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"'De mens is een kuddedier en dat heeft sociale implicaties', zegt Jaap van Ginneken, massapsycholoog en schrijver van *Het enthousiasmevirus*." in tekst 1 (regels 63-66)
2p **22** Past de thuisblijftrend uit tekst 2 wel of niet in de theorie van Jaap van Ginneken?
Leg uit waarom.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 2 van tekst 2 wordt besproken dat mensen bepaalde foto's via sociale media delen.
1p **23** Welke deskundige uit tekst 1 verklaart het best waarom mensen de neiging zouden hebben tot het delen van foto's?
A marketingbureau JWT in alinea 2
B Jaap van Ginneken in alinea 3
C Sherry Turkle in alinea 4
D Robin Brouwer in alinea 5
E Paul Zak in alinea 7

Tekst 3

Vermijdbare risico's?

(1) Dat was verdraaid goed nieuws, vorige week in het NOS-journaal. Rotterdamse onderzoekers hadden ontdekt dat één op de drie dementiegevallen is te voorkomen. Er blijkt namelijk een aantal vermijdbare leefstijlrisicofactoren te bestaan, wat – naast een uitstekend scrabblewoord – de suggestie oplevert dat mensen zelf van alles kunnen doen om de kans te verkleinen op een avondrood vol verwarring en vergeten leven. Wie zijn bloeddruk laag houdt en ervoor zorgt dat hij geen diabetes krijgt, is al heel goed bezig. De mensen van het Journaal draaiden er een voxpopje[1] bij met blije sportschoolsenioren van variërende fitheid, en alles leek cool en oké in de wereld.

(2) Tijdens de uitzending googelde ik even mee. Dat is een gewoonte van me, want als het aankomt op wetenschapsnieuws is de NOS vaak wat kwalitatief uitgedaagd. Tijdens mijn digitale speurtocht stuitte ik op het bijbehorende persbericht van het Erasmus MC, waar de vrinden van het Journaal zich overigens keurig aan hadden gehouden. In dat persbericht bleek dat, na hoge bloeddruk, vooral opleidingsniveau invloed heeft op dementie. "Een hoge opleiding vermindert de gevolgen die de ziekteprocessen hebben op het mentaal functioneren. Er is eigenlijk meer reservecapaciteit om de gevolgen van de ziekte op te vangen."

(3) Meer reservecapaciteit, dat klinkt wederom uiterst puik. En ik twijfel er niet aan of de Rotterdammers hebben in theorie gelijk. Maar betekent dat echt dat in de praktijk een lage opleiding een 'vermijdbaar' onderdeel van iemands 'leefstijl' is? Het idee dat dubbeltjes met een beetje goede onderwijswil op grote schaal kwartjes kunnen worden, is al een tijd populair. Tien jaar geleden opperde Mark Rutte – toen nog niet eindbaas van BV Nederland, maar staatssecretaris van Onderwijs – dat het goed was als in 2030 niet meer een kwart maar de helft van de mensen was afgestudeerd aan hbo of universiteit.

(4) Helaas is de wetenschap achter dit optimistische geloof in ons collectieve kwartjespotentieel nogal ontnuchterend. Zo schrijven de onderwijspsychologen David Berliner en Gene Glass dat het een misvatting is dat scholen alle kinderen alles kunnen leren en iedereen kunnen verheffen. In hun boek *50 myths and lies that threaten America's public schools* verwijzen ze naar de Dodo uit Alice in Wonderland, die verkondigt: "*Everybody has won, and all must have prizes.*"[2] "Het is spijtig", schrijven ze, "maar in de echte wereld kan niet elk kind een winnaar zijn."

(5) Zo is het al moeilijk, zo niet onmogelijk, om te testen of een kind bepaalde kennis echt meester is, schrijven Berliner en Glass. En zelfs als je dat zou kunnen testen, dan nog is elk kind anders. Als je een maand

noot 1 voxpopje: kort interview met mensen op straat of elders

noot 2 "*Everybody has won, and all must have prizes.*": Iedereen heeft gewonnen en iedereen moet een prijs krijgen.

of een jaar later terug zou komen, ontdek je ongetwijfeld dat sommige kinderen alles hebben onthouden en dat anderen geen flauw benul meer hebben van wat ze ook alweer hadden geleerd. “Individuele verschillen in aanleg, geheugen, motivatie, familiesteun en dergelijke zijn harde feiten, die ontkend worden op eigen risico.”

(6) Er zullen, kortom, altijd mensen zijn bij wie een lage opleiding beter past. Onvermijdbaar zelfs, omdat dit nu eenmaal was wat er voor hen in zat. En gelukkig maar: een samenleving heeft immers ook haar loodgieters en ziekenverzorgers hard nodig.

(7) Bovendien is opwaartse mobiliteit niet per se gratis of gezond, zo bleek eerder deze maand. In een nieuwe studie keken wetenschappers naar Amerikaanse kinderen uit arme gezinnen en suboptimale wijken, die zichzelf door zelfcontrole en hard werken richting hoger onderwijs hadden geknokt. En die strijd is te zien aan hun dna. Psychologiehoogleraar Gregory Miller legde in *The Atlantic* uit hoe: “Tegen de tijd dat ze begin twintig zijn, hebben ze cellen die er vrij oud uitzien ten opzichte van hun biologische leeftijd.” Kinderen die uit een kansrijker milieu komen, hebben dat niet. “Het lijkt erop dat zelfcontrole en/of het succes dat door die zelfcontrole mogelijk wordt gemaakt, een prijs heeft.”

(8) Ik wil niet beweren dat dit eerlijk is, of dat scholen maar moeten ophouden met proberen het beste uit kinderen te halen. Wel dit: dat opleidingsniveau niet een leefstijl is die je zomaar kunt kiezen. Maatschappelijke ongelijkheid speelt een rol, en soms is iemands ‘beste’ kunnen gewoon een lage opleiding. Niet elke burger kan zomaar tot grote diplomahoogte stijgen, en niet elke ziekte, tegenslag of tragedie is te voorkomen. Zeker in deze neoliberale tijden, waarin ‘vermijdbaar leefstijlrisico’ al snel verandert in ‘eigen schuld, dikke bult’, is het belangrijk dat we onszelf daar regelmatig aan herinneren. De schuld krijgen is wel het laatste wat iemand met dementie nodig heeft.

naar: Asha ten Broeke
uit: de Volkskrant, 31 juli 2015

Asha ten Broeke is wetenschapsjournalist.

Tekst 3 wordt vooral in het begin gekenmerkt door een spottende toon. Dat blijkt uit woordgroepen als: “verdraaid goed nieuws” (regel 1), “naast een uitstekend scrabblewoord” (regels 8-9) en “een voxpopje bij met blije sportschoolsenioren” (regels 17-18).

2p **24** Citeer uit de alinea’s 2 en 3 vier andere voorbeelden van woorden of woordgroepen die qua toon in dit rijtje passen.

In de alinea’s 1 en 2 wordt het resultaat van een onderzoek genoemd en wordt besproken welke gegevens tot dit resultaat leidden.

4p **25** Vat het resultaat en de gegevens die daartoe leidden samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 55 woorden.

2p **26** Formuleer het centrale standpunt van de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

In de alinea’s 4 en 5 wordt gebruikgemaakt van argumentatie op basis van voorbeelden.

1p **27** Welk type argumentatieschema wordt in de alinea’s 4 en 5 nog meer gebruikt?
Er wordt ook gebruikgemaakt van argumentatie op basis van
A autoriteit.
B oorzaak en gevolg.
C vergelijking.
D voor- en nadelen.

“Bovendien is opwaartse mobiliteit niet per se gratis of gezond”. (regels 97-98)

1p **28** Leg uit waardoor volgens alinea 7 opwaartse mobiliteit niet per se gratis is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

1p **29** Waarom zou het volgens tekst 3 bezwaarlijk zijn om steeds meer zaken als leefstijl te beschouwen?
Dat is bezwaarlijk omdat
A mensen dan de schuld krijgen van iets waar ze niets aan kunnen doen.
B minderbedeelden te hard moeten knokken voor een hoge opleiding.
C niet alle mensen in staat zijn om het hoogst haalbare te bereiken.
D steeds meer ziekten worden gezien als onvermijdelijk.

tekstfragment 2

(1) Internationale wetenschappers constateerden de afgelopen jaren steeds opnieuw dat het aantal gevallen van dementie minder snel stijgt dan voorspeld en schreven dat toe aan beschermende maatregelen tegen hart- en vaatziekten. Doordat ouderen vaker medicijnen slikken tegen een hoge bloeddruk en een te hoog cholesterolpeil, zo was het idee, houden zij de aanvoerroutes naar hun hoofd schoner en dat scheelt in het verval.
(2) Het bewijs voor de stelling moest komen uit gerandomiseerd onderzoek van het Amsterdams Medisch Centrum (AMC), waarbij ouderen in twee groepen werden verdeeld en lang werden gevolgd. De helft werd iedere vier maanden uitgebreid gecontroleerd. Hun bloeddruk en cholesterol werden in de gaten gehouden, ze kregen dieettips, werden gestimuleerd om te bewegen, en konden begeleiding krijgen bij het stoppen met roken. De andere helft van de deelnemers kreeg de standaardzorg van de huisarts.
(3) Na ruim zes jaar was in de groep met de extra vaatzorg 6,5 procent van de ouderen dement geworden, tegenover 7 procent in de groep zonder begeleiding. Dat verschil was niet significant, en kan dus op toeval berusten. Een tegenvallend resultaat, erkent onderzoeksleider Pim van Gool, hoogleraar neurologie in het AMC. “Dit was niet waarop we hadden gehoopt.”

naar: Ellen de Visser
uit: de Volkskrant, 27 juli 2016

In tekstfragment 2 wordt een mogelijke verklaring geopperd voor het minder optreden van dementie, die niet voorkomt in tekst 3.

2p **30** Leg uit wat die mogelijke verklaring inhoudt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 3 en tekstfragment 2 verschillen van elkaar wat betreft de mogelijkheid om dementie te voorkomen.

2p **31** Leg uit wat dat verschil tussen tekst 3 en tekstfragment 2 inhoudt. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

Hieronder staan zes zinnen die gebaseerd zijn op tekst 3:

1 Opleidingsniveau is geen leefstijl die je kunt kiezen.
2 Niet iedereen heeft de capaciteiten om een hoge opleiding te volgen.
3 Mensen betalen ook een verschillende prijs voor opwaartse mobiliteit.
4 Een hoge opleiding voor kansarmen bleek in de VS tot een veroudering in het DNA te leiden.
5 Je hebt minder invloed op het tegengaan van dementie dan uit het nieuws blijkt.
6 Daarnaast is ook niet elke ziekte te voorkomen.

2p **32** Welke drie zinnen moet je in ieder geval opnemen in een korte samenvatting van tekst 3?
Noteer de nummers van je antwoord.

Tekst 4

Beetje inkomensverlies?

(1) Wat me opvalt aan al het verzet tegen de voorgenomen kabinetsmaatregelen, is dat het vaak zo egoïstisch is. Als je een uitgeklede werkeloosheidsuitkering krijgt met 70 procent van het minimumloon, ja, dan mag je piepen. Maar veel inkomensverlies is verlies van luxe, wat iets heel anders is dan antikraak[1] moeten gaan wonen en overgeleverd zijn aan het slinkende assortiment van de Voedselbank.

(2) Er was geen massaal protest tegen het korten op de ontwikkelingshulp. Over de kortingen op kunsten en wetenschappen heb ik ook niemand horen mopperen. Toch zijn al die kortingen schandalig en de laatste zijn nog eens oliedom ook. Want wie op kunst en wetenschap bezuinigt, snijdt de ziel uit een samenleving en zet die op een dood spoor.

(3) Wat maakt je nou meer mens? Meer asfalt, of meer poëzie? Meer blik in de straat, of meer muziek? Een theaterstuk waar de vonken vanaf springen, of extra vangrails zodat we op meer plekken 130 kunnen rijden? Het zijn de kunstenaars die ons leven smaak en kleur geven, die zingen, spelen en schrijven over liefde en verlies, die ons laten schaterlachen en stilletjes huilen, schrikken en blozen. Een goede roman kan je wijzer maken over jezelf en anderen, een filosoof kan je existentiële vragen aanreiken en dilemma's voorleggen. Kunstenaars schilderen alle kleuren van onze emotionele regenboog; die afbreken is ons stukje bij beetje ontmenselijken.

(4) En de wetenschap dan? Kan die niet een tandje minder? Nee, die ook niet. Wetenschappers zijn de nieuwsgierigen die achter de horizon kijken. De plek waar de toekomst ligt, die we niet kennen, maar waar we ons wel op moeten voorbereiden. Zonder nieuwsgierigheid geen vooruitgang, geen ontdekkingen, geen nieuwe perspectieven. Wetenschap is het potentieel waarmee we nieuwe problemen kunnen oplossen, grote vragen beantwoord krijgen. In dat potentieel gaan snijden is kortzichtig, zeker als je ziet hoe goed Nederlandse wetenschappers het in de wereld doen.

(5) "Nederland is een calvinistische handelsnatie", zei een Spinozaprijswinnaar[2] onlangs tegen me. We zijn hier goed in het doorverkopen van spullen van anderen en winst maken op de korte termijn. Boven het maaiveld uitsteken mag je niet. Het is een mentaliteit die politici prijzen, maar die funest is voor disciplines die ons een spiegel voorhouden, ons verdieping brengen, een originele kijk geven op wie we zijn, die ons emotioneel verrijken en intellectueel uitdagen.

(6) Wie verbeeldingskracht niet op waarde schat, maar in het knellende korset van het economische winstdenken op de korte termijn dwingt, is bezig met geestelijk afbraakbeleid. Dat heeft op den duur een heel wat dramatischer effect op wie we zijn en hoe we ons kunnen ontplooien dan een paar honderd euro minder in de maand.

naar: Malou van Hintum,
uit: de Volkskrant, 7 november 2012

Malou van Hintum is journalist.

noot 1 antikraak wonen: tegen een lage huur wonen als een soort oppas in een pand dat anders leeg zou staan

noot 2 Spinozaprijs: Nederlands belangrijkste onderscheiding voor wetenschappelijk onderzoek, die jaarlijks wordt uitgereikt aan toponderzoekers

"Als je een uitgeklede werkeloosheidsuitkering krijgt met 70 procent van het minimumloon, ja, dan mag je piepen." (regels 4-7)

1p **33** Waarom mag je in dit geval wél klagen, volgens de tekst?
Baseer je antwoord op alinea 1 van tekst 4.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Er was geen massaal protest tegen het korten op de ontwikkelingshulp." (regels 13-15)

1p **34** Formuleer in eigen woorden wat met dit voorbeeld wordt geïllustreerd.
Baseer je antwoord op alinea 1.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 2 wordt het standpunt van de tekst gepresenteerd dat in het vervolg van de tekst beargumenteerd wordt.

1p **35** Formuleer dit standpunt in eigen woorden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 4 wordt een argument gegeven om niet te bezuinigen op de wetenschap.

1p **36** Wat is dat argument?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

"zeker als je ziet hoe goed Nederlandse wetenschappers het in de wereld doen."
(regels 58-60)

1p **37** Wat is de functie van dit zinsdeel ten opzichte van de rest van de zin?
A argument
B constatering
C verklaring
D voorbehoud

1p **38** Welk van de onderstaande beschrijvingen geeft de functie van alinea 5 ten opzichte van de alinea's 2 tot en met 4 het best weer?
Alinea 5 bevat een
A herhaling van het standpunt uit de voorafgaande argumentatie.
B samenvatting van de eerder beschreven situatie.
C tegenargument om de voorafgaande argumentatie te ontkrachten.
D verklaring voor de eerder beschreven situatie.

2p **39** Welke van onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 4 het best weer?
A Als er bezuinigd wordt op kunst en wetenschap zal dat voor mensen op lange termijn schadelijker zijn dan een lager maandinkomen.
B Als er gekort wordt op kunst en wetenschap protesteren mensen niet, maar als het inkomen daalt, is er commentaar.
C Als er op kunst en wetenschap steeds verder wordt bezuinigd, zal dit nadelige gevolgen hebben voor de economie.
D Als het kabinet economisch winstdenken blijft bevorderen, gaat dit ten koste van kunst en wetenschap.

Uitwerkingen bij examen 2019-I

Bij een van de vragen bleek zich een probleem voor te doen. Dat is tijdens het examen opgelost door alle kandidaten de opdracht te geven deze vraag over te slaan. Iedereen kreeg er 4 punten voor. In de EXAMENBUNDEL hebben we deze vraag weggelaten. Voor de cijferbepaling kun je 4 punten optellen bij je totaal.

TEKST 1 NOOIT MEER NIKSDOEN

1p **1** De kern van een goed antwoord:
fomo/niks willen missen
Zie regels 22-32: 'Het is van alle tijden dat zodra er ijs ligt en er geschaatst kan worden, je je gedwongen voelt de ijzers onder te binden, want het hele land is op de been en daar wil je bij zijn. Sinds de komst van de sociale media is echter dat oude gevoel van "niks willen missen" exponentieel toegenomen. Het heeft zelfs een nieuwe, wat hippe Engelse naam gekregen: "fomo", *fear of missing out*.'

1p **2** **(alinea) 3**
In alinea 2 vertelt de schrijver over de samenhang tussen fomo en sociale netwerken, over de symptomen en over de omvang van het probleem. In alinea 3 lees je hoe Van Ginneken fomo verklaart, namelijk uit kuddegedrag (zie regels 63-72 en 83-98). In alinea 3 heeft de schrijver het ook over de rol die de sociale media daarin spelen: '"We proberen hardnekkig op dezelfde lijn te blijven als onze omgeving." Die omgeving is door de komst van internet enorm veel groter geworden.' (regels 70-74)

1p **3** **(alinea) 7**
Zie regels 244-250: 'met al die impulsen die er op je afkomen, moet je je leren beheersen. Als je bij je kinderen ziet dat ze daar moeite mee hebben, leg ze dan uit dat ze niet op alle prikkels hoeven te reageren. Leer ze relativeren.' En regels 255-259: 'Je moet dus leren snoeien, je niet zomaar overal voor openstellen, anders verlies je de controle over de informatiestromen en dobber je voort.'

1p **4** **D**
Zie regels 135-138: 'Ik denk zelfs dat we jaloers zijn op onze eigen online identiteit. Daardoor raken we vervreemd van onszelf.'

1p **5** De kern van een goed antwoord:
Onze eigen online identiteit is het opgepoetste/ideale/versierde beeld van onszelf / is hoe we zouden willen zijn.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 124-127: 'Je kunt je *posts* aanpassen en bijschaven, zodat ze leuker of beter worden dan je eerste ingeving.' Net als anderen schotelen we elkaar 'een opgepoetst beeld' van onszelf voor (zie regels 131-135).

1p **6** De kern van een goed antwoord:
Een kale kerstboom staat symbool voor wie we echt/in de kern zijn / voor wie we zijn zonder versieringen.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Volgens Turkle hebben we het op de sociale media niet over wie we werkelijk zijn: 'Als je moet opschrijven waar je mee bezig bent, ben je geneigd daar een soort advertentie van jezelf van te maken (...). Daarin staan dan nooit kwalificaties als "onzeker" of "afwachtend", maar noem je prestaties waar je trots op bent.' (regels 114-121)

© ThiemeMeulenhoff

Brouwer ziet ons daarom als een kerstboom die we met van alles optuigen: 'We zijn een kale kerstboom, die we optuigen door het consumeren van goederen, informatie en opinies.' (regels 151-154) Zonder die versieringen zouden we onszelf laten zien, bijvoorbeeld als mensen die onzeker zijn, of afwachtend.

1p **7 B**
Zie regels 162-168: 'Brouwer: "Die waarde is echter van korte duur. We consumeren steeds sneller, omdat er altijd weer een nieuw feest, evenement of tv-programma wacht. We hebben dus steeds nieuwe versieringen nodig."'

2p **8** De kern van een goed antwoord:
1 **Een positief gevolg is: het is goed voor de economie / er wordt steeds meer geconsumeerd (en dat is goed voor de economie).** [1p]
2 **Een negatief gevolg is: wie niet meegaat in het steeds moeten consumeren, hoort er niet meer bij / wordt een sociale outcast.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 174-179: 'Dat is volgens Brouwer goed voor de economie, maar dat steeds moeten consumeren heeft ook nadelen. "Wie er niet in meegaat, hoort er niet meer bij en wordt een sociale outcast."'

1p **9 B**
Zie regels 191-197: 'Er is steeds meer informatie beschikbaar, maar tegelijkertijd zijn we steeds slechter geïnformeerd, juist omdat we zo overspoeld worden. We hebben te weinig tijd om ergens dieper op in te gaan.'

3p **10** 1 **dat fomo kenmerken heeft van een verslaving**
2 **het gebruiken van sociale media maakt in de hersenen oxytocine aan / maakt in de hersenen hetzelfde stofje aan als een verliefdheid**
3 **het te ver gaan om fomo een verslaving te noemen**
4 **sociale netwerken zijn overal / zijn als eten / je kunt niet zonder**
5 **je moet er op een verstandige/gezonde manier mee leren omgaan.**
Vijf antwoorden goed: 3p. Vier goed: 2p. Drie goed: 1p. Minder dan drie goed: 0p.
Je antwoord mag niet meer dan 60 woorden tellen. Je moet het schema zo invullen dat er correcte volzinnen ontstaan.
De opvatting van Zak: '"Fomo heeft zelfs kenmerken van een verslaving", zegt de Amerikaanse neuro-econoom Paul Zak. Hij ontdekte dat onze hersenen oxytocine aanmaken wanneer we sociale media gebruiken, een stofje dat een belangrijke rol speelt bij het verbinden van sociale contacten met gevoelens van plezier. Na tien minuten op Facebook of Twitter zit er net zoveel oxytocine in onze hersenen als bij een verliefdheid.' (regels 221-232)
De opvatting van Turkle: 'Professor Turkle vindt het idee van fomo als een verslaving te ver gaan. "Zodra we van een verslaving gaan spreken, klinkt de roep om het uitbannen van de verslavende substantie. Sociale netwerken zijn net als eten: je kunt niet zonder, dus je moet er op een gezonde manier mee leren omgaan."' (regels 235-243)

2p **11** De kern van een goed antwoord:
1 **de auteur van tekstfragment 1 / Pauline Bijster** [1p]
2 **'Mijn goede voornemen om minder te facebooken gaat morgen opnieuw van start.' (alinea 2) / 'Als het wat is, zal ik het u laten weten.' (alinea 2)** [1p]
Het goede voornemen om minder te facebooken is kennelijk eerder niet gelukt, want het voornemen 'gaat morgen opnieuw van start'. Bijster weet dus dat het voornemen moeilijk is te handhaven. Ook uit de woorden 'als het wat is' blijkt twijfel over de kans van slagen.

© ThiemeMeulenhoff

2p **12 A**
In de alinea's 1 tot en met 3 lees je hoe fomo is toegenomen door de groei van de sociale media. In de alinea's 4 tot en met 6 lees je over de negatieve gevolgen. In alinea 7 ten slotte lees je hoe je die gevolgen kunt beperken: 'Je moet dus leren snoeien, je niet zomaar overal voor openstellen, anders verlies je de controle over de informatiestromen en dobber je voort.' (regels 255-259)

TEKST 2 STAPPEN IN JE WOONKAMER

1p **13 D**
De constatering: 'Thuisblijven is nu sociaal geaccepteerd.' (regels 15-16)
De uitwerking met voorbeelden: 'Zeggen dat je alle seizoenen van een bepaalde serie in twee weken hebt gezien, is niet iets om je voor te schamen. Huiselijkheid is zelfs iets om je op te laten voorstaan.' (regels 16-20)

1p **14** De kern van een goed antwoord:
Er worden (ter onderbouwing) gegevens genoemd van het CBS en Datlinq.
(of een van deze twee organisaties)
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 15 woorden.
De onderbouwing met gegevens van het CBS: 'Zo nam het aantal theaterbezoekers in 2014 volgens het CBS met 2 procent af en bevond zich daarmee op een van de laagste niveaus sinds 2005. (…) En het aantal cafés daalde sinds de crisis met 13 procent, zo meldde het CBS.' (regels 33-42)
De onderbouwing met een gegeven van Datlinq: 'Het aantal nachtclubs nam tussen 2009 en 2014 volgens Datlinq af van 500 naar 336.' (regels 37-39)

2p **15** De kern van een goed antwoord:
1 **Er is sprake van een overhaaste generalisatie:** [1p]
2 **op basis van twee tv-series/voorbeelden wordt een algemeen beeld geschetst.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Het algemene beeld is dat het thuisblijven in populariteit is gegroeid. Maar dat de personages in de twee televisieseries uit 2012 en 2014 thuisblijven, terwijl de vriendinnen in een televisieserie uit 1998 uitgingen, wil nog niet zeggen dat thuisblijven in het algemeen populairder is geworden. Op grond van alleen twee voorbeelden kun je geen algemene uitspraak doen.

3p **16** De kern van een goed antwoord:
1 **De stortvloed aan evenementen waar we bij moeten zijn heeft ons moe gemaakt / heeft ons verzadigd.** [1p]
2 **We willen risico's die we in de buitenwereld lopen, minimaliseren. / Thuisblijven vinden we veiliger.** [1p]
3 **We staan al 24/7 met elkaar in contact (en hebben geen behoefte aan persoonlijk contact).** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 50 woorden.
Verklaring 1: 'Wellicht heeft die stortvloed aan evenementen waar we bij moeten zijn ons moe gemaakt en zijn we verzadigd.' (regels 94-97)
Verklaring 2: 'Zo schrijft Young over de minimalisatie van risico's. (…) Als je thuisblijft, in je beschermde cocon, zal je niet de liefde van je leven tegen het lijf lopen, maar je weet wél wat je moet verwachten en dat is een veilige gedachte. Het grootste risico dat je loopt, schrijft Young, is dat je bezorgde eten klef is of dat die ene aflevering tegenvalt.' (regels 98-114)
Verklaring 3: 'Anne Noorda (26), hoofdredacteur *Memory Group*: "Ik denk dat deze trend ermee te maken heeft dat je 24/7 in verbinding staat met iedereen. Dus voel je minder de behoefte om elkaar in het echt op te zoeken. (…)"' (regels 115-124)

© ThiemeMeulenhoff

1p **17 C**
Dat het bezorgde eten klef kan zijn en dat een aflevering van een serie kan tegenvallen, is geen heel groot risico. Het is geen risico dat de schrijver serieus neemt. De uitspraak is ironisch, licht spottend.

1p **18 B**
De sombere toekomstverwachting: 'Worden we dan nu allemaal bankhangende, asociale wezens, te lui om naar de supermarkt te lopen en te verlegen om iemand aan te spreken in de kroeg? Verdrinken we in onze technologische bubbel, niet in staat vertier te zoeken zonder smartphone?' (regels 125-131)
De relativering: 'Natuurlijk niet – voor "echte" uitgaanservaringen bestaan nog steeds rijen en wachtlijsten. En bovendien gaan uitgaanstrends in golven.' (regels 132-135)

1p **19** De kern van een goed antwoord:
Uitgaanstrends zijn golfbewegingen.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Uit de slotzin over het artikel in *New York Magazine* blijkt dat er in 1987 ook al eens werd gesproken over de trend van het thuisblijven. Het is kennelijk geen nieuw verschijnsel, en dat onderbouwt de opmerking in de regels 134-135: 'En bovendien gaan uitgaanstrends in golven.'

2p **20 A**
De alinea's 1 tot en met 4 en 6 tot en met 8 informeren over de huidige trend van het thuisblijven. In alinea 5 en 9 lees je dat restaurants, clubs en dancefestivals nog steeds populair zijn. Aan het eind van alinea 9 lees je: 'En bovendien gaan uitgaanstrends in golven.' (regels 134-135) Daaruit blijkt dat de schrijver verwacht dat mensen in de toekomst weer vaker uit zullen gaan.

TEKST 1 EN 2 OVERKOEPELENDE VRAGEN

2p **21** De kern van een goed antwoord:
1 **In tekst 1 gebruik je de sociale media om overal van op de hoogte te blijven / overal bij te kunnen zijn / niets te missen.** [1p]
2 **In tekst 2 gebruik je de sociale media om thuis in contact met de wereld/ je vrienden te kunnen blijven.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Het doel in tekst 1: 'Sinds de komst van de sociale media is echter dat oude gevoel van "niks willen missen" exponentieel toegenomen.' (regels 27-30)
Het doel in tekst 2: 'Vrijdagavond. Hij ligt op de bank. Niet alleen – tenminste, zo voelt het niet. Want op datingapp Tinder voert hij drie flirterige gesprekken tegelijk. Af en toe lacht hij hardop om de grappen die zijn beste vriend maakt op WhatsApp. Ondertussen bestelt hij met een nieuwe restaurant-app kreeft bij een van de betere restaurants in de stad.' (regels 1-9) En: 'Waarom zouden we ook naar buiten gaan, als liefde, vriendschap, seks, eten en vermaak naar keuze allemaal met één druk op de knop bereikbaar zijn?' (regels 76-80)

2p **22** De kern van een goed antwoord:
1 **De thuisblijftrend past wel in de theorie van Jaap van Ginneken,** [1p]
2 **omdat mensen/jongeren het thuisblijven steeds meer van elkaar kopiëren.** [1p]
of
1 **Het past wel in de theorie van Jaap van Ginneken.** [1p]
2 **Door de sociale media kunnen we ook in ons eentje op de bank kuddedier zijn.** [1p]

Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Ook uit de thuisblijftrend blijkt dat de mens een kuddedier is. Zie regels 15-16 van tekst 2: 'Thuisblijven is nu sociaal geaccepteerd.' En regels 116-124: 'Ik denk dat deze trend ermee te maken heeft dat je 24/7 in verbinding staat met iedereen. Dus voel je minder de behoefte om elkaar in het echt op te zoeken. Dat merk ik ook met mijn vrienden, dat je prima een maand zonder elkaar kunt, want je spreekt elkaar al op Facebook en Instagram.'

1p **23 C**
en/of
D
Volgens Turkle in alinea 4 delen mensen foto's om iets van zichzelf te laten zien: 'Op sociale netwerken laat je graag zien wat je kunt.' (regels 121-122)
Volgens Brouwer in alinea 5 delen mensen foto's omdat ze zichzelf daarmee kunnen versieren: 'Op websites als Facebook versier je jezelf dus met *posts* over dingen die je hebt gezien, gedaan of gelezen en die je anderen van harte aanbeveelt. Je geeft op je profiel aan welke films je goed vindt, naar welke muziek je luistert en welke merken je draagt en daar ontleen je waarde aan.' (regels 154-162)

TEKST 3 VERMIJDBARE RISICO'S?

2p **24** Vier van de volgende zes voorbeelden:
1 **(wat) kwalitatief uitgedaagd (regels 24-25)**
2 **de vrinden (van het Journaal) (regels 28-29)**
3 **keurig (regel 29)**
4 **(dat klinkt wederom) uiterst puik (regels 39-40)**
5 **(dat dubbeltjes) met een beetje goede onderwijswil (op grote schaal kwartjes kunnen worden) (regels 46-48)**
6 **eindbaas (van BV Nederland) / BV Nederland (regels 50-51)**
Vier citaten goed: 2p. Drie goed: 1p. Minder dan drie goed: 0p.
Net als in de voorbeelden die de vraag noemt, gebruikt de schrijfster geregeld formuleringen die ze niet helemaal kan menen. Dan gebruikt ze een spottende toon. Dat zie je het best als je eerst de hele tekst hebt doorgenomen, zodat je begrijpt wat ze meent en wat ze niet echt meent.

4p **25** De kern van een goed antwoord:
1 **Een op de drie dementiegevallen is te voorkomen** [1p]
2 **door vermijdbare leefstijlrisicofactoren / door aanpassing van de leefstijl.** [1p]
3 **Een lage bloeddruk/geen diabetes vermindert de kans op dementie. / Er is een verband tussen (hoge) bloeddruk en dementie.** [1p]
4 **Een hoog opleidingsniveau zorgt voor reservecapaciteit om (de gevolgen van) dementie op te vangen. / Een hoog opleidingsniveau vermindert de gevolgen van dementie.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je samenvatting mag niet langer zijn dan 55 woorden.
Het resultaat van het onderzoek (1 en 2): zie regels 1-13.
Het eerste gegeven dat tot dit resultaat leidde: 'Wie zijn bloeddruk laag houdt en ervoor zorgt dat hij geen diabetes krijgt, is al heel goed bezig.' (regels 13-15)
Het tweede gegeven dat tot dit resultaat leidde: 'Een hoge opleiding vermindert de gevolgen die de ziekteprocessen hebben op het mentaal functioneren. Er is eigenlijk meer reservecapaciteit om de gevolgen van de ziekte op te vangen.' (regels 33-38)

2p **26** De kern van een goed antwoord:
Opleidingsniveau is geen leefstijl die je kunt kiezen. / Een lage opleiding is geen vermijdbaar onderdeel van iemands leefstijl.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je samenvatting mag niet langer zijn dan 15 woorden.
Het centrale standpunt van de tekst wordt ontwikkeld vanaf alinea 3, te beginnen met de vraag: '(…) betekent dat echt dat in de praktijk een lage opleiding een "vermijdbaar" onderdeel van iemands "leefstijl" is?' (regels 42-45)
Het antwoord op die vraag is negatief: 'Er zullen, (…), altijd mensen zijn bij wie een lage opleiding beter past. Onvermijdbaar zelfs, omdat dit nu eenmaal was wat er voor hen in zat.' (regels 89-93) En: 'Wel dit: dat opleidingsniveau niet een leefstijl is die je zomaar kunt kiezen.' (regels 120-122)

1p **27** **A**
Om het standpunt te beargumenteren, haalt de schrijfster in de alinea's 4 en 5 twee autoriteiten aan: de onderwijspsychologen David Berliner en Gene Glass (zie regels 59-61).

1p **28** De kern van een goed antwoord:
De zelfcontrole/strijd die nodig is voor opwaartse mobiliteit zorgt ervoor dat cellen sneller verouderen.
of
Je betaalt met je gezondheid.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Alinea 7 gaat over een studie naar 'Amerikaanse kinderen uit arme gezinnen en suboptimale wijken, die zichzelf door zelfcontrole en hard werken richting hoger onderwijs hadden geknokt.' (regels 101-105) Uit die studie blijkt dat de opwaartse mobiliteit een slecht effect heeft op de gezondheid: '"Tegen de tijd dat ze begin twintig zijn, hebben ze cellen die er vrij oud uitzien ten opzichte van hun biologische leeftijd." Kinderen die uit een kansrijker milieu komen, hebben dat niet. "Het lijkt erop dat zelfcontrole en/of het succes dat door die zelfcontrole mogelijk wordt gemaakt, een prijs heeft."' (regels 108-116)

1p **29** **A**
Zie regels 125-136: 'Niet elke burger kan zomaar tot grote diplomahoogte stijgen, en niet elke ziekte, tegenslag of tragedie is te voorkomen. Zeker in deze neoliberale tijden, waarin "vermijdbaar leefstijlrisico" al snel verandert in "eigen schuld, dikke bult", is het belangrijk dat we onszelf daar regelmatig aan herinneren. De schuld krijgen is wel het laatste wat iemand met dementie nodig heeft.'

2p **30** De kern van een goed antwoord:
1 **Doordat ouderen beschermende maatregelen nemen / vaker medicijnen slikken / Door medicijngebruik/cholesterolpillen** [1p]
2 **blijven de aanvoerroutes van de hersenen schoner.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Zie alinea 1 van tekstfragment 1: 'Doordat ouderen vaker medicijnen slikken tegen een hoge bloeddruk en een te hoog cholesterolpeil, zo was het idee, houden zij de aanvoerroutes naar hun hoofd schoner en dat scheelt in het verval.'

2p **31** De kern van een goed antwoord:
1 **Tekst 3 stelt dat (1 op de 3 gevallen van) dementie te vermijden is (door lage bloeddruk, voorkómen van diabetes, een gezonde leefstijl).** [1p]
2 **Tekstfragment 2 stelt dat er geen bewijs is dat door beschermende maatregelen (tegen hart- en vaatziekten) dementie minder snel stijgt dan voorspeld / dat dementie te vermijden is.** [1p]

of
1 **Tekst 3 stelt dat de maatregelen (tegen dementie) die je neemt positief zijn.** [1p]
2 **Tekstfragment 2 stelt dat het effect van maatregelen (tegen dementie) die je neemt onzekere uitkomsten hebben.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 50 woorden.
De mogelijkheid om dementie te voorkomen volgens tekst 3: 'Rotterdamse onderzoekers hadden ontdekt dat een op de drie dementiegevallen is te voorkomen. Er blijkt namelijk een aantal vermijdbare leefstijlrisicofactoren te bestaan (…). Wie zijn bloeddruk laag houdt en ervoor zorgt dat hij geen diabetes krijgt, is al heel goed bezig.' (regels 3-15)
Tekstfragment 2 behandelt een onderzoek dat het succes van die maatregelen moest aantonen: 'Doordat ouderen vaker medicijnen slikken tegen een hoge bloeddruk en een te hoog cholesterolpeil, zo was het idee, houden zij de aanvoerroutes naar hun hoofd schoner en dat scheelt in het verval. Het bewijs voor de stelling moest komen uit gerandomiseerd onderzoek van het Amsterdams Medisch Centrum (…).' Maar na zes jaar bleek extra vaatzorg niet tot significant minder dementie te leiden: het verschil zou op toeval kunnen berusten (zie alinea 3).

2p **32** **1, 2, 5**
Drie nummers goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
In een korte samenvatting moet je alleen de hoofduitspraken opnemen, geen ondergeschikte uitspraken en geen voorbeelden.
Zin 1 brengt het centrale standpunt onder woorden. Die kun je dus in een samenvatting niet missen.
Zin 2 brengt een belangrijk argument voor het standpunt onder woorden. Die hoort dus ook in een samenvatting.
Volgens het nieuws kan dementie in veel gevallen worden voorkomen door een aantal 'leefstijlrisicofactoren' te vermijden (zie regels 1-13). De kans op dementie wordt volgens het persbericht onder andere beïnvloed door het opleidingsniveau (zie regels 30-33).
Maar: niet iedereen heeft de capaciteiten om een hoge opleiding te volgen. In een goede samenvatting past dus de belangrijke conclusie die zin 5 onder woorden brengt.

TEKST 4 BEETJE INKOMENSVERLIES?

1p **33** De kern van een goed antwoord:
(Je mag dan wel klagen omdat) het in dit geval niet (alleen) een verlies van luxe betreft / (omdat) die maatregel de mensen echt hard treft in hun bestaan / omdat ze dan niet meer kunnen rondkomen.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 7-12: 'Maar veel inkomensverlies is verlies van luxe, wat iets heel anders is dan antikraak moeten gaan wonen en overgeleverd zijn aan het slinkende assortiment van de Voedselbank.' Raak je door kabinetsvoorstellen alleen wat van een goed inkomen kwijt, dan heb je geen recht van klagen. Want dan verlies je alleen maar wat luxe en is protesteren egoïstisch (zie regel 4). Maar met een uitgeklede werkloosheidsuitkering ken je geen luxe. Dan heb je wel recht van klagen.

1p **34** De kern van een goed antwoord:
Het verzet tegen bezuinigingen is egoïstisch.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 1-4: 'Wat me opvalt aan al het verzet tegen de voorgenomen kabinetsmaatregelen, is dat het vaak zo egoïstisch is.' Mensen protesteren wel als ze er zelf op achteruitgaan, maar niet of in ieder geval niet massaal als er op ontwikkelingshulp wordt gekort.

1p **35** De kern van een goed antwoord:
Bezuinigen op kunst en wetenschap is schandalig / oliedom.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regel 20-23: 'Want wie op kunst en wetenschap bezuinigt, snijdt de ziel uit een samenleving en zet die op een dood spoor.'

1p **36** De kern van een goed antwoord:
Wetenschap zorgt voor nieuwe mogelijkheden/nieuwe perspectieven/ nieuwe ontdekkingen/vooruitgang.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je samenvatting mag niet langer zijn dan 10 woorden.
Zie regels 46-57: 'Wetenschappers zijn de nieuwsgierigen die achter de horizon kijken. De plek waar de toekomst ligt, die we niet kennen, maar waar we ons wel op moeten voorbereiden. Zonder nieuwsgierigheid geen vooruitgang, geen ontdekkingen, geen nieuwe perspectieven. Wetenschap is het potentieel waarmee we nieuwe problemen kunnen oplossen, grote vragen beantwoord krijgen.'

1p **37** **A**
De hele zin: 'In dat potentieel gaan snijden is kortzichtig, zeker als je ziet hoe goed Nederlandse wetenschappers het in de wereld doen.' (regels 57-60)
Als Nederlandse wetenschappers het niet zo goed zouden doen, zou er zonder grote problemen in het potentieel kunnen worden gesneden. Dat ze het zo goed doen, is dus een argument om dat potentieel te koesteren en er niet in te snijden.

1p **38** **D**
Zie regels 61-63: '"Nederland is een calvinistische handelsnatie", zei een Spinozaprijswinnaar onlangs tegen me.' In het vervolg van de alinea wordt dit uitgewerkt: 'We zijn hier goed in het doorverkopen van spullen van anderen en winst maken op de korte termijn.' (regels 63-66)
Het belang van de handel verklaart de neiging te bezuinigen op kunst, want daar zit nauwelijks handel in. En de voorkeur voor winst op korte termijn verklaart de neiging te bezuinigen op wetenschap, want wetenschap houdt zich niet met de korte termijn bezig maar juist met 'de toekomst (…) die we niet kennen (…)' (regels 48-50).

2p **39** **A**
Let voor de hoofdgedachte altijd op het begin en op het einde van de tekst. In dit geval is de laatste alinea duidelijk: 'Wie verbeeldingskracht niet op waarde schat, maar in het knellende korset van het economische winstdenken op de korte termijn dwingt, is bezig met geestelijk afbraakbeleid. Dat heeft op den duur een heel wat dramatischer effect op wie we zijn en hoe we ons kunnen ontplooien dan een paar honderd euro minder in de maand.' (regels 75-84)

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2019-II

Tekst 1

Slimme computers: kunnen ze straks ook kunst maken?

(1) In 'De verhalenmachine' (1953), een verhaal van Roald Dahl, ontwerpt de hoofdpersoon een machine die in een kwartier tijd een volledige roman produceert. Daarna wordt 'minstens de helft' van alle Engelse romans door deze verhalenmachine gemaakt. Pure fictie?

(2) We spoelen door naar vorig jaar, als een tot dan toe volslagen onbekend schilderij van Rembrandt wordt tentoongesteld. Een man van een jaar of dertig met een grote witte kraag en een zwarte hoed kijkt de bezoekers aan. De felle lichtval van opzij valt op het gezicht. Detail: het doek is niet gemaakt door de meester zelf, maar door een computer, in 148 miljoen pixels. Het typische Rembrandtportret kwam tot stand nadat bestaande werken in een grote database waren ingevoerd. En daar kwam om de hoek kijken waar computers zo goed in zijn: het ontdekken van bepaalde patronen, bijvoorbeeld die van de lichtval, de gezichtscontouren en het kwastgebruik. De computer husselt alles door elkaar en komt met een op algoritmen gebaseerd nieuw werk, uitgevoerd in een 3D-imitatie van de penseelstreek.

(3) Dit ambitieuze project staat niet op zichzelf. Er zijn computers die nu al geheel nieuwe composities in de stijl van The Beatles of Bach maken; er is een vierarmige robot die zijn eigen composities uitvoert op een marimba en Ronald Giphart schrijft samen met een machine een boek. Geen wonder dus dat wetenschappers voorspellen dat over een jaar of tien een volledig machinaal geschreven song op de hitlijsten zal prijken. Voor een door een computer geschreven roman moeten we wat meer geduld hebben: tegen 2050 zal zo'n boek *The New York Times*-bestsellerlijst bestormen.

(4) De universiteiten van Oxford en Yale vroegen enkele honderden wetenschappers op het gebied van *artificial intelligence* (*AI*) jaartallen te plakken op de verschillende doorbraken. Niet alleen op het gebied van kunst, maar ook op zaken als het schrijven van een essay, vertalen, opereren, een auto besturen of lego in elkaar zetten. Kunst blijft een van de lastigste zaken, maar de *AI*-experts verwachten dat tegen 2060 de machine in álle domeinen de mens de baas is.

(5) Jaap van den Herik (hoogleraar informatica en recht aan de Universiteit Leiden) staat niet te kijken van dit soort voorspellingen: *artificial intelligence* haalt ons in rap tempo in – met het diagnosticeren van complexe ziektebeelden, maar ook op het gebied van creativiteit. Waar komt dat optimisme vandaan? Van den Herik is behalve informaticus ook schaker. Hij grijpt graag terug op de overwinning van schaakcomputer Deep Blue op schaakgrootmeester Garry Kasparov in 1997 en op de zeer recente zege van AlphaGo op 's werelds beste go-speler. "Mijn leermeester zei ooit: 'intuïtie valt niet te programmeren.' Dat een computer ooit een schaakgrootmeester zou verslaan? Onmogelijk! Grootmeesters zijn immers zo goed in schaken

omdat ze intuïtie hebben, was het idee.”

(6) Het liep anders. Kasparov werd verslagen, tot zijn eigen ontsteltenis. “Hij werd destijds verrast door een werkelijk bizarre zet, een zet die een normaal mens nooit zou doen.” De zege werd nog afgedaan als een overwinning gebaseerd op brute rekenkracht. Bij het Chinese denkspel go zou het anders zijn. Het aantal mogelijkheden per zet is vele malen groter dan bij schaak en intuïtie speelt een nog veel grotere rol. Go zou dus nooit ten prooi vallen aan de koele berekeningen van een machine. Maar ook hier moet de mens het hoofd in de schoot leggen. De Chinese go-kampioen Ke Jie verloor onlangs van Google’s *AI*-machine AlphaGo. Voor Ke Jie was het – net als voor Kasparov twintig jaar eerder – een verschrikkelijke ervaring. Hij had het idee tegen een go-god te hebben gespeeld.

(7) Wat is de volgende stap? Gaan computers straks echt ook baanbrekende schilderijen, romans en muziek maken? “Absoluut”, zegt Van den Herik. Geen imitaties van bestaande schilders, geen hulpmiddeltjes bij het schrijven van een symfonie, maar ‘echte zelfstandige creaties, grensverleggende doorbraken’. “Als je eenmaal de doorbraak bij go goed hebt begrepen, de machine die bij een extreem intuïtief spel beter is dan de beste speler, snap je dat het hier ook gaat gebeuren.”

(8) De grote uitdaging is om computers intuïtief te laten werken. Intuïtie is volgens de hoogleraar kennis die je in je onderbewustzijn hebt, maar waarvan je de regels niet kent. Je weet niet waarom je het doet, zoals bij bewuste kennis. En die intuïtie is te programmeren, zegt Van den Herik. “Moderne *AI* heeft concepten bij elkaar gebracht die zo goed zijn dat ze winnend zijn. Op alle vlakken. Maar ze zijn niet uit te leggen.” Met andere woorden: computers blijken inmiddels ook op gebieden te excelleren die wij mensen intuïtief benaderen. Maar hoe ze tot die beslissingen zijn gekomen? Niemand die het precies weet.

(9) Machines zullen volgens Van den Herik ooit perfecte Van Goghs kunnen maken, die ook door de kenner niet zijn te onderscheiden van echte. Maar dit blijft knappe imitatie. Kan de computer ook op kunstgebied grenzen verleggen en met écht nieuwe ideeën komen? “Ik zou niet weten waarom niet”, aldus Van den Herik. “Het lijkt erop dat tegenstanders gewoon niet willen dat computers dit ook zullen kunnen, omdat kunst het exclusieve terrein van de mens is.” Van den Herik verheugt zich op nieuwe doorbraken. “Vroeger durfde men niet te denken aan een wereld zonder god. Nu durven we niet te denken aan een wereld zonder de mens.”

(10) De vraag blijft natuurlijk of dit dan kunst is of niet, de cruciale vraag in de esthetica. “Daar kom je nooit uit”, zegt kunstcriticus Sacha Bronwasser. “Vaak wordt gezegd: ‘Kunst is iets wat door een kunstenaar wordt gemaakt’.” En precies dit maakt door machines gemaakte ‘kunst’ controversieel. “Kun je een machine als kunstenaar zien? Of de programmeur die een programma heeft gemaakt? Creativiteit zit ook in het concept, in het voortraject en in het idee.”

(11) Flow Machines is een softwarebedrijf van Sony dat zich met behulp van zelflerende netwerken toelegt op het maken van muziek en teksten.

De database van Flow Machines zit tjokvol bestaande muziek, teksten en stijlen, waarna de software er nieuwe combinaties van kan maken. U wilt een Bob Dylan-achtige tekst op de melodie van de Beatles-evergreen *Yesterday*? Geen punt voor deze software, die liedjes kan maken in iedere gewenste stijl. Op de site van het bedrijf staan de eerste voorbeelden. Deze zijn tot stand gekomen in innige samenwerking tussen een professionele muzikant en de software. De software fungeert als een soort virtuele muzikant die met verrassend creatieve ideeën en invallen komt. De muzikant pikt hier de beste uit en gaat ermee verder.

(12) In een veelbekeken *TED Talk*[1)] betoogt Blaise Agüera y Arcas van Google dat creativiteit niet is voorbehouden aan de mens. Waarop hij een sterk staaltje computer-creativiteit laat zien: een hallucinerende trip van door algoritmen voortgestuwde videobeelden die iedere verbeelding te boven gaan. Agüera y Arcas legt uit dat een bepaald neuraal netwerk (bijvoorbeeld het netwerk ‘herken de vogel’) wordt losgelaten op bijvoorbeeld een wolkenpartij. De computer zal dan vogels proberen te herkennen in die wolken, zoals een kind dat op een zomerdag naar de lucht staart. Of, minder onschuldig, zoals een hallucinerend brein.

(13) Best creatief, toch? Eric Postma, hoogleraar *AI* aan de Universiteit van Tilburg, is niet overtuigd. “We hebben snel de neiging om het in te vullen: een hallucinerend of dromend computerbrein. Het zijn metaforen, meer niet. Zeker, een computer kan van alles en hij komt met oplossingen die wij als creatief interpreteren, maar dat wil niet zeggen dat hij ook zelf creatief is.” Postma is een stuk bescheidener dan Van den Herik over de prestaties van *AI*. Hij vreest voor overschatting van de prestaties van machines. “Het is een enorm risico als we allerlei beslissingen aan de computer overlaten zonder dat we weten hoe de algoritmen precies werken.” Bij kunst speelt deze vrees geen rol, maar Postma is wel benieuwd of door de computer gegenereerde kunst zal aanslaan bij het publiek.

(14) Zijn *AI*-collega Arnold Smeulders van de Universiteit van Amsterdam weet één ding zeker: dat soort kunst zal hem niet omverblazen. Per definitie niet. “Kunst is niet te vergelijken met schaken of go. Daar heb je helder gedefinieerde einddoelen. Je weet precies waar je naartoe wil, namelijk het winnen van een partij. Maar wat is ‘goed’ bij kunst? Al stop je de hele kunstgeschiedenis in een grote zelflerende machine, dan nog weet je niet wat goede kunst is. Wordt kunst steeds beter gedurende de tijd? Dat is nog maar de vraag. Of moet je kijken naar welke muziek de meeste downloads heeft en ga je die muziek optimaliseren? Je krijgt dan onherroepelijk middle-of-the-road-kunst. Zeker, ook Smeulders is onder de indruk van alle mooie voorbeelden die de laatste tijd voorbijkomen. Maar dat zijn allemaal voorbeelden binnen bestaande kaders.

(15) Smeulders stelt: “Bij kunst gaat het ook over het creatieve moment, over disruptieve doorbraken. Waarom ontstond op een gegeven moment abstracte kunst? Waarom begon Monet zo te schilderen als hij deed? Ik zie een computer dit soort creatieve doorbraken nog niet bereiken.”

(16) Iets maken in een bepaalde stijl, ja, dát gaat kortom prima lukken.

noot 1 *TED Talk*: TED is een non-profitorganisatie die zorgt voor het verspreiden van ideeën, meestal in de vorm van korte, krachtige presentaties, zogenaamde *TED Talks*.

Maar het onzekere element in de kunst? Daar blijven mensen voor nodig. Mensen met een rechtstreeks lijntje met de muzen. En dat machinaal gemaakte liedje hoog op de hitlijsten? Dat komt er vermoedelijk wel.

naar: Laurens Verhagen
uit: https://www.volkskrant.nl/tech/slimme-computers-kunnen-ze-straks-ook-kunst-maken~a4506035/, 15 juli 2017

1p **1** Op welke manier wordt in de eerste alinea van tekst 1 het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
Dit gebeurt door
A de aanleiding voor het schrijven van de tekst te geven.
B een anekdote over het onderwerp van de tekst te geven.
C een constatering te noemen die verder in de tekst uitgewerkt wordt.
D een voorbeeld te geven dat de vraagstelling inleidt.

"Waar komt dat optimisme vandaan?" (regel 71-72)
In de alinea's 5 tot en met 8 legt Jaap van den Herik uit waarom hij optimistisch is over de mogelijkheden van *artificial intelligence*.

1p **2** Wat is de reden dat Van den Herik optimistisch is over de mogelijkheden van *artificial intelligence*?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

"Kan de computer ook op kunstgebied grenzen verleggen en met écht nieuwe ideeën komen? 'Ik zou niet weten waarom niet', aldus Van den Herik. 'Het lijkt erop dat tegenstanders gewoon niet willen dat computers dit ook zullen kunnen, omdat kunst het exclusieve terrein van de mens is.'" (regels 146-154)
Een kritisch lezer zou in deze redenering een drogreden kunnen herkennen.

1p **3** Om welke drogreden gaat het?
A bespelen van publiek
B cirkelredenering
C overhaaste generalisatie
D vertekenen van een standpunt

De titel van tekst 1 is "Slimme computers: kunnen ze straks ook kunst maken?".
Uit tekst 1 blijken verschillende antwoorden van deskundigen op die vraag, namelijk:
1 Ja, computers kunnen kunst maken.
2 Nee, computers kunnen geen kunst maken.
3 Het is onduidelijk of computers kunst kunnen maken.
Dit kan als volgt in een schema samengevat worden:

deskundige	**ja**	**nee**	**onduidelijk**
Jaap van den Herik			
Sacha Bronwasser			
Blaise Aguëra y Arcas			
Eric Postma			
Arnold Smeulders			

5p **4** Neem het schema over en zet een kruisje bij het antwoord dat het best bij de betreffende deskundige past.

Uit tekst 1 blijkt de opvatting van de auteur over kunst die is gemaakt door een computer.

1p **5** Welke opvatting is dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

In alinea 11 komt de database van Flow Machines aan de orde.

1p **6** Waarom zou dit een voorbeeld zijn van een computer die kunst maakt?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **7** Waarom zou dit **geen** voorbeeld zijn van een computer die kunst maakt?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 12 wordt het voorbeeld genoemd van Blaise Agüera y Arcas.

1p **8** Wat is het belangrijkste doel van dat voorbeeld?
A aantonen dat er overeenkomsten in creativiteit zijn tussen computers en kinderen
B beargumenteren dat computers geen kunst kunnen maken
C demonstreren dat computers creatief kunnen zijn
D laten zien dat ook grote technologiebedrijven zich met computerkunst bezighouden

tekstfragment 1

(1) Op NPO Radio 1 kwam afgelopen woensdag een expert aan het woord. En in de uitzending werd een riedeltje afgespeeld dat, echt waar, helemaal gemaakt was door 'een computer'. Het was een nerveus en raar huppelmelodietje op een lelijk type elektrische xylofoon die nog het meest deed denken aan een Casio-orgel van de Cash Converter. Nou, daar waren we dan mooi klaar mee, met die toekomstmuziek, dacht ik. "Maar het is nog maar een begin, hè", vertelde de geluidswetenschapper. Het aardse muziekparadijs zou nog ontsloten worden. Wacht maar.
(2) Dezelfde dag keek ik een met de smartphone opgenomen documentaire van *The New York Times* over de wonderbaarlijke wordingsgeschiedenis van de hiphophit Mo Bamba. Die was in twintig minuten geschreven door drie Amerikaanse jongens met de artiestennamen Take A Daytrip, 16yrold en Sheck Wes. Een handvol noten op een midi-keyboard. Twee doffe basdreunen en een akelig vals voorgedragen rap.
…
(3) Misschien is Mo Bamba wel het bewijs voor de stelling dat toekomstmuziek helemaal niet gemaakt gaat worden door kunstmatige intelligentie, door robots of ander blik. Muziek namelijk is communicatie, van mens tot mens. Wij moeten lachen om Mo Bamba, omdat de makers van Mo Bamba net zo keihard hebben zitten lachen toen ze dat trackje in elkaar staken. Daarom snappen we dat nummer. De bedoeling is duidelijk. We vatten de humor, zien er de lol van in.
(4) Iedereen die denkt dat we straks naar een poppodium of concertgebouw gaan om daar te luisteren naar een orkest van zelfdenkende software, snapt niets van muziek. Wat een machine maakt, is helemaal niet boeiend. Omdat wij, de luisteraars, geen machines zijn.
Muziek is kunst en gaat dus van mens naar mens, en hoeft ook helemaal niet mooi of onnavolgbaar te zijn. Muziek kan er soms de ellende eens lekker uitschreeuwen, en daarmee iets te vertellen hebben. We kunnen er wat mee. Wat moeten we met een hyperinventieve maar – sorry robots – zielloze akkoordprogressie?

naar: Robert van Gijssel
uit: de Volkskrant, 7 september 2018

In tekstfragment 1 wordt ingegaan op muziek gemaakt door een computer en muziek gemaakt door mensen.

2p **9** Wat is volgens tekstfragment 1 het belangrijkste verschil tussen muziek gemaakt door een computer en muziek gemaakt door mensen?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **10** Welke deskundige uit tekst 1 zit met zijn of haar opvatting over computerkunst het dichtst bij de opvatting in tekstfragment 1?

A Jaap van den Herik
B Sacha Bronwasser
C Blaise Agüera y Arcas
D Eric Postma
E Arnold Smeulders

2p **11** Welke omschrijving verwoordt het best de hoofdgedachte van tekst 1?

A *Artificial intelligence* maakt een enorme ontwikkeling door en het duurt niet lang voordat de computer de mens ook de baas is op het gebied van de kunst.
B De computer is de mens inmiddels in vele domeinen de baas, maar het is de vraag of de computer in de toekomst in staat zal zijn om zelf kunst te creëren.
C Ondanks alle mogelijkheden die *artificial intelligence* biedt, zal de computer uiteindelijk niet in staat blijken te zijn om intuïtieve kunst te maken.
D Sinds computers intuïtief kunnen denken, zijn ze in staat om in spellen, en ook in de kunst ten minste gelijkwaardig aan de mens te presteren.

Tekst 2

ffw88 jonguh: is die digi-taal nou echt zo erg?

(1) “Hoooooooooooowj keb net de film klein beetje gmonteerd, ziet er strak uit jonguh! :D keb uhm in zwartwit oude film style staan nu is eg fat mja ben wieder weg kom strx nog trug mzzzzzzzzl” De boodschap van dit alledaagse bericht van een zestienjarige voor een zeventienjarige zal voor de meeste mensen te volgen zijn, maar dat is iets anders dan dat het te verteren is. Hoewel het al die ouders en docenten wel duidelijk moet zijn dat de smartphones met Twitter, WhatsApp en Facebook bij de gemiddelde tiener horen, blijft de weerzin tegen de ‘verloedering’ van het Nederlands groot. Waarom al die spreektaal, halve woorden, afkortingen en vreemde samenvoegingen in één berichtje?

(2) Bij elke lezing die neerlandicus Wim Daniëls – de meedogenloze taalanalist van het Koningslied in Pauw & Witteman – in de afgelopen tien jaar gaf, was er altijd iemand in het publiek die hem bezorgd de kwestie voorlegde. “Blijkbaar zijn er nog steeds mensen die denken dat de taal moet blijven zoals zij het ooit hebben geleerd.”

(3) Het is beperkt denken, vindt Hans Bennis, directeur van het Meertens Instituut (KNAW) en bijzonder hoogleraar taalvariatie aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). “Mensen die willen dat het Nederlands niet verandert, verklaren het tot een dode taal. Jongeren veranderen taal, dat is altijd zo geweest. Dat lijkt mij eerder reden tot belangstelling.”

(4) De criticus ziet een slordig WhatsAppberichtje vol onvergeeflijke fouten, de aandachtige neerlandicus ziet taalontwikkeling in actie. Taalontwikkeling die bovendien uitgaat van kennis van de Nederlandse taalregels, logica én efficiëntie.

(5) In zijn volgende maand te publiceren boek *Korterlands*, toont Bennis aan dat de ogenschijnlijk vreemde afkortingen in al die berichtjes een logisch patroon laten zien. “In sommige opzichten zijn de regels van de Nederlandse taal vreemder dan de systematiek van de taal zoals we die op sociale media zien. Vergelijk het met sommige krantenkoppen, telegrammen en contactadvertenties. Daarin wordt ook verkort en afgebroken waar mogelijk, zonder de leesbaarheid aan te tasten. Dat wordt toch ook niet als fout gezien? Zo creatief met taal omgaan, toont ook kennis van de taalregels.”

(6) Ook Lieke Verheijen, onderzoeker taalbeheersing aan de Radboud Universiteit, ontdekte ‘regels’ die onder deze digi-taal schuilgaan. De laatste letter van een woord wordt weggelaten (‘lache’), fonetische spelling (‘jonguh’), eerste letters van woorden in een zin (‘hvj’), vervanging van letters door cijfers (‘suc6’), nadruk door herhaling (‘superrr’) en weglating (‘shoarma in bonus’).

(7) De rode draad in alle digi-taal lijkt vooral efficiëntie te zijn. Taal is het middel, de boodschap overbrengen het doel. De juiste spelling is minder belangrijk. Verheijen: “Velen weten wel dat ze het fout doen, maar dat is in deze context van ondergeschikt belang.”

(8) Op Twitter speelt bovendien de beperking van 140 tekens een rol[1)].

noot 1 In het verleden waren de berichten op Twitter beperkt tot 140 tekens per bericht.

Bennis: “We accepteren allemaal de onafgemaakte en kromme zinnen in onze spreektaal, maar als we het typen, kan het ineens niet meer door de beugel.”

(9) Sinds WhatsAppen het nieuwe bellen is, en de berichten dus in hoog tempo over en weer moeten gaan, mag een zin als ‘Ik weet het niet’, de boel niet onnodig ophouden. ‘Kweenie’, dus. “Maar omdat kenmerken als volume, intonatie en gezichtsuitdrukkingen ontbreken bij die geschreven conversatie, krijgen sommige woorden juist weer nadruk door toevoeging van extra letters of door het gebruik van kapitalen en emoticons,” zegt Verheijen. (“GEENNN zin in school ;)”)

(10) Die digi-taal lijkt eerder logisch dan barbaars te zijn, vinden de taaldeskundigen. En nog zo’n verfrissende visie: Twitter, Facebook en WhatsApp zorgden er wel voor dat jongeren van nu zich meer verdiepen in de taal, omdat ze meer lezen en schrijven dan eerdere generaties en er bovendien vernieuwend en creatie mee omgaan. “Al die creatieve uitingen van taal, zoals ‘ff w88’, zijn goed voor het zogenoemde metalinguïstische bewustzijn, van de onderliggende patronen van letters en klanken in taal. Ze kunnen de geletterdheid van jongeren op een positieve manier beïnvloeden.”

(11) Toch vrezen leraren nog vaak het tegenovergestelde: duikt al die ‘incorrecte’ digi-taal straks niet op in de opstellen van scholieren of de eerste sollicitatiebrief? “Er is in het buitenland enig onderzoek verricht naar de invloed van digi-taal op lezer en schrijven, maar de uitkomsten daarvan zijn divers”, zegt Verheijen, promovenda bij de afdeling Nederlandse taal en cultuur van de Radboud Universiteit. “Daarom onderzoek ik nu of Nederlandse jongeren het onderscheid kunnen maken tussen de digi-taal die ze gebruiken in een WhatsAppje naar een vriend en het officiële Nederlands dat ze horen te schrijven in een opstel voor school.”

(12) Zich baserend op dat buitenlandse onderzoek, verwacht Verheijen dat jonge scholieren wier geletterdheid nog niet volledig is ontwikkeld en laagopgeleide jongeren mogelijk digi-taal zullen gebruiken waar ‘de maatschappij’ nog graag klassiek Nederlands taalgebruik ziet. “Hoogopgeleide jongeren zullen wellicht makkelijker kunnen schakelen tussen de taalvarianten die vereist zijn in een Facebookpost en een essay.” Daarom, benadrukt Verheijen, is het belangrijk jongeren bewust te maken van verschillende varianten van het Nederlands, zoals digi-taal, straattaal, dialect én de standaardtaal.

(13) “Daar”, zegt Bennis, “ligt vooral een taak voor alle basisscholen en middelbare scholen. Docenten Nederlands hebben onverminderd de taak kinderen de taalregels te leren, maar ook om de sociale media in de lessen te betrekken. Van daaruit kunnen jongeren zich de taal eigen maken en toepassen op een manier die hen past.”

(14) Bennis heeft meermaals voor de klas gestaan om dat te doen. “Ik heb leerlingen gevraagd Twittergedichten te maken, maar het zou ook interessant zijn om ze een opstel te laten schrijven in WhatsApptaal en daarna in Standaardnederlands. Dan zien ze ook het onderscheid.”

(15) Uiteindelijk is de taal er voor de gebruiker, aldus Bennis. “In deze maatschappij worden mensen nog beoordeeld op de schrijftaal in hun sollicitatiebrief. Dan is het nuttig dat een sollicitant ‘Hij vindt’ schrijft, maar in een privé-appje naar zijn vriendin moet het snellere ‘Hij vind’ ook kunnen.” Fraai is het niet, vindt Verheijen, maar ze geeft toe: “Het hindert het tekstbegrip niet, voor jongeren is het begrijpelijke digi-taal.”

naar: Merel Straathof
uit: Het Parool, 11 maart 2015

1p **12** Welke functie heeft de eerste alinea ten opzichte van de rest van de tekst?
In de eerste alinea wordt
A de aandacht getrokken door een verrassende stelling te poneren.
B de interesse gewekt door een aansprekend voorbeeld te noemen.
C de lezer geprikkeld door een spannende anekdote te vertellen.
D het belang voor de lezer verduidelijkt door het centrale probleem vast te stellen.

1p **13** Wat is het verband tussen alinea 2 en 3?
In alinea 2 wordt een mening over het behoud van het Nederlands geformuleerd en in alinea 3
A wordt deze mening bekritiseerd door een wetenschapper.
B wordt deze mening gedeeltelijk ondersteund door onderzoek.
C wordt deze mening genuanceerd door de nadelen van taalbehoud te benoemen.
D wordt deze mening uitgewerkt vanuit diverse invalshoeken over taalbehoud.

Na alinea 1 kan tekst 2 worden onderverdeeld in vijf delen die achtereenvolgens van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
deel 1: Gedachten bij digi-taal
deel 2: Regels van digi-taal
deel 3: Verklaringen voor het ontstaan van digi-taal
deel 4: Positieve en negatieve effecten van digi-taal
deel 5: Probleem en oplossing bij het gebruik van digi-taal

1p **14** Bij welke alinea begint deel 2?
1p **15** Bij welke alinea begint deel 4?
1p **16** Bij welke alinea begint deel 5?

In tekst 2 worden twee tegengestelde visies op het gebruik van digi-taal genoemd.
2p **17** Welke twee visies zijn dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Taalontwikkeling die bovendien uitgaat van kennis van de Nederlandse taalregels, logica én efficiëntie." (regels 44-47)
In de alinea's 5 tot en met 10 worden deze drie elementen verder uitgewerkt.

1p **18** Welke omschrijving vat het best samen hoe deze drie elementen volgens tekst 2 onderling samenhangen?

A Digi-taal is ontstaan vanuit de behoefte aan efficiënte communicatie. Gebruikers van digi-taal passen de taal op een creatieve en logische manier aan. Die logica is daarbij gebaseerd op hun kennis van het Standaardnederlands.
B Het is logisch dat jongeren digi-taal gebruiken omdat ze graag creatief met taal omgaan. Dankzij hun kennis van het Standaardnederlands kunnen zij de taal op een efficiënte manier aanpassen zodat er nog steeds taalregels gehanteerd worden.
C Het Standaardnederlands is gebaseerd op logische regels. Digi-taal is een creatieve maar efficiënte variant van het Standaardnederlands. Zolang gebruikers van digi-taal zich aan taalregels houden, leidt die creativiteit niet tot onbegrip.
D Op het eerste gezicht is digi-taal een creatieve taal, maar als je er langer naar kijkt, blijkt digi-taal net zo gebaseerd te zijn op regels als het Standaardnederlands. Jongeren leren de taalregels dus net zo efficiënt via digi-taal als via de standaardtaal.

"De rode draad in alle digi-taal lijkt vooral efficiëntie te zijn." (regels 77-78)

1p **19** Waarom is efficiëntie volgens de alinea's 7 tot en met 9 belangrijk voor digi-taal?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

3p **20** Noem drie kenmerken die volgens de alinea's 7 tot en met 9 bijdragen aan de efficiëntie van digi-taal.

In alinea 10 wordt een effect van digi-taal genoemd dat eerder in tekst 2 nog niet is genoemd.

1p **21** Welk effect is dat?

"'incorrecte' digi-taal" (regel 125)

1p **22** Waarom staan er aanhalingstekens rond het woord 'incorrecte'?

A De auteur geeft zo aan dat niet iedereen van mening is dat digi-taal foutief taalgebruik is.
B De docenten zijn eigenlijk van mening dat de digi-taal wel correct is.
C De jongeren zijn zich er onvoldoende van bewust dat hun taalgebruik niet geheel volgens de regels is.
D De onderzoekers aan de universiteit hebben een andere visie op correct taalgebruik.

1p **23** Welke invloed van digi-taal vrezen leraren, volgens tekst 2?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"'Er is in het buitenland enig onderzoek verricht naar de invloed van digi-taal op lezen en schrijven'" (regels 127-130)
De resultaten van dat onderzoek zorgen voor een bepaalde verwachting over de invloed van digi-taal.

2p **24** Wat is die verwachting?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

1p **25** Welke twee argumentatieschema's worden in tekst 2 vooral gebruikt?
argumentatie op basis van

A autoriteit en oorzaak en gevolg
B autoriteit en voor- en nadelen
C kenmerken of eigenschappen, en voor- en nadelen
D overeenkomsten en verschillen, en oorzaak en gevolg

tekstfragment 2

(1) Veel chattaal is al zo ingeburgerd dat de meeste mensen je wel kunnen vertellen waar 'w8' en 'ff' voor staan. Inmiddels is het een soort digitaal dialect. Maar dat wil niet zeggen dat het correct is om te gebruiken in zakelijke communicatie! Als je bijna dagelijks ff schrijft in plaats van even, neemt de automatische piloot dat soms ook over wanneer je aan een serieus document werkt, zoals je cv of je sollicitatiebrief.
(2) Spel- en taalfouten kunnen voor recruiters echter zo belangrijk zijn dat je sollicitatie direct op de nee-stapel belandt. Schrijf je cv en sollicitatiebrief dus met volle aandacht, neem er de tijd voor en laat ze na je eigen controle en de spellingscheck op de computer ook nog doorlezen door iemand anders.

uit: https://www.monsterboard.nl/carriere-advies/artikel/chattaalsollicitatiebrief

In tekstfragment 2 worden adviezen gegeven.

1p **26** Citeer de zin uit tekst 2 waaruit blijkt dat Hans Bennis het met die adviezen eens zal zijn.

Stel jezelf het volgende voor:
Een docent Nederlands gebruikt met zijn mentorklas een WhatsAppgroep om snel informatie over te kunnen dragen en organisatorische vragen van zijn leerlingen te kunnen beantwoorden. Een paar dagen voor de proefwerkweek plaatst hij dit ingekorte bericht in de groep:
A.s. ma start de toetswk. H5a hele wk in lok 232. Doe je best! Suc6!

1p **27** Geef een op tekst 2 gebaseerde reden waarom Hans Bennis het taalgebruik in deze situatie zou afkeuren.

1p **28** Geef een op tekst 2 gebaseerde reden waarom Hans Bennis het taalgebruik in deze situatie zou goedkeuren.

Tekst 3

De onderstaande tekst is een column op Neerlandistiek*, een online tijdschrift voor taal- en letterkundig onderzoek.*

WhatsAppachtig taalgebruik

(1) Onlangs kreeg ik een mailtje doorgestuurd waarin de zender, een docent van een hogeschool, de studenten ervoor waarschuwde dat ze zich in hun mailtjes moeten houden aan de “professionele omgangsvormen”. Gebeurt dat niet, dan krijgen ze het mailtje terug met het verzoek om het te herformuleren. Aanleiding voor deze waarschuwing was dat er “steeds vaker gebruikgemaakt werd van WhatsAppachtige omgangsvormen” en blijkbaar dachten de docenten dat dat van invloed was op de manier waarop studenten hun e-mails formuleerden.

(2) Er is een aantal redenen om je te verwonderen over deze redenering. Zo bestaat WhatsApp al acht jaar, en voor veel studenten – het zijn nu eenmaal jongeren – zal het al jaren een vertrouwd communicatiemedium zijn. Dat jongeren tegenwoordig overstappen op services als Snapchat doet daar niks aan af: ongetwijfeld valt dat onder WhatsAppachtig.

(3) Maar veel interessanter nog is het taalkundige perspectief. De docenten gaan uit van een causaal verband waarbij gebruik van WhatsApp-achtige apps van invloed is op het taalgebruik in e-mails. Ik heb twee belangrijke bezwaren tegen die redenering.

(4) Ten eerste is het volstrekt onduidelijk hoe WhatsAppachtige omgangsvormen er daadwerkelijk uitzien. Met andere woorden: wat is het probleem dat de docenten aan de kaak willen stellen? Gebruiken de studenten geen volzinnen? Bevatten de mailtjes (te veel) taalfouten? Staan ze vol ongebruikelijke afkortingen? Zijn de mailtjes te kort geformuleerd? Is het taalgebruik te informeel voor een student-docent-relatie? Ik kan alleen maar speculeren, en ik heb de laatste jaren toch redelijk wat mailtjes gehad van studenten. Bovendien weet ik totaal niet of dit kwesties zijn die in WhatsApp voorkomen; ik zie bijna altijd taalkundig juiste volzinnen (tenzij autocorrect vervelend doet).

(5) Mijn tweede probleem is de aanname dat WhatsAppgebruik van invloed is op e-mailgebruik. Het zijn twee totaal verschillende media. Natuurlijk, het zijn beide digitale en geschreven vormen van communicatie en dus lijkt kruisbestuiving aannemelijk, maar daarmee wordt nog altijd aangenomen dat studenten hun WhatsAppnormen toepassen op e-mails; en niet op zomaar e-mails, maar op professionele e-mails. Wie zegt dat studenten niet in staat zijn deze vormen van communicatie van elkaar te onderscheiden?

(6) Ik wil een veel simpelere verklaring voorstellen: socialisatie. Docenten van nu groeiden veelal op in de tijd dat internet en mobiele telefonie in de kinderschoenen stonden. Sommigen zullen natuurlijk gebruik hebben gemaakt van chat-programma’s, maar van wat ik me herinner, was taalgebruik in het begin nog vrij normatief. Dat betekent dat het taalgebruik in chats weinig verschilde van dat van alledaagse interactie: je paste gewoon de aangeleerde normen toe. Bovendien was voor deze generatie – ja, zelfs voor mij – e-mail een vervanging van analoge post: de handgeschreven of getypte brief.

(7) Vergelijk dat met de studenten van nu. Ze zijn veelal geboren eind jaren negentig en dus opgegroeid in een wereld waarin mobiele telefonie en snel internet doodnormaal waren geworden. Ze hebben e-mail en andere digitale communicatiemiddelen leren gebruiken als simpele en toegankelijke media. Met andere woorden: de professionele normen die de docenten verwachten, hebben die studenten misschien gewoon nooit geleerd. Er is geen kruisbestuiving tussen WhatsApp en e-mail, maar gewoon een ander perspectief.

(8) Ik durf te wedden dat de meeste, zo niet alle studenten wel snappen dat je een e-mail naar een docent, werkgever, collega of manager anders opstelt dan een WhatsApp-berichtje naar je vriendengroep. Maar als je niet weet hoe ‘anders’ moet, dan wordt het lastig om het goed te doen. En als je docenten vervolgens zeggen dat je het niet goed doet, maar niet uitleggen waarom, dan leer je er ook niets van.

(9) Om te spreken uit eigen ervaring: toen ik op de middelbare school zat, was msn[1] – wie kent het nog – enorm populair, net als sms. En het taalgebruik in die media was totaal anders dan andere vormen van geschreven communicatie. In sms’jes moest je kort zijn, want je had maar 160 tekens, dus gebruikten we allerlei afkortingen. Zo werd ook leetspeak, of 1337speak, populair: je verving letters en woorden door getallen. Het resulteerde in woorden als lol, ff w88, idd (inderdaad) enzovoort. Er was in die tijd ook angst dat we door ons msn- en sms-gebruik niet meer konden schrijven, maar volgens mij is daar nooit enig bewijs voor gevonden.

(10) Voor we dus weer een nieuwe generatie schuldgevoelens gaan aanpraten en nieuwe media vervloeken om de taalverloedering die ze veroorzaken – je zou het ook taalverrijking kunnen noemen – moeten we misschien eerst eens onderzoeken welke omgangsvormen studenten schenden en waarom ze dat doen. Misschien is het al genoeg om hun uit te leggen wat die omgangsvormen zijn, en dan zijn we met een lesje klaar. Zeker nu kinderen standaard opgroeien in een digitale omgeving, is het geen gek idee om met die uitleg maar vroeg te beginnen.

naar: Lucas Seuren
uit: http://www.neerlandistiek.nl/2017/03/13135/, 9 maart 2017
(geraadpleegd op 13 november 2017)

Lucas Seuren is taalonderzoeker bij het Radboud Universitair Medisch Centrum en docent aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

noot 1 msn: een chatprogramma dat tot 2013 veel gebruikt werd

1p **29** Welke uitspraak is het meest van toepassing op alinea 1 van tekst 3?
Alinea 1 is vooral een
A beschrijving van een voorbeeld van WhatsAppachtige omgangsvormen in e-mails tussen docent en student.
B introductie van het denkbeeldige probleem van WhatsAppachtige omgangsvormen in e-mails van studenten aan docenten.
C ontkrachting van de aanname dat studenten WhatsAppachtige omgangsvormen in e-mails aan docenten gebruiken.
D waarschuwing aan studenten geen WhatsAppachtige omgangsvormen te gebruiken in e-mails aan docenten.

Er zijn volgens tekst 3 twee redenen om je te verwonderen over de gedachte van docenten dat een toename van WhatsAppachtige omgangsvormen van invloed is op de manier waarop studenten hun e-mails formuleren.
2p **30** Welke twee redenen zijn dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

"Ik heb twee belangrijke bezwaren tegen die redenering." (regels 32-34)
1p **31** Tegen welke redenering worden die bezwaren gemaakt?
2p **32** Welke twee bezwaren zijn dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In een tekst kunnen verschillende argumentatieschema's voorkomen.
1p **33** Van welk argumentatieschema is in alinea 4 vooral gebruikgemaakt?
Er is vooral gebruikgemaakt van argumentatie op basis van
A kenmerk of eigenschap.
B oorzaak en gevolg.
C vergelijking.
D voorbeelden.
E voor- en nadelen.

"Ik wil een veel simpelere verklaring voorstellen: socialisatie." (regels 70-71)
1p **34** Voor welk verschijnsel wordt socialisatie als verklaring genoemd?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **35** Welke formulering omschrijft het best de functie van alinea 6 en alinea 7?
A Alinea 6 geeft een verklaring voor socialisatie en alinea 7 zet daar een tegengestelde verklaring tegenover.
B Alinea 6 legt uit wat socialisatie inhoudt voor docenten en alinea 7 verduidelijkt dit door een voorbeeld van studenten toe te voegen.
C Alinea 6 en 7 geven samen aan waardoor socialisatie een probleem is voor het taalgebruik in de e-mails van studenten aan docenten.
D Alinea 6 en 7 geven samen een nadere uitleg van socialisatie door twee vergelijkbare ontwikkelingen naast elkaar te zetten.

"Er is geen kruisbestuiving tussen WhatsApp en e-mail, maar gewoon een ander perspectief." (regels 100-102)
1p **36** Welke formulering geeft de betekenis van het bovenstaande citaat juist weer?
A Het taalgebruik op WhatsApp beïnvloedt taalgebruik in e-mails niet. Studenten hanteren tegenwoordig andere taalnormen dan docenten gewend zijn.
B Het verband tussen het taalgebruik op WhatsApp en in e-mails is zwak. Studenten hebben slechts een andere kijk op het gebruik van deze media dan docenten.
C Studenten ontlenen hun taalnormen aan WhatsApp en e-mail en hebben daardoor een andere norm voor gepaste communicatie dan docenten.
D WhatsApp en e-mail hebben andere taalnormen, maar dit beïnvloedt de communicatie tussen student en docent in mindere mate dan docenten denken.

1p **37** Welke van de onderstaande beweringen vat het best de kern van alinea 9 samen?
A De angst voor taalverloedering door de opkomst van digitale communicatiemiddelen lijkt ongefundeerd.
B De ervaringen met nieuwe media tonen aan dat het taalgebruik van jongeren niet wezenlijk zal veranderen.
C De verwachting dat het taalgebruik van jongeren verandert door de opkomst van nieuwe digitale communicatiemiddelen is reëel.
D De zorgen om de achteruitgang van het taalgebruik door jongeren en de angst voor taalverloedering blijken mee te vallen.

2p **38** Welke zin geeft de hoofdgedachte van tekst 3 het best weer?
A Docenten klagen over studenten die zich niet aan de taalomgangsnormen in e-mails houden en ze wijzen met een beschuldigende vinger naar WhatsApp, maar willen geen les geven in het gebruik van de juiste taalomgangsvormen.
B Docenten moeten het gebruik van de taalomgangsvormen van studenten niet meteen veroordelen, maar nagaan welke normen die wellicht schenden en de studenten zo nodig leren wat de gewenste taalomgangsvormen zijn.
C Onderzoekers moeten nagaan welke taalomgangsvormen studenten schenden en waarom studenten ongewenste taalomgangsnormen gebruiken en vervolgens aan de studenten uitleggen wat de gewenste normen zijn.
D Studenten beseffen nog onvoldoende wat de juiste taalomgangsvormen zijn in hun e-mails aan docenten, maar willen wel leren de juiste vormen te gebruiken zodat ze hun taal kunnen verrijken.

Tekst 2 (FF w888) en tekst 3 (WhatsAppachtig taalgebruik) Overkoepelende vraag

Hieronder staan vijf uitspraken.
4p **39** Geef per uitspraak aan of hij past bij alleen tekst 2, alleen tekst 3 of bij allebei de teksten.
Neem het schema over met de nummers van de uitspraken en zet per uitspraak een kruisje in het juiste hokje.

uitspraak	alleen tekst 2	alleen tekst 3	tekst 2 en tekst 3
1 De verloedering van taalgebruik als gevolg van het gebruik van digitale media wordt weersproken.			
2 Digi-taal kent zijn eigen regels en is een vorm van taalontwikkeling.			
3 Docenten en studenten zijn opgegroeid met verschillende taalmiddelen die verschillende taalnormen kennen.			
4 Docenten vrezen invloed van het taalgebruik in digitale media op het formele taalgebruik van leerlingen of studenten.			
5 Jongeren moeten, indien nodig, bewust gemaakt worden van de regels van professionele taal.			

Uitwerkingen bij examen 2019-II

TEKST 1 SLIMME COMPUTERS: KUNNEN ZE STRAKS OOK KUNST MAKEN?

1p **1 D**
De vraagstelling van het artikel zit in de titel: 'Slimme computers: kunnen ze straks ook kunst maken?'
Deze vraagstelling wordt geïntroduceerd met het voorbeeld van Roald Dahls verhalenmachine: 'In "De verhalenmachine" (…) ontwerpt de hoofdpersoon een machine die in een kwartier tijd een volledige roman produceert. Daarna wordt "minstens de helft" van alle Engelse romans door deze verhalenmachine gemaakt.' (regels 1-8)
De alinea eindigt met de vraag: is dit pure fictie? Ofwel: zouden er echt verhalenmachines komen? Dat is bijna de vraag uit de titel.

1p **2** De kern van een goed antwoord:
De computer wint van de besten bij intuïtieve spellen (zoals schaken en go). / Het lukt steeds beter om computers intuïtieve beslissingen te laten nemen. / Computers zijn steeds beter op gebieden die mensen intuïtief benaderen.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 20 woorden.
Waar Van den Heriks optimisme vandaan komt, lees je in de regels volgend op de vraag: 'Waar komt dat optimisme vandaan? Van den Herik is behalve informaticus ook schaker. Hij grijpt graag terug op de overwinning van schaakcomputer Deep Blue op schaakgrootmeester Garry Kasparov in 1997 en op de zeer recente zege van AlphaGo op 's werelds beste go-speler.' (regels 71-79)

1p **3 D**
Van den Herik geeft het standpunt dat hij bestrijdt, met opzet verkeerd weer. Het standpunt in de regels 142-149: machines kunnen op kunstgebied geen grenzen verleggen en met écht nieuwe ideeën komen.
De weergave van dit standpunt door Van Herik: Kunst is het exclusieve terrein van de mens, dus dan moeten computers niet proberen met écht nieuwe ideeën te komen.
Het standpunt dat computers geen echte kunst kunnen maken, verandert Van Herik in het standpunt dat ze dat niet mogen omdat tegenstanders het niet willen.

5p **4**

deskundige	ja	nee	onduidelijk
Jaap van den Herik	X [1p]		
Sacha Bronwasser			X [1p]
Blaise Aguëra y Arcas	X [1p]		
Eric Postma			X [1p]
Arnold Smeulders		X [1p]	

Het antwoord van Jaap van den Herik: '"Ik zou niet weten waarom niet", aldus Van den Herik.' (regels 149-150)
Het antwoord van Sacha Bronwasser: '"Daar kom je nooit uit", zegt kunstcriticus Sacha Bronwasser.' (regels 163-165)
Het antwoord van Blaise Aguëra y Arcas: 'In een veelbekeken *TED Talk* betoogt Blaise Agüera y Arcas van Google dat creativiteit niet is voorbehouden aan de mens. Waarop hij een sterk staaltje computer-creativiteit laat zien: een hallucinerende trip van door algoritmen voortgestuwde videobeelden die iedere verbeelding te boven gaan.' (regels 197-205)

Het antwoord van Eric Postma: 'Eric Postma, hoogleraar *AI* aan de Universiteit van Tilburg, is niet overtuigd. (…) "Zeker, een computer kan van alles en hij komt met oplossingen die wij als creatief interpreteren, maar dat wil niet zeggen dat hij ook zelf creatief is."' (regels 215-225) En: '(…) Postma is wel benieuwd of door de computer gegenereerde kunst zal aanslaan bij het publiek.' (regels 234-237)
Het antwoord van Arnold Smeulders: 'Smeulders stelt: "Bij kunst gaat het ook over het creatieve moment, over disruptieve doorbraken. Waarom ontstond op een gegeven moment abstracte kunst? Waarom begon Monet zo te schilderen als hij deed? Ik zie een computer dit soort creatieve doorbraken nog niet bereiken."' (regels 262-270)

1p **5** De kern van een goed antwoord:
Kunst die gemaakt is door een computer is geen kunst / blijft een imitatie / bevat niet het onzekere element dat kunst tot kunst maakt. / Voor het vernieuwende van kunst blijven mensen nodig. / Kunst is mensenwerk.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 15 woorden.
Zie regels 271-276: 'Iets maken in een bepaalde stijl, ja, dát gaat kortom prima lukken. Maar het onzekere element in de kunst? Daar blijven mensen voor nodig. Mensen met een rechtstreeks lijntje met de muzen.'

1p **6** De kern van een goed antwoord:
(Dit zou een voorbeeld zijn van een computer die kunst maakt) omdat de software met creatieve ideeën/invallen komt.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 192-195: 'De software fungeert als een soort virtuele muzikant die met verrassend creatieve ideeën en invallen komt.'

1p **7** De kern van een goed antwoord:
(Dit zou geen voorbeeld zijn van een computer die kunst maakt) omdat er een mens nodig is om verder te gaan met de ideeën van de software.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 195-196: 'De muzikant pikt hier de beste uit en gaat ermee verder.'

1p **8 C**
Zie regels 197-202: 'In een veelbekeken *TED Talk* betoogt Blaise Agüera y Arcas van Google dat creativiteit niet is voorbehouden aan de mens. Waarop hij een sterk staaltje computer-creativiteit laat zien (…).'

2p **9** De kern van een goed antwoord:
1 **Muziek gemaakt door mensen is muziek met gevoel/met een ziel. / Muziek gemaakt door mensen is communicatie tussen mensen.** [1p]
2 **Muziek gemaakt door een computer is zielloos / is geen communicatie.** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen.
De vraag luidt: 'Wat is (…) het belangrijkste verschil tussen muziek gemaakt door een computer en muziek gemaakt door mensen?' Dat moet je duidelijk maken door zowel iets over het een als over het ander te zeggen.
Over muziek gemaakt door mensen lees je in tekstfragment 1: 'Muziek namelijk is communicatie, van mens tot mens.' En: 'Muziek is kunst en gaat dus van mens naar mens (…).'
Over muziek gemaakt door een computer lees je in tekstfragment 1: 'Wat moeten we met een hyperinventieve maar – sorry robots – zielloze akkoordprogressie?'

1p **10 E**
In tekstfragment 1 lees je: ‘Wat een machine maakt, is helemaal niet boeiend.’
In de tekst lees je: ‘Zijn *AI*-collega Arnold Smeulders van de Universiteit van Amsterdam weet één ding zeker: dat soort kunst zal hem niet omverblazen. Per definitie niet.’ (regels 238-242).

2p **11 B**
Allerlei voorbeelden in de tekst maken duidelijk dat de computer de mens op vele terreinen de baas is. De vraag is alleen of de computer ook intuïtieve kunst zal kunnen maken. Daar wordt verschillend over gedacht door de deskundigen die in de tekst aan het woord komen. Van den Herik en Aguëra y Arcas denken van wel, Smeulders en de schrijver van de tekst denken van niet. Bronwasser en Postma hebben geen uitgesproken mening.
Hoewel de schrijver in de laatste alinea een standpunt inneemt, laat de rest van zijn tekst zien dat het nog geen uitgemaakte zaak is.

TEKST 2 FFW88 JONGUH: IS DIE DIGI-TAAL NOU ECHT ZO ERG?

1p **12 B**
Zie regels 1-6: ‘Hoooooooooooowj keb net de film klein beetje gmonteerd, ziet er strak uit jonguh! :D keb uhm in zwartwit oude film style staan nu is eg fat mja ben wieder weg kom strx nog trug mzzzzzzzzl’
Een voorbeeld van een alledaags berichtje dat de lezer nieuwsgierig zal maken naar de rest van de tekst. Want in de krant kom je dit soort taalgebruik niet gauw tegen.

1p **13 A**
In de regels 27-30 in alinea 2 lees je over de mening van bezorgde mensen ‘die denken dat de taal moet blijven zoals zij het ooit hebben geleerd’.
Bijzonder hoogleraar taalvariatie Hans Bennis noemt dit in alinea 3 ‘beperkt denken’ (zie regel 31). Hij bekritiseert die mening: ‘Mensen die willen dat het Nederlands niet verandert, verklaren het tot een dode taal. Jongeren veranderen taal, dat is altijd zo geweest.’ (regels 36-39)

1p **14 (alinea) 4**
of
(alinea) 5
Je kunt het op twee manieren zien. In alinea 4 is al sprake van regels in digi-taal. Daar lees je dat je in WhatsAppberichtjes ziet hoe de taal zich ontwikkelt: ‘Taalontwikkeling die bovendien uitgaat van kennis van de Nederlandse taalregels, logica én efficiëntie.’ (regels 44-47)
Je kunt ook zeggen: de bespreking van de regels van de digi-taal komt pas volop aan de orde in alinea 5: ‘In zijn volgende maand te publiceren boek *Korterlands*, toont Bennis aan dat de ogenschijnlijk vreemde afkortingen in al die berichtjes een logisch patroon laten zien.’ (regels 48-53)

1p **15 (alinea) 10**
Het gedeelte over positieve en negatieve effecten van digi-taal begint in alinea 10. Daar komen positieve effecten aan de orde. Bijvoorbeeld in de regels 120-122: ‘Ze kunnen de geletterdheid van jongeren op een positieve manier beïnvloeden.’
Vervolgens lees je in alinea 11 over negatieve effecten: ‘Toch vrezen leraren nog vaak het tegenovergestelde: duikt al die “incorrecte” digi-taal straks niet op in de opstellen van scholieren of de eerste sollicitatiebrief?’ (regels 123-127)

1p **16 (alinea) 12**
Het probleem dat in alinea 12 wordt geformuleerd: ‘(…) dat jonge scholieren wier geletterdheid nog niet volledig is ontwikkeld en laagopgeleide jongeren mogelijk digi-taal zullen gebruiken waar “de maatschappij” nog graag klassiek Nederlands taalgebruik ziet. “Hoogopgeleide jongeren zullen wellicht makkelijker kunnen schakelen tussen de taalvarianten die vereist zijn in een Facebookpost en een essay.”’ (regels 142-154)
De oplossing van dat probleem wordt vooral besproken in alinea 13: ‘Docenten Nederlands hebben onverminderd de taak kinderen de taalregels te leren, maar ook om de sociale media in de lessen te betrekken. Van daaruit kunnen jongeren zich de taal eigen maken en toepassen op een manier die hen past.’ (regels 162-169)

2p **17** De kern van een goed antwoord:
1 Het gebruik van digi-taal volgt logische taalregels/is taal in ontwikkeling. [1p]
2 Het gebruik van digi-taal is barbaars/foutief. [1p]
of
1 en 2 ‘De criticus ziet een slordig WhatsAppberichtje vol onvergeeflijke fouten, de aandachtige neerlandicus ziet taalontwikkeling in actie.’ (regels 41-44) [2p]
of
1 en 2 ‘Die digi-taal lijkt eerder logisch dan barbaars te zijn,’ (regels 106-107) [2p]
Je antwoord moet uit een of meer volledige zinnen bestaan. Die kun je zelf formuleren, maar je kunt ze ook uit de tekst citeren.
De twee visies komen allebei aan bod in het korte zinnetje ‘Die digi-taal lijkt eerder logisch dan barbaars te zijn,’ (regels 106-107): de ene visie houdt in dat digi-taal barbaars is, de andere dat er in digi-taal sprake is van logische taalregels.

1p **18 A**
Voorop staat de behoefte aan efficiëntie. Zie regels 77-80: ‘De rode draad in alle digi-taal lijkt vooral efficiëntie te zijn. Taal is het middel, de boodschap overbrengen het doel.’
Om de taal efficiënt te kunnen gebruiken, zijn er allerlei op zichzelf logische regels ontstaan: ‘In zijn volgende maand te publiceren boek *Korterlands*, toont Bennis aan dat de ogenschijnlijk vreemde afkortingen in al die berichtjes een logisch patroon laten zien.’ (regels 48-53) Zie ook regels 106-108: ‘Die digi-taal lijkt eerder logisch dan barbaars te zijn, vinden de taaldeskundigen.’
Daarbij berusten die nieuwe regels op kennis van de standaardregels: ‘Zo creatief met taal omgaan, toont ook kennis van de taalregels.’ (regels 63-65) Zie ook regels 115-120: ‘Al die creatieve uitingen van taal, zoals “ff w88”, zijn goed voor het zogenoemde metalinguïstische bewustzijn, van de onderliggende patronen van letters en klanken in taal.’

1p **19** De kern van een goed antwoord:
(Efficiëntie is belangrijk) omdat snelheid het belangrijkst is / omdat het snel moet gaan.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 92-97: ‘Sinds WhatsAppen het nieuwe bellen is, en de berichten dus in hoog tempo over en weer moeten gaan, mag een zin als “Ik weet het niet”, de boel niet onnodig ophouden. “Kweenie”, dus.’

3p **20** De kern van een goed antwoord bevat drie van de volgende vier kenmerken (in willekeurige volgorde:
1 Correcte spelling is niet (zo) belangrijk.
2 Zinnen mogen onaf/krom zijn.
3 Emoticons en het herhalen van letters geven gevoelens en intonatie weer.
4 De lengte van de boodschap is beperkt.

Per juist kenmerk: 1p.
Kenmerk 1: 'De juiste spelling is minder belangrijk.' (regels 80-81)
Kenmerk 2 kun je afleiden uit de regels 87-91: 'We accepteren allemaal de onafgemaakte en kromme zinnen in onze spreektaal, maar als we het typen, kan het ineens niet meer door de beugel.'
Kenmerk 3: '"Maar omdat kenmerken als volume, intonatie en gezichtsuitdrukkingen ontbreken bij die geschreven conversatie, krijgen sommige woorden juist weer nadruk door toevoeging van extra letters of door het gebruik van kapitalen en emoticons," zegt Verheijen.' (regels 97-104)
Kenmerk 4: 'Op Twitter speelt bovendien de beperking van 140 tekens een rol.' (regels 85-86)

1p **21** De kern van een goed antwoord:
taalverdieping / Jongeren verdiepen zich meer in taal. / Jongeren lezen en schrijven meer. / Digi-taal is goed voor het metalinguïstisch bewustzijn (van jongeren).
Zie regels 109-113: 'Twitter, Facebook en WhatsApp zorgden er wel voor dat jongeren van nu zich meer verdiepen in de taal, omdat ze meer lezen en schrijven dan eerdere generaties (…).'
Of regels 115-120: 'Al die creatieve uitingen van taal, zoals "ff w88", zijn goed voor het zogenoemde metalinguïstische bewustzijn, van de onderliggende patronen van letters en klanken in taal.'

1p **22 A**
De schrijver heeft eerder in de tekst laten zien dat digi-taal zijn eigen systematiek heeft, en dus niet echt incorrect is. Zie regels 53-57: 'In sommige opzichten zijn de regels van de Nederlandse taal vreemder dan de systematiek van de taal zoals we die op sociale media zien.' En regels 106-108: 'Die digi-taal lijkt eerder logisch dan barbaars te zijn, vinden de taaldeskundigen.'
De leraren die in de vraag worden geciteerd, hebben hun bedenkingen tegen het gebruik van digi-taal. Zij noemen het 'incorrect'. De schrijver laat met aanhalingstekens zien dat anderen het niet 'incorrect' vinden.

1p **23** De kern van een goed antwoord:
Leraren vrezen dat digi-taal opduikt in formele teksten/opstellen/ sollicitatiebrieven.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 123-127: 'Toch vrezen leraren nog vaak het tegenovergestelde: duikt al die "incorrecte" digi-taal straks niet op in de opstellen van scholieren of de eerste sollicitatiebrief?'

2p **24** De kern van een goed antwoord:
De verwachting is dat laagopgeleide jongeren / jonge scholieren eerder digi-taal gebruiken in formeel taalgebruik dan hoogopgeleide jongeren.
of
De verwachting is dat hoogopgeleide jongeren makkelijker kunnen schakelen tussen taalvarianten dan laagopgeleide jongeren / jonge scholieren.
Noem je de laagopgeleide jongeren (of jonge scholieren) en hoogopgeleide jongeren allebei: 2p. Noem je een van de twee groepen niet uitdrukkelijk: 1p.
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 25 woorden.
Zie regels 142-154: 'Zich baserend op dat buitenlandse onderzoek, verwacht Verheijen dat jonge scholieren wier geletterdheid nog niet volledig is ontwikkeld en laagopgeleide jongeren mogelijk digi-taal zullen gebruiken waar "de maatschappij" nog graag klassiek Nederlands taalgebruik ziet. "Hoogopgeleide jongeren zullen wellicht makkelijker kunnen schakelen tussen de taalvarianten die vereist zijn in een Facebookpost en een essay."'

© ThiemeMeulenhoff

1p **25 B**
De schrijver citeert een aantal autoriteiten: neerlandicus Wim Daniëls, 'de meedogenloze taalanalist van het Koningslied in Pauw & Witteman' (alinea 2), Hans Bennis, 'directeur van het Meertens Instituut (KNAW) en bijzonder hoogleraar taalvariatie aan de Universiteit van Amsterdam (UvA)' (alinea's 3-5, 8 en 13-15) en Lieke Verheijen, 'onderzoeker taalbeheersing aan de Radboud Universiteit' (alinea's 6-7, 9, 11-12 en 15).
Zij bespreken voordelen en nadelen van digi-taal. En ze beargumenteren waarom ze het niet eens zijn met de 'leraren' in alinea 11, die vooral nadelen zien.

1p **26 'In deze maatschappij worden mensen nog beoordeeld op de schrijftaal in hun sollicitatiebrief.' (regels 179-182)**
of
'Dan is het nuttig dat een sollicitant "Hij vindt" schrijft, maar in een privé-appje naar zijn vriendin moet het snellere "Hij vind" ook kunnen.' (regels 182-186)
De adviezen in tekstfragment 2: 'Schrijf je cv en sollicitatiebrief dus met volle aandacht, neem er de tijd voor en laat ze na je eigen controle en de spellingscheck op de computer ook nog doorlezen door iemand anders.'
Je kunt kiezen uit twee zinnen in tekst 2 waaruit blijkt dat Hans Bennis het eens is met de adviezen in tekstfragment 2.

1p **27** De kern van een goed antwoord:
(Bennis zou het taalgebruik afkeuren) omdat hij vindt dat in formele situaties (bij voorkeur) de standaardtaal gebruikt moet worden / omdat hij vindt dat docenten kinderen de taalregels moeten aanleren.
Zie regels 160-164: '"Daar", zegt Bennis, "ligt vooral een taak voor alle basisscholen en middelbare scholen. Docenten Nederlands hebben onverminderd de taak kinderen de taalregels te leren (…)."'

1p **28** De kern van een goed antwoord:
(Bennis zou het taalgebruik goedkeuren) omdat de boodschap belangrijker is dan de spelling of het taalgebruik.
of
(Bennis zou het taalgebruik goedkeuren) want uit verschillende uitspraken in tekst 2 blijkt dat hij positief staat tegenover dergelijk creatief taalgebruik.
of
(Bennis zou het taalgebruik goedkeuren) want hij zegt: 'dat de ogenschijnlijk vreemde afkortingen in al die berichtjes een logisch patroon laten zien.' (regels 50-53) / 'Daarin wordt ook verkort en afgebroken waar mogelijk, zonder de leesbaarheid aan te tasten. Dat wordt toch ook niet als fout gezien?' (regels 59-63) / 'Zo creatief met taal omgaan, toont ook kennis van de taalregels.' (regels 63-65) / 'Uiteindelijk is de taal er voor de gebruiker' (regels 178-179)
Je kunt uit tekst 2 allerlei argumenten halen waarom Bennis het berichtje van de docent zou goedkeuren. Bennis is namelijk niet tegen het gebruik van digi-taal, hij vindt alleen dat leerlingen ook het Standaardnederlands goed moeten leren (zie alinea's 13-15).

© ThiemeMeulenhoff

TEKST 3 WHATSAPPACHTIG TAALGEBRUIK

1p **29 B**
Zie regels 10-16: 'Aanleiding voor deze waarschuwing was dat er "steeds vaker gebruikgemaakt werd van WhatsAppachtige omgangsvormen" en blijkbaar dachten de docenten dat dat van invloed was op de manier waarop studenten hun e-mails formuleerden.' Die veronderstelde invloed is het denkbeeldige probleem dat de schrijver in deze alinea introduceert.

2p **30** De kern van een goed antwoord:
1 **WhatsApp is voor jongeren (al lang) vertrouwd / Het is vreemd dat docenten nu pas klagen over WhatsAppachtig taalgebruik (want het bestaat al lang).** [1p]
2 **Docenten gaan uit van een causaal verband (tussen taalgebruik in WhatsAppachtige apps en e-mail).** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen. Je antwoord mag niet langer zijn dan 35 woorden.
Reden 1: 'Zo bestaat WhatsApp al acht jaar, en voor veel studenten – het zijn nu eenmaal jongeren – zal het al jaren een vertrouwd communicatiemedium zijn.' (regels 19-23)
Reden 2: 'Maar veel interessanter nog is het taalkundige perspectief. De docenten gaan uit van een causaal verband waarbij gebruik van WhatsAppachtige apps van invloed is op het taalgebruik in e-mails.' (regels 27-32)

1p **31** De kern van een goed antwoord:
(Er wordt bezwaar gemaakt) tegen de redenering dat er een causaal verband bestaat tussen het gebruik van WhatsAppachtige apps en taalgebruik in e-mails (aan docenten).
Zie regels 28-34: 'De docenten gaan uit van een causaal verband waarbij gebruik van WhatsAppachtige apps van invloed is op het taalgebruik in e-mails. Ik heb twee belangrijke bezwaren tegen die redenering.'

2p **32** De kern van een goed antwoord:
1 **Het is onduidelijk hoe WhatsAppachtige omgangsvormen eruitzien. / Het is onduidelijk wat het probleem is van de docenten.** [1p]
2 **Het is niet bewezen dat WhatsAppgebruik van invloed is op het taalgebruik (van leerlingen).** [1p]
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Bezwaar 1: 'Ten eerste is het volstrekt onduidelijk hoe WhatsAppachtige omgangsvormen er daadwerkelijk uitzien. Met andere woorden: wat is het probleem dat de docenten aan de kaak willen stellen?' (regels 35-40)
Bezwaar 2: 'Mijn tweede probleem is de aanname dat WhatsAppgebruik van invloed is op e-mailgebruik.' (regels 55-57)

1p **33 A**
De stelling die de schrijver in alinea 4 beargumenteert, kun je afleiden uit de regels 28-34: De docenten gaan er ten onrechte van uit dat het gebruik van WhatsApp invloed heeft op het taalgebruik in e-mails.
Zijn argument: het is onduidelijk wat de kenmerken zijn van 'WhatsAppachtige omgangsvormen' (zie regels 35-38)
Je komt in alinea 4 wel vijf voorbeelden tegen, zoals het ontbreken van volzinnen (zie regels 40-41) en het gebruik van vreemde afkortingen (zie regels 43-44). Maar over die voorbeelden zegt hij: 'Ik kan alleen maar speculeren, en ik heb de laatste jaren toch redelijk wat mailtjes gehad van studenten. Bovendien weet ik totaal niet of dit kwesties zijn die in WhatsApp voorkomen (…).' (regels 47-52)

Met andere woorden: de schrijver vraagt zich af of dit wel voorbeelden zijn van kenmerken van 'WhatsAppachtige omgangsvormen'. Misschien zijn het er helemaal geen voorbeelden van. Hij argumenteert dus niet op basis van voorbeelden maar op basis van kenmerk of eigenschap.

1p **34** De kern van een goed antwoord:
Socialisatie is een verklaring voor het ongepaste/niet professionele taalgebruik van studenten in e-mails aan docenten.
of
Socialisatie is een verklaring voor het feit dat leerlingen e-mails schrijven waarin het taalgebruik niet voldoet aan de wensen van de docent.
Gebruik een of meer volledige zinnen.
Zie regels 59-66: 'Natuurlijk, het zijn beide digitale en geschreven vormen van communicatie en dus lijkt kruisbestuiving aannemelijk, maar daarmee wordt nog altijd aangenomen dat studenten hun WhatsAppnormen toepassen op e-mails; en niet op zomaar e-mails, maar op professionele e-mails.'

1p **35 C**
Alinea 6 beschrijft hoe de docenten van nu opgroeiden 'in de tijd dat internet en mobiele telefonie in de kinderschoenen stonden' (zie regels 73-75). Alinea 7 beschrijft hoe de studenten van nu zijn opgegroeid 'in een wereld waarin mobiele telefonie en snel internet doodnormaal waren geworden' (zie regels 90-93). De twee alinea's samen verklaren zo het probleem met het taalgebruik in de e-mails van studenten aan docenten: '(…) de professionele normen die de docenten verwachten, hebben die studenten misschien gewoon nooit geleerd.' (regels 97-100)

1p **36 A**
In de alinea's 6 en 7 weerlegt de schrijver de verklaring 'dat studenten hun WhatsAppnormen toepassen op e-mails' (zie regels 63-65). In alinea 7 noemt hij de toepassing van het een op het ander: 'kruisbestuiving tussen WhatsApp en e-mail' (zie regels 100-101).
De alinea's 6 en 7 maken duidelijk dat de studenten van nu andere normen op taalgebied hebben dan de docenten: '(…) de professionele normen die de docenten verwachten, hebben die studenten misschien gewoon nooit geleerd.' (zie regels 97-100) De studenten hebben met andere woorden niet hetzelfde perspectief als de docenten.

1p **37 A**
In alinea 9 vertelt de schrijver hoe hij opgroeide met msn en sms. Msn- en sms-berichten stonden vol afkortingen en zogenoemde 'leetspeak'. In zijn tijd was er 'angst dat we door ons msn- en sms-gebruik niet meer konden schrijven, maar volgens mij is daar nooit enig bewijs voor gevonden' (regels 130-133).
Die angst van toen is vergelijkbaar met de angst die sommigen nu hebben, dat de digitale communicatiemiddelen taalverloedering in de hand werken. In zijn tijd is daar nooit enig bewijs voor gevonden. Daarom neemt de schrijver aan dat we nu ook niet bang hoeven te zijn dat de taal verloedert door de huidige digitale communicatiemiddelen.

2p **38 B**
Let op de laatste alinea: 'Voor we (…) nieuwe media vervloeken om de taalverloedering die ze veroorzaken (…) moeten we misschien eerst eens onderzoeken welke omgangsvormen studenten schenden en waarom ze dat doen. Misschien is het al genoeg om hun uit te leggen wat die omgangsvormen zijn (…).' (regels 134-145)

TEKST 2 EN TEKST 3 OVERKOEPELENDE VRAAG

4p **39**

uitspraak	alleen tekst 2	alleen tekst 3	tekst 2 en tekst 3
1			**X**
2	**X**		
3		**X**	
4			**X**
5			**X**

Vijf uitspraken goed: 4p. Vier goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.

Uitspraak 1 (‘De verloedering van taalgebruik als gevolg van het gebruik van digitale media wordt weersproken.’): ‘De criticus ziet een slordig WhatsAppberichtje vol onvergeeflijke fouten, de aandachtige neerlandicus ziet taalontwikkeling in actie.’ (tekst 2, regels 41-44)
En: ‘(…) je zou het ook taalverrijking kunnen noemen (…).’ (tekst 3, regels 138-139)
Uitspraak 2 (‘Digi-taal kent zijn eigen regels en is een vorm van taalontwikkeling.’): ‘(…) de aandachtige neerlandicus ziet taalontwikkeling in actie.’ (tekst 2, regels 43-44) En: ‘Ook Lieke Verheijen, onderzoeker taalbeheersing aan de Radboud Universiteit, ontdekte “regels” die onder deze digi-taal schuilgaan.’ (tekst 2, regels 66-69)
Uitspraak 3 (‘Docenten en studenten zijn opgegroeid met verschillende taalmiddelen die verschillende taalnormen kennen.’): ‘(…) de professionele normen die de docenten verwachten, hebben die studenten misschien gewoon nooit geleerd.’ (tekst 3, regels 97-100)
Uitspraak 4 (‘Docenten vrezen invloed van het taalgebruik in digitale media op het formele taalgebruik van leerlingen of studenten.’): ‘Toch vrezen leraren (…): duikt al die “incorrecte” digi-taal straks niet op in de opstellen van scholieren of de eerste sollicitatiebrief?’ (tekst 2, regels 123-127)
En: ‘Aanleiding voor deze waarschuwing was dat er “steeds vaker gebruikgemaakt werd van WhatsAppachtige omgangsvormen” en blijkbaar dachten de docenten dat dat van invloed was op de manier waarop studenten hun e-mails formuleerden.’ (tekst 3, regels 10-16)
Uitspraak 5 (‘Jongeren moeten, indien nodig, bewust gemaakt worden van de regels van professionele taal.’): ‘Docenten Nederlands hebben onverminderd de taak kinderen de taalregels te leren (…).’ (tekst 2, regels 162-164)
En: ‘Ik durf te wedden dat de meeste, zo niet alle studenten wel snappen dat je een e-mail naar een docent, werkgever, collega of manager anders opstelt dan een WhatsAppberichtje naar je vriendengroep. Maar als je niet weet hoe “anders” moet, dan wordt het lastig om het goed te doen. En als je docenten vervolgens zeggen dat je het niet goed doet, maar niet uitleggen waarom, dan leer je er ook niets van.’ (tekst 3, regels 103-114)

© ThiemeMeulenhoff

Oefenen met het examen van 2021-I. De antwoorden en uitwerkingen vind je op mijn.examenbundel.nl.

Deel 3 Examen zonder uitwerkingen

Examen 2021-I

Tekst 1

Leve de vleesetende vegetariër – Wantrouw de rechtlijnigen

(1) "Diervriendelijk vlees bestaat niet", scandeerden fanatieke vegetariërs voor de deur van de biologische slager bij mij in de buurt. Strikt genomen hadden ze een punt, maar een beetje vreemd vond ik het wel. Ik had sterk de indruk dat ze hun pijlen beter hadden kunnen richten op een kiloknaller of een megastal.

(2) Hoe zouden deze vegetariërs tot hun besluit zijn gekomen om juist bij een biologische slager te gaan demonstreren? Ze zullen ooit besloten hebben geen dierlijk voedsel meer tot zich te nemen. Een nobel streven: daarmee voorkomen ze dierenleed, dragen ze aanzienlijk minder bij aan de CO_2-uitstoot en verkleinen ze hun ecologische voetstap onmiddellijk. Maar goed, als je consequent bent, kun je het daar niet bij laten. Want als je echt overtuigd bent van je mening, moet je proberen anderen daarvan te overtuigen. Eigenlijk is het moreel verwerpelijk dat niet te doen. En zo kan het dus gebeuren dat je op een dag besluit vegetariër te worden en je jezelf niet veel later al demonstrerend aantreft bij een biologische slager. Als je niet oppast, streef je heel consequent je doel voorbij.

(3) En denk nu niet dat alleen vegetariërs dit zo doen, het consequente denken van niet-vegetariërs is vaak nog erger. Als je zegt dat je vegetariër bent, grijpen veel niet-vegetariërs elke kans aan om je op inconsequenties te wijzen. "Ja, maar je draagt wel leren schoenen." En als ze je een keer betrappen op het eten van vlees, dan is het hek echt van de dam. Terwijl de vegetariër, die toch al nooit vlees eet, juist het recht heeft om zo heel af en toe een stukje dierlijk voedsel te eten. Als het gaat om het verminderen van dierenleed en CO_2-uitstoot zou het veel effectiever zijn als al die vleeseters nu eens een stuk minder vlees eten.

(4) Het komt allemaal doordat we consequent zijn hoog waarderen en inconsequentie zien als een doodzonde. Kijk maar naar de politiek. Wanneer je als politicus wordt beticht van draaien, raak je beschadigd. Het beroemdste voorbeeld uit de recente Nederlandse geschiedenis is ongetwijfeld dat van Wouter Bos. "U draait en u bent niet eerlijk", zei Balkenende (CDA) tegen hem tijdens een radiodebat. Vervolgens bleef het CDA Bos als inconsequente draaikont afschilderen, met succes: Bos' Partij van de Arbeid lag een straatlengte voor in de peilingen, maar uiteindelijk werd het CDA de grootste partij. En er zijn meer politici die proberen zichzelf neer te zetten als de enige consequente te midden van inconsequenten, vaak met succes. Fijn voor hen, maar als samenleving schieten we er weinig mee op. We zouden inconsequentie veel meer moeten waarderen.

(5) Het is natuurlijk prettig om een helder en consequent wereldbeeld te hebben. Dat geeft duidelijke richtlijnen voor je handelen en een gevoel van rust. Maar het is lastig vol te houden: de wereld verandert voortdurend en je hebt nu eenmaal ook te maken met anderen die anders over dingen kunnen denken. Bovendien is volledige consequentie onmogelijk.

Vroeg of laat ontdek je dat elke ordening, elk verhaal, elk systeem ‘tekortschiet’, dat wil zeggen: niet helemaal consequent is. Er zijn altijd losse eindjes en restcategorieën.

(6) Dat merk je al bij iets simpels als het opruimen van je bureau. Als je een indeling hebt bedacht voor de stapel papieren, zit je uiteindelijk altijd met een rest, de dingen die niet in een van de hokjes passen. Wat doe je daarmee? Je kunt die genadeloos door de papierversnipperaar halen, ze wegmoffelen in een verborgen laatje of ze een beetje op je bureau laten slingeren. Natuurlijk is het ook mogelijk om voor een andere ordening te kiezen die deze dingen wel een belangrijkere plek geeft, het probleem is alleen dat je dan weer andere restcategorieën overhoudt. Hoe fijnmaziger je ordening, hoe minder restcategorieën, maar hoe ingewikkelder en onhandiger in het gebruik. Het zal nooit lukken een ordening te bedenken die alles een gelijke plek geeft, want dan kom je uit bij chaos.

(7) Zo kent ook de maatschappij losse eindjes en restcategorieën, zoals mensen die niet in het systeem passen: vluchtelingen, andersdenkenden, verstandelijk beperkten, ouden van dagen. Wat doe je met hen? In de versnipperaar? Of wegstoppen in een laatje? In Nederland kiezen we meestal voor de laatste oplossing: we stoppen ze in inrichtingen of vluchtelingenkampen, bij voorkeur buiten de bewoonde wereld.

(8) En dan zijn er nog mensen die een ander consequent systeem voorstaan en dat van jou betwisten. Wat moet je met hen? Verdelgen? Negeren? Overreden? De wang toekeren? Op kleine schaal is het probleem misschien nog redelijk overzichtelijk, maar in de geschiedenis zijn voorbeelden te vinden waarbij het desastreus uit de hand liep.

(9) Onze democratie is in dit licht een prachtig systeem. Meerdere partijen met verschillende wereldbeelden moeten er samen zien uit te komen. Het is de ultieme manier om desastreuze gevolgen van consequent denken te voorkomen. Des te gekker is het dat we onze politici juist genadeloos afrekenen op de inconsequenties van hun standpunten. Wat hebben we liever: politici die het beste besluit nemen, die er met andersdenkenden proberen uit te komen, of politici die koste wat kost vasthouden aan een standpunt, om de enige reden dat dat nou eenmaal hun standpunt was? In een klimaat waar alles om consequentie draait, wordt het erg lastig om eens iets uit te proberen, want voor je het weet, word je beticht van inconsequentie. Politici die beweren dat ze, in tegenstelling tot de anderen, nu eindelijk eens consequent zullen zijn en echt de waarheid zullen spreken, moet je dus juist wantrouwen. Want of ze liegen of ze zijn uit op een dictatuur.

(10) Maar kunnen wij dan zomaar helemaal zonder die ordeningen? Hebben wij niet een minimale vorm van consequentie nodig om ons handelen op te baseren? Volgens de Duitse denker Friedrich Nietzsche zou het moment ooit komen dat we werkelijk zonder consequentie kunnen, alleen moest daarvoor wel eerst een nieuwe mens opstaan: de übermensch. Bij deze übermensch moet je niet denken aan de karikatuur die Adolf Hitler ervan maakte – een zuivere ariër die volgens de nazistische vastomlijnde ideologie denkt en handelt – maar juist aan iemand die zonder ideologie kan leven: een wezen dat geen wereldbeeld nodig heeft, niet streeft naar enige vorm van consequentie, die zich kan redden in de chaos. De mens is een “brug”, een “overgang”, een “koord, geknoopt tussen het dier en übermensch”, schrijft Nietzsche in *Aldus sprak Zarathoestra*. Wij naar consequentie strevende mensen zijn volgens Nietzsche dus van voorbijgaande aard.

(11) Net als Nietzsche denk ik dat leven zonder wereldbeeld te hoog gegrepen is voor de huidige mens, maar ik vraag me wel af of die übermensch er ooit zal komen. In ieder geval kunnen we in afwachting van deze supermens voorlopig maar beter leren leven met wereldbeelden die weliswaar een zwakke vorm van consistentie kennen, maar uiteindelijk toch inconsequent blijken. Als we onze irritaties daarover wat kunnen onderdrukken zijn we al een heel eind. Want een inconsequenter leven is geen gemakkelijk leven – het vereist zelfbeheersing en een bijzonder flexibele geest. Je moet wel iets van richtlijnen hebben, maar die ook weer niet al te serieus nemen.

(12) De verleiding om te denken dat je eindelijk het consequente systeem hebt gevonden, ligt altijd op de loer. Inconsequentie blijft nu eenmaal irriteren. Juist daarom heb ik zo’n waardering voor de flexitariër, de levensminnende doodgraver, de fietsende autobezitter, de varende landrot, de niet-stemmende politicus, de dronken geheelonthouder en de rokende arts.

naar: Frank Meester
uit: de Volkskrant, 30 april 2016

Frank Meester is filosoof en publicist.

“Strikt genomen hadden ze een punt” (regels 4-5)

1p **1** Citeer het zinsgedeelte uit alinea 1 dat verwoordt welk punt ‘ze’ volgens de tekst hadden.

Na de inleiding is tekst 1 onder te verdelen in drie delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:
deel 1: De onmogelijkheid van een consequent wereldbeeld
deel 2: Het dilemma van consequentie in de politiek
deel 3: De inconsequente mens als ideaal?

1p **2** Bij welke alinea begint deel 1?

1p **3** Bij welke alinea begint deel 3?

"Maar goed, als je consequent bent, kun je het daar niet bij laten." (regels 20-21)

1p **4** Welk bezwaar zou een kritisch lezer kunnen hebben tegen de onderbouwing van deze bewering?

A Demonstrerende vegetariërs worden woorden in de mond gelegd om aannemelijk te maken dat ze alleen bij de biologische slager demonstreren vanuit de wens consequent te zijn.
B De tekst beschuldigt vegetariërs die niet gaan demonstreren van inconsequent en dus immoreel gedrag om aannemelijk te maken dat we daarom inconsequente mensen niet serieus moeten nemen.
C Er wordt onvoldoende aannemelijk gemaakt dat vegetariërs die bij de biologische slager demonstreren, een goed voorbeeld zijn van mensen die consequent volgens hun principes leven.
D Er wordt onvoldoende aannemelijk gemaakt waarom mensen die zelf een overtuiging hebben, genoodzaakt zijn deze overtuiging ook over te brengen op anderen.

In de titel van tekst 1, 'Leve de vleesetende vegetariër – Wantrouw de rechtlijnigen' duidt het woord 'rechtlijnigen' een kenmerk aan van een bepaalde groep mensen.

1p **5** Met welk woord wordt dat kenmerk in tekst 1 zelf aangeduid?

Uit alinea 3 blijkt een oordeel over het al dan niet consequente gedrag van de vegetariër en dat van de niet-vegetariër.

1p **6** Welk oordeel is dat?

A Beide groepen spreken elkaar terecht aan op hun inconsequente gedrag.
B Beide groepen zouden best wat minder consequent mogen zijn.
C Niet-vegetariërs zijn vaak inconsequenter dan vegetariërs.
D Vegetariërs zijn vaak inconsequenter dan niet-vegetariërs.

Aan alinea 4 kunnen twee functies worden toegekend: een ten opzichte van de voorafgaande alinea's en een ten opzichte van de erop volgende alinea's.

1p **7** Welke twee functies zijn dat?

A constatering en standpunt
B constatering en voorbeeld
C verklaring en conclusie
D verklaring en standpunt

1p **8** Welk argumentatieschema wordt in alinea 4 vooral gebruikt?
een argumentatieschema op basis van

A autoriteit
B kenmerk of eigenschap
C oorzaak en gevolg
D overeenkomst en vergelijking
E voorbeelden
F voor- en nadelen

Alinea 5 is te lezen als een zelfstandige redenering. Elke zin binnen deze redenering heeft een eigen functie. Twee van die functies zijn in onderstaand schema al gegeven.

3p **9** Vul de ontbrekende functies in.
Noteer daartoe de nummers van de betreffende zinnen en zet daarachter de juiste functie.
Kies uit: argument, standpunt of tegenargument. Een functie kan meer dan een keer voorkomen.

zin	functie
1 Het is natuurlijk prettig om een helder en consequent wereldbeeld te hebben. (regels 75-77)	
2 Dat geeft duidelijke richtlijnen voor je handelen en een gevoel van rust. (regels 77-79)	
3 Maar het is lastig vol te houden: (regels 79-80)	
4 de wereld verandert voortdurend (regels 80-81)	
5 en je hebt nu eenmaal ook te maken met anderen die anders over dingen kunnen denken. (regels 81-83)	
6 Bovendien is volledige consequentie onmogelijk. (regels 83-84)	tegenargument (bij 1)
7 Vroeg of laat ontdek je dat elke ordening, elk verhaal, elk systeem 'tekortschiet', dat wil zeggen: niet helemaal consequent is. (regels 85-88)	
8 Er zijn altijd losse eindjes en restcategorieën. (regels 88-89)	argument (bij 6)

"Zo kent ook de maatschappij losse eindjes en restcategorieën" (regels 113-114)
Een kritisch lezer kan in een tekst verschillende drogredenen herkennen, zoals:

1 cirkelredenering
2 onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema
3 overdrijven van voor- of nadelen
4 overhaaste generalisatie
5 persoonlijke aanval
6 verkeerde vergelijking
7 vertekenen van het standpunt

2p **10** Geef aan van welke drogreden uit bovenstaande lijst er sprake zou zijn in het gegeven citaat en leg uit op grond van de tekst wat er dan niet klopt in de argumentatie.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

1p **11** Met welke omschrijvingen is de toon in de alinea's 7 en 8 het best te typeren?

A betweterig en minachtend
B spottend en overdrijvend
C verwijtend en vol onbegrip
D waarschuwend en nieuwsgierig

"Het is de ultieme manier om desastreuze gevolgen van consequent denken te voorkomen." (regels 139-141)

1p **12** Wat is 'de ultieme manier', volgens tekst 1?

"Want of ze liegen of ze zijn uit op een dictatuur." (regels 160-161)

1p **13** Waarom zou er sprake zijn van liegen, volgens de tekst?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Maar kunnen wij dan zomaar helemaal zonder die ordeningen? Hebben wij niet een minimale vorm van consequentie nodig om ons handelen op te baseren?" (regels 162-166)

1p **14** Welke van de onderstaande formuleringen vat het best samen welke antwoorden de filosoof Nietzsche en de auteur op die vragen geven?

A De auteur betwijfelt of de mens wel zonder ordening kan, zoals Nietzsche zegt. De auteur wijst erop dat het gebrek aan ordening tot het nazisme heeft geleid en vermoedt dat de mens niet in staat is zich tot übermensch te ontwikkelen.
B Nietzsche denkt dat de mens niet meer consequent hoeft te zijn als die mens zich heeft ontwikkeld tot übermensch. De auteur betwijfelt echter of die übermensch er ooit komt en denkt dat de naar consequentie strevende mens moet leren leven met inconsequenties.
C Nietzsche denkt dat übermenschen best zonder ordening kunnen, maar dat de mens ervoor vreest dat nazistische ideologieën dan de overhand krijgen. De auteur is het deels met Nietzsche eens, maar denkt dat Nietzsches waarschuwing voor het nazisme overdreven is.
D Nietzsche stelt dat de mens zich eerst tot übermensch moet ontwikkelen om te kunnen leven zonder ordening. De auteur gaat ervan uit dat het leven zonder ordening sowieso te moeilijk is voor de mens, zelfs voor de übermensch.

"Wij naar consequentie strevende mensen zijn volgens Nietzsche dus van voorbijgaande aard." (regels 186-189)

1p **15** Welke van de onderstaande omschrijvingen drukt het best uit wat hier met 'van voorbijgaande aard' bedoeld wordt?
Met 'van voorbijgaande aard' wordt hier bedoeld

A dat de mens zich langzaam maar zeker aan het ontwikkelen is tot een versie van zichzelf die tegen chaos kan.
B dat een mensenleven per definitie tijdelijk is, waardoor elk wereldbeeld verdwijnt zodra een generatie gestorven is.
C dat het er niet naar uitziet dat de huidige mens ooit zal uitgroeien tot een naar inconsequentie strevende übermensch.
D dat het nazisme wel heeft aangetoond dat elk consequent wereldbeeld uiteindelijk ooit ophoudt te bestaan.

In alinea 11 wordt een advies aan de lezer geformuleerd.

1p **16** Citeer de zin waarin dit advies het duidelijkst wordt geformuleerd.

1p **17** Met welke uitspraak wordt het doel van tekst 1 het best getypeerd?
Tekst 1 is vooral een betogende tekst

- **A** die de lezer aan het denken wil zetten over de voor- en nadelen van consequent zijn en die probeert aan te zetten tot inconsequent gedrag.
- **B** die de lezer wil uitleggen waarom mensen niet koste wat kost consequent zouden moeten zijn en die suggereert dat inconsequent gedrag voordelen heeft.
- **C** die niet alleen vegetariërs maar ook vleeseters ervan wil overtuigen wat flexibeler met hun principes om te gaan.
- **D** die politici wil overtuigen van de gevaren van consequent zijn en die de lezer wil verleiden tot meer waardering voor de inconsequente mens.

De titel van tekst 1 is ‘Leve de vleesetende vegetariër – Wantrouw de rechtlijnigen’.
In deze titel worden door ‘Leve’ en ‘Wantrouw’ tegengestelde waarderingen uitgesproken voor de twee genoemde groepen.

2p **18** Leg uit waarom de vleesetende vegetariër positief gewaardeerd wordt en de rechtlijnigen negatief gewaardeerd worden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Tekst 2

De vlogger is de toekomst van de journalistiek

(1) Zullen mijn kinderen nog weten wat een journalist is? Over de toekomst van de journalistiek wordt veel gedebatteerd, en steevast valt het woord digitalisering. Die toekomst lijkt niet zo gewis te zijn.

(2) In de vorige eeuw leerde de Franse socioloog en denker Pierre Bourdieu ons dat de maatschappij uit velden bestaat: het culturele veld, het economische veld, het wetenschappelijke veld, het politieke veld en ook het journalistieke veld. Elk veld kent overheersers en onderdrukten, bijvoorbeeld zij die de thema’s van een verkiezingscampagne bepalen versus zij die daarop moeten reageren in het politieke veld, of hoofdredacteuren versus freelancers in het journalistieke veld. Elk veld is een krachtenveld, een strijdperk.

(3) In zijn tekst *Sur la télévision* (1996) beschrijft Bourdieu hoe de opkomst van de televisie de verhoudingen in het journalistieke veld veranderde. Televisie kon de massa op een heel andere manier bespelen dan radio en printmedia gewend waren. Om de aandacht van het publiek moest opnieuw worden gestreden. Maar waar de televisie een verandering bracht **in** het journalistieke veld, zorgt de digitalisering voor een verandering **van** het journalistieke veld. De overheersers van weleer staren hulpeloos naar hun verdienmodellen, terwijl de onderdrukten van toen aan status en invloed winnen met hun eigen YouTube-kanaal. Het is niet langer duidelijk of er nog wel een journalistiek veld bestaat, en hoe we dat moeten afbakenen.

(4) Terwijl de gebruikers van de oude infrastructuur (verkopers en consumenten van journalistieke verhalen) elkaar in alle digitale commotie niet meer kunnen vinden, wordt de journalistiek bovendien bedreigd door vier apocalyptische ruiters, aldus Emily Bell, oud-journalist van *The Guardian* en aan de prestigieuze Columbia School of Journalism verantwoordelijk voor de afdeling digitaal.

(5) Die vier ruiters zijn: Facebook, Apple, Google en Amazon. Vooral de eerste twee willen zich volgens Bell meester maken van de journalistiek. Facebooks *instant articles* (de mogelijkheid om nieuwsberichten van derden in de tijdlijn te lezen zonder Facebook te verlaten) en Apple News (een iTunes-achtige app voor nieuwsartikelen) zijn er in haar perceptie voortekenen van dat voor de journalistiek de jongste dag nakende is[1]. We leggen immers het lot van onze informatievoorziening – dat is: het lot van onze samenleving – in handen van de Mark Zuckerbergs[2] van deze wereld, van een kleine groep individuen die door geld worden gedreven en niet te controleren zijn. Het ergste is natuurlijk dat, als Bell gelijk heeft, er straks geen degelijk journalistiek medium meer over zal zijn om van die spectaculaire dag des oordeels verslag te doen.

(6) Maar er is hoop, want de journalistiek lijkt plots terug van weggeweest. Nee, het lijfblad dat op gezette tijden in de bus viel en een *NOS Journaal* dat nog viel te onderscheiden van de pastiche die *LuckyTV* erop maakt, komen niet weerom. En nee, die digitalisering gaat nooit meer weg. Sterker, in navolging van computers die romans kunnen schrijven en schilderijen van Rembrandt kunnen produceren, zullen er computers komen die journalistieke verhalen kunnen maken. Net als de verbluft toeschouwer die zo’n Rembrandt uit de printer zag rollen, zullen we die stukken lezen en stamelen: “De handtekening ontbreekt, maar de signatuur is onmiskenbaar.” In sportverslagen en filmrecensies komen ze al een heel eind, onze elektronische collega’s.

(7) Dat mag in de oren van Emily Bell en anderen apocalyptisch klinken, ik denk dat er sprake is van een nieuwe dageraad. Die gloort niet zozeer in de voortrazende technologische ontwikkelingen of de aansluiting die wij, journalisten, mediabedrijven en mediaconsumenten, daarmee vast ooit zullen weten te vinden. Het nieuwe licht komt van ontmoetingen tussen journalisten en niet-journalisten die er beiden een even grote behoefte aan blijken te hebben om de wereld te vertellen wat de wereld moet weten over de wereld.

(8) Een prachtig voorbeeld van zo’n ontmoeting was die tussen presentator Matthijs van Nieuwkerk en *hood*[3]vlogger Ismail Ilgun, live op de oldskool televisie. Op de tafel van *De Wereld Draait Door (DWDD)* lag het cameraatje waarmee Ilgun zichzelf en zijn *hood* in korte tijd beroemd had gefilmd. “Dus jij bent een journalist in Zaandam?” vroeg de presentator. Van Nieuwkerk is journalist: hij heeft een krant geleid, een televisiestation en hij presenteert al elf jaar

noot 1 de jongste dag nakende is: de dag des oordeels dichterbij komt, vrij vertaald: het einde nabij is

noot 2 Mark Zuckerbergs: Mark Zuckerberg is medeoprichter en algemeen directeur van Facebook.

noot 3 *hood*: hier gebruikt in de betekenis van ‘buurt’ (van het Engelse *neighbourhood*)

DWDD. Maar nu was hij in verwarring over wie zijn vakbroeder is en wie niet. Het antwoord van Ilgun maakte die verwarring alleen maar groter, en interessanter: “Zo is het. Ik ben gewoon een jongen met een camera, *that’s it*, ik ben in de groep, ik zeg tegen niemand wat ze moeten doen en ik forceer ook niks, ik trek gewoon die camera en ik film gewoon, dat is gewoon puur realiteit.” Ondertussen hield hij met gestrekte arm zijn hand hoog in de lucht, de palm naar zich toegekeerd, alsof hij een selfie maakte. Ilgun beschouwt zichzelf namelijk als journalist (‘Zo is het’), maar tegelijkertijd is hij zijn eigen onderwerp.

(9) Ook het verhaal, eerder deze week in *NRC*, over de makers van het YouTube-kanaal *Supergaande*, getuigt van zo’n ontmoeting. “Ik moet heel nodig naar het toilet, al een halfuur, maar ik durf het interview niet te verlaten. Kan ik even snel naar het toilet?” vraagt een van hen aan de *NRC*-journalist. Terwijl *Supergaande* zo’n succes is dat ze niet meer met de metro konden zonder aangesproken te worden door fans, iets wat de gemiddelde *NRC*-journalist toch niet snel zal overkomen.

(10) Maar nogmaals, er is hoop. Misschien kunnen er nu meer bruggen worden geslagen tussen de volstrekt gescheiden werelden van bijvoorbeeld de *DWDD*-kijkers en de vlogfans. Ik heb de journalistiek, behalve als mooiste vak, altijd gezien als een belangrijke schakel in de maatschappelijke conversatie: de uitwisseling van nieuws, meningen en verhalen die maakt dat wij mensen een samenleving kunnen vormen. Spat die conversatie uiteen en sluit elk van ons zich op in z’n eigen waarheidsbubbel, dan heb je al snel geen samenleving meer.

(11) Iemand die bereid is een half uur lang zijn plas op te houden om de kennismaking te laten slagen, verdient het om met open armen te worden verwelkomd. Ik wil hiermee zeggen dat op die brug die nu hopelijk wordt gebouwd, de conversatie tussen de waarheidsbubbels kan worden hervat.

(12) De verwarring over wie wel journalist is en wie niet, moet echter niet te lang aanhouden. Een duidelijk afgebakend journalistiek veld zoals Bourdieu voor zich zag, is er niet meer en zal ook niet terugkeren. Maar als sommigen van ons het instrumentarium hebben om journalistieke verhalen te maken (feit en fictie niet mengen, zorgvuldigheid betrachten, hoor en wederhoor toepassen, je bronnen beschermen, enzovoort) en anderen de weg kennen naar de plaatsen in de samenleving waar die verhalen over moeten gaan, dan moeten wij samenwerken. In die samenwerking zal nieuwe, krachtige journalistiek ontstaan.

naar: Pieter van den Blink
uit: NRC Handelsblad, 15 & 16 oktober 2016

Pieter van den Blink is journalist.

1p **19** Welke uitspraak is het meest van toepassing op alinea 1?
Alinea 1 bevat
- **A** de aanleiding voor het schrijven van de tekst.
- **B** de probleemstelling die de kern van de tekst vormt.
- **C** een aanname die in de tekst bestreden wordt.
- **D** een verklaring voor de titel boven de tekst.

In de regels 31 tot en met 35 lijkt sprake te zijn van een bewuste woordkeuze: een verandering **in** het journalistieke veld wordt geplaatst naast een verandering **van** het journalistieke veld.

1p **20** Leg uit in welk opzicht de journalistiek is veranderd door de verandering **in** het journalistieke veld, volgens alinea 3.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

1p **21** Leg uit in welk opzicht de journalistiek is veranderd door de verandering **van** het journalistieke veld, volgens alinea 3.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In de alinea’s 4 en 5 worden negatieve gevolgen van digitalisering voor de journalistiek beschreven.
Hieronder staan vijf omschrijvingen.
1. De verdringing van de traditionele media zal de samenleving ernstige schade toebrengen.
2. Het aantal traditionele media neemt af doordat consumenten kiezen voor nieuwe media.
3. Het nieuws op digitale media valt nauwelijks meer te controleren door de monopoliepositie van een kleine groep.
4. Omdat nieuwe media commerciële ondernemingen zijn, zal de kwaliteit van de journalistiek afnemen.
5. Voor traditionele media en hun consumenten wordt het moeilijker om elkaar te bereiken.

2p **22** Welke twee van de bovenstaande omschrijvingen geven het best de negatieve gevolgen weer die in de alinea’s 4 en 5 beschreven worden?
Noteer alleen de nummers van je antwoord.

In tekst 2 worden “journalisten en niet-journalisten” met elkaar vergeleken. (regels 111-112).

1p **23** Wie worden in tekst 2 bedoeld met de journalisten en wie met de niet-journalisten?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **24** Welk kenmerk delen deze journalisten en niet-journalisten, volgens tekst 2?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"In die samenwerking zal nieuwe, krachtige journalistiek ontstaan." (regels 201-203)

1p **25** Leg uit wat die samenwerking concreet zal inhouden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

De tekst begint met de vraag: "Zullen mijn kinderen nog weten wat een journalist is?" (regels 1-2)

1p **26** Welk antwoord op die vraag kan uit tekst 2 afgeleid worden?
- **A** Ja, maar de definitie van het begrip 'journalist' moet dan wel behoorlijk worden verruimd.
- **B** Ja, want de journalistiek mag zich dan ontwikkelen, de journalisten zelf veranderen niet mee.
- **C** Nee, maar dankzij vloggers en sociale media zal het begrip 'journalistiek' wel voortbestaan.
- **D** Nee, want de journalistiek zal in de toekomst niet meer voorbehouden zijn aan journalisten.

2p **27** Welke omschrijving verwoordt het best wat de hoofdgedachte is van tekst 2?
- **A** Als vloggers de wetten van de traditionele journalistiek gaan respecteren, is er niets op tegen om ook zulke nieuwe journalisten tot het journalistieke veld te rekenen.
- **B** Het is maar de vraag of het journalistieke veld nog af te bakenen is, aangezien steeds meer zelfbenoemde journalisten de traditionele journalistiek langzaamaan verdringen.
- **C** Het journalistieke veld is aan het veranderen, maar als traditionele en nieuwe journalisten meer met elkaar gaan samenwerken, zal de journalistiek aan kwaliteit winnen.
- **D** Vloggers tonen aan dat de journalistiek gebaat is bij verandering, maar traditionele journalisten hebben er moeite mee hun ideeën over het journalistieke veld los te laten.

1p **28** Hoe is de toon van tekst 2 ten opzichte van de toekomst van de journalistiek het best te omschrijven?
De toon is over het algemeen
- **A** kritisch.
- **B** lovend.
- **C** neutraal.
- **D** optimistisch.

Tekst 3

Wat als werken niet meer móet, maar mág?

(1) Zwitserland wees het twee weken geleden massaal af in een referendum: het basisinkomen, een onvoorwaardelijk inkomen voor elke burger, hoog genoeg om een bestaansminimum te garanderen. Het is een radicaal idee maar vooral een pleidooi tegen de gevestigde orde. Het adagium 'werken voor je geld' is niet meer voor iedereen heilig. Het basisinkomen introduceert een nieuwe manier van denken waarbij werken niet langer noodzaak is, maar een keuze.

(2) Bijna honderd jaar geleden voorspelde John Maynard Keynes[1] een zonnige toekomst: technologische vooruitgang zou de productie verviervoudigen, zodat we in 2030 nog maar vijftien uur per week zouden hoeven werken. Zijn eerste voorspelling kwam uit, maar die vijftienurige werkweek lijkt ver te zoeken. In Nederland, dat tot de landen met de kortste werkweek ter wereld behoort, werken mensen gemiddeld nog steeds dertig uur per week. Waarom blijven we toch zo hard werken?

(3) We werken in de eerste plaats omdat het moet: om eten te kopen, huizen te huren, rekeningen te betalen. Het moet van de overheid, het moet van onze ouders. Toch hoeft dat allang niet meer zo te zijn. De collectieve rijkdom in het Westen is enorm. Ondanks de recente economische crisis leven we, historisch gezien, in tijden van overvloed. De moderne westerse mens werkt in – en dus ook aan – een consumptiemaatschappij. Hoe rijker we worden, hoe meer we willen hebben: een vorm van materialisme die Karl Marx[2] 'warenfetisjisme' noemde. Geld is uitgegroeid tot doel op zich in plaats van een middel tot het verwezenlijken van een ander doel.

(4) Een andere verklaring is dat we werken uit plichtsgevoel. Een arbeidsloos inkomen druist tegen ons calvinistische werkethos in. Sinds Adam en Eva uit het paradijs werden gegooid, is ledigheid des duivels oorkussen. Arbeid is niet alleen noodzaak maar ook de goedheid zelve, de hoeksteen van de christelijke samenleving. Ongeacht het inkomen worden we opgevoed met het idee dat werken een nuttige tijdsbesteding is. Gratis geld verdienen we niet. Voor wat, hoort wat.

(5) Daarnaast telt ook mee dat mensen gewoonte- en kuddedieren zijn. Als iedereen in de sloot springt, doen wij het ook. Het begint al vroeg met de vraag wat je later wilt worden. Zo wordt gehamerd op het belang van een goede baan, en zo hameren we verder, want wie alleen een hamer krijgt, ziet overal spijkers.

noot 1 John Maynard Keynes (1883-1946) was een invloedrijk, Brits econoom.

noot 2 Karl Marx (1818-1883) was een Duits filosoof. Zijn boek *Das Kapital* vormde de basis voor de ideologie van de arbeidersbeweging waaruit het socialisme en het communisme zijn voortgekomen.

(6) Maar belangrijker nog dan hárd te werken, is het gegeven dát we werken. Ons werk bepaalt in hoge mate onze status in de samenleving. Sterker nog, werk vervult een existentiële rol: het rechtvaardigt ons bestaan en geeft ons nut. Vraag iemand wie hij of zij is en je krijgt na een naam een beroep als antwoord. Het is geen toeval dat in een maatschappij waar werk centraal staat, de ongelukkigste en ongezondste mensen werkloos zijn en het is ook geen toeval dat er enorme taboes rusten op werkloosheidsverzekeringen en -uitkeringen.
(7) Mensen die hun baan verliezen, raken tegelijkertijd een groot deel van hun identiteit kwijt. Voordat beleidsmakers en economen op zoek gaan naar financieringsmodellen voor het basisinkomen, moeten ze dus een fundamentelere vraag beantwoorden: wie zijn wij in een wereld waarin we mógen werken? Hoe vullen we ons leven in als we minder – of helemaal niet meer – hoeven te werken?
(8) Of het basisinkomen economisch, politiek of juridisch haalbaar is, is onderwerp van een eindeloze wellesnietesdiscussie. Dat is een discussie die óók gevoerd moet worden. Maar voorafgaand zouden we moeten vragen waarom wij over werken denken zoals we dat doen. Of ons idee over werken nu voortkomt uit noodzaak, plicht, gewoonte of uit identiteit, het gedachte-experiment van een basisinkomen trekt onze vastgeroeste ideeën in twijfel. De centrale rol van werken wordt van het voetstuk gestoten. Wat we doen is níét wie we zijn. Werken móét, kan veranderen in: werken mág. Doorbreek dit taboe en je boekt maatschappelijke vooruitgang. Kansarm of kansrijk, er valt veel meer te kiezen.

naar: Lily Schim van der Loeff en Kyrill Hartog
uit: Het Parool, 23 juni 2016

Lily Schim van der Loeff en Kyrill Hartog waren op het moment van schrijven programmamakers in opleiding bij debatcentrum De Balie.

In alinea 2 van tekst 3 wordt een toekomstbeeld gegeven. Een gedeelte daarvan wordt betwijfeld in het vervolg van tekst 3.

1p **29** Geef aan welk gedeelte van dat toekomstbeeld dat is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In de alinea's 3 tot en met 6 van tekst 3 worden drie redenen gegeven waarom we zo hard blijven werken.

2p **30** Noem die drie redenen.

"Ons werk bepaalt in hoge mate onze status in de samenleving."
(regels 73-74)
In het vervolg van tekst 3 worden drie voor het individu nadelige aspecten van deze denkwijze over werk genoemd.

2p **31** Welke drie aspecten zijn dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Doorbreek dit taboe en je boekt maatschappelijke vooruitgang."
(regels 113-115)

1p **32** Leg uit welke maatschappelijke vooruitgang er volgens tekst 3 wordt geboekt als het taboe van 'werken mág' doorbroken wordt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

Tekst 4

Basisinkomen aantasting van autonomie

(1) Als je je afvraagt welk dier je wilt zijn, dan zie je jezelf als een sterke tijger op een schaduwrijke savanne, of als kapucijneraapje in de oerwouden van Suriname. Dichter bij huis zie je een merel in een nestje in het Euromastpark op zoek naar voedsel voor de kleintjes.
(2) Als je jezelf verbeeldt als dier, droom je niet over het leven in een gerenoveerde tijgerkooi van Artis, een tralieloos verblijf in de Apenheul, of een jarendertigvolière in je achtertuin. Het is wel praktischer, leven als dier in Artis, Apenheul of volière: je eten wordt gebracht en je hoeft niet op je hoede te zijn voor andere dieren. Met deze praktische oplossing verdwijnt echter de lol van het leven.
(3) Dat is bij een basisinkomen hetzelfde. Dat gaat uit van het idee dat iedereen dan altijd genoeg heeft, een heel grote mensentuin, waarin beleidsmakers en veelverdieners de verzorgers zijn.
(4) Als argumenten voor het basisinkomen worden genoemd dat er onvoldoende werk is, dat automatisering steeds meer banen laat verdwijnen, dat er veel regels zijn en dat het arbeidsintensief is om de sociale verzekeringswet goed uit te voeren.
(5) Het zou uiteraard fijn zijn als iedereen zijn ideale baan heeft, als 63-jarigen geen sollicitatieplicht meer zouden hebben en als er nooit fouten gemaakt worden bij het uitbetalen van de uitkering. En sommigen vinden het oneerlijk dat je eerst je spaargeld moet gebruiken om in eigen levensonderhoud te voorzien, voordat je in aanmerking komt voor een uitkering.
(6) Zo bezien lijkt het handiger om alles bij elkaar te vegen, een mooie berekening te maken en te stellen dat met het budget dat hiermee gemoeid is iedereen een basisinkomen kan ontvangen. Alle problemen opgelost!
(7) Maar een basisinkomen is geen oplossing. Allereerst haalt het basisinkomen de eigen 'zin van het bestaan' weg: mensen willen werken en in hun eigen levensonderhoud voorzien. Dat is leven.
(8) Voor de vele mensen die het verlevend vinden dat zij nu geen werk hebben, lost een basisinkomen bovendien niets op: ze hebben dan nog steeds geen werk. Ook heeft een basisinkomen een aanzuigende werking op mensen met verkeerde intenties. En dat heeft ontwrichtende gevolgen voor de economie. Ter illustratie: als ik hoor dat in Zwitserland na wordt gedacht over een basisinkomen, droom ik over geld en gemak voor mijzelf. Ik droom niet over ouderen helpen of bergen schoonmaken.
(9) Je hebt ook mensen die zich in-

spannen om naast hun uitkering bij te verdienen zonder dit te melden. Hier is veel inventiviteit in het ontduiken van regels, terwijl op ander gebied – cultuur, sport of zorg – weinig wordt toegevoegd aan de samenleving. Een basisinkomen verandert dit niet.

(10) Een basisinkomen is een slecht plan. Het tast de autonomie van mensen ernstig aan, lost het probleem van werkloosheid niet op, is economisch niet haalbaar en heeft aantrekkingskracht op mensen die weinig ambitie hebben om het land vooruit te helpen.

(11) Ook al is er een basisinkomen, dan is het nog steeds fijner om te horen bij de mensen die het vlees verstoppen voor de tijger, en ben je liever niet de tijger in de mooie kooi.

naar: Esther Schulte
uit: Trouw, 9 juni 2016

Esther Schulte is financieel adviseur bij Ocean Finance.

In de eerste twee alinea's van tekst 4 worden twee groepen dieren tegenover elkaar geplaatst.

2p **33** Benoem de twee groepen dieren en leg uit waar deze twee groepen voor staan, gezien de strekking van de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

"Met deze praktische oplossing verdwijnt echter de lol van het leven."
(regels 18-19)

1p **34** Wat moet binnen de strekking van tekst 4 onder 'de lol van het leven' verstaan worden?

1p **35** Op wat voor toon wordt er in de alinea's 5 en 6 geschreven over het basisinkomen?
op een
A bezorgde toon
B genuanceerde toon
C spottende toon
D verbaasde toon

In de alinea's 7 tot en met 9 is sprake van een standpunt en argumentatie, die in schemavorm als volgt is weer te geven. Daarbij is een aantal plekken bewust leeg gelaten.

- **Standpunt**
  - **Argument 1**
    Het basisinkomen haalt de eigen 'zin van het bestaan' weg.
    - **Subargument 1.1**
  - **Argument 2**
    Mensen die nu geen baan hebben, hebben dat met het basisinkomen nog steeds niet.
  - **Argument 3**
    - **Subargument 3.1**
      - **Voorbeeld**
        Als ik hoor dat in Zwitserland na wordt gedacht over een basisinkomen, droom ik over geld en gemak voor mijzelf. Ik droom niet over ouderen helpen of bergen schoonmaken.
  - **Argument 4**

4p **36** Vul het schema aan op grond van de informatie in de alinea's 7 tot en met 9. Neem daartoe onderstaande termen over en zet de bijbehorende informatie erachter.
Standpunt:
Subargument 1.1:
Argument 3:
Subargument 3.1:
Argument 4:
Geef antwoord in volledige zinnen.

Het slot van een tekst kan verschillende onderdelen bevatten, zoals
1 een conclusie
2 een samenvatting
3 een toekomstverwachting
4 een uitsmijter

2p **37** Welke drie van bovenstaande onderdelen bevat het slot van tekst 4?
Noteer alleen de nummers van je antwoord.

1p **38** Welke omschrijving verwoordt het best wat het doel is van tekst 4?
Tekst 4 wil de lezer

A aan het denken zetten over de voors en tegens van het basisinkomen.
B een informatief overzicht bieden van argumenten voor en tegen het basisinkomen.
C ervan overtuigen dat het basisinkomen alleen negatieve gevolgen zal hebben.
D laten inzien dat het basisinkomen alleen zal werken onder bepaalde voorwaarden.

tekstfragment 1

(1) Ik heb een simpel voorstel: we schuiven het idee van een universeel basisinkomen op de lange baan. Dat wil zeggen: het wordt geen basisinkomen voor iedereen (arm én rijk). Dan hoeven we ons veel minder zorgen te maken over de betaalbaarheid.
(2) Natuurlijk, er zijn goede argumenten om wel voor de universele variant te kiezen. Het belangrijkste is dat er geen stigma meer zou zijn op het ontvangen van deze 'uitkering' (iedereen krijgt haar immers). Om deze reden was ik een tijd een pleitbezorger van gratis geld voor iedereen.
(3) Maar in de afgelopen maanden ben ik ervan overtuigd geraakt dat de praktische bezwaren voorlopig nog te groot zijn. Met een universeel basisinkomen zouden we namelijk een grote rondpompmachine moeten optuigen: miljoenen mensen zouden een basisinkomen krijgen én duizenden euro's aan extra belastingen moeten ophoesten. Met de invoering van een universeel basisinkomen zouden bepaalde belastingtarieven oplopen naar 70 procent, of misschien nog hoger. Van de 10 verdiende euro's zou je er nog maar twee of drie mogen houden. Het zou goed kunnen dat mensen in zo'n geval zeggen: laat maar, ik ga niet extra werken. Of sterker nog: ik ga veel minder werken.

naar: Rutger Bregman op De Correspondent.nl

Tekstfragment 1 en tekst 4 nemen principieel verschillende standpunten in over het basisinkomen.

2p **39** Leg uit welke standpunten dat zijn.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Overkoepelende vragen tekst 3 en tekst 4

"Sterker nog, werk vervult een existentiële rol: het rechtvaardigt ons bestaan en geeft ons nut." (regels 74-77 van tekst 3)
Uit dit citaat blijkt een visie op de rol van werk. Ook uit tekst 4 is een visie op de rol van werk af te leiden.

2p **40** In hoeverre past de visie van tekst 4 bij de bovenstaande visie van tekst 3?
Ondersteun je antwoord met een citaat van maximaal twee zinnen uit tekst 4. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In zowel tekst 3 als tekst 4 worden mogelijke effecten beschreven van de invoering van het basisinkomen voor mensen die ongewild werkloos zijn.

2p **41** Leg uit wat het verschil is tussen beide teksten met betrekking tot die effecten.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Stel jezelf de volgende situatie voor.
Mevrouw Van Dongen heeft een goedlopend bedrijf dat veel winst maakt. Er zijn verschillende partijen die een bod op haar bedrijf hebben gedaan. Als ze het hoogste bod accepteert, hoeft ze nooit meer te werken voor haar geld. Toch besluit ze niet op het bod in te gaan en blijft ze als eigenaar dagelijks meewerken in het bedrijf.

1p **42** Met informatie uit welke tekst zou dit gedrag verklaard kunnen worden?
met informatie uit

A alleen tekst 3
B alleen tekst 4
C zowel tekst 3 als tekst 4
D geen van beide teksten

Bijlagen

Register

Paragraaf in deel 1	2016-I	2016-II	2017-I	2017-II	2018-I	2018-II	2019-I	2019-II
§ 4: Tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver	40	28	16	12, 13, 28, 34	10	13, 21	18, 25	22
§ 6: Hoofdgedachte en hoofdvraag	1, 2, 19, 39, 41	4, 5, 15	2, 3, 18, 20, 36, 43	2, 3, 14, 17, 18	2, 3, 20, 35	3, 4, 11, 19, 24, 25, 32	2, 3, 12, 21, 27, 40	11, 14, 15, 16, 38
§ 7: Samenvatten	15, 21	7, 16, 25	28, 45	20	–	14, 16, 31, 38	26, 33	18, 37
§ 8: Functie van tekstgedeelte	5, 16, 22, 33, 35	1, 11, 13, 18	10, 23, 41	9, 29	11	6, 8	13, 38, 39	1, 12, 35
§ 9: Standpunt en argumenten	–	–	–	–	7	–	10, 36, 37	4, 5, 10, 17, 26, 27, 28, 31, 32, 39
§ 10: Argumentatie en argumentatieschema's	8	29	5, 11, 19, 34, 44	4, 30	9, 22	–	14, 28	25, 33
§ 11 en § 12: Drogredenen, aanvaardbaarheid van argumentatie	23	31	–	5, 24, 27, 32, 33	13, 14, 16, 26, 30, 34	23	15	3

© ThiemeMeulenhoff
© ThiemeMeulenhoff

Cijferbepaling deel 2

In deel 2 zijn volledige examens opgenomen. Na het maken van een examen kun je met behulp van deze tabel jezelf een cijfer geven. Bedenk daarbij dat dit niet meer is dan een cijfer bij benadering. Want bij veel vragen worden ook de grammatica en de spelling van je antwoorden beoordeeld.
Let op! *De cijferbepalingen bij 2018-I en 2019-I zijn aangepast in verband met vervallen opgaves. Als je examen 2018-I hebt nagekeken, kun je 3 punten optellen bij je totaal. Als je examen 2019-I hebt nagekeken, kun je 4 punten optellen bij je totaal.*

aantal punten	cijfer							
	2016-I	**2016-II**	**2017-I**	**2017-II**	**2018-I**	**2018-II**	**2019-I**	**2019-II**
0	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**–**	**1,0**	**–**	**1,0**
1	**1,1**	**1,2**	**1,3**	**1,3**	**–**	**1,3**	**–**	**1,3**
2	**1,2**	**1,3**	**1,6**	**1,6**	**–**	**1,4**	**–**	**1,6**
3	**1,4**	**1,5**	**1,9**	**1,9**	**1,2**	**1,6**	**–**	**1,8**
4	**1,5**	**1,6**	**2,2**	**2,2**	**1,3**	**1,7**	**1,6**	**2,0**
5	**1,7**	**1,8**	**2,3**	**2,3**	**1,5**	**1,9**	**1,7**	**2,1**
6	**1,8**	**2,0**	**2,5**	**2,5**	**1,6**	**2,0**	**1,9**	**2,3**
7	**2,0**	**2,1**	**2,6**	**2,6**	**1,8**	**2,2**	**2,0**	**2,4**
8	**2,2**	**2,3**	**2,8**	**2,8**	**1,9**	**2,4**	**2,1**	**2,6**
9	**2,3**	**2,4**	**2,9**	**2,9**	**2,1**	**2,5**	**2,3**	**2,8**
10	**2,5**	**2,6**	**3,1**	**3,1**	**2,2**	**2,7**	**2,4**	**2,9**
11	**2,6**	**2,8**	**3,2**	**3,2**	**2,4**	**2,8**	**2,6**	**3,1**
12	**2,8**	**2,9**	**3,4**	**3,4**	**2,5**	**3,0**	**2,7**	**3,3**
13	**3,0**	**3,1**	**3,5**	**3,5**	**2,7**	**3,2**	**2,9**	**3,4**
14	**3,1**	**3,3**	**3,7**	**3,7**	**2,8**	**3,3**	**3,0**	**3,6**
15	**3,3**	**3,4**	**3,8**	**3,8**	**3,0**	**3,5**	**3,1**	**3,8**
16	**3,4**	**3,6**	**4,0**	**4,0**	**3,1**	**3,6**	**3,3**	**3,9**
17	**3,6**	**3,7**	**4,1**	**4,1**	**3,3**	**3,8**	**3,4**	**4,1**
18	**3,7**	**3,9**	**4,3**	**4,3**	**3,4**	**3,9**	**3,6**	**4,2**
19	**3,9**	**4,1**	**4,4**	**4,4**	**3,6**	**4,1**	**3,7**	**4,4**
20	**4,1**	**4,2**	**4,6**	**4,6**	**3,7**	**4,3**	**3,9**	**4,6**
21	**4,2**	**4,4**	**4,7**	**4,7**	**3,9**	**4,4**	**4,0**	**4,7**
22	**4,4**	**4,5**	**4,8**	**4,8**	**4,0**	**4,6**	**4,1**	**4,9**
23	**4,5**	**4,7**	**5,0**	**5,0**	**4,2**	**4,7**	**4,3**	**5,1**
24	**4,7**	**4,9**	**5,1**	**5,1**	**4,3**	**4,9**	**4,4**	**5,2**
25	**4,8**	**5,0**	**5,3**	**5,3**	**4,5**	**5,0**	**4,6**	**5,4**
26	**5,0**	**5,2**	**5,4**	**5,4**	**4,6**	**5,2**	**4,7**	**5,6**
27	**5,2**	**5,3**	**5,6**	**5,6**	**4,8**	**5,4**	**4,9**	**5,7**
28	**5,3**	**5,5**	**5,7**	**5,7**	**4,9**	**5,5**	**5,0**	**5,9**
29	**5,5**	**5,7**	**5,9**	**5,9**	**5,1**	**5,7**	**5,1**	**6,0**
30	**5,6**	**5,8**	**6,0**	**6,0**	**5,2**	**5,8**	**5,3**	**6,2**

aantal punten	cijfer							
	2016-I	**2016-II**	**2017-I**	**2017-II**	**2018-I**	**2018-II**	**2019-I**	**2019-II**
31	**5,8**	**6,0**	**6,2**	**6,2**	**5,4**	**6,0**	**5,4**	**6,4**
32	**6,0**	**6,1**	**6,3**	**6,3**	**5,5**	**6,2**	**5,6**	**6,5**
33	**6,1**	**6,3**	**6,5**	**6,5**	**5,7**	**6,3**	**5,7**	**6,7**
34	**6,3**	**6,5**	**6,6**	**6,6**	**5,8**	**6,5**	**5,9**	**6,9**
35	**6,4**	**6,6**	**6,8**	**6,8**	**6,0**	**6,6**	**6,0**	**7,0**
36	**6,6**	**6,8**	**6,9**	**6,9**	**6,1**	**6,8**	**6,1**	**7,2**
37	**6,7**	**6,9**	**7,1**	**7,1**	**6,3**	**6,9**	**6,3**	**7,4**
38	**6,9**	**7,1**	**7,2**	**7,2**	**6,4**	**7,1**	**6,4**	**7,5**
39	**7,1**	**7,3**	**7,4**	**7,4**	**6,6**	**7,3**	**6,6**	**7,7**
40	**7,2**	**7,4**	**7,5**	**7,5**	**6,7**	**7,4**	**6,7**	**7,8**
41	**7,4**	**7,6**	**7,6**	**7,6**	**6,9**	**7,6**	**6,9**	**8,0**
42	**7,5**	**7,8**	**7,8**	**7,8**	**7,0**	**7,7**	**7,0**	**8,2**
43	**7,7**	**7,9**	**7,9**	**7,9**	**7,2**	**7,9**	**7,1**	**8,3**
44	**7,8**	**8,1**	**8,1**	**8,1**	**7,3**	**8,0**	**7,3**	**8,5**
45	**8,0**	**8,2**	**8,2**	**8,2**	**7,5**	**8,2**	**7,4**	**8,7**
46	**8,2**	**8,4**	**8,4**	**8,4**	**7,6**	**8,4**	**7,6**	**8,8**
47	**8,3**	**8,6**	**8,5**	**8,5**	**7,8**	**8,5**	**7,7**	**9,0**
48	**8,5**	**8,7**	**8,7**	**8,7**	**7,9**	**8,7**	**7,9**	**9,2**
49	**8,6**	**8,9**	**8,8**	**8,8**	**8,1**	**8,8**	**8,0**	**9,3**
50	**8,8**	**9,0**	**9,0**	**9,0**	**8,2**	**9,0**	**8,1**	**9,5**
51	**9,0**	**9,2**	**9,1**	**9,1**	**8,4**	**9,2**	**8,3**	**9,6**
52	**9,1**	**9,4**	**9,3**	**9,3**	**8,5**	**9,3**	**8,4**	**9,8**
53	**9,3**	**9,5**	**9,4**	**9,4**	**8,7**	**9,5**	**8,6**	**9,8**
54	**9,4**	**9,7**	**9,5**	**9,5**	**8,8**	**9,6**	**8,7**	**9,9**
55	**9,6**	**9,8**	**9,6**	**9,6**	**9,0**	**9,8**	**8,9**	**10**
56	**9,7**	**10**	**9,6**	**9,6**	**9,1**	**9,9**	**9,0**	
57	**10**		**9,7**	**9,7**	**9,3**	**10**	**9,1**	
58			**9,8**	**9,8**	**9,4**		**9,3**	
59			**9,9**	**9,9**	**9,7**		**9,4**	
60			**9,9**	**9,9**	**10**		**9,6**	
61			**10**	**10**			**9,7**	
62							**9,9**	
63							**10**	

© ThiemeMeulenhoff
© ThiemeMeulenhoff

Colofon

Auteurs
M. Reints
P. Merkx

Vormgeving binnenwerk
Maura van Wermeskerken, Apeldoorn

Opmaak
Crius Group, Hulshout

Redactie
Marinell Bruys, Hoogerheide

Over ThiemeMeulenhoff
ThiemeMeulenhoff ontwikkelt zich van educatieve uitgeverij tot een learning design company.
We brengen content, leerontwerp en technologie samen. Met onze groeiende expertise, ervaring en leeroplossingen zijn we een partner voor scholen bij het vernieuwen en verbeteren van onderwijs.
Zo kunnen we samen beter recht doen aan de verschillen tussen lerenden en scholen en ervoor zorgen dat leren steeds persoonlijker, effectiever en efficiënter wordt.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 90 06 49138 8
Eerste druk, tweede oplage, 2022

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2021

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO_2-neutraal geproduceerd.
Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk.
Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.

examenbundel 〉

havo **Nederlands**
havo **Engels**
havo **Duits**
havo **Frans**
havo **Economie**
havo **Bedrijfseconomie**
havo **Maatschappijwetenschappen**
havo **Geschiedenis**
havo **Aardrijkskunde**
havo **Wiskunde A**
havo **Wiskunde B**
havo **Scheikunde**
havo **Biologie**
havo **Natuurkunde**

samengevat }

havo **Economie**
havo **Bedrijfseconomie**
havo **Maatschappijwetenschappen**
havo **Geschiedenis**
havo **Aardrijkskunde**
havo **Wiskunde A**
havo **Wiskunde B**
havo **Scheikunde**
havo **Biologie**
havo **Natuurkunde**
havo/vwo **Nederlands 3F/4F**
havo/vwo **Rekenen 3F**

Tips, tricks en informatie die jou helpen bij het slagen voor je eindexamen vind je op examenbundel.nl! Nog meer kans op slagen? Volg ons ook op social media. #geenexamenstress

examenidioom + examenbundel + samengevat + zeker slagen! = #geenexamenstress

examenidioom

havo **Engels**
havo **Duits**
havo **Frans**

zeker slagen !

voor vmbo, havo én vwo

9 789006 491388